

**HİKÂYE VE ROMANLARINA YANSIYAN YÖNLERİYLE
YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU'NUN
SİYASÎ VE EDEBÎ HATIRALARI**

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarafından Kabul Edilen
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi**

102446

Elif Emine ÖZTÜRK

Tez Savunma Sınavı Tarihi: 06.06.2000

102446

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Önder GÖÇGÜN

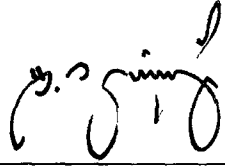
**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

Haziran 2000

DENİZLİ

TEZ SINAV SONUÇ FORMU

Bu tez tarafımızdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir. 06.06.2000

Prof. Dr. Önder GÖÇGÜN (Danışman)
(Yönetici)

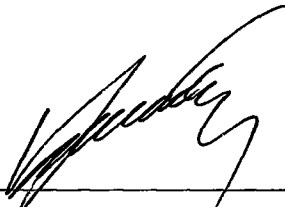

Doç. Dr. H. Ömer KARPUZ
(Jüri Üyesi)

Yard. Doç. Dr. Yunus BALCI
(Jüri Üyesi)

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun
23.06.2000 tarih ve ...7/27..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Doç. Dr. Ferhat ERARI
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT	II
ÖNSÖZ.....	III
GİRİŞ.....	1
I. BÖLÜM: YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU'NUN HATIRALARI	8
I.1. HAYATIN BAŞLANGICINDA BİR ÇOCUĞUN İTIRAFLARI:	
ANAMIN KİTABI.....	9
I.2. YENİ TÜRK EDEBİYATI TARİHİNE TUTULAN IŞIK:	
GENÇLİK VE EDEBİYAT HATIRALARI	22
I.3. MİLLÎ HEYECANLARIN ŞAHSİYET PRIZMASINDAN GÖRÜNÜŞÜ:	
VATAN YOLUNDA.....	46
I.4. YAKIN ÇAĞ TÜRK SİYASİ TARİHİNİN LABİRENTLERİNE YÖNELTİLEN HİCİV:	
POLİTİKADA 45 YIL	61
I.5. ATATÜRK'ÜN YAKIN ÇEVRESİNDEN SAVAŞ ATMOSFERİNDEKİ AVRUPA'YA:	
ZORAKİ DİPLOMAT	73
II. BÖLÜM: HATIRALARIN ROMAN VE HİKÂYELERLE MUKAYESESİ	83
II.1. HİKÂYELERİNE YANSİYAN YÖNLERİYLE HATIRALARI	84
II.1.1. Yayınlanmış Sırasına Göre Hikâyeleri ve Konuları.....	87
II.2. ROMANLARINA YANSİYAN YÖNLERİYLE HATIRALARI	120
II.2.1. <i>Vak'a</i>	121
II.2.2. <i>Mekân</i>	137
II.2.3. <i>Şahıslar</i>	144
II.2.3.1. Romanlardaki Şahıs Kadrosuna Genel Bakış	144
II.2.3.2. Hatıra ve Romanlarında Atatürk	156
II.2.4. <i>Zaman</i>	163
II.2.5. <i>Dil ve Üslup</i>	171
SONUÇ.....	176
KAYNAKLAR	181
ÖZGEÇMİŞ	184

ÖZET

Bir yazarın portresi eserlerinden ayrı düşünülemez. Bu eserler sosyolojik, fizyolojik ve psikolojik birer aynadır. Türk edebiyatının en büyük yazarlarından biri olan Yakup Kadri'nin hikâyeleri, romanlarını hazırlayan alıştırmalar gibidir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu gerçekte Türk edebiyatının “nehir roman” ustasıdır. Onun romanlarının fiktif kaynağı, hikâyeleridir. Hatıralarda ise bu fiktif dünyanın gerçek modelleri vardır. Hatıraları da romanlarının yanı başında bir nehir gibi akar. Roman ve hatıralarının başlıkları, bir ırmağın akıntı ve dönemeçleri gibidir. Bu çalışmada yazarın hikâye ve romanlarıyla hatıraları fiktif ve gerçek hayatın akışı açısından mukayese edilmiştir. Böylece eserlerdeki otobiyografik ve fiktif öğeler belirlenmiştir.

Anahtar sözcükler: nehir roman, hikâye, roman, hatıra

ABSTRACT

The portrait of an author can not be thought without his works. These works are sociological, physiological and psychological mirrors. The stories of Yakup Kadri who is considered one of the most important Turkish authors, seem to be practices for his novels. In fact Yakup Kadri Karaosmanoğlu is a master of "Flow Novel" in Turkish literature. His novel's fictional source is his stories. There are real models of this fictional world in his memoirs. The fictional source of his novels, are his stories. His memoirs flow as a river by the side of his novels. In this study his stories and novels have been compared with his memoirs according to the flow of fictional and real life. By this point of view, the autobiographical and fictional elements in his works, have been determined.

Key words: flow novel, story, novel, memorial

ÖNSÖZ

Bütün düzyazı türleri gibi hatıra türü de Türk edebiyatında geç ortaya çıkmış ve henüz gelişmekte olan bir türdür.

Çok sayıda ve farklı özelliklerde örneklerine şimdilik rastlanmadığı için, hatıra türünün otobiyografi, günlük ve geziyazısı ile arasındaki farkları da tam olarak belirlemek mümkün değildir.

Kurgusu gerçeğe dayalı olmakla birlikte, yazarın iç ve dış muhasebe kaygısından dolayı ekleme, saklama veya değiştirmelere sık rastlanan ve bu yüzden subjektiflik özelliği en çok öne çıkan edebî tür olarak hatıralar üzerinde objektif bir inceleme ve araştırma yapmanın zorluğu ortadadır. Bunun için herşeyden önce sağlam bir ölçüm aracı ve ölçü birimi bulunmalıdır. Ayrıca ölçülecek şeyin özelliği de ölçmeyi kolaylaştırıcı veya zorlaştırıcı olabilmektedir. Yakup Kadri'nin hatıraları kronolojik yönleri dolayısıyla ölçmeyi veya diğer bir deyişle, inceleme ve araştırmayı kolaylaştırıcı özelliktedirler. Öte yandan, yazarın kişiliği de ölçü birimi olarak değer taşımaktadır. Bu çalışmada ölçüm aracı olarak hikâye ve romanlarla, hatıralar arasındaki benzerlikleri ve geçişleri anlamak amacıyla, **karşılaştırma** yöntemi kullanılmıştır.

Yakup Kadri'nin hikâye ve romanlarının, hatıralarıyla karşılaştırılması açısından bir ilk olan bu çalışma; yazarın bütün hikâyelerinin yayın sırasına göre sunulmuş ve tanıtılmış bakımından da bir ilk özelliği taşımaktadır.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu hakkında bugüne kadar yapılmış en derin ve kapsamlı çalışma Niyazi Akı'nın eseridir. Bu kitapta hikâyelerin ancak bir kısmı ele alınmıştır. Ayrıca Akı, bu kitabı yazarken hatıralardan yalnızca Zoraki Diplomat'ın tefrikasını görmüştür. Yakup Kadri'nin son romanı olan Hep O Şarkı da henüz o sırada yayınlanmamıştı. Gerçekte Hep O Şarkı, Yakup Kadri'nin eserleri arasında önemine rağmen üzerinde en az durulan romanıdır. Bu çalışmada bu eksiklik de esere önemli bir yer verilerek giderilmeye çalışılmıştır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Girişte hatıra kavramına ve çalışmanın ana problemi olan hikâye ve romanlarla, hatıralar arasındaki ilişkilere değinilmiştir. Birinci bölümde hatıralar kronolojik olarak tanıtılmış ve tahlil edilmişlerdir. İkinci bölümde ise hikâye ve romanlar ile hatıralar tahkiye unsurları açısından esaslı bir incelemeye tabi tutulmuşlardır. Sonuçta ise roman, hikâye ve hatıra yazarı olarak Yakup Kadri, dünya ve yeni Türk edebiyatında benzerleriyle mukayese edilerek doğru ve haklı bir zemine yerleştirilmeye çalışılmıştır. Kaynaklar listesinde yararlanan eserler tasnifli bir sıralamaya tabi tutulmuştur. Önce yazarın eserleri *türlerine* göre dizilmiş, ardından özelliklerine göre diğer kaynaklara *alfabetik* olarak yer verilmiştir. Bu liste, bir bibliyografya değil, çalışma konusunu doğrudan ilgilendiren ve yararlanan kaynakların listesidir.

Hiç şüphesiz çalışmanın gözden kaçan bazı kusurları ve kendi alanında benzer incelemelerin ve modellerin olmamasından kaynaklanan eksiklikleri bulunabilir. Bunların sorumluluğu elbette hazırlayana aittir.

Konunun belirlenmesi ve işlenmesi sırasında bana rehberlik eden Sayın Hocam Prof. Dr. Önder GÖÇGÜN'e teşekkür ederim.

Elif Emine ÖZTÜRK

GİRİŞ

GİRİŞ

Hatıra, Arapça hutur'dan gelen bir isimdir. Sözlükte ise, hatıra gelen, hatırda kalan şey, andaç anlamına gelmektedir.¹

İnsanların kendi başlarından geçenleri, yaşadıkları devrin olaylarını veya kendi hayatlarında yer etmiş başka kişileri, bir müddet sonra hatırladıkları oranda ve hafızalarında yer ettiği şekliyle anlattıkları yazılar, genel olarak hatıra olarak adlandırılmaktadır. Dolayısıyla hatıra yazımı, kronolojik açıdan geriye veya geçmişe dönük bir faaliyettir. Bu bakımdan otobiyografi, günlük, gezi yazısı ve tarih gibi türlerle birlikte, yaşanmış olanların araştırılmasında bir bütünlük oluşturur. Fakat bu türlerin yaşanmış olanlara bakış sebepleri ve yöntemleri birbirlerinden tamamen farklıdır.

Otobiyografilerde merkez bizzat yazarın kendisidir. Kişisellik duvarını pek aşmaz. Yazar, kendi hayat hikayesini, meslek veya iş ortamını, bu ortamın özellik ve olaylarını, kendi hayatıyla doğrudan ilgisi olan kişileri ve olayları kronolojik bir sırayla anlatır. Gerçekte bir dış muhasebe amacı güder ve bunun için gerekli yerlerde belgeler ortaya koyar. Hatıralarda ise yazar, duyduklarından ve yaşadıklarından söz ederken daha özgür davranır. Hayata ilişkin derin yorumlar yapılır. Yazarın ruhunu yazıya aktararak sonsuzlaşmak kaygısı açıkça görülür. Yaşadıklarını, anlatırken bir iç hesaplaşma içerisine girebilir. Olayların sebeplerini yorumlayabilir. Kronoloji de takip etmez. Ancak herşeye karşılık otobiyografi ile hatıra kesin çizgilerle ayrılmaz. Aynı eser bazen iki türün de özelliklerinden izler taşıyabilir.

Hatıraları günlüklerden de ayrı değerlendirmek gerekmektedir. Günlükler yaşamakta olanı anlatırken, hatıralar yaşanmış ve bitmiş olanı ele alırlar. Günlükler, yaşananları günü gününü kaydetmek yoluyla elde edilirler. Hatıralarda ise yaşanmış olanlar, üzerinden uzunca bir süre geçince ve belleğin elverdiği kadarıyla, insan üzerine bıraktığı etki oranında yazılırlar.

Gezi yazılarında ise amaç gezilen, görülen yerlerin her yönüyle tanıtılmasıdır. Yazar kendi gözlem ve araştırmalarından söz ederken kişisel davranabilir. Fakat yine de gezi yazılarında odaklanan şey, çevredir.

Tarih ve hatıra, kendini dün-bugün-yarın çizgisinde sergileyen aynı gerçeğin ve hayatın iki farklı yüzü gibidir. Tarih, toplumların biyografisidir. Hatıralar ise tarihi ve toplumu etkilemiş büyük adamların kendi kalemlerinden dökülen, izlenimlerle örülü hayat hikâyeleridir. Gerçeğin tek tek zihinler üzerinde bıraktığı izleri hatıralar sergiler.

Mehmet Kaplan, "*Hatırat Üzerine*" başlıklı makalesinde hatırayı şöyle tanımlar:

¹ Ferit Develioğlu, *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Doğu Matbaası, Ank. 1980, s.405

“Hatırat nedir? Günlük hayat tecrübelerinin kaydı, onları zamanın akışından kurtarma, ebedileştirme arzusunun bir ifadesidir. O, aynı zamanda kendi kendini tahlil fikrini de tazammun eder.”²

Mehmet Kaplan bu makalesinde, Batı edebiyatlarında hatırat türünün çok mühim bir yer tuttuğunu belirttiikten sonra, Türk edebiyatı dahil Doğu edebiyatlarında bu türün örneklerine az rastlandığını vurgular ve bunun sebepleri üzerinde durur.

Kaplan’a göre bunun sebeplerini Doğulu düşünüş şeklinde aramak gerekir. Doğulu insan genellikle hayata ve dünyaya değer vermez. Birey, onun gözünde büyük bir değer taşımaz. Doğu dinleri ve İslâmiyet’in bilgisiz halk tabakasına kadar yayılmış ve bozulmuş biçimleri hayatı ve dünyayı aşağılık görür. Doğuda yalnız hükümdarların ve din ulularının hayatları yazılmıştır. Onlar da son derece mübalağalı, masal ve efsane ile doludur. Ferdin kendisini aşağılık görmesi, nasıl onu kendi gerçekliğinden uzaklaştırmış ise, devlet veya din ulularını yüceltme duygusu da hemen hemen aynı rolü oynamıştır. Görülüyor ki, doğu edebiyatlarında hatıra türünün bulunmayışı dinî, felsefî, sosyolojik, psikolojik derin sebeplere dayanmaktadır.³

Geçmişe dönük her türlü araştırmanın yardımcı kaynaklarının başında hatıralar gelir. Hatıraların öz niteliklerinden olan subjektiflik, bu türler üzerinde yapılacak incelemelerde aşılması gereken ilk engeldir. Subjektiflik engelini aşmanın başlıca iki metodu vardır. Bunlar belgelendirme ve mukayese metodlarıdır.

Mehmet Kaplan’a göre, iyi bir hatıra kitabının en önemli özelliği, doğruluktur. Ne var ki doğruluktan kasıt mutlaka gerçekliğe uygunluk demek değildir. Her insan aldanabilir. Fakat aldanışında içten olan, yani gerçeği öyle sanan insan, kendine göre doğrudur. İçtenlik kelimesinden anlaşılana da budur. Kötü hatırat, bizde birçok eserlerde görüldüğü üzere, kin ve intikam duygularıyla dolu olan, okuyucuyu bile bile yanıltma gayesini güden, yahut böhürlenme duyguları taşıyan eserlerdir. Bunlar edebî olarak yazılsalar da bir değerleri yoktur.⁴

Nihal Atsız, **Yolların Sonu** isimli eserindeki *“Hatıralar”* başlığını taşıyan şiirinin bir, üç, dört, yedi ve dokuzuncu beyitlerinde şunları söylüyor:

*“Bir anda uzun yıllar aşar hâtıralarla,
İnsan ona der ki yaşar hâtıralarla,
Geçmişle bütün bağları çözmek ne ağırdır,
Hayvanların ancak dünü, mâzisi sağırdır.”*

² Mehmet Kaplan, **Edebiyatımızın İçinden**, Dergah Yay. İst. 1998, s.132-133

³ Mehmet Kaplan, **Edebiyatımızın İçinden**, Dergah Yay. İst. 1998, s.132-133

⁴ Mehmet Kaplan, **Edebiyatımızın İçinden**, Dergah Yay. İst. 1998, s.133

*Mâziyi unutsak bile mâzi kökümüzdür,
En tatlı gülen yüz bize mâzideki yüzdür.
İnsanları yüksekte tutan: Hâtıralardır!
Can verdiğimiz şanlı vatan: Hâtıralardır!
İnsansa bütün asrı aşar hâtıralarla.
İnsan ona der ki yaşar hâtıralarla...”⁵*

Ahmet Haşim, “*Tahattur*” başlıklı şiirinin son beyitinde :

*“Bize bir zevk-ı tahattur kaldı
Şu sönen, gölgelenen dünyada.”*

derken sonu karanlığa doğru giden kötümser gözle gördüğü hayatın ve dünyanın akışında tat veren tek şeyin hatıralar olduğunu söylemektedir.

Necmettin Halil Onan ise “*Maziden Hatıralar*” başlıklı şiirinin yedi, sekiz ve dokuzuncu dizelerinde kırık kalplerin yoldaşı olarak yalnızca hatıraları gösterir:

*“Kırılmış bir kalbe son kalan yoldaş
Gizlice dökülmüş on beş damla yaş
Bir de yâdedilen hatıralardır.”*

Yahya Kemal Beyatlı, “Kendi Gök Kubbemiz” isimli eserine koyduğu “Hatırlatan” başlıklı şiirinin dört ve beşinci beyitlerinde:

*“Keskin bir özleyişle hayâl-ettiren nedir,
Bir devre varsa insanın ömründe en iyi?
Ey sevgi anladım bu uzaktan sadâ ile,
Ömrün yegâne lezzetidir hâtıran bile.”⁶*

demektedir.

Yahya Kemal Beyatlı, “*Hâtıraların Kuvveti*” başlıklı yazısında, hatıraları “*istikbâlin kuvveti*” olarak görür:

“İstikbâlin kuvveti, hâtıralardır.”⁷

Abdülhak Şinasi Hisar, **Boğaziçi Mehtapları** isimli eserinde yer alan “*Mazi Cenneti*” başlıklı yazısında hatıralarla ilgili şunları söyler:

*Geçmiş bir zamanı diriltmek, kendi gençlik çağımızı tekrar etmek gibi, tamamen imkânsızdır. Fakat insanın da, milletin de sağlam temelleri bu tekrar dirilmesine imkân olmayan geçmiş zamanlardır.
Herkesin kendi mazisine hasret çekmesi tabiidir. Zira bu en güzel hayat çağında, yirmi yaşlarında bulunduğu zamanı sevmesi ve ona tahassür etmesi demektir.*

⁵ Nihal Atsız, **Yolların Sonu**, İrfan Yay. İst. 1997, s.109-110)

⁶ Yahya Kemal Beyatlı, **Kendi Gök Kubbemiz**, MEB Yay. 1989, s.133-134

⁷ Yahya Kemal Beyatlı, **Eğil Dağlar**, M.E.B. Yayınları, İst.1988, s. 78

Mazi en kıymetli zamanlarımızdır. Zira hâtırımızda bu günlerimize kadar devam etmesiyle, en çok uzamış olan, en çok yaşamış bulunduğumuz zamanımızdır. Mazi hale uzaklığı nispetinde sağlamdır ve biz ona hayatımızı uzattığı nisbette bağlı kalırız.

Herkesin kendi mazisine istinat etmek istemesi en sarîh hakkıdır ve her neslin kendi gençlik zamanını geçirmiş olduğu dünyanın daha eski bir zamanına bağlanmasını zarurî görmelidir. Mazi kendimizi, kuvvetimizi ruhumuzu yaratmış bir zaman demektir. Elbette her nesle kendi mazisinin bir takım cazibeleri olacaktır. Zira hayat sevgisini bunlarla beraber kavramıştır.

Geceler karanlıkları ve günler aydınlıkları; tabiat değişmeleri ve mevsimler geçişleriyle; şehirler manzaraları ve ufuklar serablariyle mırıldanarak ve ruhumuza gizli şeyler fısıldıyarak bizi yaşadığımız anların içinden alır. İkide bir tattığımız bu âbî hayat olmasa nasıl yaşayabilirdik?

Mazimiz çocukluğumuz ve gençliğimizle birlikte sevgili ölülerimizle bulduğumuz mukaddes bir diyardır. Mazi hepimiz için Âdemin koğulduğunu hatırladığı Cennettir. Annelerimizin yüzleri ve muhabbetleriyle yoğrulmuş; çocukluğumuzun sevinçleri ve emelleriyle örülmüş bu mazi, ömrümüze ikide bir çiçeklerini veren bu bahçe; ikide bir ahenklerini salan bu musikî, ruhumuza eski kuvvetlerin yeni bir hamlesiyle esince duyduğumuz bahtiyarlık içinde anlarız ki mazinin sükûtu ve sesleri de, hüznü ve zevkleri de gönlümüzde halin gürültülerine ve hislerine her zaman galip gelecektir.

Herkesin dünyayı daha yeni gördüğü bu gençlik zamanlarını sevmesi ve mazisinin böylece herkese hoş görünmesi mukadderdir. Zira biz onu daima gönlümüzün süzgecinden geçmiş olarak hatırlarız ve onda ancak gönlümüze göre tasfiye edilmiş bir hâtıra buluruz. Zira uzaktan gördüğümüz şeyler bize daima daha güzel görünür ve daha çok hoşumuza gider. Halin bütün dikenleri gözlerimize batar. Halbuki mazinin bize batacak dikenleri ortada değildir. Maziden bahsetmekte şu kolaylık vardır ki hakikatin karşısında olmadığımızdan gördüğümüzün güç gelen resmini yapmaya mecbur olmayarak hatırladığımızın resmini, hâtırımızda kaldığına göre çizeriz.

Mazi lezizdir. Ona geçen zaman ile bozulmadığı için itimad eder, onu solmadığı için severiz. Zira zamanlarımız geçer; kuvvetlerimiz zayıflar hislerimiz yıpranırken kendimize daima destek yapabileceğimiz mazi hiç sarsılmadan devam eder. Mazi öyle bir zamandır ki ruhumuzun kâinatında ziyan olup geçmez. Mazi ihtiyarlayıp bunamayı, bozulup heba olmayı bilmez. Mazide "gül solmayı, mehtap azalıp bitmeyi bilmez!"

Maziyi yerinden oynamadığı ve kıvıldamadığı için severiz. Zira analar, babalar ölür; sevgililer gider, sevgiler geçer; vücut ihtiyarlar, ruh yıpranır. Fakat yere eğilen, yere düşen adamın hâfızasında ve yadındaki mazi Cennetine bir şey olmaz. Ölmüş bütün akrabalarımız, sönmüş bütün aşklarımız, geçmiş bütün ihtiraslarımız yerine bize ancak bu mazi Cenneti kalır.

Maziyi artık kimse değiştiremeyeceği için severiz. Bana istediğinizi yapabilirsiniz; işkence edebilirsiniz. Fakat mazime dokunamaz; onu benden alamazsınız. Eğer sıhhatimi ve hafızamı muhafaza edebildimse mazimi siyanet edeceğim ve onunla birlikte öleceğim demektir.

Mazi elimizden geçen zamanların gidip toplandıkları bir iklimdir. Hepimizin ruhunda böyle büyük bir kut'a vardır. Hepimiz, eski zaman manasiyle, efsanevî zenginliklerin haznedarıyız. Hepimizin hâtırasında kırk haramilerin mağaralarındaki servetler, geçmiş günlerle gecelerimiz olan servetler toplanmıştır. Bu hazine bütün hâtıralarımız ve tekmil mazimizdir. Hattâ yalnız seneler boyunca süren şahsî hayatımızın değil, fakat asırlar boyunca süren millî hayatımızın varlıklarıdır. Bunlar en güzel taşlar ve madenlerden daha kıymetli, daha sağlam, daha bâki, kendi

hâtıralarımız, içimizde kalan ve susmayan mahrem musiklerimizdir. Gizli mağarasının zenginliklerine kavuşmak için: "Açıl susam, açıl!" demesi kıfayet eden bir Ali Baba gibi, hepimiz, umutulmuş sayıldığımız, sanıldığımız köşemizde biraz sükûn ve sükût bulunca, ekseriya sevdiğimiz, ruhumuzu mesteden bir ismi mırıldanmak yetişir, mazimizin tılsımlı kapıları bizim için derhal açılır ve biz bütün aşkımla aziz hâtıralarımızın hepsini birer birer bulduğumuz âleme kavuşuruz.

*Mazinin bir mucizesiyle, yazdıklarım bugün gördüklerim değil, fakat hatırladığım mehtaplar oluyor. Onlar, işte hâlâ bu yazdıklarım gibidir!"*⁸

Hisar'ın derin bir kavrayışla kaleme aldığı bu iç gözlem ve yorumlar, Yakup Kadri'nin de diğer hatıra yazarlarının da küçük değişikliklerle benimseyebilecekleri bir derinlik ve genellik niteliği gösterir. Hatıra yazmak, "*bende kalan*" ın sonsuzlaştırılmasıdır. Akan zamana karşı duran zamanı yaratmaktır. Hatıra, Melih Cevdet Anday'ın da dediği gibi, geçmişle gelecek arasında bellekle kurulan bir düş; zamanın yıpratıcılığından kurtarılmış bir "*geçmiş bütünü*" dür.⁹

Kimi yazarlar, edebî türler arasında birini veya birkaçını seçerek yalnız onda ürün verirler. Kimileri de bütün türleri dener. Bu yazarlar arasında bir kısmı, türleri birbirine karıştırmadan yazmaya çalışır. Örneğin Haşim ve Tanpınar, düzyazının sustuğu yerde şiiri konuştururlar. Deneme veya incelemelerinde ise titiz bir nesnelliği gözetmeye çalışırlar. Bir kısım yazar ise, bütün yazdıklarında yerleşik bir konumdan bakarak aynı kişiliği, aynı sorunları, aynı beklentileri ve aynı yorumları farklı bir kompozisyon, dil ve üslup içinde açıklarlar.

Zola'nın "*Sanat gerçeğın bir mizaç arasından görünüşüdür*" anlayışından etkilenen Yakup Kadri, bütün eserlerinde belirli bir "*devir*" ve "*şahsiyet*" in görünüşlerini yansıtmaya çalışır. Bu bakımdan onun eserlerini aynı bakış ve anlayışın değişik biçimlerde yazılışı olarak görmek pek de yanlış olmaz. Yakup Kadri'nin eser verdiği türlerden hikâyeye ve romanları ile hatıraları arasındaki geçişleri ve ilişkileri mukayeseli bir metodla ele almayı amaçlayan bu çalışmada hareket noktası, öncelikle Yakup Kadri'nin hatıra türünde verdiği eserlerdir.

Yeni Türk edebiyatının en büyük romancılarından olan Yakup Kadri, romanlarının "*nehir roman*"¹⁰ özelliği taşımasıyla dikkati çeker. Yakup Kadri, Tanzimat'tan 1950'lere kadar süregelen modernleşme sürecindeki Türkiye'yi kronolojik seyir takip eden bir dizi halinde romanlaştırır. Tarih akışı bakımından yazarın, iç zamanı devamlılık arz eden romanlarını şu sıra ile vermek mümkündür: **Hep O Şarkı**, Abdülaziz dönemini; **Bir Sürgün**,

⁸ Abdülhak Şinasi Hisar, **Boğaziçi Mehtapları**, Ötüken Yay. İst. 1978, s. 215, 216, 217, 218; Bu konuda ayrıca önemli bir inceleme olarak bkz.: Nesrin Tâğızade Karaca, **Abdülhak Şinasi Hisar'ın Eserlerinde Geçmiş Zaman ve İstanbul**, Kült. Bak. Yay., Ank. 1998, s.67-116; Ahmet Oktay, **Zamanı Sorgulamak**, Remzi Kitabevi, İst. 1991 s.19, 51

⁹ Ahmet Oktay, **Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı 1923-1950**, Kültür Bak. Yay. Ank. 1993, s.310

İstibdat Dönemini ve Jön Türkleri; **Kıralık Konak** Tanzimat'tan Birinci Dünya Savaşına kadar yaşanan toplumsal değişimin temsilcisi olan üç kuşağı; **Hüküm Gecesi** Meşrutiyet dönemindeki siyasî çekişmeleri; **Nur Baba**, Bektaşî tekkelerini; **Sodom ve Gomore**, İstanbul'da mütareke dönemi ahlaki çöküntüyü; **Yaban**, Kurtuluş Savaşı yıllarında bir Anadolu köyünü; **Ankara**, Ankara'nın üç dönemini, **Panorama I-II**, Kurtuluş Savaşı yıllarından 1952'ye kadar değişen sosyal görünüşü yansıtır.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun hatıra kitapları ise, yayınlanış sırasına göre şöyle sıralanabilir:

1. **Zoraki Diplomat** (1955)
2. **Anamın Kitabı** (1957)
3. **Vatan Yolunda** (1958)
4. **Politikada 45 Yıl** (1965)
5. **Gençlik ve Edebiyat Hatıraları** (1969)

Bu yayın yılı sıralanışı, gerçekte eserlerin içinde anlatılan konuların kronolojisi ile ilgisi olmayan ve yayın dünyası ile yazarın kendi hazırlık sürecine bağlı olan sebeplere dayanmaktadır. Oysa hatıraların akışına bakıldığında, diziliş değişmektedir. Bu durumda şu sıralama kaçınılmaz olmaktadır:

1. **Hayatın Başlangıcında Bir Çocuğun İtirafları: ANAMIN KİTABI**
2. **Yeni Türk Edebiyatı Tarihine Tutulan Işık: GENÇLİK VE EDEBİYAT HATIRALARI**
3. **Millî Heyecanların Şahsiyet Prizmasından Görünüşü: VATAN YOLUNDA**
4. **Atatürk'ün Yakın Çevresinden Savaş Atmosferindeki Avrupa'ya: ZORAKİ DİPLOMAT**
5. **Yakın Çağ Türk Siyasî Tarihinin Labirentlerine Yöneltilen Hiciv: POLİTİKADA 45 YIL**

Görüldüğü üzere, Yakup Kadri'nin romanlarıyla hatıraları arasında büyük benzerlik ve paralellikler vardır. Hatıraları da romanları gibi kronolojik seyir takip eder. Bu bakımdan Yakup Kadri'nin hatıralarını, romanları gibi "*nehir*" karakteristiği içerisinde "*nehir hatıra*" olarak nitelendirmek mümkündür. 1889'da doğan, 1974'te ölen Yakup Kadri, Türkiye'nin modernleşme sürecini kendi hayatında yaşar ve bu süreci hatıralarında yansıtır. **Anamın Kitabı**'nda doğumundan on dokuz yaşına kadarki çocukluk hatıralarını yakın çevresiyle birlikte anlatır. **Gençlik ve Edebiyat Hatıraları**'nda 1900'lü yılların ilk çeyreğine damgasını vurmuş edebiyatçılarımızdan on tanesini tanıtır. **Vatan Yolunda** isimli hatıra kitabında Kurtuluş Savaşı yıllarını ele alır. Yakup Kadri 1923'te politikaya atılır ve 1968'e kadar yürüttüğü bu görevde yaşadıklarını **Politika'da 45 Yıl** ismiyle yayınlar. **Zoraki Diplomat**'ta da 1934'ten 1955'e kadar yürüttüğü diplomatlık hayatını anlatır.

¹⁰ Cevdet Kudret, **Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman**, Varlık Yayınları, İst. 1981, C.II, s. 124; Öner Toy Olcay, "*Edebiyatımızda 'Dönem Roman' ve 'Nehir Roman' (Yakup Kadri)*", **Ortak Kitap**, Mayıs 1989, S:1; Gürsel Aytaç, **Çağdaş Alman Edebiyatı**, Kültür ve Turizm Bak. Yay. Ank. 1983, s.245

I. BÖLÜM:

YAKUP KADRİ KARAOSMANOĞLU'NUN HATIRALARI

I.1. Hayatın Başlangıcında Bir Çocuğun İtirafı:

ANAMIN KİTABI

Anamın Kitabı Yakup Kadri'nin 1957'de yayınladığı ikinci hatıra kitabıdır. Yazar, kitabında babası başta olmak üzere, ilk çocukluk yıllarından başlayarak gençlik çağına kadar, ailesi ve yakın çevresiyle ilgili hatıralarını ve yaşadıklarını anlatmıştır. Bunu yaparken kronolojiye pek sadık kalmaz: *"Zaten okurlarım bu yazılarda ne zaman, ne mesafe ölçüsü aramalıdır"*¹¹ diyerek sık sık geri dönüşlerde bulunurken objektifliğin sınırlarını da zaman zaman aşar. Hatırlayabildiği olaylara, olgun yaşın yorumlarını katar. Diğer anılarında olduğu gibi, bu eserinde de bir roman çeşnişi görülür. Kendisi, bunun farkına ancak hatıralarını okuyunca vardığını belirtir:

"Yazdıklarımı okuyunca, farkına varmayarak, devlet düşkünü bir aile çevresi içinde bir zavallı çocuğun romanına vücut verdiğimi gördüm. Böyle bir roman, çoktan beri yapmasını arzuladığım bir şeydi. Böyle bir romanla, insanların şimdiye kadar besledikleri bir zannı –çocukluğun en mutlu bir çağ olduğu- zannını kökünden sarsmak istiyordum."

*Biz, ızdırap çekmeğe o yaşta başlıyoruz. Çoğumuzun kalbindeki bereler o çağda açılmış yaraların izidir. Bu bakımdan denilebilir ki, insanın alın yazısı çocukluğunda yazılmıştır ve hangi yaşa girerse girsin, şuurunun altında daima çocuk kalışının sebebi bundandır."*¹²

I.1.1. Babamla Aram Hoş Değildi

Yakup Kadri, çocukluğuyla ilgili anılarına babasıyla başlar. Bölüm başlığından da anlaşıldığına göre babasından pek hoşlanmamaktadır. Önce babasının ismi hakkında bilgi verir. Babası, Aydın ve Manisa bölgesinde hüküm sürmüş, Karaosmanoğlu sülalesinden Abdülkadir Bey'dir. Hısım akraba onu Kadri Bey, Gadir Bey ya da yalnızca Bey diye çağırır. Yakup Kadri ise, sorulduğu zaman *"Abdülkadir Beyin oğluyum"* diyerek kendince, babasıyla arasına bir mesafe koyar. Babasının ne fizikini, ne oturup kalkışını ne de konuşmasını beğenir. Kıyafeti kasaba halkından farklı, oldukça da şık olmasına rağmen, yine de onun oğlu olmaktan hiçbir zaman iftihar duymaz. Karısı kendisine bir hizmetçi gibi hizmet etmesine rağmen Kadri Bey, bir teşekkürü bile esirger. Bu durum Kadri Bey'in korkunç bir hastalıktan kurtulduğunu bilenlerce yadırgatıcı değildir; fakat, Yakup Kadri, annesinin uğradığı bu muameleden memnun değildir.

I.1.2. Geçmiş Özleyiş

Yakup Kadri'nin, çocukluğuna ait en güzel hatıraları arasında "Özbekiye" bahçesi ve araba gezintileri yer alır. Ekonomik sıkıntılar nedeniyle ailece Manisa'ya dönmek zorunda

¹¹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Anamın Kitabı*, İletişim Yayınları, İst. 1983, s.39

olmadan önce, bahçesinde çeşit çeşit yemiş ağaçlarının bulunduğu büyük bir evde rahat ve mutlu bir şekilde yaşayan Yakup Kadri için bu yıllar, kaybedilen cennet gibidir. En çok da Nil boyunca, Ehramlara doğru ve şehrin kalabalık caddelerinde yaptıkları araba gezintilerini özler. Babası kız kardeşiyle kendisini iki yanına alarak, paytona bindirir, “Özbekiye” bahçesine götürür. Bu park, yalnız küçük çocuklar için değil büyükler için de ferahlık veren bir yerdir. İçerisinde beyaz kuğuların yüzdüğü küçük göller vardır. Ayrıca babası yaştaki erkeklerin ilgisini çeken güzel ve süslü hanımların varlığı da o yaşlarda yazarın dikkatinden kaçmaz.

I.1.3. Bir Dram

Yazar, ilk hayal kırıklığına bu gezilerin birinde uğrar. Bir gün yine Özbekiye bahçesine giderler. Kız kardeşiyle oynarlarken birden babasının ortadan kaybolduğunu fark eder. Bahçenin garsonuyla birlikte babasını aramaya başlarlar. Sonunda bahçenin içerisindeki bir mağarada babasını bir fellah kadınla yan yana oturur şekilde bulurlar. Çocuk Yakup Kadri çok korkar, babası öfkeli değildir, sadece suçüstü yakalanmış bir çocuk gibi mahçup ve şaşkındır.

I.1.4. Oyuncaklarım

Yakup Kadri'nin çocukluğunda hatırladığı mekânlardan biri de “Elf Sanf” isimli büyük bir oyuncakçı mağazasıdır. Burası, kendi ifadesiyle çocukluğunun cenneti gibidir. Mağazanın camekânı önünde durup saatlerce oyuncaklara bakarak türlü hayaller kurar. Özbekiye bahçesinde babasını bir fellah kadınıyla başbaşa gördüğü gün, babası adeta suçunu bağışlatmak istercesine onları Elf Sanf'a götürür. Mağazada babasından kendisine bir İngiliz askeri üniforması almasını ister. Çünkü bu onun öteden beri İngiliz kışlalarının önünden gelip geçerken kapıda nöbet bekleyen erlerde görüp de seyrine doyamadığı, imrenip durduğu kıyafettir. Mahçup baba, annesinin yanında ağzını açmaması için onun isteklerini yerine getirmek zorunda kalır. Mağazada İngiliz askeri üniformasının bulunmadığını lakin bu üniformayı terziye diktireceğine dair söz vererek ona mağazadan bir miğfer, bir oyuncak tüfek ve trampet alır.

I.1.5. Acı Gerçekler

Abdülkadir Bey, Mısır'da İbrahim Paşa'nın ölümüne kadar oldukça iyi bir nüfuza sahiptir. Fakat onun ölümünden sonra sıkıntılar başlar. Evin eşyaları satılır ve aile Manisa'ya

¹² Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Anamın Kitabı*, İletişim Yayınları, İst. 1983, s.16

döner. Yakup Kadri altı yaşındadır ve artık bolluk içindeki hayat geride kalmıştır. Şimdi artık, altı aşınmış bir çift kundurası, yenleri kısalmış bir tek ceket ve dizleri çıkık pantolonuyla fikara bir mektep çocuğudur. Erkenden kalkar, Amme cüzünü eline alır, bir dilim kuru ekmelele bir topak tulum peynirinden oluşan kahvaltısını yapar ve “Feyziye Mektebi” ‘nin yoluna koyulur. Her taraf pislik içerisindedir. Mektebin kapıcısı pislikten kokmaktadır. Bu koku onun için sınıfın hocası Hafız Mıstafendi’nin kızgın suratından ve okul müdürü Ambarcı Hüseyin Efendi’nin şimşir sopasından daha ızdırıp vericidir. Ortamın genel pisliğinden dolayı midesi bulanır. Evinden getirdiği yiyecekleri yiyemez. Diğer çocuklar aralarında paylaşırlar. Uslu ve çekingen huyundan dolayı onlara karşı koyamaz. Mahalle çocuklarının kavgalarından uzak durur. Ayrıca utangaçtır da. Bir bayram günü komşularının oğlu Cemal ağabeyle gezintisi sırasında parasını çaldırır. Parasını çalanı gördüğü halde utancından sesini çıkaramaz.

I.1.6. Annemin Utangaçlığı

Yazarın ifadesiyle utanma huyu ona annesinden geçmiştir. Annesi için “felâket” kelimesi “ayıp”la eş manâdadır. Babası ekonomik gücünü kaybedince, konaktaki kıymetli eşyalara haciz gelir. Annesi eşyaların gitmesinden ziyâde, konu komşuya rezil olmaktan korkar. Hatta genç yaşta inmelenecek yatağa düşen kocasının hastalığını uzun süre saklar. Çünkü kocasının itibardan düşmesini istemez. Kendilerine kol kanat gerileceğini sandıkları baba ocağı Manisa’ya dönerler. Fakat Kadir Bey’in eski arkadaşı, Hulûsi Bey ve karısı Şahende Hanım’dan başkası, onları karşılamaya gelmez. Yakup Kadri, bu “rastıklı, düzgünlü” kadından çok korkar; huysuzluk yapar. Birçok defa annesini utandırır.

I.1.7. Şahende Hanım ve Dağ

Aile bir müddet Hulûsi Bey’lere misafir olur. Yakup Kadri Şahende Hanım’a çabuk ısınır. Çocuksuz ve şefkatli bir kadın olan Şahende Hanım, onun her türlü yaramazlıklarını hoş görür.

Hulûsi Bey’in evi, duvarlarla bahçe, bostan, ahır, selâmlık gibi birçok bölmelere ayrıldığı için, altı yaşında bir çocuk için adeta içinden çıkılmaz bir labirenti andırır. Evden, etrafı kalın duvarlarla çevrili avluya daracık bir taşlıktan inilir. Yazar bu taşlıktan ilk defa Manisa dağı görür. Dağ, bu duvarların hemen arkasından yükseliyor hissi verir. İlk defa böyle görkemli bir yükseltiyle karşılaştığı için hayranlığını gizleyemez. Manisa dağı, o güne kadar gördüğü bütün tepelerden daha yüksektir. İçinde, türlü hayaller belirmeye başlar. Dağın girinti ve çıkıntılarını çeşitli hayvan şekillerine benzetir. Masallarda dinlediği her şeyi bu

görüntüyle ilişkilendirir. Fantaziler kurar; hayal dünyasının gittikçe genişlediğini hisseden yazar, orada çeşitli sırların saklı olduğu hükmüne varır. O dağa çıkarak sırrını keşfetme isteği, önüne geçilmez bir tutku halini alır.

Nihayet bu isteği, komşularının oğlu Cemal ağabey tarafından gerçekleştirilir. Cemal ağabeyi onu sırtına alarak dağa çıkartır. Dağ hakkında kurduğu bütün hayallerinin boşa çıktığını görür. Bu dağın da diğer tepelerde gördüklerinden farkı yoktur. Fakat yine de eve döndüğünde bozuntuya vermez ve ev halkına çeşitli uydurma maceralar anlatır. Cemal ağabeyi artık onun bir nevi koruyucusu olmuştur. Çünkü kılık kıyafeti ve henüz bırakmadığı Arapça sözler yüzünden mahalle çocukları, kendisini rahatsız eder. Hatta ailesi ona, bir müddet lala bile tutmak zorunda kalırlar.

Bir başka gün Yakup Kadri ile kardeşini dağa babası götürür. İki tarafı kerpiç duvarlarla örülü, dar ve dönemeçli yollardan yürürken, Mevlevihane'nin önündedirler. Babası, bir gün kendisini buraya getireceğini ve Abdülhalim Çelebi'nin elini öptüreceğini söyler. Yakup Kadri oldukça heyecanlanır. Yol üzerinde viran bir hamama rastlarlar. Babası yaz kış burada yaşayan Deli Hamdi'den söz eder. Her sözünün bir hikmeti vardır. Kimin başı sıkışsa ona gelir. Çocuklar bundan da hayli etkilenirler. Sonra da Ulu Cami'ye gelirler. Avlusuna girerler. Babası burada da bir Pir masalı anlatır. Babalarından yerel bir ağızla dinledikleri bu masal çocukların çok hoşuna gider. Ulu Cami'den çıktıktan sonra da, caminin yanı başındaki bir evin önünde dururlar. Babası içeriye girerek "Yıldız Dadi" diye seslenir. Bu kadın, Yakup Kadri'nin babaannesinin azatlarından biridir. Kadının güler yüzlüğü ve onlara gösterdiği şefkatten dolayı, Afet Nine'yi hatırlatır.

I.1.8. Afet Ninem

Yazar burada geriye dönerek çok sevdiği üvey ninesini hatırlar. Biricik evladını genç yaşta kaybeden Afet Nine bütün sevgisi kendi torunundan ziyade Yakup Kadri'ye yöneltmiştir. Senede birkaç defa İzmir'den kalkarak Mısır'a, onu sevmeye gelir. Yakup Kadri de ona karşı derin bir sevgiyle bağlanır. Onun Mısır'dan ayrıldığı zamanlar, üzüntüsünden feryatlar koparıp ortalığı ayağa kaldırır. Afet Nine'nin minderlere sinen kokusuyla teselli olmaya çalışır.

I.1.9. Dağdan Mevlevi Tekkesine

Yazar, Afet Nine'sinden sonra tekrar Yıldız Bacı'ya döner. Yıldız Bacı, dağ gezintisi sırasında yemeleri için, çocukların ceplerini kuru yemişlerle doldurur. Dağın Yassıkaya adı verilen yerine gelirler. Burada yazarın dikkatini çeken, babasındaki değişiklikler olmuştur,

Mısır'daki asık suratlı, resmî tavırlı adam yerinde, bayram çocuğu gibi neşeli bir adam durmaktadır. Cebinden yine yazarın alışık olmadığı bir şekilde, bir şişe ve kadeh çıkararak şişedekini içmeye başlar. Bu sırada tesadüfen Mevlevihane'nin postnişini Abdülhalim Çelebi oradan geçmektedir. Babası suçüstü yakalanan bir çocuk gibi mahçup olur. Fakat, O, bir şey görmemiş gibi davranır ve rahatsız olmamalarını söyleyerek uzaklaşır. Abdülhalim Çelebi, halden anlamıştır. Çünkü yazarın sonradan işittiğine göre *O da zevk ve sefanın her çeşidine düşkündü*. Abdülhalim Çelebi ve dervişleri, yazarı çok etkiler ve içine, Mevlevî dergâhında derviş olmak sevdası düşer. Hele bir cuma katıldığı “sema” ayini onu başka bir dünyaya alıp götürür. Tennurelerinin bir yelpaze gibi açılışı, söylenen güzel sözler, kudüm ve tanburdan çıkan musikiler, kendinden geçiş, âdeta onu büyüler. Böylece ömür boyu etkisinde kalacağı mistik zevkin ilk tadını alır.

I.1.10. İlk Kira Evinde

Yazar, Hulûsi Bey'in evinde tam olarak ne kadar misafir kaldıklarını hatırlamıyor. Hulûsi beyin evinde ya birkaç hafta ya da birkaç ay kaldıktan sonra yine ona ait büyükçe bir eve kiracı olarak taşınırlar. Kira evi, yedi yaşına basmakta olan bir çocuk için yeni bir merak ve keşif konusu olur. Evin her tarafını kuşkulu gözlerle incelemeye başlar. Bu arada hayaller kurmaya devam eder. En çok da içi içe odalardan geçilerek gidilen hamam odası dikkatini çeker. Burası hakkında da türlü düşüncelere kapılır. Bir gün yine merakını yenemeyip buraya girer. Bir ses duyduğunu zannederek aniden geriye dönüp kaçmak isterken ayağı bükülür, yere düşer. Kendini şeytan çarptığı düşüncesine kapılır. Bir başka zaman, bu hamam odasının önünde hayalet zannettiği birisiyle karşılaşır. Hayalet, siyah renkli derisi, cam gibi parlayan gözleriyle ellerini uzatarak üzerine doğru yürür. Yakup Kadri çok korkar. Meğer bu Dev-anasına benzeyen hayalet, babasının Lefter isimli dadısıdır. Lefter bacı, son yıllarda uğradığı bir göz hastalığı nedeniyle kör olmuş, kimsesiz bir kadındır. Babası onu bir gün önce eski mahallelerinden geçerken görmüş, haline acıyarak eve getirmiştir.

I.1.11. Hakkı Amcam

Hakkı Amca, Kadir Bey'in küçük kardeşi yani Yakup Kadri'nin amcasıdır. Onu ilk defa kira evine taşındıktan sonra görür. Mavi gözlü, incecik sarı bıyıklı, narin endamlı ve kenarları yeşil şeritli asker esvaplı bu genç adamı çok sever. Çok ağır eşyaları tek başına kolayca taşıyan bu güçlü adama karşı hayranlık duyar. Ayrıca Hakkı Amca çok da muziptir. Bir çok defa beraberce hırsız rolü oynayıp Lefter bacıyı korkuturlar. Fakat ev halkı, özellikle de Kadri Bey kendisinden sürekli şikâyetçidir. Sık sık da ona bağırır. Yakup Kadri bunun

sebebini sonradan öğrenecektir. Kadri Bey, küçük kardeşinin eğitimini üstlenmiş, fakat bir türlü yola sokamamıştır. Son olarak da asker ocağına kaydettirmiş; bu sefer de izni biteli üç ay olduğu halde İstanbul'a geri dönmediği için asker kaçağı sayılmıştır. Bir gün omuzu tüfekli askerler Hakkı amca'yı alıp götürürler. O gün Yakup Kadri'nin hatıralarında kanun sözcüğü, sırtı tüfekli adamlarla birlikte yer eder. Ev halkı bu olaydan dolayı üzgündür. En çok da annesi, kapılarına asker dayanmasından rahatsız olur. Konu komşuya ne diyeceğini düşünmeye başlar.

I.1.12. Babamın Hastalığı

O günden sonra babasının sıhhati çok bozulur. Krizleri sıklaşır. Huysuzluğu artar. Eski arkadaşları da gittikçe asabiyeti artan bu adamdan uzaklaşmaya başlar. Artık sokağa da çıkamaz. Çıkmak istese de, annesi, bir yerde düşüp kalıverir diye bırakmaz. Bazen Yakup Kadri'yle kardeşini yanına çağırarak, onlara mucize ve kerâmet hikayeleri anlatır. O yaşta bile bunların bir kısmını saçma bulur. Babasının bu tür şeyleri niçin anlattığına akıl erdiremez. Çünkü babası bu tür şeylere inanacak kadar” basit kafalı ve kara cahil” adam değildir. Okuma yazma çağına geldiğinde Yakup Kadri, onun kitapları arasından Namık Kemal'in, Ziya Paşa'nın, Muallim Naci'nin eserlerinden, Mecmua-i Ebüzziya'lara, cilt cilt Kırk Anbar'lara ve Fransızcadan çeviri romanlara kadar, bir çok eser bulup çıkarır.

I.1.13. Güzel Prenses

Yazarın ifadesiyle ilk yazarlığa başladığı sıralarda, edebiyat kitaplarının sayfaları arasına sıkışmış, babasının kendi güzel el yazısıyla yazılmış bazı aşk mektubu müsveddeleri bulur. Bunlar, Abdülhak Hamid'in Sefile'sindeki monologlara benzemektedirler. Daha sonraları bunların kimin için yazıldığını, annesinden dinlerken Mısır'da evlerine sık sık gelen bir prensesi hatırlayacaktır. Yakup Kadri, bu kadını iri süzgülü bakışları, pırlantalarla süslü ince parmakları, yakası açık giysileri ve kokularıyla hatırlar. Çok küçük yaşta da olsa Yakup Kadri'nin bu prensese karşı beslediği hisler, annesine, ninesine karşı duyduklarından tamamen farklıdır. Prenses de her defasında kendisini hayranlıkla izleyen bu küçük çocuğa ilgi gösterir, başını okşar, ona güzel sözler söyler. Babasının da bu kadına karşı ilgili olması, ona sarfedilmek üzere ince aşk sözleri kaleme alması, hiç şüphesiz babasına karşı kıskançlık hisleri beslemesine yetmiştir.

I.1.14. Babamın Hocalığı

Mısır'daki Kadri Bey'le, Manisa'daki arasında artık çok büyük farklar vardır. Babası henüz birkaç sene önce şık giysiler içerisinde itibarlı bir adam olarak aşk mektupları yazarken, şimdi hastalıklı, asabi, başında fes, ayaklarında terlik, minder üzerine bağdaş kurup kerâmet hikâyeleri anlatan çekilmez birisi olup çıkmıştır. Hele yazarı karşısına alarak ona Kur'an hıfzettirmeye başlayınca, daha da asabîleşir. Sözleri yanlış söylediği için ona tokat bile atar. Bu durum Yakup Kadri'yi babasından biraz daha soğutacaktır.

I.1.15. London Saati

Neyse ki babasının onu hıfza çalıştırma merakı çok uzun sürmez. Kendisine baba yadıġârı, arasına bozulan London marka antika bir konsol saatini tamir etmek gibi bir uğraş bulur. Ne namaz, ne niyaz, başka bir şey düşünmez olur. Kedisini günlerce bu işe verir. Fakat sonunda saat artık hiç çalışmaz hale gelir. Bundan en çok telaşa düşen Yakup Kadri olur. Çünkü babasının tekrar kendisini karşısına alarak zorla sure ezberletmeye çalışacağından korkar. Ondan köşe bucak kaçmaya başlar.

I.1.16. Şevket Ağabeyim

Bir müddet sonra hayırlı bir hadise olur. Eve, kendisini babasına unutturacak bir kurtarıcı gelir. Bu, öz halasının oğlu Şevket ağabeyidir. İstanbul'da mektepte okuyan bu akrabanın gelişi Yakup Kadri'yi çok sevindir. Şevket ağabeyi Mısır'da da ziyaretlerine gelmiştir, fakat o sıralar henüz çok küçük olduğu için pek bir şey hatırlamaz. Bu ikinci ziyaretinde onu daha iyi tanıyacaktır. Babası, bu sefer de bu neşeli genci karşısına alarak sohbet bahanesiyle saatlerce tutacaktır. Onların ne konuştuklarını kimse bilmez Odaya birisi girince babası hemen konuyu değiştirir. Zavallı Şevket ağabey, günlerce bu halvet işkencesine maruz kalır. Hele geceleri, iyice çekilmez bir hale gelir. Babasının gözüne uyku girmedığı uzun kış geceleri, zavallı yeğen soğuktan büzüterek sabahlara kadar dayısını dinlemek zorunda kalır. Yakup Kadri ise, annesi ve kendisi adına çok memnundur.

I.1.17. Babam Hayal ve Hayalet Âleminde

Kadri Bey'inn rahatsızlığı, ilerki aylarda daha da artar. Bir yaz gecesi, redingodunu, , kolalı gömleğini, kalıplı fesini giyerek çocukların odasına girer. Anneleri de onların odasında yatmaktadır. Yakup Kadri uyanır fakat belli etmez. Annesi şaşırılmış bir şekilde kalkar. Babası o gecenin Kadir Gecesi' olduğunu, ezan sesleri duyduğunu ve camiye gideceğini söyler. Annesi onu engellemek için hayli dil dökmek zorunda kalır. Kadri Bey, sık sık da bavulunu

hazırlayarak İstanbul'daki kızkardeşinin yanına gitmeye kalkar. Annesi, bu durumunda İstanbul'a gitmesinin uygun olmayacağını bildiği için türlü diller dökerek vazgeçirmeye çalışır. Onu ancak bir şey alıkoyabilir: Küçük kızının feryatları. Kadri Bey kızına, oğlunu kışkandıracak kadar çok sevgi gösterir. Çünkü kızının, her yönüyle annesi Zahide Hanıma benzediği gibi bir kanaate sahiptir. Kızına gösterdiği sevgi yazara göre, aslında ölen anneye duyulan özlemdir.

I.1.18. Babaannem

Hacı Eyyüp Ağa'nın kızı Zahide Hanım'ı bütün kadınlardan üstün tutan yalnızca babası değildir. Diğer akrabalar ve Manisa'nın ileri gelenleri, hatta kuması Afet nine bile, ondan büyük bir saygı ve hürmetle söz ederler. Yakup Kadri öz ninesini tanımamakla birlikte, anlatılanlar dolayısıyla onu sevmiştir. Fakat biraz büyüyünce, dedesi İzzet Bey'in, bu kadının üzerine kuma getirdiğini ve onu başkalarıyla da aldattığını öğrenip buna bir türlü açıklama bulamayacaktır. Muhtemelen Kadri Bey de bu nedenle anne sevgisini yüreğinde kutsallaştıracaktır. Hastalığının arttığı son zamanlarında sık sık annesinin mezarını ziyârete gidecek ve öldüğünde de aile mezarlığı Yetim Ağa'ya değil, onun yanına yani Çeşnigir'e gömülmeyi vasiyet edecektir.

I.1.19. Aile Mezarlığımız

Yetim Ağa küçük bir aile mezarlığıdır. Yakup Kadri burasını Kurban Bayramlarında kurban kesme merasimi vesilesiyle tanır. Babası öldükten sonra, hangi sebeple bilinmez, vasiyeti olmasına rağmen yine de annesinin yanına değil, bu aile mezarlığına gömülür. Fakat ilerki yıllarda Manisa'nın ileri gelenlerinden birçoğunun yattığı Yetim Ağa mezarlığının üzerinden şehrin en işlek caddesi geçecek, mezarlık ortadan kalkacak, Kadri Bey'le birlikte unutulup gidecektir.

I.1.20. Babamın Ölümü

Kadri Bey, Ramazan ayının başında hayattan ayrılır. Yakup Kadri'nin en ayrıntılı hatırladığı olaylardan birisidir. Yine İstanbul'a gitme hevesi ortaya çıkar, Ramazan alışverişini büyük bir hevesle yaptıktan sonra yol hazırlığına başlanır. Fakat ertesi gün aniden fenalaşır. Annesi Rum doktor Yani'yi çağırır. Daha sonra babasının tek dostu Hulûsi Bey ve karısı Şahende Hanım gelir. Şahende Hanım çocukları alarak evine götürür. Birkaç gün onlarda kalırlar. Bu arada en çok annelerini özlerler. Şahende Hanım, onları annelerini görmeleri için her gün evlerine getirir. Evdeki kalabalık dikkatlerini çeker. Birkaç gün sonra

tekrar çocukları evlerine götürür ve babasının kaldığı odayı açarak yerde yatan cesedi gösterir. Babasının rahat bir şekilde uyduğunu söyler. Bahçede bir sürü adam vardır. Çadır kurarlar. Kazanda su kaynatırlar. Yakup Kadri çok küçük olmasına rağmen her şeyin farkındadır. Bu korkunç manzaradan kaçma ihtiyacı hisseder. Komşularının bahçesine geçilen kapı açıktır. Soluk soluğa koşarak oradan içeriye girer.

I.1.21. 1898-1903 Annemle Başbaşa

Babasının cenazesi kalktıktan sonra annesini bir minderin üzerinde mahzun mahzun otururken bulurlar. Annesi onlara babalarının öldüğünü bildirir. Kızkardeşi ve annesi ağlamaya başlarlar. Fakat Yakup Kadri'nin gözünden, zorlamasına rağmen bir damla yaş gelmez. Bu ayıp durumdan kurtulmak için odadan dışarıya çıkar. Onu toz toprak içinde bulup getirirler. Birkaç gün sonra üzücü bir hadise daha gerçekleşir. Babasının dadısı Lefter bacı ölür. Yakup Kadri onu can çekişirken görmüştür. Bu olaydan sonra evden tamamen soğur. O kadar nefret ettiği mektep bile ona bu evden daha şirin görünmeye başlar. Yakup Kadri'nin mektebe karşı daha önceki soğukluğunun sebeplerinden birisi, sokak kavgalarıdır. Bu mektep çocukları okul yolunda kontrolden çıktıktan sonra adeta birer kabadayıya dönüşerek güç gösterisi yaparlar. Bu arada da ciddi yaralanmalar olur. İşin kötüsü bu tür olaylara çevreden de bir müdahale gelmez. Hatta yenenin arkası sıvazlanır. Yenen kahraman, yenilen de korkak ilan edilir. Bir gün yine böyle bir kavgaya tanık olurlar. Yenilen çocuk, koşarak yanlarına gelir ve onlara sığınmak ister. Kalfa ise çocuğu kollayacağı yerde elinin tersiyle iterek ona hakaret eder. Yakup Kadri kalfanın bu insafsız tavrı karşısında çileden çıkar ve kalfasına, ağzına geleni söyler. Onun dizlerini yumruklamaya başlar. Ne yapacağını şaşırarak kalfa, elindekileri yere fırlatır gider; bir daha da geri dönmez. Bu belki de Yakup Kadri'nin haksızlığa ilk direnişidir.

I.1.22. Kabadayılıklarım

Bu olaydan sonra kendine güveni gelir. Pervasız bir şekilde arkadaşlarına ve ev halkına sataşmaya başlar. Sonra işi daha da büyütür babasının ölümünden sonra annesinin bir yüklüğe kapattığı silahlarını bulur, gizlice onlarla oynamaya başlar. Bir keresinde bunlardan birini ayağına düşürür; gürültü üzerine koşup gelen annesi, çok üzümle birlikte bunu hiç belli etmez. Silahı yerine koyarak odadan çıkıp gider. Acılar içinde kıvranan Yakup Kadri'yle dadısı ilgilenir. Annesinin ilgisini çekmek için her yolu denemesine rağmen başaramaz. Sonradan annesinin kendisine karşı kırgın olduğunu öğrenir. Son zamanlardaki

taşkınlıkları annesini üzmüştür. Annesinden özür diler, tıpkı onun istediği gibi bir evlat olacağına söz verir.

I.1.23. Avarelıklarımın Sonu

Bu sıralarda annesi okul müdürü Hüseyin Efendi'nin evine giderek kendisinde meydana gelen değişikliklerden şikayet eder. Bunun üzerine Yakup Kadri ve Mutasarrıf Paşa'nın torunu sınıfta hocanın kürsüsüne yakın, özel bir sıraya oturtulur. Diğer çocuklardan yüksek oturmak onu gururlandırmakla birlikte tecrid edilmekten hoşlanmaz. Kötü huyları diğer çocuklardan öğrendiği zannedildiğinden bahçede onlarla oynamasına da izin verilmez. Bu adeta ahlâki bir karantina önlemidir. Fevziye Mekteb-i İpdidaisi ya da okul müdürünün adından dolayı Ambarcının Mektebi de denilen okulu hiç sevmez. Yalnız, tek hoşlandığı okulun yanından "akıp giden dere"dir. Çünkü baharın geldiğini, buzları çözülerek akan bu dere haber verir.

I.1.24. Manisa'da Mesir Bayramı, Kiraz Yaylaları Ve Yaz

Yazar yine zaman kavramını bir tarafa bırakarak genel bir hatırlayış içerisinde Mesir Bayramı'ndan kiraz yaylalarından ve yaz mevsiminden söz eder. Manisa'da Nevruz, Mesir şenlikleriyle karşılanır. İzmir ve Aydın'dan da bir sürü kişi gelir, Manisa'nın Sultan Meydan'ı, Mesir macunu kapmak için toplanan kalabalık yüzünden mahşer yerini andırır. Yazarı en çok sevindiren, Afet ninesinin Mesir Bayramı bahanesiyle kendilerini ziyarete geliştirdir. Çünkü bu günlerde Afet ninenin koruyuculuğu altında şımarıklıklarına göz yumulur. Mesir bayramı, okulun biterek yaz tatilinin geldiğinin de işaretidir.

I.1.25. Kiraz Yaylaları

Yakup Kadri'nin özlemle hatırladığı yerlerden biri de kiraz yaylalarıdır. Ailenin arazisi olmadığı için, hısım akrabanın davetiyle buralara giderek birkaç gün misafir olurlar. Annesi, babası ve kız kardeşi, tek odadan oluşan yayla damında rahat edemedikleri için geriye dönerler. Fakat Yakup Kadri ninesiyle birkaç gün daha kalarak özgürlüğün tadını çıkarır. Kiraz yaylasının sahibi Aşık Mehmet'in kendinden birkaç yaş büyük kızı Hatice'yle güzel vakitler geçirirler. Yazar daha sonra Hatice'yle ilgili acı bir olaydan da söz edecektir.

Aşık Mehmet geçimini tahtadan çocuk oyuncakları, bayramlar için havai fişekler yaparak sağlamaktadır. Birgün yine kızı Hatice'yle fişek imal ederken barut tutuşup patlar. Hatice feci şekilde yanar ve birkaç gün sonra ölür.

I.1.26. Manisa Yazları

Yazar Manisa yazlarını sıkıntıyla hatırlar. Çünkü bu mevsimde çoğu Manisalı çiftlik bağ ve bahçelerine gittikleri için şehir adeta boşalır ve cansızlaşır. Yakup Kadri sokakta oynayacak kimseyi bulamaz. Bazen kısa bir süre için babasının eskiden satmış olduğu bir çiftliğin sahibinin daveti üzerine buraya giderek misafir olurlar, fakat annesinin titizliği yüzünden hemen geri dönmek zorunda kalırlar. Yazın günlerini genellikle avluda geçirmek zorunda kalır. Tek eğlencesi avludaki birkaç saksı çiçeğini sulamaktır. Akşamları annesi kız kardeşim diye söz ettiği ablasını ve kendisini eğlendirmek için türlü yollar arar.

I.1.27. Annem Anlatıyor

Annesinin vakit geçirmek için kendi gençliğinden söz etmesi, Yakup Kadri'yi çok eğlendirir. Bu bölümde yazar, annesiyle babasının nasıl tanıştıklarını, nasıl evlendiklerini, babasının Manisa'daki çiftliğini satıp Mısır'a yerleşmesini, kendisinin doğumunu ve dedesi Yakup Paşa'nın isminin kendisine verilmesini annesinin ağzından dinler. Bu hikâyeye onun için dinlediği birçok peri masalından daha güzeldir.

I.1.28. Vakit Geçmek Bilmiyordu

Yakup Kadri bu hikayeden sonra sekiz yaşının bittiği sıcak ve bitmek bilmeyen sıkıntılı yaz günlerine tekrar döner. Gündüzler ve geceler o kadar uzamıştır ki ona hiç bitmeyecekmiş gibi gelir. Çocuk zihninde bazı saatler bir yıl kadar uzun geçerken mevsim değişimleri birdenbire oluverir.

I.1.29. Manisa'nın Ramazanları

Yakup Kadri'nin en çok sevdiği aylardan biri de Ramazan ayıdır. Çünkü Ramazan ayını çeşitli yiyecek kokularıyla ve eğlenceleriyle hatırladığı gibi, bu ayda büyükler arasına karışma fırsatı bulur. Büyükler gibi oruç tutar, ibadet yerlerine gider. Çocukluğuyla ilgili olarak üç farklı dinî mekândan söz eder. Bunlarda birincisi, Sultan Camii'dir. Sultan Camii'nde öğle namazını kıldıktan sonra komşularının oğlu Cemal ağabeyle birlikte Muradiye'ye giderler. Burada Sivaslı Hoca namıyla meşhur bir vaizin vaazlarını dinlerler. Sivaslı hoca; sürekli ahiret gününden, çekilecek cefalardan söz eder. Bu konuşmalardan pek hoşlanmayan Yakup Kadri, buraya fazla gelmez. "An-Tekke" adıyla bilinen Rufaî dergâhını Sivaslı Hoca'nın vaazlarına tercih eder. Bu dergâh da oldukça kalabalık bir ortamdır. Özellikle zikir geceleri buraya Manisa'nın her kesiminden insan gelir. Buranın şeyhi Feyziye Mektebi'nin müdürü Anbarcı Hoca'dır. Onun için Yakup Kadri'ye çok ilgi gösterilir. Hele

şeyhin damadı Vehbi Efendi aile dostlarıdır. Mübarek bir kişi olarak tanıdığı Vehbi Efendi hakkında sonraları Bektaşî olduğu, bir zamanlar içki içtiği söylentisini duyar. Bektaşîlik o çevrede pek hayırlı bir söz değildir. Hatta babası ile halasının arası da bu yüzden açılır. Halası İstanbul'a yerleştikten sonra muhtemelen Bektaşîliğe bağlanmış olmalı. Çünkü Manisa'ya geldiği sıralar, Vehbi Efendi kendisini ziyarete gelir ve garip bir şekilde halasını selâmlar ve kendisiyle saatlerce konuşur. Rûfâî'likle ilgili hatırladıklarının en ilginç zikir sırasında yaptıkları hareketlerdir. İnsanların kendilerinden geçtikten sonra Şeyh ya da kendileri tarafından vücutlarına zarar vermeleri çocuk Yakup Kadri'yi çok korkutur. Diğer bir mekân da Mevlevihane'dir. Ramazanlarda Mevlevihane'de sadece sohbet edilir ve tesbih çekilir. Yakup Kadri en çok burayı sever. Hatta burada Mevlevî dervişleri gibi dönmeyi bile öğrenir. Buraya çok sık gittiği için annesi kuşkulandır ve oraya gitmesini engeller.

I.1.30. Erkân-ı Harb Zabiti

Yakup Kadri Mevlevî dervişi olmaktan ümidini kesince yeni bir hevese daha kapılır. Ev sahipleri Hûlusi Bey'in yeğeni Erkân-ı Harb Mektebi talebesi Osman'la karşılaşır. Onun süslü asker giysisine hayran kalır. Ondan, kendisini de bu okula kaydettirmesini ister. Fakat bunun için önce Feyziye Mektebi'ni bitirmesi gerekecektir.

I.1.31. Falaka

İki yıldır bu mektebe devam ettiği halde kendi ifadesiyle pineklemekten başka bir şey öğrenemez. Bu okulu en çok da ağır cezalarıyla hatırlar. Hoca Mustafendi kendince hatalı gördüğü öğrenciyi uzun sopasıyla döver, ya da falakaya yatırır. Falakadan Mutasarrıf Paşa'nın torunu Refik'le kendisi de kurtulamaz. Refik ve Yakup Kadri diğer çocuklara göre daha iyi giyindikleri için, diğer çocuklar Yakup Kadri'yi de zengin bir ailenin çocuğu zannederler. Halbuki onlar babası öldükten sonra Hulusi Bey'in daha küçük bir evine kiracı olarak taşınmak zorunda kalırlar. Annesi burasının kirasını ödemek için bile zaman zaman güçlüklerle karşılaşır. Yakup Kadri ise bu evi öncekinden daha sevimli bulmaktadır. En azından Şevket ağabeyi babasının ölümünden sonra kendileriyle birlikte kalmaya başlar.

I.1.32. Vehibe Hanım Ve "Ekmekçi Kadın"

Yeni taşındıkları bu küçük evde uzun kış gecelerinin tek eğlencesi mahalle kadınlarının da katıldığı mangal başı sohbetleridir. Bu sohbetlerde Vehibe Hanım adındaki komşuları başından geçmiş türlü hikâyeler anlatarak çevresindekileri neşelendirir ya da güldürür. Bazen de annesi onlara romanlar okur. Bu romanlardan ilki "*Ekmekçi Kadın*" 'dır.

Mangal başında oturan diğer kadınlarla birlikte Yakup Kadri de bu acıklı hikâyeleri dinlerken ağlamaklı olur. Bir başka kış da “*Monte Kristo*” romanını okumaya başlar. Annesinin okuduğu bu romanlar onun dünya görüşüne sınırsız bir genişlik vermekle kalmaz, okuma merakını da uyandırır. Üç yıldır öğrenemediği okumayı bu romanlara duyduğu merak sayesinde öğrenmeye başlar.

I.2. Yeni Türk Edebiyatı Tarihine Tutulan Işık:

GENÇLİK VE EDEBİYAT HATIRALARI

Gençlik ve Edebiyat Hatıraları, yazarın 1969'da yayınladığı sonuncu hatıra kitabıdır. Bununla birlikte onun hayat hikâyesini izlerken devamlılık prensibi gereği eserin ikinci sırada ele alınması uygun olacaktır.

Yakup Kadri'nin edebiyata merakının çocukluk yıllarında ve özellikle annesinin okuduğu romanlarla başladığı görülmüştü. On beş on altı yaşına kadar ise eline ne geçtiyse okuduğunu yine Gençlik ve Edebiyat Hatıralarının önsözünde belirtiyor. Niyazi Akı da, edebiyatın yazarı bir ihtiras haline gelmesinin, İzmir İdadîsine girmesiyle başladığını; İzmir'de, Ömer Seyfettin, Şahabettin Süleyman'la tanıştığını ve özellikle kendinden birkaç yaş büyük olan arkadaşı Akhisarlı Abdullah Rahmi Bey'in ona Fransızca öğrenerek, edebiyatı kaynağından takip etmesi yolunda etkilediğini belirtir.¹³ Yazar, 1903-1905 tarihleri arasında kaldığı İzmir'de, Edebiyat-ı Cedide eserlerinin hemen tamamını okur. Daha sonra da, özgür bir eğitim fırsatının olduğuna inandığı Mısır'a gider ve burada bir yandan Fransız Fréresler Mektebi'ne, bir yandan da İsviçre Lisesine devam eder. Burada da Paule Bourget'i, Flaubert'i, Maupassant'ı, A. Daudet'i Fransızca olarak okuyup tanıma fırsatı bulur. 1908 Meşrutiyetin ilanında biraz önce de İstanbul'a döner. Eski okul arkadaşı Şahabettin Süleyman'la birlikte "Ümit" adlı bir dergi çıkarmaya başlarlar. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, burada yayınladığı birkaç hikâye, makale ve tek perdelik tiyatro eseriyle basın hayatına girmiş olur. Bu yıllarda Edebiyat-Cedide'nin hem duyuş hem de dil ve üslup yönünden etkisi altındadır.

Yazar, Gençlik ve Edebiyat Hatıraları'nda bir yandan gençlik yıllarında girdiği edebî çevreleri ve yaşadıklarını anlatırken, bir yandan da Türk edebiyatının on bir değerli sanatçısını tanıtır. . Bunu yaparken, kronolojik bir sıra takip etmediğini, kendini hafızasının seyrine bıraktığını da eserinde ayrıca belirtir.¹⁴ Fakat yine de, edebî şahsiyetleri tanıtırken ve onlarla ilgili hatıralarından söz ederken, etkilenme ve tanışma süreci gibi faktörleri göz önünde tuttuğu görülecektir. Yazar ayrıca, kendi yaşadıkları yada tanıttığı sanatçılar etrafında daha bir çok kişiye ve olaya da dolaylı yollardan yer verir.

I.2.1. Mehmet Rauf

Yakup Kadri, Mehmet Rauf'un "Eylül" romanını, daha İzmir İdadîsi'nde okumuş ve derinden etkilenmiştir. O yıllarda basın ve yayına getirilen Abdülhamit baskısı da, Mehmet

¹³ Niyazi Akı, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, İst. 1960, s.11

¹⁴ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Gençlik ve Edebiyat Hatıraları, Bilgi Yayınevi, Ank. 1969, s.10

Raufla birlikte, dönemin aydınlarına karşı duyulan hayranlığı bir kat daha artırır. Bu nedenle Mehmet Rauf, onun İstanbul'a gittiğinde tanışmak istediği ilk üstatlardan biridir.. Bu konuda İzmir'den tanıdığı, kendisinden dört yaş büyük ve daha girişken olan Şahabettin Süleyman'dan yardım ister. Şahabettin Süleyman bunun zorluğundan söz eder. Çünkü hafiye korkusu nedeniyle sanatçılar, ortada fazla görünmekten çekinmektedirler.

Yakup Kadri, Mehmet Rauf'u, tesadüf eseri olarak ilk defa Şahabettin Süleyman'la birlikte gittikleri bir opera matinesinde görür ve arkasından ilk hayal kırıklığı gelir. Çünkü kısacık boylu bu tıknaz adam, onun hiç de hayalinde canlandığı roman kahramana benzememektedir. Mehmet Rauf'un; opera çıkışında kendisiyle tanışmak için yanına gelen bu gençlere ilgi göstermemesi, adeta kaçar gibi oradan uzaklaşması de, ikinci bir hayal kırıklığı olur.

Fransızca'nın yanı sıra, İngilizce'yi de iyi bilen Mehmet Rauf, yazara göre, Batıyı diğer Edebiyat-ı Cedîde sanatçılarından daha iyi tanımaktadır. Fakat o bundan yeterince yararlanamaz. "Eylül" romanının uyandırdığı yankılarla kalır. 1908 Meşrutiyet'inden sonra diğer Servet-i Fünün şair ve yazarları, önemli mevkilere gelirken, Mehmet Rauf, ekonomik sıkıntılara düşer, hatta para kazanmak için müstehcen bulunabilen romanlar yazıp, hapis cezası bile alır. Şahabettin Süleyman'dan öğrendiğine göre, onun bu duruma düşmesine gönül maceraları sebep olur. Bu yüzden intiharı bile dener.

Yakup Kadri, uzun bir süre sonra Mehmet Rauf'la İzmir'de bir Fransız kitapçısında karşılaşır. **Eylül** romanını okuyarak çok etkilenen İzmir'li zengin bir kızla evlenip rahat bir hayata kavuşmuştur. Fakat evliliği uzun sürmez, ondan da boşanarak, yine hayranlarından öğretmen bir genç kızla evlenir. Yazar bu kez de ona ve genç karısına Kadıköy'ün bir sokağında rastlar. Mehmet Rauf, son zamanlarında tekrar ekonomik sıkıntılara düşer. O sıralarda Ankara'da bulunan Yakup Kadri, Falih Rıfkı ve Ruşen Eşref'e mektup yazarak kendisine yardımcı olunmasını rica eder. Durum İsmet Paşa'ya iletilir ve **Eylül** romanının hatırına, bu zor günlerinde nispî bir rahatlama çaresi sağlanır. Yakup Kadri, onunla bir daha karşılaşmaz. Ölümünü Ankara'ya İstanbul'dan gelen iki günlük gazetelerden öğrenir.

1.2.2. Şahabettin Süleyman

Yazarın, ele aldığı ikinci kişi Şahabettin Süleyman'dır. Her ne kadar kendisi, Şahabettin Süleyman'ı hem cemiyetin ahlâk telâkkilerine aykırı yaşayışı, hem de kendini edebiyata vakfedişi dolayısıyla Mehmet Rauf'a çok benzettiğini, bu nedenle de hemen ikinci

sırada tanıttığını belirtse de, ¹⁵ onun, kendisini İstanbul'da edebî çevrelere tanıtan bir kişi olması nedeniyle hayatında önemli bir yere sahiptir.

Yazar Şahabettin Süleyman'ı İzmir'de tanır. Dostlukları, yazarın Mısır'a gidip gelmeleri sırasında da devam eder. Şahabettin Süleyman o sıralarda İstanbul'da Mülkiye Mektebinde okumaktadır. Yakup Kadri, bütün ahlâki değerleri reddeden, bohem hayatı sürüp sanatı herşeyin üstünde tutan bu dostuyla yaz tatillerinde, İzmir'de buluşur. Ona Mısır'dan gizlice getirdiği, İttihad ve Terakki cemiyetinin gazete, broşür, dergilerini verir. Hatta Cemiyetin İstanbul'daki şubesinin yerini öğrenerek bildirir. Şahabettin Süleyman Bu cemiyete kaydolur Coşkulu bir mizaca sahip olduğu için de cemiyette faal bir çalışma içine girer. Meşrutiyetin ilanından sonra halk gösterilerindeki yerini alır. Şahabettin Süleyman, mezun olduktan sonra atandığı İzmir valilik maiyetindeki görevi sırasında da bu ihtilalcilik ruhuyla hareket eder, ancak politik davranmadığı için çok tepki toplar. Böylece İttihat ve Terakki'nin en ateşli savunucusu, İzmir'i ve ihtilalciliği ömür boyu bırakıp İstanbul'a dönerek kendini sadece sanatına verir.

Şahabettin Süleyman, İstanbul'a döndükten sonra yeni arayışlar peşinde koşmaya başlar. İçindeki ihtiâlcilik ruhu, bu sefer de sanatta yeni bir şeyler ortaya koyma yolunda kendisine itici güç olacaktır. Meşrutiyetten sonra, serbest şekillerle, yeni bir ruhla gelişen şiir sanatına yön vermek, Halit Ziya'yı kopya etmekten öte geçemeyen roman sanatına yeni ufuklar açmak amacıyla bir sanat topluluğu meydana çıkarmak için kendisi gibi düşünen gençlerle harekete geçer. Yazarın ifadesiyle, kalburüstü ne kadar şair ve yazar varsa kapı kapı dolaşarak "Hilâl" matbaasına çağırır. Yakup Kadri de onun yakın bir arkadaşı olarak bu toplantıya iştirak eder. Bu, yazar için oldukça heyecan verici bir durumdur. Buraya gelenler arasında ilk olarak Refik Halit'le tanışır. Daha sonra da Müfit Ratip, Tahsin Nahit, Emin Bülent, Cemil Süleyman, Ali Süha, Fazıl Ahmet gibi Servet-i Fünun dışından genç sanatçılarla tanışır. Daha sonra da Faik Ali geli. Faik Ali Servet-i Fünun'cu olmasına rağmen, toplantıya geçici başkanlık yapar. Faik Ali, ayrıca bu topluluğun isim babası da olacaktır. "Fecri Âti" adını, o koyar. "Sanat şahsî ve muhteremdir" dövizini de Şahabettin Süleyman bulur.

Yakup Kadri büyük ümitlerle kurulan bu sanat topluluğunun, beklentilerinden çok uzakta olduğunu sonradan anlayacaktır. Çünkü "Sanat şahsî ve muhteremdir" sözü yeni bir edebî kültürün ifadesi değil, ancak birtakım hücumlara karşı bir savunma yoludur. Ne yazık ki uzun süren istibdat döneminde İstanbullu gençler, on dokuzuncu yüzyıl Batı fikir ve sanat dünyasından uzak kalmış, Servet-i Fünun'un gölgesinde kalmaktan kurtulamamışlardır. Oysa

¹⁵ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Gençlik ve Edebiyat Hatıraları**, Bilgi Yayınevi, Ank. 1969, s.34

Yakup Kadri Mısır'daki Frérelers Mektebi'nin özgür ortamında her türlü felsefe, tarih ve edebiyat kitaplarını okuma fırsatı bulmuştur

Meşrutiyet sonrası, İstanbul'da iki büyük politik grup vardır. Bunlardan birincisi Hüseyin Cahit'in başını çektiği İttihatçı, diğeri de Ali Kemal'in muhalif grubudur. Fecr-i Âti sanatçıları, kendilerini ne kadar uzak tutmaya çalışsalar da dönemin siyasî çalkantılarından ister istemez etkilenirler. Ahmet Samim'in "Hilâl"deki irtica hareketlerini lânetleyen yazıları nedeniyle gazete silahlı saldırıya uğrar. Bir müddet sonra da Ahmet Samim, İttihat ve Terakki'ye ağır eleştiriler yöneltir; bir akşam da ensesinden vurularak öldürülür. Bunun dışında "Resimli Kitap" dergisinde, yazarın ifadesiyle "yeniliğe düşman" iki yazar Raif Necdet ve M.Rauf, Fecr-i Âticileri ahlak dışı yayın yapmakla suçlar. Şahabettin Süleyman'ın "Çıkmaz Sokak" adlı romanı ve "Siyah Süs" adlı tiyatro eseri de ağır bir ahlakî eleştiri alır. Yakup Kadri'ye göre, Fecr-i Âti'ye yöneltilen eleştirilerin en ciddisi, o sıralarda Selânik'te Ziya Gökalp'in yönettiği "Genç Kalemler" dergisinden gelir. Çünkü yine yazara göre, bu eleştirilerin fikrî ve ciddî bir politik karakteri vardır. Eleştirilerin odak noktası "Yeni Lisan" ve "Milli Edebiyat" hareketidir. Fakat Yakup Kadri, kendisinin ve **Memleket Hikayeleri** yazarı Refik Halit'in, zaten memleket edebiyatı anlayışıyla hareket ettiklerini belirtir. Yalnız, "Yeni Lisan" ifadesi onlara sanki yeni bir dil ortaya çıkartıyormuş gibi geldiği için, tartışmaların gereksiz yere bu noktada odaklandığını söyledikten sonra, dilde sadeleşme hareketine kendisiyle birlikte bir çok sanatçının da katıldığını belirtir. O sıralarda Fecr-i Âti'nin başında bulunan Hamdullah Suphi'nin telkinleriyle, tartışmalara son vermek maksadıyla Selânik'ten gelen seslere cevap vermeme kararı alınır.

Bu karara Şahabettin Süleyman uymaz ve "Rûbab" adıyla çıkan bir dergide, hücumlara karşı koymaya devam eder. Şahabettin Süleyman'ın destek verdiği Ali Naci adıyla sonradan tanınan bir genç de ona katılır. Hatta Ali Naci; Hüseyin Rahmi ile tartışacak kadar ileri gider. Şahabettin Süleyman'ın, isminin duyulmasına yardımcı olduğu diğers bir isim de İhsan Raif isimli, İstanbul'un kibar kesimlerince tanınan güzel ve zarif bir bayandır. Şahabettin Süleyman İhsan Raif'in yazılarını Rûbab'ta kendi yazılarıyla iç içe yayınlar, bir süre sonra da onunla evlenir. Şahabettin Süleyman için yeni bir hayat başlar. Çoktandır ihmal ettiği İstanbul ve Galatasaray Lisesindeki edebiyat öğretmenliği görevini daha bir özenle yürütmeye başlar. Fuat Köprülü'yle beraber yazdığı edebiyat kitabı üzerinde incelemelerini sürdürür. Fakat bu rahat ve mutlu evlilik uzun sürmez. Karısıyla beraber gittikleri İsviçre'nin Davos-Platz kasabasında İspanyol Gribi denilen bir hastalığa yakalanarak ölür ve oraya gömülür Yakup Kadri de o sıralarda tedavi amacıyla bu kasabada bir sanatoryumdadır. Kendisiyle sık sık beraber olduğu bu dostunun ani kaybından dolayı çok üzülür.

I.2.3. Refik Halit

Yakup Kadri'nin, Şahabettin Süleyman aracılığıyla tanıştığı bir başka isim de Refik Halit'tir. Onunla ilk defa Fecr-i Âti'yi kurmak için toplandıkları Hilâl matbaasında karşılaşır ve hemen ısınır. Oysa ki Refik Halit, aile çevresi, yetişme tarzı ve mizacıyla kendisinden hayli farklıdır. Yakup Kadri onu ilk bakışta Aşk-ı Memnu romanındaki züppe tiplere benzeter. Çünkü Refik Halit, giyinişi, konuşması ve tavırlarıyla tam bir İstanbulludur. Yakup Kadri ise kendini ona göre biraz taşralı bulur. Refik Halit'in en belirgin özelliği, esprili ve hayata karşı alaycı bir tavırla bakabilmesidir.

Yakup Kadri ve Refik Halit, çok genç olmalarına rağmen Fecr-i Âti içerisinde birden bire parlayıverirler. Yakup Kadri'nin "Resimli Kitap" adlı bir aylık dergide *Nirvana* başlıklı yazısı yayınlanır. Refik Halit'in de bir başka dergide *Zend-Avesta* klişesi altında bir nesir serisi yayınlamaya başlar. Bu başlıklar edebiyat çevresinde hayli ilgi toplayacaktır. Yine her iki yazarın da daha Servet-i Fünun dilinin etkisi sürmekteyken sade bir konuşma dili kullanmaları, Fecr-i Âti'den farklı olarak, özgün bir yol tuttıklarını gösterir. O sıralarda Yakup Kadri'nin yayınladığı *BirBaskın* ile Refik Halit'in *Fatmanın Talihi* isimli hikayeleri de bu farkı iyice belirgin hale getirir. Fecr-i Âti'nin diğer sanatçılarıyla dil yönünden ve topluluğa dışarıdan yapılan saldırılara cevap verme konusunda farklı düşündükleri için sert tartışmaların çıkması, bu iki genç yazarı birbirlerine daha da yaklaştırır. Nitekim bir tartışma sonucunda ikisi de Fecr-i Âti'den bir müddet uzaklaşır. Her ortamda bir gülme noktası yakalayan Refik Halit, "Eşref" adlı bir mizah dergisinde, Yakup Kadri'nin ifadesiyle, yeni şöhretlerin yani Fecr-i Âti topluluğundaki arkadaşlarının gülünç portrelerini tasvir eder. Bu gülünç portreler Refik Halit'e büyük bir ün sağlar. Bu çalışmalarına daha sonra "Cem" de devam eder. Yakup Kadri ve Refik Halit, çalışmalardan arta kalan zamanlarda sık sık beraber olurlar. Refik Halit, "dışa dönük bir hayat adamı", Yakup Kadri "içe dönük kitap adamı" olmasına rağmen dostlukları gün geçtikçe pekişir. Hatta birlikte bırakıp gittikleri Fecr-i Âti'ye, gelen teklifler üzerine, yine birlikte geri dönerler.

Aradan uzunca bir zaman geçmiş ve akademik bir kurum gibi çalışan Fecr-i Âti'den ciddi kopmalar başlamıştır. Yakup Kadri, bunun sebebini, İttihat ve Terakkî idaresinin gittikçe ağırlaşan baskısını, buna karşılık muhalif partilerin direnme hareketleri ve buna paralel olarak baş gösteren zıt fikirlerin çarpıştığı ortamda "Sanat şahsi ve muhteremdir" sözünün, önemini yitirmesi olarak gösteriyor. Fecr-i Âti'nin o sıralardaki başkanı Hamdullah Suphi, Türk Ocağı'nın başına geçer. Celâl Sahir, komitacılara katılır. Köprülüzade Mehmet Fuat, Şahabettin Süleyman'la birlikte İttihat ve Terakkî'nin "Hak" gazetesine geçer. Bu arada Refik Halit de, Yakup Kadri'ye göre, hiçbir politik yanı olmamasına rağmen, sırf İttihat ve

Terakkî'nin baskılı yönetimine karşı duyduğu tepki nedeniyle muhalefet cephesinde, Hürriyet ve İhtilaf'ta yer alır. Bu nedenle bir çok saldırılara maruz kalır. Hürriyet ve İhtilaf partisi idareyi devraldıktan sonra da çok sevinip böbürleneceği yerde, babasının Erenköy'deki köşküne çekilir ; kendini edebiyata verir. Yakup Kadri buraya sık sık onu ziyarete gelir. Refik Halit'in Verhaeren'in şiirleri ve Maupassant'ın hikayelerinin etkisi altına girdiğini görür. Bunlar, Refik Halit'i "Memleket Hikayeleri"ni yazdırtacak kadar gerçekçiliğe götürecektir. Yakup Kadri ise bu sıralarda Barrés'le ilgilenmektedir.

Bir süre sonra Balkan Harbi patlak verir. Yakup Kadri, uzun bir süre Erenköy'e uğrayamaz. İstanbul gazetelerini dolaşarak savaş haberleri peşinden koşar. Bu arada İstanbul'a sürekli, düşmandan kaçan göçmen aileler gelir. Bir gün Refik Halit'le tesadüf eseri Beyoğlu'nda Hachette kitabevinin önünde karşılaşırlar. Refik Halit, ilk defa, Beyoğlu'ndan dönme teklifinde bulunur. Göçmen ailelerin dramı her iki yazarı da çok üzmüştür. Refik Halit bütün bunların sorumlusu olarak gördüğü İttihat ve Terakkî'yi, "Kirpi" takma adıyla her fırsatta eleştirir. Daha sonra elli altmış kişilik bir grubun içinde sürgüne gönderilir. Bu da Yakup Kadri'yi en çok üzen olaylardan biridir.

Yakup Kadri, bir süre sonra Refik Halit'ten yine esprilerle dolu bir mektup alır. Sinop'tadır ve Doktor Celâl Paşa adlı birisinin kızıyla evlenmiştir. Refik Halit, bu sefer de "Aydede" takma adını kullanarak, mizahî yazılarını gizlice gönderdiği Yakup Kadri aracılığıyla "Peyam"da yayınlattır. Birinci Dünya Savaşı'nın çıkıp, seferberlik ilan edilmesi üzerine kapanan bir çok gazete ve dergi gibi, Peyam da kapanınca, Yakup Kadri ile Refik Halit arasında ilişki yeniden kesilir. İki arkadaş birbirlerinden beş yıl haber alamazlar.

Yakup Kadri, hayat şartları nedeniyle bir yandan Üsküdar Lisesi'nde öğretmenliğe başlar, bir yandan da "İkdam" gazetesinin yazı işleri müdürlüğünü yürütür. Bu arada akciğer veremine yakalanır. Ziya Gökalp ve bazı nüfuzlu dostlarının yardımıyla İsviçre'ye gönderilir. Burada üç yıl tedavi gördükten sonra, Mütareke döneminde İstanbul'a döner. (Yazar hayatının bu devresine ait hatıralarını "Vatan Yolunda" adlı kitabında daha ayrıntılı anlatacaktır.) İstanbul İşgal altındadır. Her yer işgal subayları, memurlarıyla doludur. Onu en hayrete düşüren şey de, uzun zamandır görmediği Refik Halit'in, İngilizlerin kurduğu kukla bir hükümetin yönetimi altında, Posta Umum Müdürü olarak çalıştığını öğrenmesi olacaktır. Refik Halit'in Hürriyet ve İhtilaf bataklığında olmasına, canı çok sıkılır, onu görmeye bile gitmez. Fakat bir müddet sonra Hürriyet ve İhtilaf elebaşlarıyla bir "ülfeti" olmadığını öğrenecektir. İşgal subaylarıyla tanışmaktan da her zaman kaçan Refik Halit, ayrıca, bir Millî Mücadele gazetesi olan "Akşam" sahipleriyle de bir arada görününce yazarın gözünde aklanmış olur. Yeniden bir araya gelip konuşmaya başlarlar Bu sefer de Anadolu'da başlayan

Kurtuluş Savaşı'na karşı yanlış bir yorumun kurbanı olarak, Refik Halit'in takındığı kuşkulu ve güvensiz tavır, aralarının açılmasına sebep olur. Refik Halit'e göre Anadolu'da başlayan hareket, İttihat ve Terakkî'nin bir oyunudur.

Refik Halit, Cumhuriyetin ilanından sonra, “Yüzellilikler” listesi içinde, yirmi yıl vatanından uzakta, Suriye'de yaşamak zorunda kalır. Yakup Kadri'ye göre bu da acınacak bir durumdur. Çünkü onun gibi düşünen daha pek çok kişi, Cumhuriyet'in ilanından sonra, hükümetin yüksek memuriyetlerine getirilmişlerdir. Yirmi yıl sonra affını, Atatürk'ün eline geçen ve yirmi yıl içindeki değişimleri ele alan “Deli” adlı bir komedisi sağlar. Atatürk eseri, Yakup Kadri'nin de bulunduğu bir toplantıda kahkahalar atarak okur. Atatürk'ün ifadesiyle “Bu, Refik Halit'in, yirmi yıllık bir akıl hastasının, şuuru yerine gelip kendisini baştan başa değişmiş bir Türkiye içinde bulunca, tekrar delirişini gösteren bir tiyatro eseridir.”¹⁶ Tiyatro kahramanlarından birinin adı da Yakup'tur.

Refik Halit, meclisten çıkartılan umumî bir afı yurduna döner. Yakup Kadri, o sırada Çekoslovakya'da olduğu için ancak beş altı ay sonra buluşabilirler. Fakat aralarındaki bağlar çözülmüştür. Refik Halit çok geçmeden, roman ve hikayeleriyle tekrar rağbet görmeye başlar. Yakup Kadri'nin Refik Halit'le dostluğu, 1955'te temelli olarak döndükten sonra yeniden kurar. Bu, artık ailevi bir dostluktur. Refik Halit'in ölüm haberini aldığı anda ise bir arkadaşını değil, öz kardeşini kaybetmiş gibi olur.

I.2.4. Ahmet Haşim

Yakup Kadri, Ahmet Haşim'i tanıtırken onun daha çok karakter özellikleri üzerinde durur. İçe kapanık, ortalarda fazla görünmekten kaçan bu “saf şiir” üstadının şiirlerine hayran olmakla birlikte, onunla tanışma imkânını uzun süre bulamaz. Ahmet Haşim, Fecr-Âti toplantılarına öyle sık katılan biri değildir. Gelse de kendini ulu orta göstermez. Bunun sebebini ve diğer birçok yönlerini, onu tanıyıp, dostluğunu kazandıktan sonra daha iyi keşfedecektir.

Yakup Kadri, Servet-i Fünun'da çıkan yazılarından birinde Ahmet Haşim'den övgü ile söz eder. Bunun üzerine o da Yakup Kadri'ye bir teşekkür mektubu göndererek kendisiyle tanışmak istediğini bildirir. Randevulaşıp buluşurlar. Yakup Kadri'nin dikkatini ilk önce Ahmet Haşim'in mavi gözleri çeker. Kumral, beyaz tenli, henüz yirmi altı yaşında olmasına rağmen yaşından oldukça büyük göstermektedir. Çok zeki bir espri yeteneğine sahip bu şairle dost olmak, o kadar kolay değildir. Yazarın ifadesiyle, kalbi, sevgi ve nefret arasında gider gelir. Çabuk kırılır; hoşuna gitmeyen birisi oldu mu, insafsızca eleştirir. Hoşuna gidenleri göklere çıkartır.

¹⁶ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, Bilgi Yayınevi, Ank. 1969, s.88

Yakup Kadri, İzmir’de kaldığı sürelerde onu dahi iyi tanıma fırsatı bulur. Ahmet Haşim, o sıralarda İzmir lisesine Fransızca öğretmeni tayin edilmiştir. İlk defa İstanbul’dan çıkmış olmanın verdiği gurbetlik duygusu içinde hemen, o sıralarda İzmir’de bulunan Yakup Kadri’yi arar. Yakuup Kadri ona Karşıyaka’da oturduğu pansiyona yakın bir ev bulur ve şehri tanıması için kılavuzluk yapar. Artık ikisi için de İzmir’de yeni bir hayat başlamıştır. Yakup Kadri özellikle ona çay içmeye gittiği günleri unutamaz. Haşim’in çok beğendiği Verlain, Rimbaud ve Henri de Régnier üzerine sohbet ederler. Remy de Gourmont hakkında tartışırlar. Yakup Kadri’ye göre, Ahmet Haşim’i bu sanatçıların, şu ya da bu edebiyat okulunun etkisinde görmek pek doğru değildir. Zaten anlayamamış olmak, Haşim’in de ebedi çilesidir. O, bütün bunlardan farklı bir özgünlüğe sahiptir.

Yazar, yıllar sonra¹⁷ İsviçre’de, tedavi için bulunduğu sırada Ahmet Haşim’in gönderdiği “Piyâle” adlı şiir kitabında da aynı “anlayamamış olma üzüntüsü”nün tepkilerini görecektir. Ahmet Haşim bu önsözde sâfi şiir hakkındaki görüşlerini de açıklar. Ona göre “şiir, her şeyden evvel ahenkli bir kelimeler düzeni, yani söz halinde bir müziktir.”

Piyâle, oldukça ses getirir ve hemen ikinci baskısı yapılır. Fakat Haşim bu kadar büyük ilgiyle bile tatmin olmaz. O şan ve şereflerin en büyüğünü bekler. Bu arada gerek toplum gerekse yaratılış itibarıyla haksızlığa uğradığı kanaatindedir. Mesela ikisi de Galatasaray mezunu olmalarına rağmen, İzzet Melih Reji Şirketinin müdürü iken, Haşim, aynı kurumda ancak bir memurdur. Yine tabiatın bir garazı olarak başını çok çirkin bulur. Bunu bir sabah çayında Yakup Kadri’ye açıkça söylemekten çekinmez.

Onun tek sığındığı yer edebiyattır. Yazar “O Belde”şiirinde Karşıyaka’da geçirdikleri günlerin izleri olduğu kanaatindedir. Çünkü çok kere onun, yemek sonraları ıssız kıyılarında dolaştıkları Karşıyaka’yı, periler ve hurilerle dolu bir masal ülkesi gibi tanıttığına şahit olmuştur. Haşim’in farklı bir yanı da kadınların hepsini”hemşire veya yâr”, ince, sâf ve leylî görmesidir. İzmir’de kaldığı yıllar, ona kısmen İstanbul’u unutturur. Her an değişen rengiyle, denizi, kıyıları ve kadınlarıyla adeta onu büyüler.

Birinci Dünya Savaşı sıralarında ikisi de İstanbul’da olmalarına rağmen birbirlerini çok az görebilirler. Yakup Kadri o sıralarda hem gazetecilik, hem de öğretmenlik yapmaktadır. Bu arada, kendi ifadesiyle, siyasî cereyanlar içine dala çıka “öz sanatçı ve edebiyatçılıktan” uzaklaşmış ve memleketin uğradığı felaketler karşısında koyu bir milliyetçi olmuştur.¹⁸ Ahmet Haşim ise askere alınıp yedeksubay olarak Çanakkale Cephesine gönderilmiştir. İzinli olarak İstanbul’a gelişlerinde savaş haberlerini Haşim’e özgü yorumlarla

¹⁷ Yakup Kadri hatıralarını zihninde kaldığı şekliyle anlattığı için, hatıra kitaplarında zaman için kronolojik ayrıntılara yer vermez.

dinlerler. Fakat, savaş bitip de İstanbul'a geri döndüğünde, iş bulmak için çaldığı kapılar yüzüne kapanır. Savaş sırasında vatan müdafaasına çağrılan Haşim, savaş sonrasında "Senin Türkiye 'de işin ne? Bağdat 'a gitsene!" gibi laflarla vatandan kovulmak istenir.

Yakup Kadri, mütareke yıllarında İsviçre'de üç yıl kalır.¹⁹ Dönüşünde Kadıköy'ün kenar mahallelerinin birinde oturan Ahmet Haşim'i bulur. Haşim, biraz saçları dökülmüş, saçları ağarmış ve yüzündeki çizgileriyle olgunluk yaşına bürünmüştür. Fakat çocuk ruhundan bir şey kaybetmemiştir. Yazar da Kadıköy'de oturduğu için tekrar sık sık beraber olup, . Karşıyaka'daki hayatı tekrar sürdürme fırsatı bulurlar.

Ahmet Haşim, bu sıralarda birkaç kez evlenme teşebbüsünde bulunur. Fakat sudan bahanelerle vazgeçer. Yakup Kadri, bunun sebebi olarak Haşim'in titizliğinin yanısıra, kendine olan güvensizliğini göstermektedir. Yakup Kadri, Kurtuluş Savaşı sırasında Anadolu'ya geçer ve ancak zaferden sonra kendisiyle tekrar görüşebilir. Ahmet Haşim bu süre içerisinde Yakup Kadri'nin Annesi ve kız kardeşini araya koyarak tekrar evlenmeye kalkışmışsa da yine her zamanki gibi muvaffak olamamıştır. Edebiyat çevresi tarafından pek anlaşılamayan, bu yüzden de Peyami Safa, Nazım Hikmet gibi daha pek çok genç sanatçı tarafında eleştirilere maruz kalan Ahmet Haşim'in, özel hayatıyla ilgili bir çok yönü de anlaşılammıştır.

Ahmet Haşim, kırk altı, kırk yedi yaşlarında böbrek kireçlenmesi gibi o zaman için kurtuluşu imkânsız bir hastalığa tutulur. Yakup Kadri, İsmet Paşa'ya durumu iletilir. Hükümet tedavi için yardımcı olur. Önce İstanbul'da Alman Hastanesinde, sonra da Franfurk'ta tedavi görür fakat iyileşemez. Bu arada kendisi de rahatsız olmasına rağmen en yakın dostluğu Yakup Kadri gösterir. Yakup Kadri Ahmet Haşim ismini hep tabiat manzaralarıyla birlikte hatırlayacaktır.

1.2.5. Yahya Kemal

Yakup Kadri gençlik ve edebiyat hayatını birbirine paralel dört seyir halinde gösterir. Bunlar, Sehabettin Süleyman, Refik Halit, Ahmet Haşim ve Yahya Kemal'le birlikte yaşanılanlardır.

Yahya Kemal'le ilk defa bir tesadüf sonucu, Beyoğlu gezintileri sırasında karşılaşır. Yahya Kemal o sıralarda on yıldır yaşadığı Paris'ten yeni dönmüştür. Kıbrıslı Şevket adındaki arkadaşı, kendilerini tanıştırmıncaya kadar, tombul vücutlu, çizgileri kalın başı ve tutuk, donuk

¹⁸ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Gençlik ve Edebiyat Hatıraları**, Bilgi Yayınevi, Ank. 1969, s121

¹⁹ "Yakup Kadri, tedavi için 1916'da gittiği İsviçre'de üç yıl kalır.!918 Mondoros Mütarekesinden sonra döner. Dönüşünde İkdam, Dergâh, Türk Yurdu, Yeni Mecmua'da yazar. Milli mücadeleyi destekler. 1921'de Kurtuluş Savaşını yakından takip etmek için, Ankara'dan gelen davet üzerine Anadolu'ya geçer. Burada Tedkik-i Mezâlim Komisyonu'nda çalışmıştır." İnci Enginün, "Yakup Kadri Karaosmanoğlu" **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, Dergâh Yay. İst. 1982, C.5, s.186

haliyle on yılını Paris'te geçirmiş bir aydından ziyâde, şarklıya benzeyen bu adamın, Yahya Kemal olduğunu tahmin bile edemez. Bir süre sonra bir başka dostu Şefik Esat'ın evinde tekrar karşılaşırlar. Yahya Kemal, günlük siyaset dedikodularının ötesinde, edebiyat konularına girmez. Yakup Kadri, usta bir şair olarak duyduğu, fakat hakkında fazla bir bilgiye sahip olmadığı Yahya Kemal'i, bir başka gün, edebiyat meraklısı hanımların bulunduğu bir mecliste, yakından tanıma fırsatı elde eder. Yahya Kemal ısrar üzerine ayağa kalkar ve "kendine mahsus infaat tarzıyla" Hugo'dan, Baudelaire'den, Hérédia'dan ve eski yeni yerli şairlerden şiirler okur. Özellikle divan şairlerinden okuduğu şiirlerle Yakup Kadri'yi büyüler. Yahya Kemal, bir yandan Lâle Devri'nin şuh havasını Nedim'in şiirleriyle terennüm ederken Verlaine'i hatırlatır; kendine ait "Mehlika Sultana Aşık Yedi Genç" şiirini okurken de, dinleyenleri Maeterlinck'in şiirlerindeki gibi bir "Ortaçağ masal alemine" götürür.

Yakup Kadri'ye göre Mallarmé ve Valéry'nin derin etkileri bulunan Yahya Kemal, "Türk şiirinde yepyeni bir çığır açmak amacıyla idi ve buna da zengin bir edebî kültürle varılabileceğini düşünüyordu. Yani bir çok kişinin, artık dönemi kapandı diye baktıkları Divan şiirinde, yeni şiirin temellerini arıyor, "Kökü mâzide olan âti" istiyordu. Onun sanatı aynı zamanda fikirlerinin de ifadesiydi.

Yahya Kemal Türk milletinin geçmişini Akdeniz medeniyetinde görür. Bu topraklarda nasıl çeşitli medeniyetler gelip geçmiş ve hepsi bir potada erimişse, Mallarmé'ler, Hérédia'lar, Baki'ler, Nedim'ler de bu potanın içinde eriyerek Türk şiirini meydana getirecektir. Yakup Kadri bu fikirleri kendisine yakın bulur ve dostlukları da bundan sonra başlar. Bir farkla ki Yakup Kadri, halk masallarının, Gevheri, Köroğlu gibi Halk şairlerinin lirik ve mistik şiirlerini Divan şiirlerine tercih eder.

Yahya Kemal'in aruza bağlılığı, zevk itibariyle divan şiirine verdiği önem ve dil anlayışı bakımında Ziya Gökalp'le arasında tartışmaların çıkmasına yol açar. Yakup Kadri bu tartışmaların dışındadır. Çünkü hem nazımcı değildir, hem de kendi ifadesiyle "edebi zevklerinde eklektik"²⁰ tir. Dil konusunda ise Ziya Gökalp'ten farklı olarak, sade dil konusunun sadece Türkçe kelimeler ve terkipler kullanılması meselesi olmadığı, asıl "Türkçe yazmak için Türkçe düşünmek" gerektiği görüşündedir. Bu düşünceye Yahya Kemal de katılmaktadır. Önemli olan kelimelerin ruhudur ve ruh da halk edebiyatında bulunmaktadır. Yakup Kadri "*Erenlerin Bağından*" isimli eserini bu düşüncelerle yazar. Buna karşılık Yahya Kemal de "*Sevenlerin Bahçesinden*" başlıklı yazılar yazar. Fakat Yahya Kemal, bu yazıların devamını getiremez, Yakup Kadri bunun nedenini tembellik olarak ortaya koyar. Yakup

²⁰ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, Bilgi Yay. Ank. 1969, s.154

Kadri'ye göre Yahya Kemal tembelliği yüzünden, kafasındaki hazinenin çok azını ortaya koyabilmiştir.

Yahya Kemal, bir yönüyle dost evlerinin şenliği, bir yönüyle de çok alıngan ve alındığı zaman da kendisini incitenleri acımasızca eleştirebilen birisidir. Hatta ileriki yılların birinde bazı dedikodular yüzünden Falih Rıfkı'ya ve Yakup Kadri'ye birer düello mektubu dahi gönderir. Falih Rıfkı mektubu cevapsız bırakırken, Yakup Kadri, dedikoduların asılsız olduğunu açıklayan bir mektup yazmayı bir dostluk ve insanlık vazifesi bilir. Buna rağmen, uzun bir süre onlara küser. Aradan dört beş yıl geçer ve ancak Atatürk'ün sofrasında barışabilirler.

Yakup Kadri ile Yahya Kemal'in en samimi oldukları yıllar 1911- 1916 arasındır. Bu yılların birinde bir ara Yahya Kemal, Yakup Kadri'nin henüz annesiyle birlikte oturdukları Kızıltoprak'taki evlerine misafir olur. İş bulmanın zor olduğu ve ekonomik sıkıntıların yaşandığı bir dönemdir. Bu yılların sıkıntılı ortamında Yakup Kadri, Bektaşî tekkesine devam etmeye başlar. Nur Baba romanını da bu yıllarda yazmaya başlayacaktır. Çok geç vakitlerde eve geldiğinde Yahya Kemal'i bu romanın müsveddelerini okurken bulur. Bir başka zaman, Bektaşî tekkesine Yahya Kemal'i de götürür. Bu bir Nevruz günüdür. Yahya Kemal çekingen bir tavırla içeriye girer. Nevruz günü olduğu için oldukça resmi bir hava vardır. Yahya Kemal çok sıkılır ve bir çok şeyi yadırgatıcı bulur. Fakat akşamın geç saatlerine doğru bir hareketlenme olur. İstanbul'un kibar ailelerinden bir çok kadın ve erkek tekkeye gelir. Ayin-i Cem başlar. Kalabalık, kadınlı erkekli hep bir ağızdan nefes ve şarkılar okunmaya başlarlar. Arkasından içkiler içilmeye başlanır ve Yahya Kemal de havaya girer. Yakup Kadri' nin gözlemlerine göre o gece, "şarap tanrısı Diyonizos dahi Yahya Kemal'in coşkusunu aşamaz. Yahya Kemal daha sonra da Ayin-i Cem'lere katılır. Hatta kendisine bir çok aşk şiiri yazdıracak hanıma da orada rastlar. Bu hanım da, kocasından ayrılacak, çocuğunu çocuğunu, evini barkını bırakacak kadar Yakup Kadri'ye bağlanır. Evlenme hazırlıklarına bile girişir ; Yahya Kemal ise uğruna kıskançlık krizleri geçirecek kadar bağlandığı bu hanımla evlenmeye yanaşmaz. Onu dile düşmüş bir kadın olarak görmeye başlar. Çevrenin bu durumu hoş karşılamayacağını düşünmektedir. Çünkü o sıralarda Yahya Kemal'in İstanbul Darülfünunu Müderrisliği gibi yüksek ve itibarlı bir meslekte bulunması söz konusudur. Onun daha çok, dostluğu, edebî ve fikrî yanı üzerinde duran Yakup Kadri, bu olaydan başka Yahya Kemal'in özel hayatına değinmez.

O zamanlarda edebî sohbetlerin en güzel mekânlarından birisi de, Adalar, ada çamlıkları, ada mehtapları şairi Tahsin Nahit ve eşinin Büyükkada'daki evleridir. Onların misafirperverlikleri sayesinde romanlara söz konusu edilen ve şiirlerin mekânı adayı yakından

tanımak fırsatı elde ederler. Ada, Yahya Kemal'in şiirlerinde adeta ilâhî bir destan merkezi haline gelir. Yakup Kadri, Büyükadayı her köşesine "Aşıklar Yolu", "Viran Bağ" gibi isimler takarak kolonize eden, aralarında Bedia Muvahhit, Sadrettin Celâl gibi sanatçıların da bulunduğu bir küçük edebî topluluğun nostaljik mekânı olarak hatırlayacaktır.

1.2.6. Cenap Şahabettin

Yakup Kadri, Cenap Şahabettin'le 1908'de Mısır'dan İzmir'e dönüşü sırasında vapurda karşılaşır. Kim olduğunu bilmediği bu bonjur biçiminde ceketli, rugan iskarpinli kumral saçlı şık adamın ünlü "Elhân-ı Şitâ" şairi olduğunu, vapurdaki genç denizci subaylarından öğrenir. Cenap Şahabettin o sıralarda Cidde'de Karantinalar müfettişliği görevinden dönmektedir. Onun hekim olduğunu bilmesine rağmen bu durum Yakup Kadri'yi oldukça şaşırtır. Çünkü, ona göre Cenap Şahabettin, Hac Yolu'nun bu bölgesinde vebalı, koleralı hastalara değil, ancak İstanbul'un kibar çevrelerinde nevrastenik hanımlarla lenfatik genç kızlara hekimlik edebilecek bir yapıdadır

Yakup Kadri henüz çok gençtir. Servet-i Fünûn'un ünlü bir şairini bizzat görmüş olanın heyecanı ile hemen kendisiyle tanışır ve bir an önce edebiyat mevzularından konuşma fırsatı yakalamaya çalışır. Fakat Cenap Şahabettin, edebiyat dışında hemen her konuda konuşmasına rağmen bir türlü edebiyattan konuşmaya yanaşmaz.

Üç gün süren yolculuk boyunca bir çok hayal kırıklığına uğrayan Yakup Kadri, birkaç ay sonra Meşrutiyet'in ilan üzerine çıkmaya başlayan "Tanin" gazetesinde, Cenap Şahabettin'in Zaviyei Felâsife, başlığıyla yayınlamaya başladığı felsefi yazılarını büyük bir zevkle okur. Cenap Şahabettin'i tekrar görme hevesine kapılır ve Kadıköy'de oturduğu eve gider. Onu hayli değişmiş olarak bulur. Kilo almıştır ve giysisi de ilk karşılaştığı günkü kadar özenli değildir. Yakup Kadri, Tanin'deki yazılarını çok beğendiğinden başlayarak, sözü ne kadar edebiyat bahsine getirmeye çalışsa da, Cenap Şahabettin önemsemez bir tavırla, yazdıklarını sıradan şeylermiş gibi göstererek konuları yine gündelik hayata çeker. Yakup Kadri, ancak onun Karantinalar Meclisi İdare reisliğine seçildiğinden ve ara sıra eğlence kabilinden şeyler yazdığından başka bir şey öğrenemez Evden ayrılırken ise masanın üzerinde Remy de Gourmont gibi, Max Nordau gibi paradoksçu yazarlara ait eserlerin açık vaziyette bulduklarını görür.

Yakup Kadri, Cenap Şahabettin'in, edebiyat konuşmaktan sürekli kaçmasını, sadece edebiyatçı olarak tanınmak istemediği şeklinde yorumlar. Nitekim, Dr. Rıza Tevfik, Yahya Kemal ve Tevfik Fikret de aynı durumdan şikâyetçidirler. Onlar da yalnızca sanatçı olarak bilinip, aynı zamanda birer devlet ve siyaset adamı olarak görülmemenin sıkıntılarını

çekmişlerdir. Ayrıca Cenap Şahabettin, şairlik yönünden ziyade, bilgiçlik yönünü göstermekten daha çok hoşlanmaktadır.

Yakup Kadri, doğrudan doğruya olmasa da, Cenap Şahabettin'in bazı yabancı sanatçılardan oldukça etkilendiğini de belirtir. Mesela, onun, Ahmet Haşim'le birlikte İzmir'deyken okudukları ve hayran kaldıkları "Don Juan" manzumesinde Yakup Kadri'ye göre Turgeniyef'in tesiri bulunmaktadır. Fakat Cenap Şahabettin'e Turgeniyef'in aynı konudaki eserini okuyup okumadığını sorduğunda, onun ancak birkaç hikâyesini okuduğunu, fazla tanımadığını söyler.

Cenap Şahabettin'le bir gün Kadıköy vapurunda karşılaşırlar. Cenap Şahabettin, ilk defa edebiyat bahsini kendisi açar ve Yakup Kadri'yi edebi bir toplantıya katılmak üzere Tokatlayan'a götürür. Kendisini Hâmit, Süleyman Nazif, Ali Ekrem ve Süleyman Nesip gibi devrin ünlüleriyle tanıştıracaktır. Bir otele girerler. Otelin holünde Süleyman Nazif iki kişiyle birlikte oturmaktadır. Bunlardan biri Diyarbakır mebusu Pirinçizade Feyzi Bey, ikincisi ise Ziya Gökalp'tir. Yakup Kadri'nin, ismini duymadan önce bir Anadolu eşrafına benzettiği Ziya Gökalp, o dönemin "hem edebiyat, hem fikir, hem de siyaset aleminin en yüksek burcudur".²¹ Cenap Şahabettin de bu adı duyar duymaz, hemen büyük bir saygıyla eğilerek elini sıkar ve eğilip büzülmeye başlar.

Bir müddet sonra dil bahsi açılır ve Cenap Şahabettin'in, arabî ve fârisî kelime ve terkipleri atıp, "Yeni lisan"la ortaya bir eser koyan olup olmadığı sorusunu Ziya Gökalp, Yakup Kadri'yi örnek göstererek cevaplandırır. Bu cevap üzerine Cenap ve Süleyman Nazif çok bozulurlar. Bu arada Ali Ekrem ve Süleyman Nesip de aralarına katılır ve edebî sohbet sürer.

Yakup Kadri'nin kendi ifadesine göre, o zamanlarda henüz Yeni Lisan cereyanı hakkında bir fikri yoktur; hatta içinde bulunduğu edebî çevreyle birlikte bu cereyana karşı savaş açanlardan birisi de kendisidir. Ziya Gökalp'in örnek olarak gösterdiği yazılarını da o sıralardaki Halk edebiyatından aldığı zevkin ve içgüdülerinin tesiri altında yazmıştır.²²

Cenap Şahabettin, Mütarekenin ilk günlerinden itibaren Milli Mücadele ruhuna aykırı bir yol tutar ve o sıralarda Ali Kemal'in çıkartmaya başladığı "Peyamı Sabah" gazetesinde, alehte yazılar yazmaya başlar. Bundan sonra Yakup Kadri'yle araları bozulur. Cenap Şahabettin'in yazmış olduğu "Kılıçlara, Mahmuzlara Veda" başlıklı yazısına karşılık, Yakup Kadri de, "Kılıç ve Kalem" başlıklı yazısıyla karşılık verir. Süleyman Nazif de Cenap Şahabettin'in yanında yer alınca, Yakup Kadri, gazete sütunlarında her ikisiyle de siyasi

²¹ Aynı eser, s.207

²² Aynı eser, s.209

mücadeleye girer. Yakup Kadri'nin, kozmopolit ve inkârcı olarak nitelendirdiği Cenap Şahabettin, Milli Mücadelenin sonunda, Millî Hükümet rejimine ayak uydurmaya çabaladıktan sonra tutunamaz ve Paris'e, yerleşmeye gider, fakat bunu da başaramayınca, ömrünün son yıllarını İstanbul'da bir köşeye çekilerek geçirir. Süleyman Nazif ise, bir yandan mütareke dönemindeki sergilediği değişik tavırlarından dolayı Yakup Kadri'ye göre ruhî hastalığa ve sapıklığa tutulmuştur.²³

I.2.7. Süleyman Nazif

Yakup Kadri'nin Şahabettin Süleyman aracılığıyla tanıdığı sanatçılardan birisi de Süleyman Nazif'tir. Bir gün heyecan içersinde gelerek, Süleyman Nazif'i ziyarete gideceklerini söyler. Şahsen hiç karşılaşmadığı Süleyman Nazif, Yakup Kadri için Edebiyatı Cedide şairleri arasında orta değerde şiirler yazan Meşrutiyetten sonra da Ebuuzziya'nın yeniden çıkarmaya başladığı "Tasviri Efkâr" gazetesinde birtakım makaleler yazmakta olan birisidir. Yakup Kadri o sıralarda edebî ve felsefî yazılardan başka şeyler okumadığı için bunlara karşı ilgisizdir.

Birlikte Süleyman Nazif'in Moda'daki evine giderler. Süleyman Nazif, onları çalışma odasında karşılar. Yakup Kadri'nin ilk gözüne çarpan, uzun boyu, geniş omzu, kapkara sakalı ve parlayan gözleriyle onun bir Osmanlı devlet adamı resmîliği taşımasıdır. Fakat kısa bir süre sonra Süleyman Nazif'in "nükte"ler ve "cinas"larla dolu ve hafif bir Diyarbakır şivesiyle yaptığı konuşmalarla bu resmîlik ortadan kalkar. Şahabettin Süleyman'a göre, Süleyman Nazif'in Namık Kemal'i andıran bir ihtişamı vardır ve devrinin de en büyük nâsiridir. Sohbet sırasında Yakup Kadri de onun dil ve üslubuna hayran kalır. O günden sonra da Tasviri Efkâr'daki bütün yazılarını dikkatle okumaya başlar. Onun yazıları gerçekten de içinde bulunduğu Edebiyat- Cedide topluluğundan çok farklıdır. Yakup Kadri, Halit Ziya ile Cenap'ın nesirciliğini birer saksı çiçeğine benzetirken, Süleyman Nazif'in her cümlesini ruhun derinliklerine işleyen birer atasözü olarak değerlendirir. Onun nesirciliğini, başkaları gibi Namık Kemal'e de benzetmez. Ona göre Namık Kemal, Osmanlı nesrini noktasız, virgülsüz ve basmakalıp şekilciliğinden kurtarmış ve Süleyman Nazif gibi nesircilerin yetişmelerine zemin hazırlamıştır. Süleyman Nazif 'in nesrinde ise dil ve üslup mükemmelliğinin yanında, cümleler de en kusursuz şekline erişir.

Süleyman Nazif, dili bir silah gibi kullanır ve "Kinim dinimdir" parolasıyla hareket eder. Bu silahı çevirdiği şairlerden birisi Mehmet Emin'dir. Mehmet Emin, o sıralarda *Nasıl Şiir İsteriz?* başlıklı, hece vezniyle bir şiir yazar ve Süleyman Nazif'in hışmına uğrar. Ona göre bu şiir, , Bâkî'den Hâmid'e kadar bütün Osmanlı şairlerini inkâr anlamına gelmektedir.

²³ Aynı eser, s.212

Süleyman Nazif, Türk Ocağında düzenlenen bir konferans sırasında da ayağa kalkarak yüksek bir sesle sataşır. Türk Ocağının o zamanki başkanı Hamdullah Suphi duruma müdahale eder. Süleyman Nazif, bir takım sözler söyleyerek salondan çıkıp gider.²⁴ Dolayısıyla cephe aldığı kişilerden birisi de Hamdullah Suphi olur.

Abdülhak Hamid'i göklere çıkaran Süleyman Nazif'in kılıç gibi sözlerinden nasibini alan pek çok kişi vardır. Namık Kemal'in oğlu Ali Ekrem, Ali Kemal, Birinci Dünya savaşı sırasında Çanakkale'ye giden heyete kendisini de davet etmediği için Enver Paşa, kendisini sık sık valilik görevinden azleden Dahiliye Nazırı Halil Bey, Âyan Meclisi Umumî kâtibi İsmail Müştak, bunlardan bazılarıdır. Sivri dillilik onun adeta karakteri haline geldiği için bazıları hiç gücenmez. Hatta Abdülhak Şinasi Hisar, kahkahalarla gülüp geçer.

Yakup Kadri, Süleyman Nazif'le aralarındaki fikir ayrılığında da söz eder. Ona göre Süleyman Nazif, millî davalarda çok değişken davranışlar sergilemiştir. Balkan harbi sırasında *Mihritad'ın Tacı* başlıklı makalesiyle gençliğin gönüllerinde milli bir heyecan uyandırmış, İstanbul'un işgali sırasında, işgal subaylarının at üstünde şehre girmelerini gururuna yediremeyerek yazdığı, *Kara Bir Gün* başlıklı yazısıyla ya da Müttefik Devletler ordusu subaylarının saf saf dizildikleri bir toplantıda "Biz harbe seve seve, güle güle girdik. Eğer icap ederse yine gireriz." diyerek adeta meydan okumuştur. Bundan sonra onun Malta'ya gönderilişi ve oradaki ezikliği Yakup Kadri'ye göre, duygularında olduğu kadar muhtemelen düşüncelerinde de birtakım çelişkiler meydana çıkarmış olabilir. (Yakup Kadri, Süleyman Nazif'le ilgili bölümün sonunda hatıra üslubunu bir yana bırakıp, hitap cümleleriyle sözlerini tamamlar.) Yakup Kadri, buna ispat olmak üzere Süleyman Nazif'in Ali Kemal'e Malta'dan gönderdiği mektuptan söz eder. Süleyman Nazif, bu mektubunda "vatan ve millet yolundaki mücadeleden pişman olduğunu, düşmana boyun eğmekten başka çare kalmadığını ikrar etmektedir."²⁵ Bununla birlikte Yakup Kadri, onun bu mektubu düşkün ve ümitsiz bir anında yazmış olabileceğini de ayrıca belirtir.

Süleyman Nazif Malta'dan döndükten sonra da Cenap Şahabettin'le birlikte Ali Kemal'in "Peyamı Sabah" gazetesinde yazmaya başlarlar. Anadolu'da başlayan Milli mücadele karşısında zıt tarafta yer alan Cenap Şahabettin ve Süleyman Nazif ile Yakup Kadri'nin arası açılır. Yakup Kadri onu bozguncu olarak nitelendirir. Hatta bu yüzden Süleyman Nazif, Yakup Kadri'yi ve iki arkadaşını (Falih Rıfkı Atay ile Ahmet Haşim'i) mahkemeye verir.

²⁴ Aynı eser, s.224-225

²⁵ Aynı eser, s.233

Süleyman Nazif 1927'de zatürrieye yakalanır. Nişantaşı'ndaki evinde ölü olarak bulunur. Başında hiçbir kimsesi yoktur. Şükrü Kurgan Süleyman Nazif'in, hayatının son iki yılını çok verimli geçirdiğini, İki Dost, Fuzuli, Âbide-i Şüheda, İman'a Tasallut ve Şapka Meselesi, Kâfir Hakikat, Lübnan Kasrının Sahibesi, Yıkılan Müessesese gibi makale ve tercümelerinin bu devre ait olduğunu belirtmektedir.²⁶ Yakup Kadri, sadece dil ve üslubundan söz etmekle yetinir. Diğer şahsiyetlerde olduğu gibi eserlerini tanıtmaya gibi bir amacı yoktur. Süleyman Nazifin hayatı ve fikirlerine, diğer sanatçılarla da olduğu gibi, kendi hayatıyla münasebetli olarak yer verir. Bunu, Abdülhak Hamit'le ilgili hatıralarına başlarken de teyid etme ihtiyacı hisseder.:

“Buraya kadar bahsi geçen şair ve yazarları niçin edebiyat tarihimizdeki kronoloji veya değer ölçüleri bakımından sıraya koymamışumdur? Buna göre, Abdülhak 'in en başta gelmesi ve onu Tevfik Fikret'lerin, Cenap Şahabettin'lerin takip etmesi gerekmez miydi? Bu sorulara hemen “evet” diyebilirdim, eğer yazdıklarımın bir edebiyat tarihi, ya da bir edebî tenkid denemesi mahiyetini vermek iddiasında bulunmuş olsaydım.

Oysa, böyle bir iddia hiç aklımdan geçmemiştir. Ben, burada sadece genç bir edebiyat meraklısı olarak yakından tanıma fırsatını bulduğum şair ve yazarlara dair hatıralarımla, onların üzerimde bıraktıkları tesirleri anlatıyorum ve her birini ancak yakından tanıma tarihlerine göre sıraya koymuş bulmuyorum.²⁷

I.2.8. Abdülhak Hamid

İlk gençlik yıllarında Yakup Kadri için Abdülhak Hamid, erişilmez ve adeta mitolojik bir kahramandır. Onun ilk defa Serveti Fünun dergisinde çıkan bir fotoğrafını görür. İlk bakışta bir şairden ziyade Avrupalı bir diplomata, ya da Londra kibar âleminin Dandy'lerinden birine benzettir. Resme daha ayrıntılı baktığında ise zarafet, asalet ve azamet gibi özellikler de bulmaya başlar. Bu arada Tevfik Fikret'in, Hamid tasvirine atıfta bulunur; onun “Açık bir cebhe, mûnis bir nazar, bir fitratı mahrem” dedikten sonra hemen iç dünyasına geçtiğinden söz eder.

Yakup Kadri, bu resimden o kadar etkilenir ki, ilk gençlik yıllarının heyecanı ile hemen onun gibi bir resim çıkarma hevesine kapılır ve yüksek yakalı, kolalı bir gömlek giyip, şatafatlı bir kravat takıp, son modaya uygun kostümüyle Şairi Âzam'ın fotoğrafındaki gibi poz verir.

Hamid'i tanıma fırsatını ancak sekiz yıl kadar sonra elde edebilecektir. 1911-1912 sıralarıdır. Abdülhak Hamid, bazı polemikler yüzünden Brüksel Elçiliğinden alınmış ve İstanbul'a henüz dönmüştür. Başka Süleyman Nazif ve Süleyman Nesip'in bulunduğu bir tertip heyeti tarafında Tokatlıyan otelinde onun şerefine bir öğle yemeği düzenlenir. Bu

²⁶ Şükrü Kurgan, *Süleyman Nazif*, Varlık Yay. Ank. 1955, s.4-5

²⁷ Şükrü Kurgan, *Süleyman Nazif*, Varlık Yay. Ank. 1955, s.239

yemeğe Yakup Kadri de davetlidir. Biraz geciktiği için ve büyük bir şairle tanışacağı için çok heyecanlıdır. Bütün dikkatler Hamit'e yöneliktir. O ise sürekli kendisine bir şeyler anlatan Maliye Nazırı Cavit Beyi dinlemekte ve ara sıra mukabelede bulunmaktadır.

Yakup Kadri, bu insanda sekiz yıl önce fotoğrafını gördüğü ve dâhiyane olarak tanıdığı Hamid'den hiçbir iz bulamaz. Çünkü, Hamid imtihandan geçen bir mektep çocuğu gibi şaşkın ve sıkılığandır. Yemeğin sonuna doğru da sıra kendisinin bir konuşma yapmasına gelince de cebinden, önceden hazırlanmış bir nutuk sureti çıkarır İsmail Müştak Beyin okumasını ister.

Hamid, altmış yaşına gelmiş, sakalı kırlaşmış olmasına rağmen, son derece zarif redingoduyla ve ağır nazik tavırlarıyla, çevresindeki insanlardan hemen ayırt edilmektedir. Bu haliyle O, Yakup Kadri'ye göre başka bir devrin ve medeniyetin adamıdır. İlk görünüşü bir Tanzimat Efendisine benzese de bunun arkasında, "bütün ölçüleri aşan taşkın mizacı, bütün görgüleri, gelenekleri kırıp geçiren yaşayış tarzı ile, zaman ve mekânın dışında bir varlık gibidir."

Yakup Kadri, Hamid'i zaman ve mekânın dışına çıkaran nedenlerden de söz eder. Hamid, herşeyden önce kültürlü bir ailede doğmuş ve zamanın hür fikirli ulemâsı Hoca Tahsin Efendi'den ilk tahsil ve terbiyeyi almıştır. On yaş sıralarında Paris'e gitmiş, orada bir yıl okula girmiş ve İstanbul'a döndükten sonra da ecnebi kolejine devam etmiştir. İran'da bulunmuş, Fars edebiyatını yakından tanımıştır. Sonraları, Golos, Bombay, , Londra, Lahey, Bürüksel'de kâtiplik ve elçilik gibi hizmetlerde bulunmuştur. Hayatının çoğu ülke dışında geçmiş, Doğu ve Batı kültürlerinin etkisinde adeta bir "dünya adamı" olmuştur.

Yakup Kadri, bundan sonra da Hamid'in özel hayatı hakkında, tanık olduklarına ve eşi Lucienne Hanım'ın anlattıklarına dayanarak bilgi verir.

Abdülhak Hamid, İstanbul'a döndükten sonra Beyoğlu'ndaki Tokatlıyan oteline yerleşir. Çünkü burada, alışık olduğu hareketli ortamı kısmen bulmaktadır. Ayrıca Yakup Kadri'ye göre onun safahate ve gece hayatına düşkünlüğü de bunda önemli bir etkidir. Yakup Kadri, arkadaşlarıyla Tepebaşı'ndaki Garden Bara gittiklerinde Hamid'le sık sık karşılaştıklarından, içkiye düşkünlüğünden ve kadınlara karşı ilgisinden de söz eder. Hamid, kadınlara karşı ilgili olduğu kadar kıskançtır da. Eşi Lucienne Hanım'ın anlattıklarına göre bir çok defa kıskançlık krizlerine tutularak hiç yoktan tatsızlık çıkarır. Hamid, bu genç eşini çok sevmektedir. Nitekim bir gün Lucienne Hanım, bir İtalyan kontuna aşık olur. Hamid, gayet medenî bir Avrupalı gibi boşanır ve onları kendi eliyle evlendirir. Fakat onu halâ sevmektedir. Bundan sonraki günlerde onu gayet derbeder bir şekilde Beyoğlu'nda dolaşırken görürler. Sakalı iyice ağarmış, üstü başı da eski düzenini kaybetmiştir.

Yakup Kadri, yıllar sonra Hamid'in ziyaretine gider. Hamid, kirası İstanbul Şehremaneti tarafından ödenen bir apartman dairesinde oturmaktadır. Lucienne Hanımla tekrar evlenmişlerdir. Bu evlilikten sonra, Beyoğlu caddelerinde görüldüğü zamanki derbederliğinden eser kalmamış, İstanbul Milletvekili olduktan sonra da mali durumu düzelmiştir. Kıyafetleri, eskisi gibi şık ve itinalıdır. Kibar bir şekilde onları karşılar. Oldukça esprilidir. Halbuki üç gün önce oğlunun ölüm haberini almıştır. Burada Yakup Kadri Hamid'in karakteristik bir yönüne de işaret eder. Hamid, en üzüntülü anında sevinçli görünmesini bilen bir insandır. Çünkü onun üzüntüsünü sevinci artırmaktadır. Burada hemen Makber Mukaddimesi hatıra gelmektedir. Yakup Kadri bu tezatlıkta Hugo tesirleri bulmaktadır. Bunu kendisine sorduğu zaman ise, Hugo'yu ziyarete gittiğini fakat kalabalık yüzünden konuşmaya dahi fırsat bulamadığını belirtir ve edebiyat konuşmaktan uzaklaşır. Bu benzetmeden hoşlanmamış gibidir.

Yakup Kadri, Hamid'i kusursuz bir garpli kalıbı içerisinde tam bir şarklı olarak değerlendirir. Bu düaliteyi Namık Kemal, Ziya Paşa gibi diğer Tanzimat aydınlarında da görmekle beraber, bu durum Hamid'de tam bir çatışma haline gelmiştir. Çünkü Garp kültürünü en fazla tanıyan Hamid'dir. Garp ve Şark kültürleri onun ruhunda adeta savaşırlar. Hamid, kendi döneminin hiçbir aydınına benzemez. Yakup Kadri onun için son söz olarak "Hamid, Hamid'di" demekle yetinir.

1.2.9. Tevfik Fikret

Bütün yeni kuşak gibi Yakup Kadri de Tevfik Fikret'in hak, adalet, medeniyet ve hürriyet kavramlarıyla örülü şiirleriyle büyümüştür. Yakup Kadri'ye göre O, Sis, Tarihi Kadim, Gökten Yere gibi şiirleriyle, yalnız Edebiyatı Cedide'nin önderi değildir,, bu memlekette hür düşüncenin, medeniyet yolunun aydınlatıcısı olarak beklenen *Büyük Adam* vasıflarını da taşımaktadır. Gerçi hürriyet mücadelesi yolunda daha bir çok aydı bulunmakla beraber, onlar, Meşrutiyetin ilânından sonra sevinç coşkunuğu içerisinde sokaklara dökülmüşler, ne yazık ki kısa bir süre sonra da hürriyet uğrunda verdikleri mücadeleyi unutup Abdülhamit yönetimini aratmayan bir yönetimin çeşitli kadrolarında ve yüksek mevkilerinde çalışmaya başlamışlardır. Yakup Kadri bunların en başında İttihat ve Terakkî'nin bir yayın organı durumundaki "Tanin" gazetesinin başyazarı Hüseyin Cahit'i gösterir. Bunlar içerisinde yalnızca Tevfik Fikret, ideallerinden ödün vermemiş, , Hanı Yağma şiiriyle hâlâ adalet ve hürriyet bayrağını elinden bırakmamıştır. Bu yüzden Tevfik Fikret, Kadri'nin tanımayı en çok arzu ettiği bir şairdir. Fakat çok istemesine rağmen bu isteği geç gerçekleşir. Bunun sebebi de

Tevfik Fikret'in Galatasaray Lisesi idareciliğinden alınmasıyla²⁸ adeta bütün İstanbul'a küsmesi ve insanlardan uzak, Aşiyân adını verdiği evinde münzevî bir hayat yaşamaya başlamasıdır.

Yakup Kadri, Fikkret'i işte bu sıralarda tanır. Bir gün, Rıza Tevfik ve Yahya Kemal'le Aşiyân'a, , ziyaretine giderler. Yakup Kadri biraz çekincelidir. Çünkü bir yıl öncesinde onu tavuskuşuna benzettiği bir yazı yazmıştır. Kendisine bu yüzden sitemli olabileceğini düşünür. Tevfik Fikret o sıralar yabancı bir kolejde (Robert Kolej) ders vermektedir Aşiyân'ın son derece zevkli ve özenle döşenmiş olması yazarın dikkatini çeker. Bir süre sonra Tevfik Fikret gelir.

İlk karşılaşmada, uzun boyuyla, geniş yüzüyle kartal yavrusunun gagasını andıran burnuyla henüz genç görünen bu adamı, sıradan bir devlet düşküne benzetir.(Yakup Kadri, memurluk göreviyle devletin herhangi bir kadrosunda çalışanları, genellikle devlet düşkünü olarak sıfatlandırır. Nitekim aynı tabiri babası hakkında da kullanmıştır.) Tevfik Fikret gayet naziktir. Yakup Kadri'nin yazılarını okuduğunu, hatta kendisini tavuskuşuna benzettiği makalesini de beğendiğini söyleyince yazar biraz rahatlar. Adı hayli duyulmakla birlikte Yahya Kemal, henüz hiçbir şiirini yayınlamadığı için Tevfik Fikret de okuma fırsatını bulamamıştır. Bu sırada Rıza Tevfik, ortaya atılarak Yahya Kemal'i övmeye başlar. Yakup Kadri, eserinde Rıza Tevfik'e özel bir yer ayırmakla birlikte, sırası geldikçe onun mizacından söz etmeyi de ihmal etmez. Yazara göre Rıza Tevfik'in daldan dala konan ve başı sonu belli olmayan bir konuşma tarzı vardır. Nitekim bu sefer de öyle yapar ve sözü döndürüp dolaştırıp, vezin meselesine getirir. Yakup Kadri bundan çok memnun olur; zira birçok sanatçı bu türlü kişisel sohbetlerde edebiyat konuşmaktan pek hoşlanmazken, Tevfik Fikret edebiyat dersi verme imkânı bulmuş olmaktan hoşnuttur.

Yazara göre Tevfik Fikret'in Cenap Şahabettin'le birlikte Türk şiirine getirdiği en büyük yenilik, aruz veznini basmakalıp bir ritm olmaktan çıkararak tabiat seslerini ahenklendirerek bir melodi, musiki haline getirmesidir. Ayrıca bir cümlenin sonunu diğer cümlenin başına bağlama uygulamasını da gerçekleştirerek, giderek serbest nazmın da önünü açacaktır.

Konuşma sırasında söz güncel olaylara gelince, Hüseyin Cahit'e değinilir. Hüseyin Cahit, Serveti Fünun dergisinde Tevfik Fikret'in desteğiyle tutunabilmiş, yine birlikte çıkarmaya başladıkları "Tanin"den, onun yüzünden ayrılmak zorunda kalmıştır. Bu yüzden

²⁸ Yakup Kadri bunu "atılma" sözcüğüyle ifade etmiştir. (Aynı eser, s. 276) Yaşar Nabi ise bu konuda, Tevfik Fikret'in doğuştan terbiyecisi olduğunu, bu okulun Avrupalı bir lise olması yolunda büyük çabalar sarfettiğini, bu yüzden sadece geri kafalı medrese zihniyetiyle değil, aynı zamanda geri kafalı Fransız

Tevfik Fikret, İttihat ve Terakkî'yi eleştirirken her fırsatta Hüseyin Cahit aleyhinde bir çok şey söyler. Yalnız Yakup Kadri, onun bu sözlerinde umudunu kaybetmiş hal sezer. Oysa oraya biraz umut ve cesaret bulmaya gitmişlerdi.

Yazara göre onun son zamanlardaki şiirlerinde, medeniyetçi ve insaniyetçi tarafıyla görünse de bu, Tanzimat devri aydınlarından kalma pasif bir Avrupa hayranlığından ileriye gitmez.

Yakup Kadri, Balkan harbi sırasında Tevfik Fikret'e Karaköy Köprüsü üstünde rastgelir. Düşmanın top sesleri oralardan duyulmaktadır. Ayaküstü konuşurlar; Yakup Kadri bunu bir felâket diye nitelerken, Fikret, bunu işlenen cinayetlerin cezası olarak nitelendirir. Bütün herşeyin sorumlusu İttihat ve Terakkidir. Çünkü onlar İngiliz dostluğu yerine Almanya'nın kucağına düşmüşlerdir. Bundan sonra yazar onda bir İngiliz hayranlığı hissetmeye başlar.

İkinci Dünya Savaşı'nın ikinci yılında son olarak, Ada vapurunda karşılaşırlar. Tevfik Fikret, çökmüş, zayıflamış, bitkin bir vaziyettedir. Hastadır ve doktoru tebdili hava tavsiye etmiştir. O sırada oğlu İngiltere'dedir ve onun yanına gitme arzusu içindedir. Fakat savaş yolları kapatmıştır. Bu arada birilerinin gelip kendilerini kurtaracakları yollu sözleri yazarın dikkatini çeker. Yakup Kadri bunu, tıpkı Jön Türkler'de de olduğu gibi, İngiltere hayranlığı etkisinde yorumlar. Yakup Kadri, bunlardan söz ederken, son zamanlarda, "devrin bozgun ve perişan havası içinde" onun da umutsuzluğunu ve perişanlığını ifade etmek için anlattığını açıklama ihtiyacı hisseder. Onun vatanseverliğinden şüphe duyulmamalıdır. Çünkü, "Onda adalet, hürriyet, medeniyet, fazilet ve hakikat ideallerine bağlılık her halde harcıâlem bir vatanseverlik anlayışının üstünde"dir.²⁹ Tevfik Fikret ne yazık ki çok erken, 1915'te hayatını kaybeder.

I.2.10. Abdülhak Şinasi Hisar

Yakup Kadri, hatıralarını yazdığı sıralarda henüz Abdülhak Şinasi hayatta olduğu için, kendisiyle ilgili hatıralara eserinin sonuna doğru yer verir. Çünkü onunla ilgili yazdıklarını okuyup mutlaka kırgınlık ve güceniklik yapacak bir yan bulacağından çekinir. Çünkü Abdülhak Şinasi, yazarın tanıdığı en titiz, en alıngan kişidir. Yakup Kadri, Abdülhak Şinasi Hisar'ı, edebi çevrelere girdiği ilk günlerden itibaren tanır. Abdülhak Şinasi, o sıralarda Paris'ten yeni gelmiştir. Paris görmüş, orada edebi ortamlarda bulunmuş biriyle tanışmak, ondan Paris izlenimlerini öğrenmek de bir çok genç gibi, Yakup Kadri için de önemlidir. Gerçekten de Abdülhak Şinasi, yazarın çok beğendiği Anatol France, Marice Barrés gibi ünlü

muavinleriyle de çatışmak zorunda kaldığını belirttikten sonra, bir takım entrikalarla uğraşmaya tenezzül edecek yaratılıştaki olmadığı için istifa ettiğini yazar. (Yaşar Nabi, Tevfik Fikret, Varlık Yay. İst. 1977, s.8)

Fransız şairleriyle tanışmak için ne çok çabalar sarf ettiğini Tokatlayan'da bir aşk macerası gibi anlatırken, Yakup Kadri onu hayranlıkla dinler. Beyoğlu'ndaki Tokatlan oteli gibi, Lebon Pastanesi, Tepebaşı'ndaki bahçeler, o zamanın seçkin yerleridir. Çoğu edebi sohbetler de buralarda gerçekleşir. Yakup Kadri, Abdülhak Şinasi ve Refik Halit buralarda sık sık beraber olurlar. Yakup Kadri, Kadıköy'de, Abdülhak Şinasi de Rumelihisarı'nda, Refik Halit de Erenköy'de oturmaktadır. Çoğu zaman bu edebi sohbetler uzar ve vapuru kaçırlar. Sonra da geceyi bir otelde geçirmek zorunda kalırlar. Abdülhak Şinasi'nin, temizlik konusundaki titizliğinden dolayı da bir hayli dolaşırlar.

Abdülhak Şinasi, Yakup Kadri'nin tanıdığı diğer sanatçılardan oldukça farklıdır. Her şeyden önce alıngandır. Çabuk kızar ve küser. Küskünlüğü de yıllarca sürer. Bu yüzden de insanlarla her zaman mesafelidir. Mesafeyi kormak için de, büyük küçük fark etmez, en yakınına bile “siz” diye hitap eder. Bakışlarında insanı tepeden tırnağa süzen, inceleyen bir tavır vardır. Onun ayrıntılar karşısındaki hassas tutumu, yıllar sonra eserlerinde ortaya çıkacaktır.

Abdülhak Şinasi, ilk eseri “Fahim Bey ve Biz”i elli yaşından sonra yayımlar. Arkasından “Alinizami Beyin Alafrangalığı ve Şeyhliği” ile “Çamlıcadaki Eniştemiz” gelir. Her üç eser de geniş bir okuyucu kitlesi bulur. Yakup Kadri'ye göre, klasik anlamda bir çok kusur bulunabilecek bu eserlerdeki asıl başarı, Abdülhak Şinasi'nin, Fahim Bey, Nizami Bey, Hacı Vamık Efendi gibi sıradan insanların hayatlarına girebilmesi, onları her yönüyle tanıdıktan sonra onlardan ilginç ve tuhaf roman kahramanları meydana getirmesidir. İşte bu yüzden böyle bir uygulama roman tekniği yönünden büyük bir başarıdır.

Yakup Kadri, kendisi de bir romancı olduğu için, Abdülhak Şinasi'yi bu eserlerin yayınlanmasından sonra daha iyi anlayacaktır. Şairlerle bir arada bulunduğu edebî sohbetlerde, genellikle dinleyici olarak kalmayı yeğleyen.³⁰ Yakup Kadri, yeri gelmişken roman tekniği hakkındaki görüşlerini de şu şekilde dile getirir:

“Roman tekniği her şeyden önce hayatta gördüğümüz şeylerden daha gerçek ve yakından tanıdığımız kimselerden daha canlı tipler yaratma gücüdür. Romancı, o şeylerin ve o kimselerin ham maddesini, gerçi, yine hayattan alır ama kendi tahlil ve terkip potasında eritip süzerek içlerinden öz cevherlerini çıkarmasını bilir ve bu işlem, bazı defa, Abdülhak Şinasi'de olduğu gibi, âdeta bir “alchimie” mahiyetini alır.; yani bir bakır parçasını bir altın sikkeye çevirmek gayretini güden eski simyacıların muhayyile çabasını andırır.”³¹

²⁹ Yakup Kadri, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, Bilgi Yay. Ank. 1969, s.292

³⁰ “Ben o vakitki gibi bugün de nazım tekniği hakkında fikir söylemeye kendimi yetkili bulmuyorum.” (Yakup Kadri, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, Bilgi Yay. Ank. 1969, s.282)

³¹ Yakup Kadri, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, Bilgi Yay. Ank. 1969, s.303

Abdülhak Şinasi'nin kahramanları, Fahim Bey ve Nizami Bey'i, Yakup Kadri de tanımaktadır. Fahim Bey, vaktinden önce emekliye ayrılmış Fatin Bey adında bir memurdur. Çalar saat meraklısı bir karısı vardır. Kendisi çok çekingen, düşünceli, sus pus bir adam olduğu için, eş dost toplantılarında kendisi yerine hep karısı konuşur. Sürekli kocasını bir gün zengin edecek işinden söz eder. Nizami Bey ise, Sütlüce Bektaşî dergâhında rast geldiği İlhami Bey'e pek benzemektedir. Yakup Kadri yine bu konuyla ilgili görüşlerini şu şekilde sürdürür:

“Bir sanatçının muhayyalesi ne kadar kuvvetli olursa olsun, meydana koyacağı eserin malzemesini mutlaka hayattan almak zorundadır. Bu malzemeler nelerdir? Çocukluğumuzdan beri görüp geçirdiğimiz olaylar, tanıdığımız kimseler, seyrettiğimiz manzaralardır. ”³²

Yakup Kadri'ye göre, Abdülhak Şinasi'nin edebî birikimini sağlayan, elbette ki hatıralarıdır. Bu hatıralarının içerisinde Boğaziçi'nin de ayrı bir yeri bulunmaktadır. Abdülhak Şinasi Rumelihisarı'ndaki tarihî yalıda annesiyle birlikte oturur. Bu yalı, bir zamanlar hayli gösterişli bir hayatın yaşandığını gösteren bazı izler taşımakla birlikte artık tamir edilemez derecede eskidir. Yalı, günün birinde bir yangınla tarihe karışır. Abdülhak Şinasi, gerçi burada yaşamaktan pek memnun olmadığını ve o zamanın yeni yeni lüks semtleri haline gelen Nişantaşı ya da Şişli'ye taşınmak istediklerini bir çok defa dile getir. Fakat, Boğaziçinin buradan görüntüsü ve yalıdaki hatıraları da ister istemez sanatının ilham kaynakları arasında yerini alacaktır. Yakup Kadri, bunları Abdülhak Şinasi'nin “*kaybolan cenneti*” gibi değerlendirir.

Abdülhak Şinasi yalının yanması üzerine ölünceye kadar, Boğaziçi'nden elini eteğini çeker, ağzından bir kerecik Rumelihisarı'ndaki yalıda geçirdiği günlerle ilgili bir söz çıkmaz. Hayatı Şişli ile Beyoğlu arasında sıkışıp kalır. Fakat yıllar sonra kendisine soyadı olarak, “Hisar” kelimesini seçer.

I.2.11. Halide Edip Adivar

Halide Edip Adivar, yazarın hayatında millî mücadele öncesi ve millî mücadele yılları ve sonrası olmak üzere üç ayrı dönemde yer alır. Bu eserinde millî mücadele öncesini anlatan Yakup Kadri, millî mücadele ve sonrasındaki Halide Edip'e, siyasî hatıralarında tekrar yer verecektir.

Halide Edip adıyla ilk defa “Tanin” gazetesinin bir sütununda karşılaşır. Meşrutiyetin ilk yıllarıdır ve bu yazısında Halide Edip, Meşrutiyetten biraz önce ölmüş bir yurtseverin anılmayışından şikâyet etmektedir. Yakup Kadri bu yurtseverin kim olduğunu belirtmiyor.

³² Yakup Kadri, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, Bilgi Yay. Ank. 1969, s.305, 306

Yalnız, dikkatini çeken asıl şey, Halide Edip'in "Salih" adını da kendi adıyla kullanmış olmasıdır. Çünkü o güne kadar sanatçılar kendi adlarının anında kocalarının ya da babalarının adlarını kullanamamaktadırlar. Bu yazının altında ise kadın adı, bir erkek adıyla beraber kullanılmıştır. Bu durum yazarın oldukça hoşuna gider ve gazetenin sonraki sayılarında da b adı aramaya başlar.

Halide Edip, Halide Salih adıyla yine Tanin'de "Harap Mabetler" başlıklı seri halinde yazılar yayınlamaya başlar. Yakup Kadri artık onun vazgeçilmez bir okuyucusudur. Bu yazılarda mistik bir ruh vardır. Çok geçmeden "Seviye Talip" ve "Handan" adında iki romanı da yayınlanır. Her iki roman da aşk konuludur. Fakat, Yakup Kadri, bu iki romanda anlatılan aşkın, diğer romanlarda olduğu gibi bir aşk buhranı olmayıp, destanî bir kalp savaşı olduğunu belirtir ve yazara göre, bu eserlerin kahramanları, daha sonra yazacağı romanlarının kahramanlarının da temelini oluşturur.

Yakup Kadri henüz onunla tanışmadan, Halide Edip'in bu eserleri hakkında bir inceleme yazar. Bu arada "Handan" romanının bir otobiyografik özelliğe sahip olduğunu yazarak farkında olmadan pot kırar. Çünkü Halide Edip de tıpkı Handan gibi ilk evliliğinde bedbaht olmuş bir kadındır. Bu incelemesinin ardından kendisini haklı bulanların yanında, ona küsenler de olur. Bu günden sonra Halide Edip'in kendisine kırılmış olabileceğini düşünerek uzun bir süre ondan uzak durmaya özel bir gayret sarf eder. Hatta karşılaşma korkusu yüzünden sık sık uğradığı Türk Ocağı'na da gidemez olur. Çünkü Türk Ocağı Halide Edip'in sürekli bulunduğu mekânlardandır.

Bu hadisenin üzerinde bir yıl geçer ve bir gün Hamdullah Suphi'yi görmek üzere Ocağa gider ve tesadüf eseri Halide Edip'le karşılaşır. Hamdullah Suphi, yazarın kolundan tutarak tanıştırmak için Halide Edip'in yanına götürür. Odada Nakiye Hanım ve Hüseyin Cahit de vardır. Kendisini görünce üçü de sus pus olup önlerine bakakalırlar. Hüseyin Cahit'in de birkaç yıl önce "Hayatı Hakikiye Sahneleri" isimli eserini acı bir dille tenkit ettiği için o da kendisine güceniktir. Bu sessizlik Yakup Kadri'yi perişan eder, özür bile dileyemeden oradan kaçar.

Yazarın Halide Edip'le ikinci karşılaşması onun daveti üzerine Türk Ocağında gerçekleşir. Çok şaşırılmıştır. O sıralarda Halide Edip'in "Kenan Çobanları" isimli piyesi liseli kız ve erkek öğrenciler tarafından sahnelenecektir. Türk Ocağı tıklım tıklımdır. Halide Edip'in kendisini kuliste beklediğini haber verirler. Halide Edip, oldukça sakindir. Gülerek kendisine elini uzatır. Piyese ilgili bir konuda fikrini sorar. Böylece aradaki buzlar çözülür

İlk karşılaşmada yazarın dikkatinde kalan, tıpkı Handan'a benzeyen iri gözleri ve saçları ile "acımsı" bir çizgiye sahip dudaklarıdır. Sonraları Burgaz adasındaki evine, kendisini ziyarete gittiği her seferinde de bu çizgi dikkatini çeker.

Halide Edip çok çalışkan ve durmadan üreten bir yazardır. Eserleri arasına kısa sürede Yeni Turan ve Mev'ûd hüküm katılır. Ayrıca hem milliyetçilik ve memleketçilik cereyanlarının hem fikir hem de aksiyon alanında çalışırken, hem de Millî Eğitim alanında hizmetlerde bulunur. Ama edebiyat onun başlıca uğraşdır.

Yakup Kadri, İsviçre'de tedavi amacıyla bulunduğu sıralarda yazıp gönderdiği "Erenlerin Bağından" adlı yazılarını "Yeni Mecmua'da yayınlanır. Halide Edip, bunun üzerine yine aynı mecmuada bir yazı yayınlamak, "Edebiyatımızda yeni bir yıldız doğuyor" diyerek övgüde bulunur. Halide Edip'le gerçek anlamda dostlukları da bundan sonra başlayacaktır. Yazar İsviçre'den döndükten sonra, Millî Mücadele yılları boyunca memleket gerçeklerinin ortasında bu kalp yakınlığı, "fikir ve ülküdaşlık" haline dönüşecektir. Yazar, Bundan sonraki hatıralarını anlatmaya "Vatan Yolunda" adlı eserinde devam eder.

I.3. Millî Heyecanların Şahsiyet Prizmasından Görünüşü:

VATAN YOLUNDA

Yakup Kadri, bu kitabında Mondros mütarekesinden başlayarak, bütün bir millî mücadele dönemini ve İzmir'in kurtuluşuna kadarki olayları anıları aracılığıyla gözler önüne serer. Mondros mütarekesinin imzalandığı günlerde tedavi için gittiği İsviçre'de, Türk topraklarında meydana gelen gelişmelerin Avrupa'daki yansımalarını izleme fırsatı bulmuş ve buradaki Türk lobisi içerisinde bulunan birisi olarak hatıralarına da Avrupa'daki izlenimlerinden başlamıştır. Sonra da kendi hayatını, yakın tarihimizin siyasi olaylarıyla adeta özdeşleştirerek aktarmaya devam eder.

I.3.1. Millî Mücadelemizin Avrupa'dan Görünüşü

Yakup Kadri, Mondros mütarekesinin imzalandığı ve hemen arkasından gelen işgal hareketleri sırasında, tüberküloz hastalığının tedavisi için gittiği İsviçre'de bulunmaktadır. Burada üç yıl (1916-1918) kalan yazar, Millî mücadelemizin Avrupa yansımalarını yakından takip etme fırsatı bulur.

Basından takip ettiği kadarıyla Avrupa, Anadolu'da yer yer başlayan millî direniş hareketlerini, eşkıya hareketleri olarak değerlendirmekte ve Avrupa'da bir Türk düşmanlığı yaratılmasında basın aktif rol almaktadır. O sıralarda tedavi ya da eğitim maksadıyla Avrupa'da bulunan Türkler oldukça sıkıntı çekmeye başlarlar. İsviçre'de savaş olmadığı için de burada toplanırlar. İtilâf Devletleri savaş nedeniyle yolları kapattıkları için de, yurda dönüş çok zor, hatta imkânsız haldedir. Bütün bu gelişmeler, Avrupa'daki Türkler arasında millî bir şuur meydana getirir ve heyecanlı toplantılar yapıp, nutuklar söylerler. Beyannameler yazıp, elden ele dolaştırırlar. Yurttan gelen, Yörük Ali Efe, Çerkez Etem gibi direnişçilerin baskın haberleri bu heyecanları daha da artırır. Yakup Kadri, daha o sıralarda Çanakkale Savaşı'nın kahramanı Mustafa Kemal'in, bu direniş hareketlerinin lideri olacağını tahmin etmektedir.

İsviçre'nin Cenevre şehrinde, İttihat ve Terakkî'ye muhalif oldukları gerekçesiyle memleketi ter etmek zorunda kalan Abdülhamit dönemi paşaları da aileleriyle birlikte bulunmaktadır. Bunlar Fransa'ya yerleştikleri halde savaş nedeniyle geçici bir süre için İsviçre'ye gelmişlerdir. Savaş sonrasında tekrar Fransa'ya dönme arzusundadırlar. Bunlar arasında Prens Sabahattin, Lütfi Fikri Bey, Reşit Bey ve Cemil Paşa üç beş kişi, kendisi gibi memlekete dönmek için can atmaktadır. Prens Sabahattin, Cenevre'de toplanan ilk kongrede memleketin kurtuluşu için, "ademi merkezîyet ve teşebbüsü şahsî" sistemini savunur. Muhalif bir çok kişi bu toplantılarda, Avrupalıların hala ikna yoluyla insafa getirilebileceğini savunurlar. Yakup Kadri ve kendisi gibi düşünen gençler ise, kuvvete karşı kuvvetle karşı konulabileceğini anlatmaya çalışırlar. Bu yüzden de aralarında fikir ayrılıkları meydana gelir.

Yakup Kadri ve genç grup, Avrupalılara güvenmemektedirler. Çünkü Avrupalılar kendi koydukları prensiplere bile uymazlar. Yazarın deyişle, “*Vilson Prensiplerinin daha mürekkebi bile kurumadan, galip devletler tarafından misli görülmemiş bir zulüm gerçekleştirirler.*” Galip devletler, Osmanlı Devletini tamamen ortadan kaldırmayı hedeflemektedir. Buna rağmen tecrübeli devlet adamlarından hiçbiri bu gençlerin görüşlerini dikkate almaz. Kimisi Fransızların, kimisi İngilizlerin adaletine inanmayı sürdürür.

Yakup Kadri Avrupa duyduğu güvensizliğini dile getirirken eski Şeyhülâmlardan Cemaleddin Efendi'nin oğlu Ahmet Muhtar Bey'den de söz eder. Bu zât, bir vakitler İstanbul'da misli görülmemiş bir fikir hürriyeti taraftarıdır. Meşrutiyetten sonra da İttihat ve Terakkî muhalifleri arasında yer alır. Sürekli olarak, Garp medeniyetinin fikrî, siyâsî ve sosyal hürriyetinden ve bütün bunları almamız gerektiğinden, aksi taktirde hiçbir ilerleme kaydedemeyeceğimizden söz eder. Garp medeniyeti derken de Fransa'yı kastetmektedir. Koyu bir Fransa hayranıdır.

Yakup Kadri, Ahmet Muhtar Bey'e Cenevre'de bir kahve köşesinde rastgelir. Muhtar Bey, perişan bir vaziyettedir. Çünkü bir zamanlar medeniyetini övüp göklere çıkardığı Fransa'da üç yılını esir kamplarında geçirmiş, birkaç gün önce de İsviçre sınırına bırakılarak hürriyetine kavuşmuştur. Muhtar Bey, artık Fransız hayranlığını bırakır ve Fransa'nın aleyhinde demediğini bırakmaz.

Bu sıralarda İzmir'in, İngiltere ve Fransa tarafından Yunanlılara “peşkeş çekildiği” haberi duyulur. Yakup Kadri'ye göre bu haberin iki faydası olmuştur. Birincisi, eski devir devlet adamlarında bile vatanperverlik hissi uyandırması; ikincisi ise İtalya'nın hayal kırıklığına uğramasıdır. Çünkü İtalya, İzmir ya da Antalya'nın kendisine bırakılacağını ümit etmektedir. Bundan sonra İtalya'nın açıkça Türkiye'ye karşı bir dostluk politikası güttüğü görülür. Yurda dönemeyen Türkler için de dolayısıyla bir yurda dönüş kapısı açılır. Bu çok kolay olmamakla birlikte vize talebinde bulunup, bir çok yasal zorunlulukları yerine getirdikten sonra gerçekleşir. Yalnız, Millî Mücadele aleyhinde olanların, yahut İngiliz ve Fransız taraftarı olanların vizeleri gecikir. Bunlar, memlekete çok sonraları dönerler. Yakup Kadri bu durumdan kuşkuyla söz eder, bir anlam veremez.

I.3.2. İstanbul'a Doğru

Yakup Kadri İstanbul'a Lloyd Triestino isimli bir İtalyan gemisiyle döner. Gemide kendisinden başka Sultan Murad'ın torunu Fuat Efendi, ve maiyetindeki beş altı subay da bulunmaktadır. Bunlar, Trablusgarb'dan dönen Osmanlı subaylarıdır. 1912 Balkan Savaşları'ndan beri burada milis kuvvetler oluşturulmuş milli direniş sağlamaya çalışılmıştır. Fakat Enver Paşa ve Mustafa Kemal Paşa'dan sonra Trablusgarb'a gönderilen subaylar

yeterince başarı gösterememiştir. Bunda Almanların söz verdikleri halde gerekli yardımı göndermemeleri de önemli bir faktördür. Trablusgarb'dan bir esir kafilesi olarak İtalya'ya getirilen, İtalya'dan da İstanbul'a gönderilmek üzere vapura bindirilen subaylar oldukça üzgündür. Fakat Şehzade Fuat Efendi adeta turistik bir seyahatten dönüyor gibidir. içki içer, keman çalar, güvertede etrafına gülümsemeyle bakar. Halbuki, Yakup Kadri için işgal altındaki İstanbul'a dönüş acı ve uzun bir yolculuktur. Yalnız yolculuk sırasında Damat Ferid Paşa'nın istifa edip Ali Rıza Paşa gibi namuslu ve daha haysiyetli birinin hükümeti kurması, biraz gönüllere su serper.

Rıhtıma yaklaşıncı Fransız, İngiliz, İtalyan subaylarından oluşan bir grup subay gemiye çıkıp pasaport kontrolü yaparlar. Türk kimliği taşıyanların yüzlerine bile bakmayarak onlara değer vermediklerini göstermek isterler. Ayrıca Türk büyük elçiliklerinden vize alan yabancıları da azarlarlar. Bu durum işgalin ilk somut örnekleridir.

1.3.3. Milli Mücadelemizin İstanbul'dan Görünüşü

Yazar İstanbul rıhtımına yabancı bir ülkeye gelmiş gibi çıkar. Ailesi işgalden sonra Manisa'ya taşındığı için, gidecek bir evi yoktur. Eskiden uğradığı Rum kahvehanelerinden birine girer ve Rum garsonların soğuk davranışları karşısında iyice mahzunlaşır. Yakın akrabaları olan halasını kızlarının İstanbul'da halâ oturmakta olduklarını öğrenir ve onların yanına, Kadıköy'e gider. Manisa'dan yeni dönmüş olan kuzeni aracılığıyla annesinin ve kız kardeşinin iyi oldukları haberini alır, fakat yakın akrabası Halit Paşa ölmüştür. Halit Paşa'nın destanî ölümü, yazarı çok duygulandırır. Çünkü Halit Paşa Yunan işgali sırasında düşmana karşı koyar, cephanesinin son kurşununa kadar savaşır, sonunda vurulur. Kuzeninin anlattığına göre bu bölgede millî harekât sürekli gelişmektedir. Fakat ev halkı ümitsizdir. Yakup Kadri millî mücadelenin başından beri umutlu olduğunun altını çizer.

Yakup Kadri birkaç gün sonra şehre iner ve üç beş arkadaşını bulur. Bu arkadaşları da kendisi gibi ümitlidir. Fakat bunlar birbirine zıt cereyanların içerisinde İttihat ve Terakki düşmanlığı yapmaktan öteye geçemezler. Hürriyet ve İtilâfçılar millî felâketi, İttihatçıların yanlış idarelerinin bir cezası olarak kabûl ederler. Yakup Kadri'ye göre bu grup Anadolu'da filizlenmeye başlayan millî mücadele hareketlerine karşı duyarsız kaldıkları gibi ülkeyi maceralara sürükleyen İttihat ve Terakki'nin yeni bir oyunu zannederler. Onlara göre bu bir İttihatçı ayaklamasıdır. Alemdar ve Peyam gazeteleri "Kuvvayı Milliye" yi eşkiya çetesi olarak değerlendirir. Fakat İstanbul'da bu grupların dışında millî mücadeleyi savunan gruplar ve gazeteler de vardır. Akşam, Tasvir-i Efkâr, Vakit, İleri ve İkdâm gazeteleri, doğrudan doğruya ve açıkça değilse bile Anadolu harekâtını tutar görünürler ya da kayıtsız şartsız düşmana teslim olmanın aleyhinde yer alırlar. Bu gazetelerde imzası görünen şair ve yazarlar

sansür nedeniyle oldukça kısıtlı ortamlarda çalışırlar. Yakup Kadri'nin, bu günlerde kafasındaki tek fikir, Anadolu'ya geçerek, millî mücadelede fiilî olarak hizmette bulunmaktır. Bu isteğini yerine getirmek üzere Ruşen Eşref'ten yardım ister fakat onun bir süre daha İstanbul'da kalarak yazacağı yazılarla millî mücadeleye daha faydalı olabileceği söylenir, Mustafa Kemal Paşa da aynı görüştedir.

Yakup Kadri, hem işgal edilmemiş bir vatan toprağı özlemiyle hem de annesini görme vesilesiyle Manisa'ya gider, annesinin iyi durumda olduğunu görünce Akhisar'a geçer. Burada Reddi İlhak-İstihlası Vatan grubu bulunmaktadır. Yazarın tespitlerine göre bunlar, Çerkez Ethem ve Demirci Efe'ye bağlı kuvvetlerdir. Yazar millî mücadele için kurulan bunun gibi bir çok teşkilatın yöresel savunma teşkilâtları olup Mustafa Kemal'den bağımsız hareket ettiklerini vurgular. Bu durum Mustafa Kemal tarafından Sivas Kongresinde ele alınıp bir çok ihtilâflara rağmen gündeme getirilmesine kadar sürecektir. Sivas Kongresinde iki maddelik bir kararla bütün yerel teşkilâtlar Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Cemiyeti adında birleştirilir. Fakat bunun gerçekleşmesi için bir çok fiilî iç mücadele yapılmak zorunda kalınır.

Yakup Kadri'nin Akhisar gözlemleri sonucunda Anadolu gruplarının da tıpkı İstanbul aydınları gibi tek fikirde toplanmadıkları farklı ve zaman zaman birbirleriyle çatışan bir durumda oldukları anlaşılmaktadır. Bir süre sonra farklı fikirler içerisinde İtalya ya da Amerika mandası altına sığınmak şeklinde olanları da çıkacaktır. İstanbul gazetelerinin farklı yaklaşımları, Anadolu tarafından takip edilir ve Anadolu ajansı tarafından ağır bir dille uyarılır. Yakup Kadri bu uyarı karşısında bütün İstanbul gazetelerinin aynı olmadığını millî mücadeleyi tam olarak destekleyen gazetelerinde bulunduğunu bir makalesiyle savunmak zorunda kalır. Sonra İkdâm gazetesinin başına geçer ve gazeteyi tümüyle Millî Mücadele davasının emrine sokar. Bu gazete kadrosundaki bir çok Hürriyet ve İtilâfçıyı çıkartır, yerlerine "vatan severlik ve milliyetçilik duygularından emin" bulunduğu kişileri getirir. Bunların arasında İlhâmi Sefâ, Abidin Dâver, Tahir Lütfi Bey de bulunmaktadır. Bunlardan özellikle Tahir Lütfi Bey'den saygı ve takdirle söz eder. Bu sıralarda işgal kuvvetleri Eskişehir'e kadar ilerlemiş, İstanbul Meclisi Mebusanı bir İngiliz asker grubu tarafından basılmış, Meclis kapatılmış, mebusların ileri gelenleri memleketten sürülmüş, yakayı sıyıran diğer mebuslar ad ve kıyafet değiştirerek Anadolu'ya kaçmıştır. (Yakup Kadri diğer olaylarda olduğu gibi, burada da tarih belirtmez) Halbuki bu olaylardan önce Sultan Ahmet Meydanı'nda büyük bir miting yapılmış ve oldukça büyük ses getirmiştir. Birkaç gün sonra Darülfünûn'da yapılan bir konferansta milliyetçilik hareketleri yüceltilmiş özellikle Süleyman Nazif'in konuşması gençleri coşturmuştur. Fakat Meclisi Mebusan'ın dağıtılıp Ali Rıza Paşa kabinesinin yerine Damat Ferit'in getirilmesinden sonra, zaten işgal altındaki İstanbul ikinci

kez sıkı yönetim altına girer. Meclis'in kapatıldığı günün ertesinde sokak başları İngiliz askerleri tarafından tutulur. Yakup Kadri İkdam'a geldiği zaman, kendisine İngiliz askerleri tarafından bırakılmış bir not bulur. Bu notta "Müttefikler Arası İşgal Kumandanlığı tarafından Millîcilik propagandasına son verilmesi, Anadolu'daki Kemalist çetelere dair halkın huzurunu ihlâl edici tehyüçlü haberler yayımlamaya son verilmesi, tehditli bir dille belirtilmektedir. Bundan sonra diğer gazeteler gibi İkdam da tarafsız bir yol tutmak zorunda kalır, Yakup Kadri'de siyâsî makalelerine son verip edebiyata yönelir ve bir takım küçük hikâyeler yazar fakat bunların konularını yine işgal ve istilâ rejiminin facialarından alır. Yazar bu hikâyeleri daha sonra Millî Savaş Hikâyeleri adı altında yayıml³³ayacaktır.

Yakup Kadri, Şehzâdebaşı Karakolu Faciasını canlandırdığı bir hikaye yüzünden, Dahiliye Nazırı Reşit Bey tarafından daha dikkatli olması yolunda uyarılır. Yakup Kadri'nin kendisinden saygıyla söz ettiği Reşit Bey İttihat ve Terakki'ye muhalefetiyle tanınmış, bu yüzden de uzun yıllar Cenevre'de sürgün hayatı sürmek zorunda kalmıştır. Daha sonra I. ve II. Damat Ferit kabinesinde yer alır. Fakat Sevr Muahedesi'nin kabulü davet edildiği Paris Konferansı'ndan Dahiliye Nazırlığından ayrılarak döner. Aynı konferanstan istifasını vererek dönen nazırlardan birisi de Cemil Paşa'dır.

Damat Ferit, Paris'ten oldukça yıpranmış olarak döner. Hükümet otoritesi de zayıflar. Bu arada Nemrut Mustafa ve Anzavur Paşa gibi hükümet bürokratları, şahsî birer otorite haline gelerek halk ve aydınlar üzerinde baskılarını artırırlar. Buna rağmen Millî Mücadeleyi destekleyen gazeteciler, Ankara'dan, gizlice aldıkları mevzî haberlerini yayınlamaktan çekinmezler. Anadolu'da mücadele edenlerin, Paşa ünvanlarına birer "giydirme" yapılarak başarıları övülür. Hatta bir gün bu yüzden İkdam ve Vakıf gazetelerinin çalışanları tevkif edilerek Nemrut Mustafa Divân-ı Harbi'ne sevk edilir.

Yakup Kadri de bunların arasındadır. O sıralarda siyâsî makaleleri bırakmış, "Kiralık Konak" isimli romanını tefrika etmekte olan yazar, buna bir anlam veremez.³⁴ Sorgulama sırasında durum anlaşılır. İkdam gazetesinde Ali Fuat Paşa'nın Eskişehir'de kazandığı askerî bir başarıdan söz edilmiştir. Sorgulama sonucunda her iki gazetenin yazı işleri müdürleri birkaç ay hapse mahkum edilirler.

Bir başka zaman da Fransız askerî sansürü tarafından, İkdam gazetesinin kapatıldığı emri gelir. Sebep bir Fransız gazetesi olan Le Matin'den yapılan çeviridir. Bu haber bir asker kaçağı hakkında yazılmıştır. Haberin tercümesinin, Fransız ordusunun onurunu düşürmek amacı güttüğü öne sürülür. Yakup Kadri, Fransız Yüksek Konseyi'ne giderek, böyle bir

³³ Yakup Kadri Karaosmanoğlu *Vatan Yolunda* Selek Yayınevi, İst. 1958, s. 50

³⁴ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Vatan Yolunda*, Selek Yay. İst. 1958, s.54

amaçlarının bulunmadığını anlatır. Sansürü uygulayan Fransız subayından duyduğu hakaretlere rağmen, İkdam'ın yayına devam etmesi kararını çıkartır.

İkinci Damat Ferit Paşa kabinesi de uzun ömürlü olmaz. Anadolu'dan sürekli zafer haberleri gelmektedir. İstanbul'daki Millî Mücâdele Teşkilâtı, Anadolu ordusuna gizliden gizliye sürekli silah ve subay yetiştirir. İngiliz İşgâl devletleri Kumandanlığı, Anadolu'yla uzlaşacağını sandığı bir takım devlet adamlarını iş başına getirme ihtiyacını duyarlar ve Tevfik Paşa ile İzzet Paşa kabinelerini kurdururlar.

Bu kabine ilk iş olarak, Mustafa Kemal ve arkadaşlarını "ikna ve ilzam" ederek yola getirme çarelerini arar. Bir heyet teşkil edilerek Anadolu'ya görüşmeler yapmak üzere gönderilir. İstanbul basını bu heyetten uzunca bir müddet haber alamaz. Bu sıralarda Mustafa Kemal ve arkadaşları, bağımsız ve disiplinsiz faaliyet gösteren Çerkez Etem ve Demirci Efe ile uğraşmaktadır. Ankara'ya çağrılarak birleşme teklifi yapılan fakat olumlu sonuç alınamayan bu durum karşısında her iki grupta da mücadele etmek zorunda kalınır. Aynı anda I. İnönü Zaferi elde edilir.

Yakup Kadri, İstanbul'dan giden heyetle tam olarak nelerin konuşulduğunu o sıralarda bilmediği için bu görüşme hakkındaki bilgiyi, Büyük Nutuk'taki ilgili bölümü aynen alarak verir.³⁵ Atatürk heyete kendisini "Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Hükümeti Reisi" diyerek tanıtır ve özetle, "İstanbul'da bir Hükümet ve heyeti de bu hükümetin bir ricâli olarak tanımadığını" belirtir. Heyet İstanbul'a geri döner.

I. İnönü Zaferi'nden sonra İtilâf Devletleri'nin tavırlarında belirgin değişiklikler olur. İşgal subayları, bir zamanlar küçümseyerek baktıkları Türklere, dostlukla yaklaşmaya özen gösterirler, hatta, Ankara'yla görüşme yolları aradıkları işitilir.

II. İnönü Zaferi'nden sonra ise Bâb-ı Âlî Hükümeti temsilcilerinin yanısıra, Ankara Hükümeti temsilcileri de Londra'ya, bir barış konferansı yapmak için davet edilir. Bu olay gerek yerli basında, gerekse İngiliz ve Fransız basınında büyük bir haber olarak yer alır. İngiliz ve Fransız basını Türk heyeti Londra'ya varmadan, karikatürize edilerek tanıtılırken, Türk heyetini karşılarında son derece şık, Avrupaî kıyafetlerle ve gayet medenî tavırlarla bulurlar. Bu halleriyle hiç de "Hasta Adam"a benzememektedirler.

Türk heyetinde, Başkan Hariciye Vekili Bekir Sami, Bolu Mebusu Hüsrev ve Zekâi Beyler, Ruşen Eşref, İzmir Mebusu Sırrı Bey, Yunus Nâdi Bey, Mahmut Esat Bey gibi isimler ve Sadrazam Tevfik Paşa bulunmaktadır. Tevfik Paşa, Lloyd George ile yapılan daha ilk görüşmede sözü Ankara Hükümeti temsilcilerine bırakır. Lloyd George'nin amacı, bu görüşmelerde Ankara Hükümeti temsilcilerini saf dışı etmek, kendi isteklerini İstanbul

Hükümeti temsilcilerine kabul ettirerek, Ankara Hükümetini de bağlamaktır. Fakat konferans umduğu gibi gelişmez.

Yakup Kadri, bu konferansın içeriği hakkında daha sağlıklı bilgi verebilmek için, tekrar Atatürk'ün Nutku'ndaki konuyla ilgili bölümden alıntı yapar. Buna göre, konferansta müsbet bir neticeye varılamamıştır. Yalnız, Bekir Sami Bey, İngiltere ve Fransa'yla şahsî mukavelenâmeler imzalar. Bunlar Ankara Hükümeti tarafından kabul görmese de İngiltere ve Fransa'la yeni başlayan dostluk ilişkileri sekteye uğramaz.

Yakup Kadri, Haziran 1921'de Ankara'ya davet edilir. (Kendisiyle birlikte Yahya Kemal ve Falih Rıfkı'nın da davet edildiğini sonra belirtecektir.) Yolculuk hazırlıklarını tamamlar. Sirkeci'den vapura bindiği zaman, kendisini sanki hapishaneden çıkmış gibi hisseder. Vapura binen diğer yolcular da aynı şeyleri hissetmektedirler. Hele bu vapur Karadeniz'e açılınca bu sevinç coşkuya dönüşür. Vapurda gizlice seyahat eden Heybeli Ada Deniz Mektebi öğrencileri de güverteye çıkarlar ve türküler söylemeye başlarlar. Bu gençlerin amacı, Anadolu'daki Millî Mücadeleye bizzat katılmaktır.

Vapur yolculuğu İnebolu'da sona erer. Bundan sonra uzun ve sıkıntılı kara yolculuğu başlayacaktır. İnebolu'da bir çok kahramanlık menkıbesi dinler. Özellikle İstanbul'dan kaçırılarak Anadolu'ya geçirilen cephanelerin taşınması ve korunması sırasında İnebolu halkı, genci ve yaşlısıyla büyük fedâkârlıklarda bulunurlar. Yakup Kadri, bu kısımda Nevzat Çeliker'in, bu kahramanlıklarla ilgili bir hatırasını olduğu gibi aktarır.³⁶

İnebolu ile Ankara arasında oldukça meşakkatli bir yolculuk yapılır. Bu zor yolculuğu yaşayan sadece kendisi değildir. Şehirde yetişmiş mektep öğretmeni genç kızlar, Millî Mücadeleye katılmak isteyen genç subaylar, sırtlarında ya da kağnılarla cephane taşıyan köylüler, adeta birer *destan kahramanı* gibidirler.

Yolculuk sırasında çeşitli yerlerde konaklanır. Bunlardan biri, İsmail Çavuş'un hanıdır. Burada oldukça rahat bir gece geçirirler. Çünkü hancı İsmail Çavuş, İstanbul'da çok bulunmuş, siyâsî gelişmelerden haberdar, açık göz ve meraklı biridir. Bu haliyle diğer köylülerden farklıdır. Zira Orta Anadolu halkı kendi işinden başka şeyle meşgul değildir. Politikayı tanımaz, Ankara hükümeti hakkında bilgisizdir. Bildikleri tek gerçek, Yunan'la harp ettiğimizdir.

Yolcular bu handan sonra, Kastamonu'da, Çankırı yolu üzerinde bir köyde, Çankırı'da da konaklarlar. Orta Anadolu'nun acı gerçekleri asıl buradan sonra kendini gösterir. Köylüler

³⁵ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Vatan Yolunda*, Selek Yay. İst. 1958, s. 75

³⁶ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Vatan Yolunda*, Selek Yay. İst. 1958, s.87

gübre kokuları arasında sert ve çetin hayat koşulları içerisinde yaşamaktadır. Yazar, bu insanların hayatlarını daha sonraları, “Yaban” ismiyle romanlaştıracaktır.

Kastamonu’da konakladıkları sırada Faik Nüzhet ve İsmail Hatip’le karşılaşır. Bunlar Kastamonu’da yerel basını temsil etmektedirler. Kastamonu’dan sonra bir gece de, yol üzerindeki bir köyün ahırında konakladıktan sonra Çankırı’ya gelirler. Kaldıkları otelde tahtakuruları ve zikir sesleri arasında geceyi geçirirler. Herşeye rağmen Yakup Kadri, Ankara’ya biraz daha yaklaşmış olmanın heyecanı içerisindeydi. Sabahleyin Refet Paşa’nın askerî birliği ve subaylarıyla karşılaşır. Subayların hepsi genç, düzenli ve kılık kıyafet yönünden düzenlidir. Bu manzara karşısında çok duygulanan yazar, onlarla kısa bir görüşme yapar. Subaylardan biri, Yahya Kemal’le Falih Rıfkı’nın ne zaman geleceklerini sorar; O da yakında geleceklerini söyler. Yakup Kadri ve diğer yolcular, küçük şirin bir köyde daha konakladıktan sonra Ankara’ya ulaşırlar.

1.3.4. Ankara

Yazar 12 Temmuz 1912’de İkdâm gazetesinde çıkan bir makalesini hatıralarının bu kısmına olduğu gibi almıştır. Bu makalede, Ankara’ya yolculuğu, Ankara’nın o günlerde dünya siyasetindeki değeri ve Ankara’nın fizikî görünüşü hakkında bilgi verirken Millî Mücadele coşkusu içerisinde, Ankara’nın manevî havasını yansıtır.³⁷

Ankara’ya gelenler genellikle barınacak yer bulmada güçlük yaşarlar. Şehrin tek barınılacak yeri ise, Taşhan’dır. Fakat Yakup Kadri, böyle bir sorunla karşılaşmaz. Kendisini hemen Hilâl-i Ahmer (Kızılay) Merkezinden çağırırlar. Kızılay Merkezinin o zamanki görevlerinden biri de İstanbul ile Ankara arasında bir tür siyasî temsilcilik yapmaktır. Yazar da İstanbul’dayken Millî Mücadeleyle ilgili haberleri, doğrudan Kızılay Merkezi tarafından almıştır.

Yakup Kadri’yi Kızılay Merkezinde Sıhhiye Vekili Doktor Refik (Saydam) ve Büyük Millet Meclisi Reis Vekili Dr. Adnan Adıvar karşılar. Biraz sonra da beraberce Maarif Vekâletine giderler. Maarif Vekili, Yakup Kadri’nin İstanbul’dan dostu, Hamdullah Suphi’dir. Hamdullah Suphi’yi, saçları biraz kırışmış ve yüzünde bazı çizgiler belirmiş olmasına rağmen hala enerjik bir vaziyette bulur. Yakup Kadri’nin izlenimlerine göre Hamdullah Suphi, Ankara’yı bir fikir ve kültür merkezi haline getirmeye çalışmaktadır. Çünkü kendisinden önce Ankara’ya Halide Edip, Yusuf Akçura, M. Emin Bey, Samih Rifat Bey gelmiştir. Bir sonraki gün de Y. Kemal gelecektir. Ayrıca Hamdullah Suphi, Ziya Gökalp ve Ağaoğlu Ahmet Bey’in de Malta’dan kurtulup, Ankara’ya geleceklerinin beklentisi

³⁷ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Vatan Yolunda*, Selek Yay. İst. 1958, s.99, 100, 101

içerisindedir. Görüşmeden sonra Dr. Adnan'la tekrar Kızılay Merkezine dönerler ve yazar, geceyi burada geçirir. Ertesi gün için de Halide Edip'le Adnan Bey'in evine davet edilir.

Dr. Adnan ile Halide Hanım, Ankara'nın dört beş kilometre ötesinde bir çiftlik evinde oturmaktadır. Yakup Kadri, kendisi için hazırlanmış çatı katında misafir edilir. Halide Hanım, Ankara'ya adeta tapar. İçinde İstanbul'la ilgili hiçbir özleyiş yoktur. Çünkü bu kurak ve ihmal edilmiş topraklar, millî mücadele için ruhlara özel bir kuvvet vermektedir. Yakup Kadri de kendisini burada daha güçlü hisseder.

Halide Hanım, bir müddet önce, aralarında geçen bir münâkaşa sebebiyle Mustafa Kemal'le görüşmemektedir. Yakup Kadri ise bir an önce Mustafa Kemal Paşa ile tanışmak ister ve bunun yollarını arar. On on beş gün sonra Ruşen Eşref gelerek Mustafa Kemal Paşa'nın, kendisini bir sonraki günün öğle yemeğine beklediğini söyler. (Ruşen Eşref, Londra'dan henüz dönmüştür.) Ertesi gün Halide Hanım, Yakup Kadri'yi kendi arabasıyla Çankaya'ya Ruşen Eşreflerin evine götürür. Kendisi orada kalırken, Yakup Kadri ile Ruşen Eşref Mustafa Kemal Paşa'nın köşküne giderler.

Yakup Kadri bu ilk karşılaşmada duyduğu heyecanı, 1921 Temmuzunda "İkdam" gazetesinde yayınladığı bir makalesinde dile getirir.³⁸ Makalesinde köşke gidişi, Mustafa Kemal'le ilk karşılaşması, onun fizikî ve ruhî portresi üzerinde ayrıntılı bilgiler verir.

Yakup Kadri bu ilk görüşmeden sonra, Mustafa Kemal'i birkaç defa Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde de görme fırsatı bulur. Mustafa Kemal Paşa, kendini diğer kişilerden farklı tutmaz, toplantılarda arka sıralarda oturur, arkadaşlarıyla şakalaşır, herkese karşı eşit muamele eder. Etrafını çeviren bir sürü insana rağmen, aslında "yalnız bir adam" olduğu gerçeği yazarın gözünden kaçmaz. O, hiçbir zaman "havarilerinin olduğu" düşüncesini kabul etmez.³⁹

Yakup Kadri Mustafa Kemal'le ilgili hatıralarından söz ederken gün, ay hatta yıl kavramlarının ötesine çıkarak bir genel zaman boyutunda ona olan hayranlığını dile getirir. Mustafa Kemal'i mecliste dinlerken kendisini onun cazibesinden kurtaramaz. Meclis çalışmalarından sonraki dinlenme saatlerinden birinde Mustafa Kemal'le görüşüp, İstanbul basını hakkında başlayan ve giderek daha da samimileşen bir söyleşi yapma fırsatı elde eder. Bu sohbetlere daha sonraki günlerde de devam edilir.

Mustafa Kemal, kendisine hayran olanların yanı sıra, adeta düşman olan birçok kişinin de bulunduğu bir ortamda hem iyi bir siyasetçi, hem de iyi bir asker olma umudunu korur. Meclisteki bazı çevreler Mustafa Kemal Paşa'nın sadece askerlikle ilgilenmesini ve siyaseti sivillere bırakması gerektiğini savunurlar. Yakup Kadri bu kişilerin daha çok, meclisteki

³⁸ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Vatan Yolunda* Selek Yay. İst. 1958 s. 109

³⁹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Vatan Yolunda* Selek Yay. İst. 1958 s. 113

İttihat ve Terakki grubu olduğunu vurgulamaktadır. Mustafa Kemal ise, Millî Mücadele'nin yeni bir İttihat hareketi olduğu zannıyla sürekli mücadele etmek zorunda kalacaktır. Bunun için İttihat'çı olarak tanınan bazı dostlarını da uzunca bir müddet yanından uzaklaştırmak zorunda kalır. Hatta bunların arasında Maarif Vekili Hamdullah Suphi de bulunacaktır.

Diğer bir muhalefet konusu da Kuvayi Milliye'nin dağıtılıp, düzenli orduya geçme konusudur. Muhalifler, üstün güçlere sahip düşmanların ancak çete savaşlarıyla yenilebileceğine, düzenli ordunun, eksik teçhizat nedeniyle başarılı olamayacağını savunurlar. Fakat, I. ve II. İnönü savaşlarının zaferle sonuçlanması, düzenli ordu hakkındaki kanaatleri ne kadar yanlış olduğunu gösterir. Buna rağmen muhalifler, görüşlerinde ısrarlıdırlar. Yakup Kadri'nin Ankara'ya geldiği sıralarda bu tartışmalar T.B.M.M.'de hâlâ gündemdedir.

Yakup Kadri, Ankara'ya gelişinin ikinci haftasında Garp cephesine giderek savaş hatlarını görme fırsatı aramaya başlar. o sıralarda, Yunan askerlerinin yakıp yıktığı Gördes'e bir heyetle Kızılay yardımı gönderilecektir. Yakup Kadri de bu heyete katılır. Önce Eskişehir'e giderler. Burada İsmet Paşa bulunmaktadır. Onunla bir mülâkat yapar. Yakup Kadri bu mülâkatı da 25 Temmuz 1921 tarihli İkdâm'da yayınlar.⁴⁰ İsmet Paşa, Kızılay heyetiyle Yakup Kadri'yi büyük bir kibarlık ve misafirperverlik hisleriyle istasyonda karşılar, istasyon müdürünün odasına davet eder. Yakup Kadri'ye özel bir ilgi gösterir. Yakup Kadri'de ona, İnönü Zaferi'nin İstanbul'daki yansımalarını anlatır. İsmet Paşa buna çok memnun olur. Trenin hareket zamanı gelince onları uğurlar.

Yazar, İsmet Paşa'yla dönüşte tekrar görüşür. İsmet Paşa son derece sade bir odada titiz bir şekilde çalışmaktadır. Onun "genç bir serdar" a benzettiği azimli hali karşısında çok duygulanır. Sonrada İsmet Paşa'nın evine, yemeğe giderler. Evi de tıpkı karargâhtaki odası gibi her türlü konfordan uzak basit ve sadedir.

Yakup Kadri, Gördes seyahatini, "Simav" a doğru ve "Simav" başlıkları altında verir. Bu makaleleri de 31 Temmuz 1921'de İkdâm'da yayınlanmıştır. Kütahya'dan Garb'a doğru yol alındıkça tabiatın, iklimin yavaş yavaş değiştiği görülür. Orta Anadolu'nun kıraç bozkırları yerini yavaş yavaş Akdeniz ikliminin meltem esintileri altında hoş bir manzaraya bırakmaktadır. Yazarın gönlüne o sıralar işgal altında bulunan İzmir hasreti ve acı bir ıstırap çöker.

Bir gün sonra akşam üzeri Gediz'e ulaşılır. Gediz iki kez işgale uğramış olduğu için harap bir vaziyettedir. Kazanın yarısı yanmış yangından sonra yapılan evlerin bir kısmı henüz tamamlanmamıştır. Halk ise göze gelme, nazar değme gibi hurafeler içerisinde kör bir şekilde yaşamaktadır. Bu cahillik de bir çok Anadolu köyünün ve kasabasının mamur bir hale

gelmesine engel olmaktadır. Buralara gelen genç kaymakamlar ve diğer aydınlar da henüz uyanmamış halk karşısında hiçbir şey yapamamaktadır.

“Gediz kaymakamı da bu çaresiz gençlerden biridir. Bu gençtir ki, bana Gediz’e vardığımızın akşamı تنها viranelerde yan yana dolaşırken iyi, temiz, muntazam ve mantıkî şeylere alışmış münevver zümrenin henüz uyanmamış bir halk elinden neler çektiğini öğretti. Bu zümreye mensup nice gençler Anadolu’nun muhtelif yerlerinde her adımda bir başka türlü bir işkenceye mahkûm fedailer gibi dolaşmaktadır. Bunlar için ne zevk, ne eğlence, ne huzur, ne rahat var. Bütün sevmek hattâ gülmek çağları bin türlü mahrumiyet, meşakkat ve elem içinde geçiyor. Bahusus Gediz, Simav, Demirci, Gördes gibi her dakika yeni bir düşman hücumuna maruz bu ücra yerlerde daima millet ve hükümet işleriyle meşgul olabilmek ne büyük kahramanlıktır. Gediz kaymakamı yanbaşımında konuştuğça ben kendimi onun önünde her dakika biraz daha küçülmüş buluyorum.

Anadolu köylüsüne uzaktan, bir İstanbul gazetesinin köşesinden ilânı aşk etmek, halkın refah ve saadeti için kâğıt üzerinde bir takım projeler yapmak meğer ne kadar boş, ne kadar kolay, ne kadar çocukça, ne kadar gülünç bir işmiş”⁴¹

Gediz’den sonraki durak Simav’dır. Simav Bursa’yı ya da Manisa’yı hatırlatan yanlarıyla şirin bir yerdir. Fakat yine düşman askerlerinin “sırf vahşi ruhlarını tatmin için” yaktıkları diğer yerler gibi yangın harabeleriyle doludur. Her taraf yanmış kereste yığınlarıyla doludur ve aralarında insan kemikleri görülmektedir. Gördes de buradan farksızdır. Halk aç ve çıplaktır. Kızılay heyeti Gördes’te eşya sıkıntısı olduğunu tespit eder. Fakat yazar yolda rahatsızlanmıştır. Seyahati yarıda keserek geriye dönmeye mecbur kalır.

I.3.5. Yunan Taarruzu ve Sakarya Harbi

Yazarın Ankara’ya döndüğü sıralarda, Erkan’ı Harbiye dairesinde ve Büyük Millet Meclisi çevresinde, büyük bir Yunan saldırısı olacağı beklenmektedir. Millet meclisine büyük bir tedirginlik hakim olmasına karşın, subaylar arasında sabırsız bir bekleyiş vardır. Meclis Mustafa Kemal’in bir an önce ordunun başına geçmesini istemektedir.

Yakup Kadri tekrar Halide Edip’in evinde kalmaya başlar. Halide Edip’in evinde başka misafirleri de bulunmaktadır. Bunlar arasında Büyük Millet Meclisi Umumî Kâtibi Recep Bey (Peker), Sıhhiye Vekili Doktor Refik (Saydam) ve Malta sürgününden yeni kurtulup gelmiş olan Fethi Bey (Okyar) ile Ahmet Ağaoğlu da vardır. Bir akşam üzeri beraberce çay içip sohbet ettikleri bir sırada düşmanın umumî bir taarruza geçtiği haberi alınır. Halide Hanım nemen ertesi gün, Eskişehir’e, askerî hastanede hizmet görmek üzere hareket eder. Arkasından Ruşen Eşref de Hâkimiyeti Milliye’nin harp muhabiri olarak cepheye gider. İki gün sonra da Yakup Kadri cepheye hareket etmek üzere trene biner; fakat, tren hareket etmez. Çünkü, cepheden kötü haberler gelmektedir.

⁴⁰ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Vatan Yolunda* Selek Yay. İst. 1958 s. 120, 121, 122, 123

⁴¹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Vatan Yolunda* Selek Yay. İst. 1958 s. 126, 127

Aynı gün Mustafa Kemal Paşa Eskişehir'e hareket eder. İki gün sonra, cepheye giden diğer aydınlarla birlikte geriye döner. Durum kötüdür; düşman Sakarya'ya doğru ilerlemektedir. Bundan sonra çok sıkıntılı günler başlar. Mustafa Kemal Paşa ve Erkânı Harbiye Reisi Fevzi Paşa(Çakmak), Erkânı Harbiye'nin küçük bir odasında, bir masa üzerine serili harita üzerinde baş başa çalışırlar. Bu odaya Refet Paşa ve Doktor Adnan'dan başkası alınmadı için, Yakup Kadri, içeriye girip çıkanlardan olup bitenler hakkında bilgi almaya çalışır. Bu çalışmaların arasındaki istirahat zamanlarında Mustafa Kemal'le görüşme imkânları bulur. Bu sıralarda Yakup Kadri'nin dikkatini çeken şey, Mustafa Kemal'in, hangi durumda olunursa olunsun, çevresine hiçbir şey hissettirmemesidir. O bütün sıkıntıları içinde saklamasını bilen bir insandır.

Eskişehir'in düşmesinden sonra meclis çok huzursuz hatta ümitsizdir. Mustafa Kemal'de ise ümitsizliğin zerresine bile rastlanmaz. Meclisten tekrar, ordunun başına geçmesini isteyen sesler yükselir. Mustafa Kemal bunun, "Başkumandanlık" yetkileriyle olmasını istemektedir. Nitekim, görev, Millî Hakimiyet'e sadık kalacağına dair içtiği and sonunda kendisine verilir. Mustafa Kemal Paşa derhal hareket eder ve karargahını Polatlı'nın berisindeki Mallıköyü'nde kurar. Çünkü cephe, Polatlı'ya kadar gelmiştir.

Halide Edip, tekrar cepheye koşar. Ankara'daki mebuslardan çoğu ailelerini Kayseri yada Sivas'a yollarlar. Aydınlarından Ziya Gökalp, Diyarbakır'a ve Ahmet Ağaoğlu'da Erzurum'a gitmek için yola çıkarlar. Ruşen Eşref ile Yakup Kadri ise Ankara'da kalmaya karar verirler. O sıralarda sık sık top sesleriyle sarsılan Ankara'da yaşanan sıkıntıların birisi de araba, at ya da eşek olsun, bir ulaşım aracı bulabilmektir. Yakup kadri ile Ruşen Eşref, muharebe süresince cepheyle ilgili doğru haber alabilmek için her gün meclise giderler. Çünkü Başkumandanlıktan meclise, her gün telgrafla, savaşın seyri hakkında bilgi gelir. Bundan sonra da Millet Bahçesi'ne giderler. Burada Hamdullah Suphi, Adnan Adıvar, İktisat Vekili Celâl Bey (Bayar), Maliye Vekili Hasan Bey (Saka) ve Adliye Vekili Şevket Bey(İnce) gibi devlet ricaliyle görüşürler.

Sakarya Meydan Muharebesi'nin on beşinci gününe doğru Ankara, yaralılarla dolup taşar. Bir iki defa da hava saldırısı gerçekleşir. Fakat Muharebe yirmi iki günün sonunda zaferle sonuçlanır. Hamdullah Suphi, Ruşen Eşref ve Yakup Kadri Mustafa Kemal'i karşılamak üzere istasyona doğru hareket ederler. Karşılaştıkları zaman, Mustafa Kemal'in hergünkü gibi temiz, şık ve düzenli hali yazarın dikkatinden kaçmaz.

Mustafa Kemal'e Büyük Millet Meclisi tarafından Mareşal rütbesi ve Gazi ünvanı verilir. Yakup Kadri, Sakarya Muharebesinin seyri hakkındaki bilgiyi yine Mustafa Kemal'in kendi ağzından Nutuk'tan aktarmalar yaparak verir.⁴²

Sakarya Meydan Muharebesinden sonra Yakup Kadri, Garp Cephesi Kumandanı İsmet Paşa'nın isteği üzerine Garp Cephesi İkinci Şubesine muvakkat vazife ile gönderilir. Polatlı'ya gittiğinde, Halide Edip ile Yusuf Akçura'nın da orada olduklarını görür. İsmet Paşa ile karşılaşmaları da öncekinden çok farklıdır. Çünkü, Eskişehir istasyonunda kendisini büyük bir samimiyetle karşılayan İsmet Paşa'yı bu sefer disiplinli bir komutan olarak görür. Ne de olsa onun emrine verilmiş yarı resmi bir muharrirdir. Buradaki görevleri ise Yunan askerlerinin yakıp yıktıkları köyleri birer birer dolaşarak, halkın başına gelen faciaları tespit edip, kitaplaştırmaktır.

Yakup Kadri, o günlerde yaşadıklarını "Sakarya Vadilerinde" (12 Kasım 1921) başlığı altında yayınlar. Savaş alanı düşman askerlerinin bıraktıkları artıklarla, top, makinalı tüfek parçaları, çürümüş kadvralar, hayvan ölüleri çamaşır kırpıntıları ve boş mermi kovanlarıyla doludur. Her yere yanık kokusu hakimdir. Buralardaki yüzlerce köy aynı akibete uğramıştır. Köylülerin başlarına gelenleri kendi ağızlarından dinleyerek kaydetmek isteyen aydınlara karşı halk ürkek davranır. Kendilerinin dost olduklarını anlatmak için güçlük çekerler. Köy halkı artık hiçbir şeye inanmamaktadır. Düşman askerleri de ilk geldiklerinde, kendilerini dost olarak tanıtmış, geri çekilirken de asıl yüzlerini göstermişlerdir. Onun için heyet, her gittikleri köyde önce halkı kendilerine alıştırmak zorunda kalır. Sonra da onların ağızlarından, uğradıkları felâketler aynen kaydedilir. Anlatılanlar dehşet vericidir:

Heyetin dolaştığı bütün köyler hemen hemen aynı faciayı yaşamıştır. Yakup Kadri daha sonra yazdığı "Yaban" romanında, yaşanan bütün bu gerçekleri tekrar gözler önüne sererken, sorumlular arasına hâlâ Anadolu gerçeklerinden habersiz aydınları da dahil etmeyi unutmayacaktır.

Yakup Kadri, son olarak Sivrihisar'a gider ve orada, hazırladığı "Yunan Fecayii" kitabının son kontrolünü yapar. Onu Erkânı Harbiye'ye teslim edecektir. Yola çıkmadan birkaç akşam evvel İsmet Paşa, Halide Edip'le kendisini yemeğe davet eder. İsmet Paşa yine eskisi gibi hoşsohbettir. Kendisiyle ilgili pek çok olay anlatır. Sohbetin bir yerinde, bizde Batı örneklerine göre bir Cumhuriyet rejimine imkân var mıdır yok mudur meselesi olur. İsmet Paşa böyle bir inkılabın "behemahal" yapılması gerektiğini belirtir. Yemeğin sonunda Yakup Kadri, hazırladıkları kitabı basmak için İstanbul'a gitmek mecburiyetinde olduğunu söyleyince de "Öyleyse İzmir'de görüşeceğiz." der.

⁴² Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Vatan Yolunda*, Selek Yay. İst. 1958, s.150

I.3.6. İzmir’de Görüleceğiz

Yakup Kadri, İstanbul’a döndüğünde her şey bıraktığı gibidir. Yaşanan bunca olaya ve kazanılan zafere rağmen Bab-ı Âli, Millî Hükümete karşı eski tavrını sürdürmeye devam eder. Hürriyet ve İtilaf basını Kurtuluş Savaşına karşı yine hayasızca davranır. Yine sansür korkusu vardır. Böylece beş altı ay geçer. Bu arada Anadolu’dan da bir haber gelmez. Fakat bir gün Kadıköy iskelesinde Edip Servet’le karşılaşır. Edip Servet kulağına eğilerek “Taarruz başladı” der. Bir gün sonra da Kocatepe ve ardından Dumlupınar zaferlerine dair haberler İstanbul’a ulaşır. Bunun üzerine Yakup Kadri, daha sonucu beklemeden 31 Ağustos 1922 tarihli İkdâm gazetesinde, Garp Cephesi Kumandanı İsmet Paşa’ya hitaben yazılmış “İzmir’de görüleceğiz” başlıklı bir açık mektup yayımlar.⁴³ Mektubunda, kazanılan zaferlerden dolayı hissettiği coşkunun, İsmet Paşa’ya duyduğu hayranlıkla ve Türk askerlerine duyduğu güvenle bütünleştiği görülür.

Türk askerlerinin İzmir’e girdiğinin ertesi günü, 10 Eylül 1922 sabahı, Vakit gazetesinden Mehmet Asım, Akşam’dan Falih Rıfkı ve İkdâm’dan da Yakup Kadri İzmir’e ulaşırlar. Manzara görülmeye değerdir. Türk ordusu, atlı ve yaya olarak hepsi oradadır. Mustafa Kemal ve diğer subaylar Kordon’da bir evi karargâh’a dönüştürürler. Askerler ise yorgun ve uykusuz oldukları için Kordon boyunca uzanarak dinlenmeye çalışırlar. Akşama doğru ise kiliselerden korkunç patlama sesleri duyulur. Çünkü Yunan askerleri, gemilerine doğru kaçarken kiliseleri birer cephaneye deposu haline getirirler. İzmir yanmaya başlar. Rum halk ise korkuyla rıhtıma koşarlar ama daha üç yıl önce kendilerini Türklere karşı kıskırtıp başlarına bunca iş getiren İngiliz ve Fransızlar, bu insanların gemilerine çıkmalarına izin vermezler.

Ertesi sabah sanki hiçbir şey olmamış gibi her taraf sessiz ve her şey yerli yerindedir. Yakup Kadri’in gözünde gençlik yıllarının İzmir manzaraları canlanır. Şimdi tekrar bu günlere dönmüş olmanın mutluluğu içindedir. Bir otomobil gelerek kendilerini konakladıkları Bornova’daki Garp Cephesi Kumandanlığı’ndan alarak Mustafa Kemal’in konuk olarak kaldığı Uşaklıgiller köşküne götürür. Köşk, ziyaretçilerle doludur. Bunlar arasında bir zamanlar yanlarına yaklaşma imkânı bulamadıkları birçok üst rütbeli subay da vardır. İngiliz ve Fransız Akdeniz filoları komutanları da Mustafa Kemal’le görüşmek için sıra beklerler. Mustafa Kemal ise o sırada İstanbul’dan gelen Fransa’nın İstanbul Yüksek Komiseri General Pellé ile görüşmektedir. General Pellé İstanbul’a yapılacak muhtemel bir hareketi önleme görüşmesi için buradadır. Toplantı odasından oldukça bitkin çıkar; çünkü Mustafa Kemal kendisiyle çok sert bir konuşma yapmıştır.

⁴³ Yakup Kadri, *Vatan Yolunda*. Selek Yay. İst. 1958, s.164, 165, 166

Ancak iki saat sonra, bütün yabancı ziyaretçiler ve ricacılar gittikten sonra, Yakup Kadri ve arkadaşları Mustafa Kemal’le görüşme imkânı bulurlar. Yine her zamanki zarıflığıyla, zekâsıyla, genç ve dinç fiziğiyle Yakup Kadri’nin sarışın bir Apollon’a benzettiği Mustafa Kemal, onlara, “Millî Mücadelemizin bu safhasının kapandığını, ancak şimdi ikinci safhasını açmamız lâzım geldiğini “ söyler.

I.4. Yakın Çağ Türk Siyasî Tarihinin Labirentlerine Yöneltilen Hiciv: POLİTİKADA 45 YIL

I.4.1. 1922

Yakup Kadri ile Falih Rıfkı, o akşam Uşşakîzade köşküne yatı misafiri olarak kalırlar. Ertesi sabah sabah da Mustafa Kemal'le birlikte hem kahvaltı yapıp, hem de kazanılan zaferin askerî ve siyâsî yönlerine ilişkin konuşmalar yaparlar. Falih Rıfkı Mustafa Kemal'in açıklamalarını hiç eksiksiz kaydeder. Bu uzunca bir konuşma olmasına rağmen Mustafa Kemal hiç yorulmaz. Biraz sonra köşke Garp Cephesi komutanı İsmet Paşa gelir. Mustafa Kemal, İsmet Paşa'ya dönerek, "Bu genç arkadaşlardan memlekete büyük hizmetler bekleyebiliriz" der. Biraz sonra Mustafa Kemal'in yapmış olduğu bu çok önemli beyanatları, İstanbul'daki gazetelerine göndermek için, Bornova'da oturdukları eve giderler. Falih Rıfkı, askerî beyanları Akşam gazetesine, Yakup Kadri de siyâsî olanları İbret'e gönderir. Kendileri ise ancak bir ay sonra İstanbul'a dönerler. İzmir'de on beş gün daha kaldıktan sonra Bursa'ya gelirler. Çünkü burada başlayan Mudanya mütareke komisyonunun çalışmalarını yakından takip etmek isterler.

İstanbul'a döndüklerinde ise büyük bir hayal kırıklığına uğrarlar. Zafer şenliklerinin yerini şimdi siyâsî polemikler almıştır. Her kafadan başka bir ses çıkmaktadır. O günlerde siyâsî faaliyette bulunan üç grup bulunmaktadır. Bunlardan ilki Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetidir ki Mustafa Kemal'in müsaadesiyle, Millî Mücadelenin İstanbul sorumlusu olarak kurulmuştur. Başında Yakup Kadri bulunmaktadır ve yayın organı "İbret"tir. İkincisi İttihat ve Terakki grubudur. Bu grup, Yakup Kadri'ye göre Millî Mücadele boyunca bir köşeye çekilip şimdi ortaya çıkan ya da Malta'da sürgün bulunan eski politikacılardan oluşmaktadır. Başlarında Kara Kemal vardır. Yayın organları ise Hüseyin Cahit'in "Tanin" gazetesidir. Üçüncüsü ise M. M. Grubu'dur. Başında Velit Ebüzziya bulunmaktadır. Yayın organı yine Velit Ebüzziya'nın sahibi olduğu ve başyazarlığını yaptığı Tevhid-i Efkâr gazetesidir. Bu grup başlangıçta Millî Müdafaa istihbaratı vazifesi görmüş, zaferden sonra da siyâsî bir kimliğe bürünerek İstanbul Müdafaa-i Hukuk Cemiyetini tanımamaya başlar.

Bunun dışında Vakit ve İleri gazeteleri de ayrı ayrı polemik yaparlar. Yakup Kadri, kısa süre içerisinde Millî Mücadele ruhunun nasıl yerini siyâsete bıraktığına tanık olur. Hatta Büyük Millet Meclisi temsilcisi olarak İstanbul'a gelen Dr. Adnan (Adıvar) da, bir süre sonra bundan kendini alamaz ve eski İttihat ve Terakki arkadaşları destekler.

Bu durumu Mustafa Kemal'e ileticeği sırada, Mustafa Kemal bir basın toplantısı yapmak üzere İstanbul'daki gazete sahiplerini ve başyazarlarını İzmit'e çağırır. Bu toplantıya

Yakup Kadri ve diğer basın mensuplarıyla birlikte, Velit Ebüzziya ile Kara Kemal de katılır. Mustafa Kemal bu toplantıda özetle, M.M. Grubu ile İttihat ve Terakki şebekesinin Müdafai Hukuk bayrağı altında toplanmalarının uygun olacağını söyler. Toplantıya katılanlardan Kara Kemal bu görüşe katıldığını belirtirken Ebüzziya sesini çıkarmaz. Toplantı sonrasında Velit Ebüzziya, kendisiyle yakın görüşte bulunan Nurettin Paşa'nın yanına koşar. Yakup Kadri'ye göre Nurettin Paşa, bir ortaçağ kahramanına benzemektedir. Ebüzziya da Tevhid-i Efkâr gazetesindeki gerici yazılarıyla dikkati çekmektedir. İstanbul dönüşünde ise Yakup Kadri'nin, Mustafa Kemal'in direktifleri doğrultusunda düzenlediği bir toplantıda her iki grubun üyeleri, bir takım patırtılar kopartıp toplantıyı terk ederler. Bunun üzerine Yakup Kadri, olanları Mustafa Kemal'e bir telgrafla iletir. Mustafa Kemal de durumu yakından incelemek üzere Karahisar Mebusu Ali Bey'i (Çetinkaya) İstanbul'a gönderdiğini belirtir.

Ali Bey, yanında Antalya Mebusu Rasih (Kaplan) ile İkdam gazetesine geldiği zaman, Yakup Kadri büyük bir ferahlama duyar. Ayvalık'ta Yunanlılar'a ilk kurşunu atan bu kahramana İstanbul Müdafai Hukuk başkanlığını vicdan rahatlığıyla bırakır. Fakat bir müddet sonra durum yine değişmediğini izleyerek Mustafa Kemal'e, Müdafai Hukuk'un halk tarafından hâlâ yadırgandığını, muhtelif cereyanların birbirleriyle çarpışmaya devam ettiğini, Tevhid-i Efkâr'da bazı irticai fikir cereyanlarının sürdüğünü belirten bir mektup gönderir. Yakup Kadri, İstanbul mebus seçimleri için endişe etmektedir. Fakat, korktuğu gerçekleşmez ve 1923 seçimlerinde meclise çoğunlukla Müdafai Hukuk Cemiyeti mensupları girerler.

İstanbul'da böyle bir başarı elde edilirken, İzmir ve çevresinde zorluklarla karşılaşılır. Çünkü buralarda Redd-i İlhak Cemiyeti hâlâ etkilidir. Bu cemiyet Aydın ve Ödemiş'te kurulmuş, Kuvâyı Milliye hareketinin öncüsü kadrosudur. Başlarında İttihatçılardan Ali Bey bulunmaktadır. 1919'da Akhisar'da yaptığı bir görüşmede Erzurum ve Sivas Kongreleri'ndeki prensiplere ilgi göstermedikleri Yakup Kadri'nin dikkatinden kaçmamıştır. Bu teşkilattan bazıları Yunan istilası sırasında ortadan kaybolur, Millî zaferden sonra ortaya çıkıp, başarıyı paylaşmaya kalkışır. Sahsi bir sebepten dolayı da ikinci mebus seçimlerinde, Manisa aday listesinde yazılı bulunan Yakup Kadri'nin ve Vakit gazetesi sahibi Hakkı Tarık'ın (Us) adlarını çıkartıp, yerine kendi adaylarını yazarlar. Yakup Kadri, Manisa listesinden adının çıkartılıp, Mardin listesine yazıldığını gazetelerden öğrenir. Bu sonuca varılmasında, Hüseyin Cahit'in o sıralarda kendi aleyhinde başlattığı bir kampanyanın da etkisi olduğu kanaatindedir. Çünkü bir müddet önce Lozan görüşmeleri sırasında Hüseyin Cahit'in sergilediği yanlış tutumu eleştiren yazılar yazmıştır.

I.4.2. 1923-1925

Yakup Kadri Ankara'ya Mardin mebusu olarak geldiğinde, Büyük Millet Meclisi henüz ikinci devre çalışmalarına başlamamıştır. Başvekil Rauf Bey (Orbay), Hariciye vekili İsmet Paşa'yla arası açılıp başvekillikten ayrılmış. Bazı mebuslar da seçimleri kazanamadıkları için görevlerini bırakmışlardır.

Mustafa Kemal, Falih Rıfkı, Yusuf Kemal(Tengirşek) ve Yakup Kadri'nin de içlerinde bulunduğu beş on kişiyi toplayarak başvekillik sorunu gündeme getirir. "Kimi seçelim? sorusu üzerine Yusuf Kemal, İsmet Paşa'yı önerir. Yakup Kadri ile diğerleri de aynı görüştedir. Fakat Mustafa Kemal, İsmet Paşa'nın sağlığını gündeme getirip, Fethi Bey'i(Okyar) münasip gördüğünü açıklar. Yakup Kadri bunun sebebini daha sonra anlayacaktır.

Millî Mücadelenin ilk günlerinden beri, mecliste İsmet Paşa aleyhine bir hizip oluşmuştur. Bu hizibi oluşturanlar, özellikle eski ittihatçılardır. Başlarında Rauf Bey, Refet Paşa gibi mebuslar bulunmaktadır. Bunlar, İnönü zaferlerinin gerçek kahramanı olarak İsmet Paşa'yı değil, Fethi Bey'i görürler. Ayrıca Lozan konferansı sırasında, İsmet Paşa'yı, kendilerinden bağımsız hareket ettiği düşüncesiyle eleştirirler. İsmet Paşa da bu konferans sırasında, hem yabancı devlet adamları, hem de Millet Meclisi mebusları arasında siyâsî mücadele vermek zorunda kalacaktır. İsmet Paşa Lozan dönüşünde bu durumu Yakup Kadri'ye anlatırken, çekiç ve örs arasında kaldığını söyler. Bu yüzden sınırları gerilmiş, çok yıpranmıştır. Başvekilliğe adaylığını koysa bile, çoğunluğu kendisine muhalif mebuslardan oluşan bu mecliste başvekil seçilmesi çok zordur. Mustafa Kemal ise yeni girişeceği inkılap hareketlerini başarıyla sonuçlandırmak için, bir an önce, meclisin her kesimi tarafından kabul görececek bir başvekilin bir an önce seçilmesini ve meclis hiziplerine son verilmesini ister.

Fethi Bey, zafer sonrası yeni hükümetin ilk başvekilidir. Bu durum hem İsmet Paşa karşıtları, hem de taraftarları tarafından makul bulunur. Fethi Bey, İsmet Paşa'yı Hariciye vekilliğinde alıkoyar. Fakat çok geçmeden, "yeni rejim tartışmaları" sırasında bu hizipleşme tekrar kendini gösterir. Meclis içerisindeki çekişmeler artar. Fethi Bey iki ay içerisinde yıpratılır.(Yakup Kadri, bu çekişmelerin nedenlerini ortaya koyarken Nutuk'tan alıntılar yapar.)

Rauf Bey ve temsil ettiği grup, gündemdeki "Cumhuriyet" rejimi konusunda Millî Hakimiyet anlayışına ters düşüleceği gerekçesiyle, tartışma başlatırlar. Bu grupların sözcülüğünü yapan gazetelerin başyazarları da bu doğrultuda hareket ederler. Hüseyin Cahit de bunlar arasındadır. Meclisteki bu grup, bir yandan Cumhuriyet rejimi hakkında kuşkularını dile getirirken bir yandan da halifeliliğin kaldırılması düşüncesine karşı sinsî sinsî muhalefet

ederler. Yakup Kadri, bu tartışmaların sebeplerinden biri olarak İsmet Paşa aleyhtarlığını gösterir. Çünkü Cumhuriyet ilan edildiği takdirde, başvekil seçme hakkı “Devlet Reisi”nin olacaktır. Devlet Reisliğine hiç şüphesiz Mustafa Kemal seçileceği için İsmet Paşa’yı da büyük bir ihtimal olarak “Başvekil” atayacaktır. Başvekil de hükümetin diğer vekillerini kendi başına seçecektir. İşte bu sebepten dolayı “Tanin” ve Velid Ebüzziya’nın başyazarlığını yaptığı “Tevhid-i Efkâr” gazetelerinde Cumhuriyet kelimesi, “Kabine kurma hakkının *bir kimseye* verilmesi”, “hükümet-i mutlaka’ların hüküm sürmesi askerî rüesâ yüzünden” “İsmet Paşa” ismi ve kavramlarıyla anılmaya başlanır.

Bütün bu tartışmalar Cumhuriyet’in ilanından sonra da devam eder. Meclisten, İsmet Paşa’nın bir polis devleti kurduğu sesleri yükselir. Ardından Haydarpaşa- Bağdat demiryolu hakkında tartışma başlar. Nihayet Cumhuriyet’in ilk Bütçe Kanunu tasarısı üzerine yazdığı bir yazıdan dolayı Yakup Kadri de bu tartışmalardan nasibini alır. Bu bütçe tasarısında “Mukam-ı Muallâ’yı Hilâfet, Şehzâde-i Civanbaht, Sultan-ı Aliyyetüşşan” gibi tabirlerle halife, şehzade ve kadın-erkek hanedan mensuplarına ödenek ve aylık fasıllarının geçirilmesinden sonra, altına cumhurbaşkanlığı maaşı sıkıştırılmıştır. Yakup Kadri de bu durumdan hayrete düşer ve yazısında eleştirir. Bütçe komisyonu bu yazıyı kendilerine bir hakaret olarak değerlendirir. Meclis başkanı Fethi Bey, Yakup Kadri’yi bu konuda konuşma yapması için kürsüye davet eder. Yakup Kadri kürsüye çıkar, fakat, bazı mebusların saldırısına uğrar. Yazarın ifadesiyle “Halk Partisinin savaşçı kadrosundan bazı arkadaşlar”ı bu saldırılara engel olarak, konuşmasını tamamlamasını temin ederler.

Yakup Kadri’nin hilâfet aleyhine yazdığı gerçekten bir cesaret örneğidir. Çünkü o sıralarda hâlâ hilâfet makamının gerekliliğine inanan mebus bulunmaktadır. Hilâfet tartışmaları mecliste başladığı zaman, yabancı ve bazı yerli basın, hilâfeti destekleyici yazılar yayınladılar. İsmailiye mezhebinin şeyhi Ağa Han İngiltere’den, Fransız yazar Claude Farrere, Fransa’dan halifelik lehine yazılar, mektuplar yazarlar ve bu mektuplar Tanin’de, Tevhid-i Efkâr’da yayınlanır. Halife Mecid Efendi de hükümetin kendisine karşı tutumundan “resmen” şikâyet eder ve bir takım haklar talep etmeye başlar. İsmet Paşa durumu o sıralarda İzmir’de bulunan Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa’ya telgrafla bildirir. Mustafa Kemal de İsmet Paşa’ya,

“Mevcut ve mahfuz olan halife ve hilâfet makamının hakikatte din ve siyaset bakımından hiçbir mana ve hikmeti mevcudiyeti yoktur...Hilâfet hazinesi yoktur, olamaz ...her gün ufuktan saltanat güneşinin doğmasına duacı bir hanedan mensupları hakkındaki muamelemizde Türkiye Cumhuriyeti’ni nezaket ve safsataya kurban edemeyiz. Halife kendinin ve makamının ne olduğunu açıkça bilmeli ve bununla iktifa

etmeli. (Bu hususta) hükümetçe ciddi ve esaslı tedbirler alınması ile iş'arını reca ederim"

şeklindeki ifedelerin yer aldığı bir cevap gönderir.⁴⁴

Yakup Kadri burada bir üslûp değerlendirmesi yapar. Ona göre İsmet Paşa inkılâp konusunda ne kadar tereddütlü, kararsız hatta muvazaacı ise, Atatürk o kadar kararlı bir liderdir. Nitekim halife sorununu da müzakere yoluyla halletmeyi düşünürken, Mustafa Kemal'in uyarması ve direktifleri üzerine derhal ciddi önlemler almak için harekete geçer. Bu konuda yaptığı ilk ciddi ve esaslı önlem, hilâfet propagandacılarını yargılamak üzere İstanbul'a bir İstiklâl Mahkemesi gönderilmesi kararı alır. Bu karar, hilâfet'in kaldırılması için uygun ortamın yaratılmasında önemli bir rol oynar.

Hilâfet makamının ortadan kaldırılıp, hânedan mensupları yurt dışı edildikten sonra da hükümet ve hükümet başındaki İsmet Paşa aleyhindeki polemikler sona ermez, eskisinden daha fazla sürüp gider. Hükümetin giriştiği her iş eleştirilir. Başta Tanin olmak üzere İstanbul basını, sürekli hükümet aleyhinde yazılar yayınlar. Bunlara cevap verme işi de Ankara basınına düşer. Yakup Kadri gibi inkılapları savunan ve yücelten yazarlara İstanbul basını tarafından "dalkavuk, şakşakçı, kaleşor" gibi adlar takılır. Mecliste muhalefet edenler içerisinde toprak ağaları, eski şeyhler ve hocalar da bulunmaktadır. Bu tartışmalar Teşkilât-ı Esâsiye kanunu tasarısının görüşülmesi sırasında doruğa çıkar.

Bu muhalefet kanadı daha da ileri giderek orduya sirayet etmeye çalışır. Önce Kazım Karabekir Paşa mebusluktan istifa ederek I. Ordu müfettişliğine atanır. Ali Fuat Paşa da siyasetten çekilip II. Ordu müfettişliğine geçer. III. Ordu müfettişi Cafer Tayyar Paşa'nın da kendilerine destek vereceğinden emindirler. Niyetleri, ileride girişecekleri fiilî durumlar için ordunun güvenini şimdiden kazanmaktır. Nitekim, Kazım Karabekir ve Ali Fuat Paşalar birer yıl ara ile tekrar meclise dönerler. Ali Fuat Paşa Mustafa Kemal'in eski dostudur. Bu nedenle Ankara'ya geldiği gün, kendisini akşam yemeğine davet eder. Bu davete Ali Fuat Paşa gelmez, çünkü bu sırada arkadaşı Saffet Bey'in evinde misafir olarak bulunmaktadır ve davet haberi kendisine ulaştırılamaz. Yakup Kadri'nin, muhalefet grubu mebuslarından işittiği söylentilere göre, bu iş İsmet Paşa'nın bir tertibidir. Onlara göre Ali Fuat Paşa uzlaşmacı bir kişiliğe sahiptir. Ankara'ya Kazım Karabekir, Rauf Bey ve Refet Paşa ile Mustafa Kemal'in arasını bulmak için gelmiştir. Yine onlara göre bu durum, İsmet Paşa'nın hiç işine gelmeyecektir.

Durumun bu hadde gelmesi üzerine Mustafa Kemal, Halk Partisini tehdit eden bu hizipleşmeye karşı çare aramak üzere, Yakup Kadri'nin de içerisinde bulunduğu parti merkez

⁴⁴ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Politikada 45 Yıl, İletişim Yay.* İst 1999, s. 59

idare heyetiyle, öncü kadroları teşkil eden üyelerin katıldığı gizli bir toplantı yapar. Bu toplantıda partinin geleceği için, kimlerin partiden çıkarılması gerektiği üzerinde durulur. Ne yazık ki bu sayı beklenenin çok üzerindedir. Toplantının devam ettiği saatlerde, yaver, odaya bir sürü mektup getirir. Mustafa Kemal bunlardan birini açıp okur. Bu, Ali Fuat Paşa'nın Halk Partisinden istifa ettiğini ve "Cumhuriyetçi Terakkiperver Fırka" adında yeni bir parti kurduklarını belirten mektubudur. Böylece mesele kendiliğinden hallolur.

Cumhuriyetçi Terakkîperver fırkasının kurulmasıyla ortalık durulmaz. Aksine, isyan havası esmeye başlar. Her zaman olduğu gibi İstanbul basını da bu tartışmaların şiddetini artıran yayınlarına devam eder. Hatta bir ara Yakup Kadri, Cumhuriyet Halk Partisi umumî kâtibi Recep Bey(Peker)le İstanbul'a giderek görüşme yoluyla bu tartışmaların son bulması için gayret sarf ederler. Görüşme Rize Mebusu Ekrem Bey'in evinde gerçekleşir ve bir sonuç alınmadan Ankara'ya geriye dönülür.. İsmet Paşa bu durum karşısında sıkı yönetimin ilanı taraftardır. Bu isteği meclis tarafından kabul edilmeyince başvekillikten istifa eder. Başvekilliği Fethi Bey devralır. Fakat bir müddet sonra patlayan Şeyh Sait isyanıyla İsmet Paşa yeniden başvekil olur. İsmet Paşa askerî güç kullanarak ve Takrir-i Sükûn kanunuyla isyanı bastırır. Yakup Kadri o zamanlar İsmet Paşayı bir destan kahraman olarak görmektedir.

Yakup Kadri, burada önemli bir nokta üzerinde durmayı da ihmal etmez: Kurtuluş savaşı sona erer ermez ön safta, orta safta ve arka safta mücadeleye karışmış olanlar, aralarında, zafer ganimetlerini paylaşma kavgalarını andırır bir şeref, derece ve makam rekabetine girişirler.⁴⁵ Bu mücadeleye sonradan kazanç mücadelesi de dahil olacaktır. Nitekim sık sık sel felâketine uğrayan araziler bile parsellenmeye başlanarak büyük kazançlar elde edildiğine bizzat şahit olur. Ankara, bir yandan bin bir sıkıntıyla gerçekleştirilen inkılaplarla medeniyet yolunda ilerlerken, bir yandan da arsa spekülasyoncularının elinde ekonominin merkezi haline gelir. Yakup Kadri, bazı milletvekillerinin, siyaset adamlarının ve bürokratların da, iş bilir kimselerle birlikte kazanç elde etme yarışında oldukları acı gerçeğini anılarında dile getirirken, bu kişilerin hayatlarını Ankara ve Panoramada eleştirel bir yaklaşımla ayrıca ele alacaktır.

İsmet Paşa da, halk ve Millet Meclisi çevrelerince bir çok eleştiriye uğrayan bu durum karşısında bir takım önlemler almak zorunda kalır. İş hayatına giren milletvekilleri ve siyaset adamlarıyla mücadeleye girişir. Milletvekillerinin devlet sektöründeki mali ve sanayi müesseselerinde idare meclisi âzası olmamaları yolunda yasaklar getirilir. Atatürk, İsmet İnönü'nün diğer teşebbüslerinde olduğu gibi bu konuda da arkasındadır. Fakat alınan bütün önlemlere rağmen bu tür kazanç yollarının önüne geçilemez.

I.4.3. 1925-1938

İsmet Paşa'nın bu dönemdeki güçlü başvekillik yılları birtakım "küçük politika" uğraşlarıyla geçecektir. İsmet Paşa, Halk Partisi'ndeki bazı nüfuzlu politikacıların devlet kapılarında iş takip etmelerini yasaklamış olmakla birlikte, meclis kulislerinde, bu konuda tarafsız olmadığı yolunda bazı dedikodular yayılmaya başlanır.

"Mesela, İsmet Paşa'nın her vakit el üstünde tuttuğu, şeref ve itibarlarına toz kondurmak istemediği birkaç bakanının, yok pahasına istimlak edilmiş, dönümlerce arazi üstünde ve bir kaleyi andıran bahçe duvarları içinde, her biri bir mali veya iktisadî müessesenin başına geçirilmiş hisum ve akrabalarıyla kâşâneler kurarak nasıl yerleştikleri ondan başka hiç kimsenin gözünden kaçmıyordu. Ama, böyle bir teveccühten yoksun herhangi bir milletvekili, ya da eski bir bakan Ankara'nın bir köşesinde üç katlı bir apartman mı yaptırmış, İsmet Paşa derhal bir "haksız iktisap" şüphesine kapılıyordu ve garibi şudur ki, bunlar arasında en çok tuttuğu kimseler de vaktiyle kendisine karşı vaziyet almış olanlar, ya da hâlâ mırıldanmakta bulunanlardı.

İşte, bu yüzden siyasi ahlâk savaşına atılırken o kadar sevgi ve saygı kazanan İsmet Paşa yavaş yavaş yeni bir "nifak" ortamı içinde sürüklenecek ve aleyhinde yeniden birtakım dedikodulara yol açacaktı."⁴⁶

İsmet Paşa'nın işi oldukça müşküldür. Bunun sebebi, Yakup Kadri'nin ifadesiyle İsmet Paşa'nın "Tavşana kaç, tazıya tut" tabirine ifade edilebilen davranışları yüzündendir.⁴⁷ Atatürk'ün İsmet Paşa'yı kendi haline bırakmış gibi görünmesi de Millet Meclisindeki samimi taraftarların sayısı gittikçe azalmaktadır.

Yakup Kadri ve bazı arkadaşları, Millî Mücadele sonrasında Ankara'nın değişen çehresiyle birlikte inkılapçılık ruhunun ortadan kalkması ve meclis çevresinin bir çıkar çevresi haline gelmesi karşısında duydukları ıstıraba sözcü olmak, Atatürk inkılaplarının halka daha iyi benimsetilmesi yolunda fikrî mücadele vermek için "Kadro" adında bir dergi kurarlar. Kadro dergisi, CHP Genel Sekreteri Recep Peker başta olmak üzere bir çok kişi tarafından tepkiyle karşılanır. Çünkü onlara göre Kadro, sosyalist partilerde "cadde" tabirinden alınma yabancı bir sözdür ve içerisinde yabancı ideolojilerin kokusu vardır. Yakup Kadri'ye göre ise bu söz Osmanlı döneminden beri resmî kullanımlarda yer almaktadır.

Bu dergide özellikle "Devletçilik" ilkesinin ne olduğu açıklanmakta ve İsmet İnönü'nün affairiste dediği "Devletçiliği, sırtlarını devlet nüfuzuna dayayarak kendi çıkarlarını sağlamaktan ibaret sayanlar" a karşı fikrî mücadele verilir. Fakat ne yapılırsa yapılsın iktisadî çarpıklığın önüne geçilemez. İş adamları bir şekilde devlet desteğini alarak, millî menfaate en uygun durumlardan, ülke çıkarı için değil de kendi çıkarları yolunda

⁴⁵ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Politikada 45 Yıl*, İletişim Yay. İst. 1999, s. 83

⁴⁶ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Politikada 45 Yıl*, İletişim Yay. İst. 1999, s.92

⁴⁷ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Politikada 45 Yıl*, İletişim Yay. İst. 1999, s.92

faydalanırlar. Bunun sonucunda da halktan gittikçe uzaklaşırlar ve halk geçim sıkıntısından şikâyet eder. Bu durum yönetime karşı bir tepkiye dönüşür.

Atatürk bir takım şikâyet ve dedikoduların daha açık bir platforma taşınması için çok partili hayata geçmenin şart olduğu düşüncesiyle yeni bir partinin kurulmasını ister. O sıralarda Fethi Bey, Paris büyükelçiliğinden yeni dönmüştür. Yalova'da bir akşam yemeğinde Fethi Bey'e "Serbest Fırka" kurma isteğini dile getirir. Parti başkanlığını Fethi Bey üstlenir. Partinin programını Ahmet Ağaoğlu yapar. Genel sekreter de Nuri Conker'dir Serbest Fırka çok büyük ümitlerle kurulur fakat kısa sürede bu üç kişinin kontrolünden çıkarak irtica hareketlerinin su yüzüne çıkmasında siyâsî bir zemin haline gelir. Özellikle mahallî seçimler sırasında İzmir ve Balıkesir'de olaylar çıkar. Anadolu gazetesi binası taşlanır. İsmet Paşa'nın resimleri yırtılır. Adana'dan ve Diyarbakır'dan da benzer haberler gelmektedir.

Bu olaylar üzerine Fethi Bey, meclis kürsüsünden savunma yapmak mecburiyetinde kalır ve sonunda Serbest Fırkayı kapattığını bildirir. Bu sonuç İsmet Paşa hükümetinin gücünü daha da artırır. Yakup Kadri, durumu İsmet Paşa'nın dördüncü zaferi olarak değerlendirir.

Yazar, kimi yerde kendisinin de belirttiği üzere hatıralarını aklında kaldığı şekliyle ve tarih verme ihtiyacı hissetmeksizin aktarmaktadır. Bunun yanı sıra Atatürk'ün Nutku ve bazı telgraf metinleri haricinde belgelere dayanma ihtiyacı da hissetmediği gibi, burada da görüldüğü üzere kronolojik bir kaygı duymaz. Daha önce, Kadro dergisinin çıkış ortamı, yayına başlaması konusunu dile getirdikten sonra Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluş hikâyesi ve kapatılışına geçer. Serbest Cumhuriyet Fırkası 1930'da kapatılır; Kadro ise 1932'de çıkmaya başlar. Yazar Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kapatılmasından sonra tekrar Kadro'ya döner:

*"İşte, Kadro dergisi bundan birkaç ay sonra, yani Halk Partisi'nde, devrim nizamının artık bir daha sarsılmamacasına yerleştiği zannı bir kanaat halinde belirlediği sıralarda çıkmış bulunuyordu ve bu kanaate aykırı görüşler, fikirler yayınlamaya başlamıştı."*⁴⁸

Kadro dergisi çıktığı andan itibaren bir takım politikacılar tarafından eleştiri yağmuruna tutulur. Başta Recep Peker'in de olmak üzere bazı partililer, dergiyi Atatürk'e şikâyet ederler. Yakup Kadri de dergideki yazıları Atatürk'e açıklamak zorunda kalır. 1934'te de Çekoslavakya büyükelçiliğine atanarak, Prag'a gönderilir. (Yakup Kadri, bu konuyla ilgili hatıralarını "Zoraki Diplomat"ta daha ayrıntılı dile getirdiği için, konuya sonra tekrar dönecektir.)

⁴⁸ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Politikada 45 Yıl*, İletişim Yay. İst. 1999, s. 105

Yakup Kadri, bu tür dedikoduların özellikle İş Bankası meselesi gibi iktisadi alanlarda ortaya çıkartılarak İsmet Paşa ile Atatürk'ün arasını açma yolunda da oynandığına şahit olur. Hatta bu dedikodular, Atatürk'ün sofrasına bile ulaşacak şekilde ileri gider. Sık sık İsmet Paşa icraatları gündeme getirilerek Atatürk'ün nabzı ölçülmeye çalışılır. Fakat Atatürk, güçlü siyaset adamlığı kimliğiyle, arada soğukluk çıkmasını önler. Ölümüne kadar, Atatürk'ün bu tür siyaset oyunlarına kanmadığı, resmî ziyaretler nedeniyle yurda gelen Yakup Kadri'nin gözünden kaçmaz. Fakat, 1938'de yine bir resmî ziyaret nedeniyle geldiği İstanbul'da Atatürk'ü ölüm döşeğinde bulur ve O'nun son zamanlarında, "yerini kimin alacağı" konusu etrafında yine çirkin kulisler yapıldığını üzümlere öğrenir.

I.4.4. 1939-1950

Yakup Kadri, Atatürk'ün ölümünü Prag'a geri döndüğünde öğrenir ve Çekoslovakya'nın Alman işgali altına girmesine kadar orada kalır. Geri döndüğündeki ruh hali ise tıpkı 1916'da İsviçre'den döndüğü zamanki gibidir. Hiçbir şeyin Atatürk'ün sağlığındaki gibi olmadığını anlar. Aradan epey bir zaman geçince Lahey elçiliğine atanır . Alman ordusunun Hollanda'yı işgal etmesi üzerine Ankara'ya tekrar döner. Cumhurbaşkanı İsmet Paşa, savaş yüzünden kaygılıdır ve savaş ortamının gergin havası içinde bir yandan savaşla ilgili spekülasyonlar devam ederken yine bazı devlet memurları, bürokratları ya da bu bürokratlara yakın bazı kimseler, karaborsacılığa yönelemeyi ihmal etmezler. Yakup Kadri, bu arada "Atatürk" monografisini yazmıştır. Fakat o sıralar Hasan Ali Yücel'in Millî Eğitim Bakanı olarak bir an önce yayınlanmasını istediği eser, komisyonca sürüncemede bırakılarak ancak 1947'de yayınlanabilmiştir. Yakup Kadri'nin, hatıralarında dikkat çektiği bir husus ise, Atatürk'ün Anıtmezar'ının nereye inşâ edileceği konusunun bile arsa spekülasyonculuyla ilişkilendirilmesidir.

"Falih Rifki Atay-kendisinin bana anlattığına göre- Atatürk'ün Çankaya'da gömülmek istediğini adeta bir vasiyet şeklinde tekrar ettiğini hatırlatır, buna karşı Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Kemal Gedeleş de "İnönü'ye, demek ki, bir türbedarlık vazifesi verilecek!" diye söylenir dururmuş. Nihayet dönüp dolaşmış, cumhurbaşkanlığı genel sekreterinin ısrarlı teklifi üzerine bugünkü Anıt-Kabrin yeri kabul edilmiş ve ortada dolaşan söylentilere bakılacak olursa, Kemal Gedeleş bu teklifi yaparken bir taşla iki kuş vurmuş, yani bir yandan İsmet Paşa'yı türbedar olmaktan kurtarmış, öbür yandan da şimdiki Anıt Kabrin bulunduğu semtteki arsalarını değerlendirmek imkânını sağlamış imiş.

Yakup Kadri, o sıralarda dışarıda bulunduğu için bu söylentilerin ne kadar doğru olduğunu bilmediğini not düşmeyi de ihmal etmez. Yalnız, Panorama'da bu arsa zenginlerinden ve lüks yaşantılarından hayli söz edecektir."⁴⁹

⁴⁹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Politikada 45 Yıl*, İletişim Yay. İst. 1999, s. 148

İsmet Paşa, bir yandan İngiltere ve Fransa'yla ilişkilerini sürdürüp, bir yandan da Almanya'yı idare ederek savaş dışında kalma mücadelesi verirken Yakup Kadri'nin işaret ettiği türedi zenginler savaş ortamından da yararlanırlar ve ne yazık ki bunlar arasında bakan, vali gibi üst düzey bürokratlar da bulunmaktadır:

“Ankara da yıllardan beri sıkıyönetin ideresi hüküm sürmekte idi. Lâkin nedendir bilmiyorum, gerek o kanunun, gerek bu idarenin hükümleri hep iç politika ile ilgili suçlar üzerinde işliyordu. Bir gazete kapatılıyor, ama Hitler'i göklere çıkardığı ya da naziliği savunduğu için değil, filan bakanın aleyhinde bulunduğundan, falan devlet memurunun herhangi bir “sui-istimal”inden bahsettiğinden dolayı...

Bu gibiler de, hani parmakla sayılmayacak kadar çoğalmıştı: Zeytinyağı piyasasını inhisarı altına alan bakan mı istersiniz; karaborsacıları koruyan vali, umum müdür vesaire mi istersini, o devirde bunların her köşe başında size sırttıklarını görebilirdiniz.

Bu yüzden memleket öylesine bir ekonomik buhran içine düşmüştü ki, bir lokma has ekmekten, bir avuç şekerden tutun da bir kilo çiviye kadar bütün “zaruri havâyc” altın pahasına elde edilebilir lüks maddeler sırasına girmiş ve geçim sıkıntısı harp halinde bulunan memleketlerde bile görülmeyen bir vahamet arzelmeye başlamıştı.”⁵⁰

Yakup Kadri'ye göre savaş yıllarının bu sıkıntılı dönemlerinden en çok yararlanacak olan, daha sonraları Halk Partisi'nin karşısına giderek büyüyen bir güç halinde çıkan Demokrat Parti'dir. Demokrat Parti, en çok savaş sıkıntılarına dayanır:

“Demokrat Parti, Halk Partisi'nin, en ziyade, hangi suçu üzerinde durmuştu? Muhalefet mitinglerinde halkı en çok galeyana getiren neydi? “Bizi aç bıraktınız, çıplak bıraktınız. Ölülerimizi saracak kefen bile bulamaz olduk” feryatları değil mi?”⁵¹

Yakup Kadri 1946-1949 tarihlerinde İsviçre'dedir. İzinli olarak memlekete her dönüşünde İsmet Paşa ile gerek resmî, gerekse Kurtuluş Savaşı yıllarına dayanan dostluk nedeniyle görüşmelerini sürdürür. Fakat Bu dönüşleri sırasında CHP'nin giderek güç kaybettiğini de gözlemlene fırsatı bulacaktır. Nitekim CHP, 1950 seçimlerinde, ideallerinden bir çok taviz vermekle birlikte yine de seçimi kaybeder. Yakup Kadri, Demokrat Parti'nin seçimi kazadığını Tahran Büyükelçisi'yle öğrenir ve İsmet İnönü'nün iktidardan düştüğü zamanlarda da eski dostluklarının gereği olarak ziyaretlerini sürdürür.

I.4.5. 1950-1965

Yakup Kadri, hemen hemen İnönü çevresinde ele aldığı hatıralarının bu kısmında 1950 sonrasında, CHP'nin yeniden derlenip toparlanma sürecinden bahseder. Seçim sonrası ilk CHP. kurultayında İnönü'nün Nihat Erim üzerinde ısrar etmesine rağmen genel sekreterliğe Kasım Gülek seçilir. Bundan sonra Kasım Gülek, şahsi gayretleriyle partinin kaybettiği itibarı yeniden yükseltmeye çalışır. Kore Savaşı sırasında hükümetin bir tugay askerle savaşa katılma kararı üzerine CHP'nin T.B.M.M'de açtığı tartışma dikkatlerin yeniden

⁵⁰ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Politikada 45 Yıl*, İletişim Yay. İst. 1999, s. 158, 159

⁵¹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Politikada 45 Yıl*, İletişim Yay. İst. 1999, s. 163

CHP’de toplanmasını sağlar. Fakat CHP’nin kendi içerisinde birliği sağlayamaması yüzünden 1954 seçimleri de Demokrat Parti’nin zaferiyle sonuçlanır. Yakup Kadri Karaosmanoğlu 1955’te yaş haddinden dolayı Bern elçiliğinden ayrılıp Ankara’ya döner. Bu tarihten itibaren gelişmeleri daha yakından takip etme fırsatı elde eder. Dikkatini ilk çeken İsmet Paşa’nın yalnızlığıdır. Köşkünün sürekli ziyaretçilerle dolup taştığı, her gittiği yerde itibarla karşılanan İsmet Paşa, adeta tek başına kalmıştır. Fakat Yakup Kadri, çok eskilere dayanan dostluğunu sürdürecektir. Bu arada Yakup Kadri’nin kendisini çok küçük yaşlarda tanıyan ve fikirleriyle beslenen Adnan Menderes’le de mesafeli ama saygılı biçimde ilişkisi olur. Ankara Palas, o zamanın bürokratlarının, gazeteci ve fikir adamlarının sık sık gittikleri yerlerdendir. Adnan Menderes’le, Celâl Bayar’la genellikle burada karşılaşırlar. Ulus gazetesi o sıralarda kapalı olduğu için Yakup Kadri Tercüman’da yazmaya başlar. Yakup Kadri, hatıralarında her iki partiye karşı objektif davranmaya gayret etmektedir. 1955 sonrası siyasi gelişmeler içerisinde bir ara İsmet Paşa ile Menderes arasında bir “bahar havası” esmekle birlikte, bu durum uzun süreli olmaz. 1957 seçimlerine doğru Demokrat Parti içerisinde bazı ayrılıkçı gruplar partiden koparak Hürriyet Partisi adında yeni bir parti kurarlar. Genel başkan Fevzi Lütfi Karaosmaoğlu’dur. Seçimlerde Demokrat Parti’ye karşı CHP ve Hürriyet Partisi birlikte hareket etme kararı alırlar. Fakat seçim Demokrat Partinin aldığı önlemler sayesinde hükümetin devamlılığıyla sonuçlanır. Fakat bu seçimlerde CHP, milletvekili sayısını 175’e yükselterek Demokrat Parti karşısına güçlü bir muhalefet partisi olarak çıkar. Bir müddet sonra Hürriyet Partisi’nin CHP’ye katılmasıyla İsmet Paşa’nın gür sesi yeniden mecliste yankılanmaya başlar. “Meşruiyetini kaybetmiş bir ikdidara karşı milletin direnmesi haktır” ve “Başınıza gelecek felaketten sizi ben dahi kurtaramam gibi sözleriyle adeta ihtilâl hazırlanmakta olduğunun farkındaymış izlenimini uyandırır. Fakat Yakup Kadri O’nun bir ihtilâl adamı olmadığı görüşündedir. İsmet Paşa’ya göre Demokrat Parti dönemi zaten bir ihtilâl rejimi gibidir. Yakup Kadri ihtilâl öncesinde 28 Nisan olaylarından da söz eder. Bu olaylarda bir çok üniversiteli öğrenci tutuklanmış, Rektör Sıddık Sami Onar kaba muameleye maruz kalır.

Yakup Kadri 27 Mayıs’ta İzmir’dedir. İlk izlenimleri, ihtilâlin başlangıçta bir tek merkezden idare edilmediğidir. Ona göre ihtilâl subayları, Cemal Gürsel’i ihtilâlden bir gün sonra Ankara’ya uçakla getirtmişlerdir. Yakup Kadri Ankara’ya geldiğinde İsmet İnönü’nün evinin etrafında büyük bir kalabalık görür. İsmet Paşa’nın kapısında bir Yarbay bulunmasından dolayı İsmet Paşa’nın da kontrol altında tutulduğunu anlar. Demokrat Parti aleyhinde konuştuğu için tutuklanan pek çok mahkûm hapisaneden çıkartılır. Yakup Kadri’yi 27 Mayıs ihtilâlinde sonra en çok üzen Üniversite kadrolarında yapılan tasviye

hareketleridir. Yazara göre, kürsülerinden uzaklaştırılanların içinde bir çok ünlü ve değerli profesör bulunmaktadır. Bu davranışlar karşısında Yakup Kadri yeniden yayın hayatına başlayan Ulus gazetesinde 31 Ekim 1960 tarihiyle Üniversitelerde Tasviye Hadisesi başlıklı adeta protestoyu andıran bir yazı yayınladı. Bundan başka Ulus gazetesindeki 21 Temmuz 1960 ve 7 Ekim 1960 tarihli yazılarında da Yüce Adalet Divanı'nın üstlendiği sorumluluktan söz eder ve her şeyin popüler basın etkisinde kalınmadan karara bağlanması konusunda düşüncelerini ortaya koyar. Çünkü Yassıda mahkemelerinin sürdüğü sırada bir takım siyaset adamlarının ve İstanbul gazetelerinin polemiklerine şahit olunmaktadır. 1961 seçimlerine yaklaşıldığında 27 Mayıs havasının soğumaya başladığı görülür. Halk ne CHP'ye ne de İsmet Paşa'ya tam olarak güvenememektedir. Özellikle Ege Bölgesi'nde bir İsmet Paşa fobisinin egemen olduğunu Yakup Kadri seçim bölgesi olan Manisa'ya gittiğinde bizzat görür. 1961 seçimlerinden bir CHP ve Adalet Partisi koalisyonu çıkar. Dengelerin korunarak işbirliğinin yapılacağı yerde, meclis tartışmaları sokak kavgalarını aratmayacak bayağılığa düşer. Bu andan itibaren Yakup Kadri'nin yolu CHP'den ayrılır. Bağımsız milletvekili olarak siyaset hayatına devam eder. Fakat son zamanlarda Yakup Kadri'nin İsmet Paşa'ya olan gönül bağlılığının kaybolduğu eserinin son kısmında anlaşılmaktadır. Çünkü bir zamanlar orduyu siyasete karıştırmamak için büyük mücadeleler veren İsmet Paşa'nın son zamanlarda iktidarda kalabilmek için sürekli olarak orduyu milletvekilleri üzerinde bir baskı unsuru gibi tutmaya çalışmasına tanık olmuştur. Nitekim İsmet Paşa bağımsız milletvekillerinin desteğini alarak tek başına hükümet kurma imkânını yeniden sağlar.

1.5. Atatürk'ün Yakın Çevresinden Savaş Atmosferindeki Avrupa'ya: ZORAKİ DİPLOMAT

Bu eser, Yakup Kadri'nin yayınladığı ilk hatıra kitabıdır. Yazar, eserinde "Diplomatlık Mesleğine Nasıl Girdim" başlığı altında, ele aldığı dönemin parti içi ayrımcılığına ve "Kadro" hakkındaki görüşlerine yer verdikten sonra ilk atamasının nasıl gerçekleştiği konusunda okuyucuyu aydınlatır. İkinci bölüm olan "Elçiye Zeval Olmaz" başlığı altında da genel olarak diplomasiden ne beklendiği, fakat uygulamaların nasıl olduğu konusuna yönelik mizahî bir eleştiride bulunur. Daha sonra sırasıyla, 1934'te atandığı Tiran elçiliğinden başlayarak, 1935 Prag, 1939 La Haye, 1942 Bern ve 1946-1951 Tahran elçiliğine kadar yürüttüğü diplomatlık yıllarını anlatır.

1.5.1. Diplomatlık Mesleğine Nasıl Girdim?

Diplomatlık, gönüllü olarak yürüttüğü bir görev olmaktan ziyade, parti içi hizipleşmenin bir sonucudur. Yazar 1932'de Vedat Nedim Tör, Burhan Asaf Belge, İsmail Hüsrev Tökin ve Şevket Süreyya Aydemir'le birlikte imtiyaz sahipliğini üstlendiği "Kadro" isimli bir dergi çıkarmaya başlar. Ona göre bu derginin güttüğü hedef: *"İnkılabın fikir cephesini kurmağa ve Halk Partisi'nin prensiplerini bu cepheden tefsir(yorum) ve tedvin'e(kitaplaştırmaya) çalışmaktı.*⁵² Fakat bir süre sonra dergi zararlı bulunur ve imtiyaz sahibi Yakup Kadri'nin Tiran elçiliğine tayin edilmesi suretiyle, doğal bir şekilde kapatılır. Yakup Kadri bu görev karşısında şaşırmış olmakla birlikte kırgın değildir. Bu karar, döneminin siyasî huzursuzlukları içinde alınmış ince bir karardır. Yazar bu durumu şu sözlerle dile getirir:

*"Hayır; benim dışarıya gönderilişimde, ne bir gazap, ne bir ceza mânâsı vardı .Bu, sadece Atatürk'e mahsus ince taktiklerden biriydi."Kadro meselesi"bu suretle, hem muarızlarımı tatmin ve teskin edici bir şekilde, hem de benim haysiyetim, izzetinefsim kırılmaksızın ve hakkımda birtakım zecri(zorlayıcı) muamelelere meydan verilmeksizin kendiliğinden halledilmiş oluyordu".*⁵³

Yakup Kadri 1921'de Atatürk'ün isteği üzerine Anadolu'ya geçmiş ve sürekli O'nun yanında bulunmuştur. Atatürk'ü fikrî ve şahsî yönüyle çok iyi tanıyan yazar bütün ömrü boyunca Atatürkçülük düşüncesinin ateşli savunucusu olmuştur. 1962'de CHP'den istifa etmesinin sebebini de Atatürk ilkelerine ters düşülmesi olarak gösterir.

Yakup Kadri'ye göre, Devletçi ekonomik sistem, bir takım kişilerin ve sanayi müesseselerinin sırtını devlete dayaması değildir. Çünkü, böyle bir anlayış halkın

⁵² Yakup Kadri, *Zoraki Diplomat*, 1998, s. 25.

⁵³ Yakup Kadri, *Zoraki Diplomat*, 1998, s. 35

omuzlarında gittikçe ağırlaşan bir yük teşkil edecektir ve kollektif kalkınma hareketine engel olacaktır.

Kurtuluş Savaşı yıllarının millî heyecanı, milli iradeye dayalı bir devlet sistemini yaratırken, bu heyecan daha sonraları yerini politik mücadelelere bırakır. Yakup Kadri Atatürk inkılaplarının halk tarafından yeterince özümsemediği görüşündedir. İnkılaplar tabana ulaştırılamamıştır ve Cumhuriyet'in hedeflerinden giderek uzaklaşmaktadır. Fakat kabahat halkta değildir. Çünkü halk bu konuda yeterince bilgilendirilememiştir.

“Kabahat kimde? Bu halkta mı? Hayır, bin kere hayır; kabahat bir inkılabın plansız, teşkilatsız ve tekniksiz yapılabileceği hayaline kapılanlardadır. İki üç maddelik bir kanun, valiye, polise, jandarmaya birer emir... Her şeyi olmuş bitmiş farzediyoruz; bu kanunların, bu emirlerin –kafa içi şöyle dursun-hatta dışını bile değiştiremediğini görmek istemiyoruz.”⁵⁴

Kadro'nun amacı işte bu boşluğu doldurmak olacaktır. Bu dergi bir fikir ve sanat dergisidir. Amacı ise Cumhuriyet Halk Partisi'nin prensiplerini açıklamak ve yorumlamaktır. Yazarın deyişiyle, “oportünistlerle bürokratlardan devşirme başıbozuk bir kalabalıkla bir inkılap hareketi gerçekleşemez.”⁵⁵

Vedat Nedim Tör, Yıllar Böyle Geçti adlı hatıra eserinde Kadro ve Yakup Kadri hakkında şunları söyler:

“Kadro hareketinin Kemalist bir “ideolojik sistem” halinde gelişmesinden gocunanlar ve O'nu kendi özel çıkarları için bir tehlike kaynağı sananalar, uydurdukları çeşitli dedikoduların bir sonuç vermediğini görünce, imtiyaz sahibimiz Yakup Kadro Karaosmanoğlu'nu Arnavutluk'a elçi tayin ettirerek, bizi, Çankaya ile bağlantımızdan yoksun bırakmayı denediler. Ve Yakup Kadri böylelikle kendi deyimi ile bir “zoraki diplomat” oldu! Biz de Kadro dergisinin dergisinin 34. Sayısında okuyucularımıza:

“Arkadaşımız ve imtiyaz sahibimiz Yakup Kadri Bey'in bir ecnebî memlekette Hükümeti temsil etme vazifesi ile aramızdan ayrılması üzerine, Kadro gelecek sayıdan itibaren neşriyatını tatil edecektir”, dedik.”

Yazık oldu Süleyman Efendiye!..”⁵⁶

1.5.2. Elçiye Zeval Olmaz Derler Ama...

Yazar, bu bölümde tipik bir bürokrat portresi çizer. Kendisinin hiç beklemediği bir zamanda ve emrivaki olarak karşısına çıkarılan diplomatlık mesleğinin icra biçimine çok ağır, fakat haklı eleştiriler yöneltir. Elçiler bir devletin yurt dışındaki temsilcileridirler ve bir bakıma devletin yurt dışındaki gözü kulağı olarak olan bitenleri zamanında ve doğru olarak öğrenerek hükümetinin isteği üzerine gerekli temaslarda bulunan kimselerdir. Fakat tanık olduğu kadarıyla bu iş gereksiz birtakım kırtasiyecilikten ve protokol ziyaretlerinden öteye geçemez. Elçiler ancak protokol gereği katıldıkları ziyaretlerde önlerine konulan yemekleri

⁵⁴ Panorama, s.80

⁵⁵ Zoraki Diplomat, s.41

yemek ve çevreye karşı güler yüzlü görünmekle görevlidirler. Bu arada yanlış yorumlara yol açmaması için açık sözlü olmaktan kaçınmalıdırlar. Yazar bu durumu kendine has bir ironiyle tasvir eder;

“Evet, iyi bir diplomat, ziyaretlerde, lokmalar birbiri ardınca boğazına dizilirken, sağıyla, soluyla, karşıyla soluk almadan konuşması da lâzım gelen bir adamdır. Bu adam, kâh sağına dönüp oldukça çirkin bir bayana güzelliğinden, kâh soluna eğilip pek fena giyinmiş diğer bir bayana zarifliğinden ve kazara ev sahibinin yanına düşmüşse yediği yemeklerin nefisliğinden bahsederek; tam o esnada karşısındaki zat bir şey sordu mu, kulağını tetikte tutup hemen bir cevap yetiştirecektir. Hem öylesine bir cevap ki, mutlaka bir bilmeceyi andırması ve “evet” ne de “hayır” manasına gelmemesi icab eder. Zîra diplomatik mesleğinde gerçeği söylemekten daha ağır nâdanlık olamaz. Herhangi bir hadise veya mesele hakkında tam bir kanaat sahibi görünmek ise kabalığın ta kendisidir.

Zaten, elçi cenaplarının şahsî bir kanaat taşıması kendi hükümetince de pek makbul sayılmaz Böyleleri, ergeç, ya merkeze alınmak, ya sesinin işitilemeyeceği kadar uzak yerlere gönderilmek, yahut da, sadece azil edilmek suretiyle ortadan kaybolur.⁵⁷

Dış dünyayla ilişkiler, dünya olaylarıyla yakından ilgilenme hızlı haber alma gibi konularda da hayal kırıklığına uğrayan yazar, kendisine “Diplomasi, bu gülünç duruma neden düşmüştür?” sorusunu sorar ve cevaplandırır.

“Çünkü, o başka bir devrin göreneklerine ve geleneklerine saplanıp kalmış anakronik bir müessesedir. İçinde bulunduğumuz sürât ve hareket çağıyla hiçbir alakası olmadığı gibi, devletlerin ve milletlerin” mukadderat”ı üstünde hüküm sürmeye başlayan birtakım yeni hayat unsurlarını yeni hayat şartlarının mevcudiyetinden de haberi yoktur”.⁵⁸

1.5.3. Tiran, Arnavutluk (1934-1935)

Tiran Yakup Kadri'nin ilk elçilik deneyimini yaşadığı yerdir. Başlangıçta isyanları ve sosyal huzursuzlarıyla *bir sürgün* yeri olarak düşündüğü Arnavutluk'a giderken çeşitli şüphe ve huzursuzluklar içerisindeydi. Çünkü burası tarihte arkadan hançerlenme, enseden kurşunlanmalarla adından söz ettirmiş bir yerdi ve” *Balkan harbinde ordumuz böyle eriyip gitmişti.*” Yazarın bu kuşkuları Arnavutluk'a ayak basar basmaz ortadan kalkar. Burası, pırl pırl kumsalıyla, narin ve yeşil tepecikleriyle, beyaz badanalı evleriyle güler yüzlü insanlarıyla ona Ege illerini hatırlatır. Kendisini karşılamaya gelenler de oldukça tanıdiktir: Elçilik binasının sahibi Doktor Kemal Bey, on on beş yıl önce Ahmet Haşim'le pansiyon arkadaşlığı yapmıştır. Kendini Nebil Çika diye tanıtan birisi İstanbul'da bazı edebiyat dergilerinde mensur şiirler yazmış; Fazıl Bey isimli mebus bir zamanlar kendisiyle ahablık etmiştir. Elçilik kâtibi Tefik Türker'i ise Milli Mücadeleden beri tanımaktadır.

⁵⁶ Vedat Nedim Tör, *Yıllar Böyle Geçti*, Yapı Kredi Yay. İst. 1999, s.129

⁵⁷ Zoraki Diplomat, s.50

⁵⁸ Zoraki Diplomat, s.59

Yakup Kadri'yi en çok etkileyen halkın onca fakirliğine rağmen, gösterdiği tok gözlülük olmuştur. O, asıl cevheri, yurdun halis evlatlarında bulur. Onların yürekleri *mintanları kadar temizdir*". Arnavutluk'un uzaktan o kadar kötü görünmesi sorusunu şöyle açıklar:

*"Resmî Arnavutluk'u ve bunun dayandığı "yüksek sınıf"ı tanıdığım vakit bu sualin cevabını verebilecektim. Zira, hemen görecektim ki, Resmî Arnavutluk'un bütün kadrosunu "Yıldız Sarayı'nın" silahşorları ve yahut onlara benzer kimseler teşkil etmekte, yüksek sınıfın başlıca unsurları da Boğaziçi yalılarında harvurup harman savuran Rumeli eşrafi dediğimiz aileler içinden çıkıp gelmektedir. Bunlara, bir de eski Bab-ı Alî memurlarını katarsanız tam bir Osmanlı Devleti'nin bütün o köhne ve çirkin mimarisi yeniden meydana çıkmış olur."*⁵⁹

Yazara göre Avrupa'nın burnu dibinde kurulan bu genç krallıkta iç idare keyfiliğe ve zorbalığa dayanmaktadır. Dış politikada da *ecnebi köleliğine dayalı* bir hükümet sistemi bulunuyordu ve bunu Yıldız Sarayı ile Bab-ı Alî'den öğrenmişlerdi.

Yakup Kadri benzer bir karşılaştırmayı da Arnavutluk Kralı Zog'u tanıtırken yapar. Kral Zog'u resmîyet gereği ziyarete gittiğinde sade bir şekilde karşılanmakla birlikte, kralın, gücünü tıpkı Doğulu hükümdarlar gibi otoriter bir yönetimden anlayışından aldığı ve sıkı bir muhafız teşkilatına sahip olduğu dikkatinden kaçmaz.

*"Devlet başına, çapraşık ve belki de kanlı bir yoldan geldiğine ve yerinde tutunabilmek için, hemen hemen Abdülhamitvari bir muhafaza sistemi kurduğuna hükmedilebilirdi."*⁶⁰

Yazar halk ile yönetim arasındaki uçurumu bir başka yerde şu şekilde vurgularken yine Yıldız Sarayı benzetmesini yapar:

*Evet, Tiran dışına çıkınca, hemen her yerde bizim eski taşra hayatını anmamak mümkün değildi. Zaten buralardan Tiran, insana büsbütün başka bir diyarda şehir gibi görünürdü ve mesafelerin kısalığına rağmen, Kral Zog'un "terör"ü ile o bulanık çevrenin fesatları buralara gelinceye dek bir hayli zayıflar ve hafiflerdi. İkinci Abdülhamit devrinde Yıldız sarayı, biz taşralılar için de gerçek yıldızlar kadar uzak, uzak bir şey değil miydi? İstanbul'un "zaptiye" ve "hafiyeye" vakalarına dair havadisler bize, adeta efsaneleşmiş olarak aksetmez miydi? Ben, bu bakımdan da o günün Türkiye'siyle bugünün Arnavutluk'u arasında sıkı bir benzerlik buluyorum."*⁶¹

Kral Zog ile Abdülhamit benzerliği daha sonraları yazarı haklı çıkartır. Çünkü Kral Zog, kız kardeşlerinden birini Abdülhamit'in oğullarından birine nişanlar. Bu bilgi çok gizli tutulur. Yakup Kadri ancak düğünden birkaç gün önce öğrenir. Dışişleri vekiline bir telgrafla bildirir. Tiran'ı terk etme emri alır. Çünkü Kral Zog'un bu hareketi Osmanlı Hanedanı'nın Balkanlarda tekrar hüküm sürmesine neden olabilirdi. Dışişleri Vekili, Ankara'daki Balkan devletleri elçilerine de tebligatta bulunarak Balkan Anlaşmasına zarar gelebileceği endişesini belirtir. Bununla birlikte yazar, Zog hakkında olumlu görüşlerini de ortaya koyar. Kral;

⁵⁹ Zoraki Diplomat, s.77

⁶⁰ Zoraki Diplomat, s. 79

“Arnavutluk’un istiklalinden beri süriip giden anarşi devrini kapatmış; medeni devletler örneğine göre bir hükümet kurmuş; bunu az çok hukukî temeller üstüne oturtmuş;;mektepler açmış ve bunların hepsinden daha önemli bir işi başarmıştı: asayiş.⁶²

1.5.4. Prag, Çekoslovakya (1935-1939)

Çekoslovakya, Birinci Dünya Savaşından sonra Yugoslavya ve Romanya’yla birlikte bir “Küçük Anlaşma” imzalamıştır. Fakat değişen dünya dengeleri ve Hitler Almanyasının giderek güç kazanması, bu anlaşmayı çözüme noktasına getirir. Yakup Kadri’nin Prag’la ilgili ilk izlenimleri bu hususta olmuştur. Çekoslovakya’nın o günlerdeki en büyük sorunu Südet Almanlarının yaşadığı yarı özerk bölgedir. Almanya burası üzerinde hak iddia etmektedir. İngiltere, Fransa, Yugoslavya gibi müttefik ülkeler ise, Almanlar’ın bu konuda haklı olduğu kanaatindedir. Devlet Reisi Beneş ise her sorunu masa başında halletmeye çalışın, ülke bütünlüğünü anlaşmalar yoluyla koruyacağını zanneden ve yazara göre ileri görüşten uzak birisidir. Fakat Nazi tehlikesinin gittikçe arttığı ve özellikle Südet bölgesinde gelişme zemini bulduğu yazarı dikkatinden kaçmaz. Çek halkı ise eski devlet başkanları Masaryk’ı Beneş’ten daha çok severler.

Beneş sıkıntının kaynağını bilmekle beraber, bir gün ülkesinin işgal edileceğini aklına bile getirmez. Nitekim çok ümit bağladığı İngiltere ve Fransa, Südet bölgesinin Almanya’ya bırakılmasını kararlaştırırlar. Almanya için Çekoslovakya Rusya’nın Avrupa’ya uzanan stratejik bir koludur. Bunun için de tamamıyla parçalanması gerekmektedir. Bununla birlikte eski müttefikler Romanya ve Macaristan da kendilerince Çekoslovakya’nın bazı bölgeleri için hak istemektedir.

1937 ve 38 yılları sürekli işgâl psikolojisinin yaşandığı hayli sıkıntılı bir havada geçer. Beneş Südet’in Almanya’ya verilmesinden sonra istifa eder, yerine Dr. Haha seçilir. Çekoslovakya’da Hitler orduları tarafından her an işgal edilme tehlikesi karşısında adeta çöküş psikolojisi yaşanmaktadır. Kimileri ailelerini Fransa, İngiltere hatta Güney Amerika’ya gönderir. Zenginler paralarını İngiltere ve Amerikan bankalarına aktarırlar. Fuhuş artar. Hatta Almanlarla işbirliği yapanlar bile çıkar. Yazarın Babil’e, Sodom ve Gomore’ye, Pompei’ye benzettiği Prag’da bir “Bağbozumu” yaşanmaktadır. Nihayet, 1939 başlarında Alman ordusu Prag’a girer.

Yakup Kadrinin, 1935’ten, Çekoslovakya’nın Hitler orduları tarafından işgal edildiği 1939’a kadar sürdürdüğü büyükelçilik yıllarını anlatırken yine her zaman olduğu gibi olayların kronolojik seyrini sıralamak ve bu olaylarla ilgili gelişmeleri dış politikamız

⁶¹ Zoraki Diplomat, s. 98

açısından değerlendirmekten ziyade, daha çok karakter tasvir ve tahlillerine girişerek hatıralarına roman havası verdiği görülmektedir. Yazarın Çekoslovakya hatıraları, merkez nokta Devlet Reisi Beneş'ten başlayarak, diğer devlet temsilcileri, halk ve işgal kuvvetleri gibi genişleyen halkalar halinde karşımıza çıkar. İyi bir gözlemci olan yazarın bu arada pek çok snop tipi de adeta birer roman kahramanı gibi tanıttığı görülür.

1.5.5. La Haye, Hollanda (1939-1940)

Yazarın bütün hatıralarında olduğu gibi, Hollanda'yla ilgili hatırasında da belirli bir kronoloji takip etmediği, sık sık geriye dönüşlerle birlikte, kendi ifadesiyle "giydirme"ler yaptığı görülmektedir. Hollanda'yla ilgili hatırasına Felemenk peyniri, annesinin Hollanda işi elmas taşlı yüzüğü ve kraliçe gibi çocukluğundan kalma duyular ve izlerle başlar. Gençlik yıllarında da Hollanda'nın ikinci Rönesans merkezi olduğunu öğrenmiştir.

Fakat savaş yıllarının Hollanda'sı artık Dyck, Rembrandt ve Vermeer gibi yaratıcı dehaların yetiştiği, Spinoza'nın Voltaire'nin mekân olarak yaşamayı tercih ettiği yer değildir.

Yazar, La Haye'e elçi tayin edildiğinde İkinci Dünya Savaşı başlamış, Polonya Hitler orduları tarafından zaptedilmek üzeredir. Trenle yaptığı yolculuk boyunca bütün balkan ülkelerinde ve Fransa'da savaş tedirginliğinin yaşandığı, sürekli askeri nakliyatların yapıldığı gözünden kaçmaz. Fakat Hollanda'ya ulaştığında, burada farklı bir hava esmektedir. Hollandalılar savaşın sözünü bile etmezler. Hitler'in çok kısa bir süre sonra kendi topraklarına da yöneleceği akıllarından bile geçmez.

Yazarın Hollanda'ya ayak bastığında ilk dikkatini çekenler yel değirmenleri, tersaneler, besili Felemenk inekleri, çalışkan köylü kadınları, her sınıftan Hollandalının binek aracı olan bisiklet ve kale duvarı gibi istihkâmlı, geceleri hiçbir ışık sızmayan ikişer üçer katlı evlerdir. Bu evlerde yaşayan insanlar, geleneksel aile yapılarından hiçbir ödün vermeksizin, yüzyıllar öncesini bu güne taşırlar. Aileler akşam yemeğini en geç altı buçukta yerler ve dokuzda da yataklarında olurlar. Özellikle soyları çok eskilere giden aileler, yabancılarla pek ilgili görünmezler, kendi içlerine çekilmiş "asaletli" yaşarlar. Yakup Kadri, Hollandalıları dört grupta toplar: Soylular, köylüler, asil aileler ve burjuvalar. Burjuvalar, kılık kıyafetleriyle kasaba eşrafına benzerler ve gündüzleri dindar bir görünüm sergilerken geceleri eğlence yerlerini doldururlar. Yazar, Hollanda'ya gelişinin ilk haftasında kraliçe Wilhelmine ile tanışır.

Yakup Kadri'nin hatıraları, çevre ve insan tasvirleriyle, yaşanan olayların anlatımı ve gerginliğin artması, sonuç bölümünde çözüme ulaşma yönleriyle tıpkı tahkiyeli eserlere benzer. Bulunduğu her elçilik görevi, adeta büyük bir romanın bölümlerini oluşturur. 1939

yılıının tarafsız bir politika izleyen Hollandasında da önce genel bir tanıtımla karşılaşırız. Gelişme bölümünün olayı ise hiç umulmadık biçimde, Hitler'in büyük birer sineği andıran savaş uçaklarının La Haye üzerinde uçmasıyla başlar. Zengin maden yataklarına, gelişmiş bir ticarete sahip Hollanda, bir yandan Almanya ile bir yandan da İngiltere ve Fransa'yla ilişkilerini dengede tutmaya çalışırken, savunma için yeterli önlemleri almayı düşünmemiştir. Batılı komşularının bütün uyarılarını da kötü niyetle yapılan tahrikler olarak nitelendirilir. Hatta Almanların, kuzeye Danimarka ile Norveç'e yönelmeleri Hollanda'yı iyice rahatlatır. 1940 yılının kış ayları rahat ve sakin geçer. Bu arada Hollanda ile Türk hükümetleri arasında bir ticaret anlaşması görüşmeleri başlar.

Savaş Hollandalıları çok ani yakalar. Halk mayısın onunda sabaha karşı motor sesleriyle uyanır. Alman taarruzu başlamıştır. Bu konuda hiçbir büyükelçilik haberdar edilmemiştir. Halk da hiç beklemedikleri bu baskın karşısında şaşkındır. İlk gün hiçbir şey olmamış gibi bisikletlerine binerek işlerine giderler. Fakat hava saldırılarının başlamasıyla birlikte işin ciddiyeti anlaşılır. Hollanda sokak çatışmalarına iki üç gün direnebilir. Almanların sinsice yaptıkları bu işgal sırasında bütün liman kentleri yerle bir edilir. Telefon bağlantıları kesildiği için Büyükelçi sıfatıyla Yakup Kadri de Ankara'yla görüşemez. Bütün büyükelçilikler gibi Türk büyükelçiliği mensupları ve Hollanda'ya ticaret anlaşması yapmak için gelen Türk heyetiyle birlikte savunmasız ve çaresiz kalırlar. Kraliçe İngiltere'ye kaçar ve hükümet de yabancı diplomatlara yardımda bulunmaz. İngiltere'deki Türk büyükelçiliğiyle temasa geçen Yakup Kadri, bağlantının kesilmesi sonucunda bu yoldan da bir netice elde edemez. Sonunda Berlin büyükelçisi Hüsrev Gerede'nin girişimleriyle ve diplomatik pasaportun sağladığı imkânlarla Almanya'ya geçerler. Orada Hüsrev Gerede kendilerini karşılar ve misafirperverlik gösterir. Daha sonra da Peşte üzerinden Türkiye'ye gelirler. Yolculuk boyunca her yerde savaş esirleri ve asker nakliyatıyla karşılaşır.

Yakup Kadri Hollanda hatıraları sırasında bir çok renkli simayı da tanıtır. Bütün modernliğine rağmen elini erkeklere öpmek ya da sıkmak için uzatmayan kraliçe Wilhelmine, elçilik binası olarak kullandıkları tarihi evin mimarisine hayranlığıyla tanıttığı M.Snook, Tieren köyünde evini çok değerli antikalarla dolduran ve savaş sırasında Alman subayına birkaç değerli tablo hediye ederek canını ve servetini kurtarıp İsviçre'de hayatını yaşayan Yahudi Katz, muhtemelen Almanların saldıracağından haberi olmasına rağmen hiçbir şey belli etmeden saldırıya birkaç saat kalana kadar bayan Karaosmanoğlu'la biriç oynayan Hollanda Hariciye Bakanının eşi Madam Van Teul, İngiliz, Fransız ve Amerika'nın temsilcileri, savaş paniği içerisinde çok defa gülünç duruma düşen Yunanistan büyükelçisinin eşi Madam Polihronyadis bunlardan bazılarıdır.

Yazar Türkiye'ye döndükten sonra genel psikolojinin hiç de iyi olmadığını görür. Bir yandan Almanların İngiltere'yi de işgal edeceği söylentileri, bir yandan da Alman diplomat Von Papan'ın akılları karıştıran savaşa davet manevraları yüzünden birçok bürokratin kafası karışmıştır. Von Papan babacan tavırlarıyla ve iletişim kurmadaki yeteneğiyle o sıralar Türkiye'de oldukça popüler bir yer edinir. Hatta bir ara Yakup Kadri'yle Yaban ile Sodom ve Gomore isimli romanlarının Almanca'ya çevrilip yayınlanması konusunda görüşür. Çünkü yazarın özellikle Sodom ve Gomore adlı eserinde Fransız ve İngiliz askerlerinin İstanbul'u işgal ettikten sonra yaptıkları konusunda ayrıntılar bulunmaktadır. Yani her durumdan yararlanmaya kalkan Von Papan, bu savaşta da Türkiye'nin desteğini alma konusunda elinden geleni yapar.⁶³ Fakat Yakup Kadri'nin dış gelişmelerle ilgili izlenim ve yorumlarına çok değer veren İsmet Paşa, taraf olmama konusundaki kararını sürdürmeye devam edecektir.

1.5.6. Bern, İsviçre (1942-1949)

Yakup Kadri'nin hatıraları arasında İsviçre'nin çok özel bir yeri bulunmaktadır. Yazar, "ikinci yurdum" diye tanıttığı, insan haklarına verdikleri değere ve demokrasi anlayışlarına hayranlığını her fırsatta dile getirdiği İsviçre'yi ilk defa Tunalı Hilmi'nin "Cenevre'de Tahsil" isimli eserinde yazdıklarıyla tanır. Orada tahsil yapma fırsatı bulamaz fakat, 1916'da Birinci Dünya Savaşı yıllarında, geçirdiği rahatsızlıktan dolayı tedavi maksadıyla İsviçre'ye giden yazar, hastalığına şifa bulduğu bu memleket halkının misafirperverliğine ve Alp dağlarının güzelliğine daha o sıralarda tanık olur. İkinci defa büyükelçi olarak yine bir savaş zamanı burada bulunan yazar, hem İsviçre'yi daha iyi tanıma fırsatı hem de iki büyük savaş arasındaki gelişmeleri, İsviçre cephesinden izleme fırsatı yakalar.

İsviçre, merkezi Bern olan federe bir devlettir. Zürih, Lucern, Cenevre gibi önemli antlaşmalara tanıklık etmiş büyük kanton halkları bütün resmî işlerini Bern'de hallettikten sonra hemen geldikleri yere geri dönerler, çünkü Bern, bir yönetim merkezi olmaktan başka bir özelliğe sahip değildir. Yazar asıl İsviçreli bu şehirde tanır. Çünkü Cenevre ve Lozan daha çok Fransızların; Zürih, Bal gibi şehirler Almanların; Lugano ile Lokarno ise İtalyanların yaşadıkları bölgelerdir. Yazarın sadelik, doğruluk ve çalışkanlık sözcükleriyle özetlediği karakter unsurları, gerek zengin gerek esnaf, gerekse köylü olsun, her İsviçrelinin sahip olduğu meziyetlerdir. En zenginleri ve bürokratları bile gösteriş ve şatafattan da uzak yaşayan İsviçre de hükümetler, iktidarı değil, hizmeti temsil ederler. Hükümet adamları, günlük hayatlarında sıradan insanlar gibi yaşarlar. Yine ileriye gören ve planlarını buna göre yapan idareciler sayesinde halk, iki büyük savaşta da yoksunluk karşılaşmazlar. Bu ülkede demokrasi o kadar güzel uygulanmaktadır ki, azınlıkları oluşturan Alman ve Fransız kökenli

⁶³ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Zoraki Diplomat*, İletişim Yay. İst. 1998, s.234

yurttaşlar bile kendi soydaşlarından ziyade bu ülkeye bağlıdırlar. Bütün Avrupa'yı tehdit eden Nazizm, İsviçre'de tutunacak zemin bulamaz. Yetenekli politikacılar sayesinde İsviçre savaş dışında kalmış tek Avrupa ülkesi olduğu gibi, aynı zamanda savaş kaçaklarının ve göçmenlerinin de sığındıkları tek güvenli yerdir. (Yazarın, İsviçre söz konusu olduğunda duygusal davrandığı görülmektedir.)

1.5.7. Tahran, İran (1949-1951)

Yakup Kadri ve eşi, bir sonbahar günü uçakla yaptıkları yolculuk sonunda İran'a vardıklarında, kendilerini şaşırtaan üç şeyle karşılaşır. Bunlardan birincisi, serin bir İstanbul havasından İran'ın insanı aniden kavuran sıcaklığına düşmüş olmaları; ikincisi yeşil bir tabiatı arkada bırakıp kendilerini kupkuru bir çölde bulmaları; üçüncüsü de bakımsızlıktan viraneye dönmüş elçilik binasıdır. Özellikle de bir zamanlar oldukça zengin bir görünüme sahip olduğu, içerisindeki eşyaların kalitesinden anlaşılan bu bina, yıllarca onarım ve görmediği için hayli perişan bir haldedir. Yakup Kadri ile eşi ilk iş olarak kolları sıvayıp bu binayı oturulacak duruma getirmeye çalışır. Bu arada yazar, bir büyükelçi olarak diplomatlığın gerektirdiği resmî ziyaretlere de başlar.

Anlaşılaacağı üzere, yazar yine her zaman ki gibi önce çevre ve mekân tasvirleriyle hayat hikâyesine başlar. Daha sonra kişilerle tanışma ve ilişkilerin gelişerek karakteristik özelliklerine geçilecek, sonra da sözü edilen mekânın önemli olay ve yorumlarına geçilecektir. İlk iş olarak Şah Rıza Pehlevi'nin yerine geçen oğlu, Mehmet Rıza Pehlevi'ye takdim edilir. Şah kendisini hiç beklenmedik biçimde büyük bir ilgiyle karşılar.

Mehmet Rıza Pehlevi, terbiye zihniyet ve yaşama bakımlarından garpli bir hükümdardan farkı yoktur. Ülkesini laiklik yolunda hayli ilerletmiş olan babasının bıraktıklarını, ayakta tutmak için var gücüyle çalışır. Fakat babasından daha hoş görüli olmakla birlikte, ülkesinde kendisine karşı olan dinci kanat, gittikçe güçlenmektedir. İran'ın en büyük sorunlarından birisi bu irtica hareketleridir. Bunun yanı sıra Rusya'nın Kuzey İran bölgesi üzerinde sürekli hak iddia etmesi ve komünist faaliyetler, İran'ın modern bir ülke olarak gelişmesi yolunda yapılan bütün çalışmaları yavaşlatmaktadır. Bir de petrol sorunu bulunmaktadır. Bir yandan Amerika, bir yandan da İngiltere, İran petrolünden kendi çıkarları doğrultusunda işletme hakları peşindedirler. İşte Şah bütün bunlarla uğraşmak zorundadır. Nitekim yazar, Şah'a karşı düzenlenen bir süikast girişiminden de söz ederek irtica faaliyetinin büyüklüğüne de dikkatleri çeker. 1949 seçimlerinde başa geçen Dr. Musaddık'ın da en büyük sorunu irtica ve İran-İngiltere petrol sorunu olacaktır.

Yakup Kadri, İran'ın bir başka yüzüne de değinir. Bu, okuması yazması olmayan cahil geniş halk kitleleridir. Bunlar bütün siyasi gelişmelerin dışında feodal yapılarını sürdürürler. Fakat zengin ailelerin çocukları Avrupa'da öğrenim görüp çoğu oraya yerleşirler.

Yakup Kadri İran'da on dokuz ay kalır. Bu arada Transit Anlaşması'nın bazı münakaşalı kısımlarının çözümlenmesine imza koyar. Sivil Havacılık Anlaşması imzalanır. Şah'ın düğününe katılır. Yakup Kadri, geldiğinde hayal kırıklığına uğradığı bu ülkeden bir çok dostluklar elde ederek hüznü ayrılır. Bu dostlardan birisi de Azeri Türkçesi'yle konuşan renkli bir kişilik, Hüseyin Âlâ'dır.

II. BÖLÜM

HATIRALARIN ROMAN VE HİKÂYELERLE MUKAYESESİ

II. BÖLÜM

HATIRALARIN HİKÂYE VE ROMANLARLA MUKAYESESİ

II.1. Hikâyelerine Yansıyan Yönleriyle Hatıraları

Yakup Kadri'nin hikâyeleri, kendisinin 1910'dan başlayarak 1922'de Kurtuluş Savaşının sonuna kadar, bireysellikten toplumsallığa geçişini aşama aşama sergiler. Yazarın 1910 ile 1914 arasında yazdığı hikâyeleri gerek dil, gerekse konuları bakımından kendi mutluluklarını ya da karamsarlıklarını yansıtır.

Şerif Aktaş'a göre Yakup Kadri'nin hikâyeciliğini iki dönemde incelemek gerekmektedir. Bunlardan birinci dönemi, Edebiyat-ı Cedîde zevkini, yeni şartlar içerisinde devam ettiren hikâyeleridir. Bunlar 1914'te Bir Serencam adlı kitapta toplanmıştır. Yakup Kadri'nin ferdiyetçi olduğu döneme ait bu hikâyelerde sosyal baskı-fert çatışması asıl unsur olarak ortaya çıkar. Yazar, o topluma ferdî fantezileri aracılığıyla bakmakta, kitaplardan öğrendiklerini gözlemlerinden yararlanarak hikâye alanına uygulamaya çalışmaktadır. Yani bu hikâyelerin dünyasında kitap hayattan daha önce yer almaktadır. Yazar henüz yaşanılan hayatı, bütün canlılığıyla gözlemleyecek olgunluğa ulaşmamıştır. Onun bu dönemdeki sanat anlayışı, ferdî ızdırapları ve ailevî problemleri Edebiyat-ı Cedîde zevkiyle işlemeye uygundur.⁶⁴

Balkan Savaşlarının ortaya koyduğu genel hüznün, ister istemez Yakup Kadri de de bir tavır değişikliği meydana getirmiştir. "Rahmet" hikâyesi bu dönüşümün ilk işareti sayılmaktadır. 1914'ten 1921'de Anadolu geçinceye kadarki hikâyelerinde de I. Dünya Savaşının acılarıyla birlikte, askerlik sevgisinin ve Millî Mücadele ruhunun yüceltildiği görülmektedir.

Yazar, bu hikâyeleri İstanbul'da sansür nedeniyle siyâsî makaleleri bırakmak zorunda kaldığı bir dönemde yazdığını Vatan Yolunda adlı kitabında belirtir. Ayrıca ne kadar siyâsetten ayrılrsa bile, bu hikâyelerin hepsinin birer Millî Mücadele ruhu taşıdığını yine kendisi söyler:

"İkdam, tarafsız bir vaziyete girdikten sonra- zaten diğer bütün milliyetçi gazeteler de bu yolu tutmak zorunda kalmışlardı- ben artık siyâsî makalelerime son vermiş, işi edebiyata dökmüştüm. Bir takım küçük hikâyeler yazıyordum. Fakat bunların hepsi gene bir nevi Millî Mücadele ruhu taşıyordu. (Yazar burada bir dipnot düşerek, bunlardan bir kısmının Millî Savaş Hikâyeleri⁶⁵ adlı küçük bir kitapçık halinde Varlık Dergisi tarafından neşredildiğini belirtir.) Mevzularını gene hep işgal ve istilâ rejiminin faciaları teşkil ediyordu ve ne gariptir ki, "Küçük Hikâye" kılışesi altında intişar ettikleri için ne müttefiklerarası sansürü, ne de bizim sansürü

⁶⁴ Şerif Aktaş, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. Ank. 1987, s.58

⁶⁵ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Millî Savaş ve Hikâyeleri, Kültür Bak. Yay. Ank. 1990, s. 120

kuşkulandırıyor. Yalnız, bir gün, son derece kamuflerle bir şekilde yazdığım Şehzadebaşı Karakolu Faciasını canlandıran hikâyem üzerine vaktin Dahiliye Nazırı Reşit Bey beni yanına çağırır ve gayet dostane bir tarzda ihtiyatlı davranmamı tavsiye etmiş, şöyle bir ihtarda bulunmayı unutmamıştı:

*"-Yazı yazarken her türlü şiddet ve tazyiki göze almış bir divanı Harb rejimi altında bulunduğumuzu unutmayın."*⁶⁶

Şerif Aktaş, Rahmet ve Millî Savaş Hikâyeleri adlı eserlerdeki hikâyelerin, yazarın hikâyeciliğinin ikinci dönemine ait olduğunu belirtmektedir. Şerif Aktaş'a göre, Türk toplumunun yaşadığı siyasî ve sosyal hadiselerin tesiri, edebî zevk ve bilgisinin gelişmesi Yakup Kadri'nin kanaat değiştirmesine sebep olur. Yazar, dikkatini "ben"i dışına, toplumun problemlerine yöneltir. Balkan Savaşı, Birinci Dünya Savaşı, Millî Mücadele hareketi gibi büyük hadiseler, o dönemdeki aydınımızın dikkatini büyük şehirler dışına yöneltmiştir. Ayrıca Yakup Kadri, çocukluk yıllarından itibaren Anadolu'da sürdürülen hayatı çeşitli yönleriyle bildiği gibi; Birinci Dünya Savaşı'nın sonuçlarını ve Millî Mücadele Hareketi'nin hazırlanışını yakından gözlemlene fırsatı bulmuş, insanımızın yaşadığı ızdırabı ve aydınımızın çelişkisini nefsinde tatmış, yakınlarında görmüş biridir. Yani yaşanan hayat, edebî kanaatin değişmesine sebep olmuştur.⁶⁷

Yazar, Anadolu'ya geçtikten sonra 1922'nin sonuna kadar Kurtuluş Savaşı yılları Anadolu köylüsünün gerçek hayat hikâyesini edebîleştirir.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Halide Edip ve Yusuf Akçura ile birlikte Sakarya savaşından sonra düşman askerlerinin yaptıkları zulümleri incelemek ve bir rapor halinde Erkân-ı Harbiye'ye vermekle görevlendirilirler. İzmir'in kurtuluşundan sonra da İzmir'den Bursa'ya kadar savaşın yaşandığı bütün yöreleri gezen yazar, edindiği izlenimleri, yaşanan insanlık dışı olayları yalnızca rapor etmekle kalmaz, Millî Savaş Hikâyeleri adını verdiği hikâyelerinde acı gerçekler olarak gözler önüne serer.

"Ve bunları düşünürken gözlerim biraz ötedeki yanmış köy harabelerine isabet ediyor. Yanmış köy harabeleri.. Düşmanın bize hâtıra olarak bıraktığı şeyler arasında en ziyade bu harabelerdir ki bizi uzun müddet yanlarında alıkoyuyor, kalbimizden kavırıyor."

Zaten bizim burada asıl vazifemiz de bütün bu köyleri bir bir dolaşmak, köylülerle bir arada Yunan fecaiini tetkik ve tesbit etmek ve görüp işittiklerimizi bir kitap halinde Erkânı-Harbiye'ye vermektir. Halide Hanımdan, Yusuf Akçoradan ve benden müteşekkil bir heyet bütün Haymana ovasının ve Mihallıçık bölgesinin bir yanından girip öbür yanından çıkarak yüzlerce köyün küllerini, toprak yığınlarını taramağa ve her menzilde birkaç saat durup o millî felâketin tafsilâtını bizzat felâketzedelerin ağzından dinlemeye koyulmuştu. Bu, haftalarca hattâ aylarca altından kalkılamayacak kadar ağır bir işti. Düşman çekilirken her şeyi öyle sistematik bir tarzda yok etmişti, öylesine taş taş üstünde bırakmamıştı ki, ilk bakışta buralarda bir zaman oturanlar var mıydı diye şüpheye düşerdi. Sonra, o yıkıntılar

⁶⁶ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Vatan Yolunda*, Selek Yay. İst. 1958, s. 50-51

⁶⁷ Şerif Aktaş, *Yakup Kadri Karaosmanoğlu*, Kültür Bak. Yay. Ank. 1987, s.58, 59

arasından bazı hayat eserleri seçer gibi olunca irkilir ve kaçıp gitmekten kendini güç zaptederdi. İçinden bunlar bir takım canlı mahlûklar mıdır hayaletler midir, yoksa bostan ve tarla korkulukları mıdır demeğe kalmaz, biraz evvel görünenler birdenbire ortadan kaybolup gidiverirlerdi.

Bunun üzerine, biz ne yapacağımızı şaşırıp kalırdık. Arkalardan seslenecek miyiz, onları aramağa çıkacak mıyız bilemezdik. Zira, hissederdik ki, onlar da bizden ürkmüş, her biri bir kovuğa sinmiştir. O sırada içimizden biri "Yahu, neden kaçıyoruz Biz düşman değiliz. Biz yurttaşlarıyız. Sizinle dertleşmeğe, başınızdan geçenleri dinlemeye geldik" demeye görsün. Biraz önce işittiğimiz tek tük fısıltılar, mırıltılar, kısık kısık çocuk ağlamaları da susar, her yanı bir mezarlık ıssızlığı sarardı. Bozkırın havasında dünyanın son saati çalmış gibi olurdu.

Dünyanın son saati mi? Fakat, on gün evvelki Sakarya Meydan Muharebesi zaferi bizlere kendi dünyamızın doğuşunu müjdelememiş miydi? Yüreğimizde bu müjdenin kuvvetiyle yeniden viranelerin içine dalarız. Zafer, zafer, zafer! Fakat, bunun şevkini, taş yığınlarının arkasından, kovukların içinden ürkek ürkek uzanan kafalara nasıl anlatmalı? Bunlar artık hiç bir şeye inanmıyorlardı. Bunlar sefaletin, yoksulluğun, açlığın, çıplaklığın en son haddinde, yere geçecekleri, toprağa gömülecekleri anı bekler gibiydiler. "Siz nereden geldiniz? Kimsiniz? Nesiniz?" dercesine şaşkın şaşkın yüzümüze bakıyorlardı. Biz, onlara ancak dört beş kilometre ötede, Polatlı diye bildikleri ve kim bilir kaç defa gördükleri bir kasabadan değil, hayallerinin erişemeyeceği kadar uzak bir âlemden gelmiş yaratıklar gibi görünüyorduk. Başlarına inen zulüm ve işkence yumruğu altında o derece sersemleşmişler.

Bunun içindir ki, bir köyden kalkıp öbür köye varınca uzun bir müddet, bazı bütün bir gün, vaktimiz onları evvelâ kendimize alıştırmak, sonra kötülük etmeye gelmediğimize inandırmak, daha sonra da dertlerini deşebilmek imkânlarını aramakla geçiyordu ve neden sonra onlar söylemeye biz dinlemeye başlıyorduk:

"İlk gelişlerinde korkmayın bizden demişlerdi. Size bir kötülüğümüz dokunmaz, biz Halife Padişah tarafında sizi Kemal çetelerinden kurtarmağa geliyoruz, demişlerdi. Yirmi gün sonra büsbütün başka adamlar oldular. Davarlarımızı alıp kestiler. Hayvanlarımızı alıp süngülediler. Tarlalarımızdaki sararmış ekinlerden tut da kuyudaki kışık tohumlarımıza kadar bütün ürünlerimizi söktüler, kazdılar, yüklenip yüklenip gittiler. Yüklenemediklerine ateş verdiler. Derken sıra karıya kıza geldi. Ne ziynet altınlarını, ne ırzlarını namuslarını bıraktılar. Karşı koyanları, teslim olmayanları döğdüler, yaraladılar, kuzu çevirir gibi ateşte kavurdular. Bizim köyden Ahmet'in gelini sizlere ömür böyle kavruarak öldü. Mehmed'in on üç yaşında kızı kötürüm yattıyor."⁶⁸

Yakup Kadri'nin hikâyelerinde teknik yönünden Maupassant'ın etkisi görülür. Niyazi

Akı bu etkiyi şu şekilde dile getirmektedir:

"(Yakup Kadri) Maupassant gibi komularını hayatın içinde arar. Maupassant nasıl fransız cemiyetinin içine girerek onun kusurlarını aradı, fertlerinde rastladığı ruh sakatlıklarını, aptallıklarını, hayvanlıkları büyük sadakatle hikâyelerine geçirdiyse, Yakup Kadri de kısmen aynı şeyi yapmıştır. Her ikisi de hayatın kusurlu ve elemli tarafına bakmışlardır. Her ikisinde e kahramanlar, zaman zaman gülünç görünseler de, daima trajik ve elemli büyük sahneye bağlıdırlar."⁶⁹

⁶⁸ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Vatan Yolunda*, Selek Yay. İst. 1958, s.157-159

⁶⁹ Niyazi Akı, *Yakup Kadri Karaosmanoğlu*, İst. 1960. s. 95

Niyazi Akı, yazarın yalnız teknik yönüyle değil, bir çok hikâyesinde hayat görüşü, tem, tip ve kompozisyon bakımından da Maupassant'dan etkilendiğini, örnekler vererek açıkladıktan sonra ayrıca, bazı yönlerden Daudet'ye de yaklaştırır:

“Yakup Kadri'nin bedbinliği, bazı temleri, tipleri, ve tahkiyesi bakımından Maupassant'a yaklaştığı kadar, hikâyelerindeki tiplerle kendisi arasında sempati kurması, ihsaslar ardında duygu aramaya meyilli oluşu ile de Daudet'ye yakındır. Daudet de diğer naturalistler gibi bedbindir; onlardan farkı, eserlerine daha fazla şiir karıştırmasında ve detay seçişindedir. Karaosmanoğlu da Daudet gibi realiteden ziyade, realiteden alınacak duygular ve bunlara ve bunlara bağlı fikirler peşindedir.”⁷⁰

Gerçekten de edebî zevklerinde “eklektik” olduğunu Gençlik ve Edebiyat Hatıraları'nda bizzat söyleyen yazar⁷¹ hikâyelerinin konularını hayattan alır, fakat, bunları olduğu gibi aktarmak yerine, kendi muhayyilesinden de ilavelerde bulunur. “Garip Bir Benzeyiş” başlıklı hikâyesinin sonuna koyduğu “Haşiye”de bunu şu şekilde dile getirir:

“Küçük hikâye adı altında neşrettiğim bu yazılar gerçek vakalara müstenittir. Bunlar, açıktan açığa, doğrudan doğruya “Anadolu Hatıraları” serlevhasıyla çikabilirdi. Fakat, ben, , onların bazılarını kendi arzu ve muhayyileme göre değiştirmek ve canlandırmak zorunda kaldığım için hepsinin birden tamamıyla edebiyata malolmalarını müreccah bulurum.”⁷²

II.1.1. Yayınlanış Sırasına Göre Hikâyeleri ve Konuları:

II.1.1.1. Bir Kadın Meselesi: (Servet-i Fünun, Nu. 998, 8.7.1326)

Hikâye, erkekler arasında gerçekleşen bir içki ve eğlence meclisinde konuşulanlar üzerine kuruludur. Osman Bey'in oğlu, namus için İzmir'deki kapatmasını vurmıştu. Bu haber üzerine yazar, bu tür bir olayın halk tarafından nasıl karşılandığını, yine o mecliste bulunanların konuşmaları aracılığıyla yansıtır. Misafirler, kadının hak ettiği cezayı gördüğü, vuran kişinin ise haklı olduğu görüşündedirler. Sohbet buna benzer, sonu ölümlü biten daha pek çok namus olaylarının anlatılmasıyla devam eder.

Yazarın hikâyeciliğinin ilk dönemine ait Bir Kadın Meselesi'nde herhangi bir millî meseleye değinilmemiş, herhangi bir tipi öne çıkarma gibi bir kaygı güdülmemiş; sadece namus konusu hakkında halkın tavrını ortaya koyma gibi bir sosyal mesele yansıtılmıştır. Bir çok yerde namus konusunu dile getiren ve bu konuda halkın, yargılamadan hüküm verdiği davranışları gözler önüne seren yazar, çocukluğunda yaşadığı bir baskın hatırasını değişik bir bakış açısından ele alarak yazdığı “Baskın” hikâyesinde de ele almıştır.(Bu hikâye söz konusu edildiğinde konuya yeniden dönülecektir.) Ayrıca yazar, her iki eserinin de konusunu, yaşanmış olaylardan aldığını “Gençlik ve Edebiyat Hatıraları'nda şu şekilde belirtmektedir:

⁷⁰ Niyazi Akı, *Yakup Kadri Karaosmanoğlu*, İst. 1960, s. 103, 104

⁷¹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, Bilgi Yay. Ank. 1969, s.154

⁷² Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Millî Savaş Hikâyeleri*, Kültür Bak. Yay. Ank. 1990, s.111-112

“Ben İstanbul’a ilk defa on yedi yaşında ayak basmış bir genç olmam itibarıyla ancak Anadolu’dan bahsedebilirdim. Nitekim hikâyeciliğe birinci ve ikinci adımımı teşkil eden Baskın ve Bir Kadın Meselesi eserlerimin konusunu Manisa’da görüp işittiğim olaylardan almışumdur.”⁷³

II.1.1.2. Bir Ölünün Mektupları: (Servet-i Fünun, Nu. 1000, 22 7.1326)

Bu hikâye, Prens Beyza Hanımefendi’ye, kendisini yirmi yıl önce seven bir genç aşık tarafından gönderilmiş mektuplardan oluşur. Bu genç, sevgisine karşılık bulmasının mümkün olmadığını bildiği için, kendisini, Mısır’da Elcize Bahçesi’ndeki bir ağaca asarak intihar eder.

Niyazi Akı, bu hikâyenin bitişini Maupassant’ın “Une Veuve” adlı hikâyesine benzetir. Bu hikâyenin sonunda da erkek kahraman tıpkı “Bir Ölünün Mektupları”ndaki gibi, sonu ölümle biten bir aşk vardır. Her iki hikâyenin de kahramanları, bir ağaca asılmak suretiyle intihar ederler.⁷⁴

Niyazi Akı’nın ortaya koyduğu bu etkilenmeyi kabul etmekle birlikte, hayatındaki bazı vak’aları, kişileri, mekânları bir şekilde hikâyelerine sokan yazarın, bu hikâyesini ele alırken ilk gençlik dönemlerine ait bir mektup olayına değinmek yerinde olacaktır.

Yakup Kadri, “Anamın Kitabı” adlı hatıra kitabının, “Güzel Prens” başlığını taşıyan bölümünde, Mısır’da evlerine sık sık ziyarete gelen, güzel kokulu, açık yakalı, süzgün bakışlı, zarif, tatlı, şuh prenesten ve ona duyduğu hayranlıktan söz eder. Çocukken onun dizinin dibinde oturarak onu seyretmek, kendisine, annesiyle ninesine olan sevgisinden daha başka bir heyecan verir. “Edebiyata ilk adımlarını attığı sıralarda” babasının kitapları arasında, bazı aşk mektupları müsveddelerini görünce, bu duygunun sadece kendisi tarafından hissedilmediğini anlayacaktır:

“O kitapları karıştırırken sayfalar arasında, kısa kısa beyaz mektup kâğıtları üstünde kendi güzel el yazısıyla yazılmış ve mutlaka kendi karihasından doğma manzum mensur bir nice edebiyat temrinlerinin de, kaç defa, gözüme çarptığını hatırlıyorum. Hattâ, bunlar içinde Abdülhak Hamid’in “Sefile”sindeki monoloğlar gibi şimdi nazımdan nesire, şimdi nesirden nazıma birkaç aşk mektubu müsveddesi de vardı. Günün birinde, edebiyata ilk adımlarımı attığım sıralarda, annem bana kim için yazıldığını, temize çekildikten sonra gizlice kime gönderildiğini hikâye edecek ve ben de bu Müz’ün Mısır tahtındaki Kleopatra’lardan hangisi olduğunu hatırlayacaktım. Onun bizim eve niçin sık sık geldiğini, bizde oturduğu müddetçe beni dizinin dibinden niçin ayırmadığını; uzun, ince parmaklı eliyle başımı okşayarak her vakit neden “minimini kocacığım” dediğini de bilecektim ve içimden babama karşı tâ gerilerden gelme bir kıskançlık duyacaktım. Zira, o ihtişamlı, o dilber prenses benim cânânım, ilk aşkımdı...”⁷⁵

⁷³ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, Bilgi Yay. Ank. 1969, . 48

⁷⁴ Niyazi Akı, *Yakup Kadri Karaosmanoğlu*, İst. 1960, s. 94

⁷⁵ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Anamın Kitabı*, İletişim Yay. İst. 1983, s. 73

II.1.1.3. Şapka: (Servet-i Fünun, Nu. 1004, 19. 8. 1326)

Bu hikâye de “Bir Kadın Meselesi” gibi, toplumun bir durum karşısındaki tavrını yansıtır. Fazıl adında bir Türk genci, İtalyan nişanlısı Claire’in isteği üzerine başına bir şapka geçirir ve Meşrutiyet’in ilânından sonra artık hürriyetin geldiğini ispat etmek için nişanlısıyla birlikte sokağa çıkar. İlk rahatsızlık tramvaya binince başlar. Kendisini tanıdıklarını zannettiği üç kişi, onların önüne oturlar, sürekli Fazıl’a ve nişanlısına bakarlar. Gençler, tramvay değiştirmekle de bunlardan kurtulamazlar. Üstelik bu kişiler, kendilerine laf atmaya da başlamışlardır. Tramvaydan indikten sonra Göztepe yokuşuna tırmanmaya başlayan iki nişanlı, izlendiklerini fark ederler. İzleyenler, tramvaydaki laubali kişilerdir. Fazıl’ın şapka giymesine karşı öfkelerini çeşitli sözlerle dile getirirler. Sonunda Fazıl dayanamaz ve üzerlerine atılır. İç kişi Fazıl’ı çok feci bir şekilde döverler.

Meşrutiyet yıllarında, siyasi cereyanların içerisinde pek yer almayan yazar, kendi fikirlerini kısmen buna benzer hikâyelerde dile getirir. Claire’in babasının ağzından dökülen şu sözler, aynı zamanda Yakup Kadri’nin bu konudaki düşüncelerinin bir ifadesidir:

“Hürriyet” diye söylendi, “hürriyet!. Ahval-i ruhiyesi hiç değişmeyen bir millet için hürriyet boş kelime!..”⁷⁶

II.1.1.4. Nebbaş: (Servet-i Fünun, Nu. 1028, 3.2.1326)

Bir tip hikâyesidir. Deli Mehmet adında kimsesiz, üstü başı perişan, zihnen pek sağlıklı olmayan bir adamın macerası anlatılır. Deli Mehmet gündüzleri Üsküdar halkının ağır işlerini görür. Gece de Karacaahmet mezarlığında yatar. Bir gün, Mümtaz Bey adında bir konak sahibinin seyisi Rüstem Ağa’nın ahırına girer. Rüstem Ağa’dan yemek ister. Rüstem Ağa` da ahırın ve atların temizliğini yapması karşılığında yemek verir. Böylece Deli Mehmet yeni bir iş bulmuş olur. Fakat bir müddet sonra ev halkı tarafından, mezarlıkta yatıp kalktığı ve hırsızlık yaptığı öğrenilir. Onun artık konağın ahırına girmesine izin vermezler. Aradan bir ay geçer. Deli Mehmet Karacaahmet mezarlığında dinlenirken, mezarlığa bir cenaze gelir. Bu cenaze, kendisini konakta istemeyen Muhsin Bey’in kızına aittir. Cenaze gömülür ve yakınları evlerine dönerler. O akşam Deli Mehmet, tıpkı bir çok kez yaptığı gibi, mezarı açar . Cenazenin tabut tahtalarını ve kefeni alarak, mezarı tekrar kapatır ve oradan uzaklaşır.

Yakup Kadri, aptal ya da şuursuz gibi toplumda her zaman karşılaşılabileceğimiz bu gibi insanların hayatlarına değinerek, toplumda böyle insanlarla birlikte yaşadığımızı dikkati çeker. Deli ya da buna benzer şuursuz insanlara, onun hikâyelerinde sıkça rastlarız. Yazarın bütün hikâyeleri bir gerçeklik tabanına oturmasıyla birlikte kimi zaman, her şeyi aslına sadık

kalarak. olduğu gibi aktarmadığı, her şeyi kendi hayalinde yeniden tanzim ettiği görülür. Nebbaş da bunlarda bir tanesidir. Hasan Ali Yücel'le yaptığı bir konuşmada, konuyla ilgili olarak şunları söylemektedir:

“Nebbaş, İzmir’de geçmiş bir vak’anın hikâyesidir. Halbuki Karacaahmet’te olmuş gibi yazdım. Bu bir havadisti, gazetede okumuştum. Tamamıyla hayal mahsulüdür .Onu aşağı yukarı duyuşumdan on sene sonra yazdım.”⁷⁷

Yazarın bu ve buna benzer tipleri yaratmasında çocukluğunda izlemeye gittiği Manisa tımarhanesindeki delilerin de kaynaklık ettiği üzerinde daha sonra durulacaktır.

II.1.1.5. Bir Tercüme-i Hal: (Servet-i Fünun, Nu. 1046, 9.2.1327)

Hikâyede Müderriszâde Elhac Necdet Efendi'nin hazin hayat hikâyesi anlatılır. O, daha dünyaya gelirken talihsiz doğmuş, iki gün sonra annesini kaybetmiştir. Hısım akraba annesinin ölümünden onu sorumlu tutmalarına rağmen, babası oğlunu çok sever. Annesiz büyümemesi için bir kadınla evlenir. Fakat görevi gereği kasabadan ayrılmak zorundadır. Oğlunu ve yeni evlendiği karısını kasabada bırakarak gider. Çok zeki bir çocuk olan Necdet Efendi'nin ne yazık ki hayatı eziyetle geçer. Üvey annesinin kötü hareketlerine maruz kalır.

Necdet, on iki yaşına gelir. Babası izinli olarak döndüğünde onu okuldan alarak Müderris Kâzım Efendi'nin yanına alim olması için verir. Necdet, artık hayatından memnundur. Fakat on yedi yaşına geldiği sene üzücü bir olay daha yaşar. Babası yine izinli olarak memleketine dönmüştür. Adam eve girer girmez, bir kızının olduğu müjdesiyle karşılaşır. Bu çocuğun kendisinden olmadığı kanaatine sahip olan baba, karısını derhal boşar, ardından da üzüntüsünden vefat eder. Herkes çocuğun, Necdet Efendi'den olduğuna inanmakta ve için için suçlamaktadırlar.

Daha sonra Necdet Efendi bir sene boyunca miras davalarıyla uğraşmaya başlar. Nihayet mirasın yarısını alabilir. Bu bile kendisine çok görülür. Çünkü mirasını meyhanede, kârhanede yiyip tüketeceğine hükmederler. Bütün bu söylentilere dayanamayan Necdet Efendi gerçekten de içkiye düşer. Etrafında da bir çok kişi toplanmaya başlar. Sarhoş olduğu günlerden birinde çıkan silâhlı bir hadise yüzünden hapse bile girer. Hapisten çıktıktan sonra artık daha düzenli yaşamaya karar verir. Kendini yeniden kitaplara verir. Bu arada Amcazadesi Selime'ye aşık olur. Gizli gizli buluşmaya başlarlar. Fakat, kendisini zaten pek sevmeyen akrabaları bu durumdan hoşlanmazlar ve eğitimini sürdürmesi gerektiği bahane ederek Necdet Efendi'yi İstanbul'a gönderirler.

⁷⁶ Yakup Kadri Karaosmanoğlu. *Bir Serencam*, İletişim Yay. İst. 1998, s. 81

⁷⁷ Hasan Ali Yücel. *Edebiyat Tarihimizden*, İletişim Yay. İst. 1989, s. 117

İstanbul'da altı yıl sıkıntı çekerek tahsilini sürdüren Necdet Efendi bir ara Mekke'ye de gider. Kolera vak'ası yüzünden, dönüş yolculuğu hayli perişan geçer. (Yalnız Kalmak Korkusu, isimli hikaye hakkında yapılan söyleşide yazar, Mısır'dan memlekete dönerken, kolera nedeniyle uzun süre karaya çıkarılmadıklarından söz eder. Bu hikâyenin konusunun Manisa'da geçmesiyle birlikte, yazarın bu gibi izlenimlerden de yararlandığı söylenebilir.) Nihayet Elhac Necdet Efendi memleketine döner. Fakat geride bıraktığı hiçbir şey yerinde değildir. Her şeyi akrabaları tarafından talan edilmiştir.

Necdet Efendi Cami Müderrisliğine tayin edilir. Fakat halk bundan hoşnut olmaz, çünkü onun bu makamı rüşvet yoluyla elde ettiğine kanidirler. Necdet Efendi Cami müderrisliğini iki sene devam ettirir. Bu arada karıştları çoğalır. Bir gün evi bile basılır. Can güvenliği tehlikeye giren Necdet Efendi, kasabayı bırakıp merkez vilâyete taşınır. Burada üç sene kalır. Üç sene içinde "Hilâfet ve İslâmiyet" adlı bir kitap yayınlar. ve vilâyette ünlenir. Bu arada Amcazadesi ölür. Bir yandan kendisi, bir yandan da avukatı İhsan Bey'in uğraşmasına rağmen Amcazadesinden kalan, hakkı olan mirası alamaz. İhsan Bey'e göre Necdet Efendi'nin başına gelenlerin hepsi, halkın cahilliğinden ileri gelmektedir.(Yazar kendi düşüncelerini İhsan Bey aracılığıyla ifade eder.)

Necdet Efendi artık kendini yeni bir mücadeleye adar. Şehre yeni gelen ileri görüşlü bir müderrisle kendi kasabasında bir mektep açarlar. Mektebe her gün yeni öğrenciler kaydolar. Bu mektep, o havalide misli görülmemiş bir mektep olur. Dersler arasında musiki, teganni, jimnastik, Fransızca gibi dersler de vardır. Halk bunları tepkiyle karşılamakla birlikte, o sene başarılı bir yıl olur. Fakat, bir gece cahil halkın bir türlü benimsemediği bu mektep ateşe verilerek yakılır. Necdet Efendi üzüntüden bayılır. Üç gün sonra yangının kasıtlı çıkarıldığı anlaşılır.

Bu olaydan sonra Necdet Efendi yine vilâyete yerleşir ve bir gazete çıkarmaya başlar. Fakat bu sefer de gazetede yazdığı bir makalesinden dolayı Bitlis'e sürgün edilir ve Hürriyetin ilânına kadar, orada kalır. Hürriyetin ilânından sonra memleketine dönen Necdet Efendi coşkulu bir kalabalık tarafından karşılanır. Onu kasabanın belediye riyasetine tayin ettirirler. Fakat dürüstlükten ödün vermeyen Necdet Efendi ile diğer azalar arasında kısa zamanda sürtüşme çıkar ve istifa etmeye zorlanır. Hatta tehditler bile alır. Kendisini hürriyetten sonra bir kahraman gibi karşılayan halk, şimdi de bir vatan haini gibi muamele ederek görevini bırakmasını istemektedir. Nihayet halk ayaklanır ve belediye binasını basarlar. Necdet Efendi kendisini dışarıya atar. Sokaklarda hızla koşmaya başlar. Halk da arkasında koşarak kovalamaya başlarlar. Necdet Efendi hızla bir kadayıfçı dükkânına girer ve oradaki adama

kendini saklaması söyler. Adam ise elindeki hamur kepçesini başına geçirir. Necdet Efendi o olaydan dört gün sonra 4 Eylül 1908’de kalp sektesinden ölür.

Bu hikâyenin kahramanı Manisa’da gerçekten yaşamış Cevdet Efendi isminde birisidir. Cevdet Efendi gerçekten de belediye binasından kovulmuş, çürük domates yağmuruna tutulmuştur.⁷⁸

II.1.1.6. Bir Serencam: (Servet-i Fünun, Nu. 1081-2-3, 9-16-23.2.1327)

Bir Serencam, yazarın Mısır’daki çocukluk ve ilk gençlik hatıralarının izlerini taşıyan hikâyesidir. Hikâyede, İstanbul’dan gemi ile getirilerek Mısır sarayına cariye olarak satılan, bir çok kez kaçma teşebbüsünde buluna fakat başaramayan esir kızlardan bir tanesinin başından geçenler anlatılır. Hikâyenin genç erkek kahramanı, onu İstanbul’dan İskenderiye limanına gitmekte olan bir gemide tanır. Kız oldukça güzeldir. Genç, kızların rahat etmesi için kendi kamarasını verir. Yolculuk boyunca birkaç kez konuşma fırsatı bulurlar. Esirci, kızları, kendisinin de misafir olarak bulunacağı Hidiv sarayına satacaktır. Nitekim Mısır’a vardıklarında Hidiv sarayında tekrar karşılaşırlar. Mahdur adındaki esir kız bir gece, gemide karşılaştığı gencin odasına gelir ve ertesi gün kaçacağını söyler. Gerçekten de kaçma teşebbüsünde bulunur. Fakat yakalanır ve cezalandırılır. O güne kadar, kaçmaya teşebbüs eden kızların harem ağaları tarafından boğulup Nil nehrine atılmak suretiyle cezalandırıldıkları söylentisi yaygın olduğu için genç, Mahdur’un da aynı cezaya çarptırıldığını zanneder. Bu üzüntüden dolayı hastalanır.

Uzunca bir hastalık devresi atlattıktan sonra, kendini yeniden toparlamak için yürüyüşlere çıkmaya başlar. İşte bu yürüyüşlerden birisinde tesadüf eseri Mahdur’la yeniden karşılaşır. Mahdur, süslü bir arabada tüller, ipekliler içerisinde ona bakar. Fakat araba hareket etmektedir. Genç bir müddet arabanın arkasından koşar. Amcasının evine döndüğünde Mahdur’u gördüğünü sevinç içinde söyler. Amcası da ona gerçekleri anlatır. Mahdur, Paşa’nın odalıdır. Saraydaki boğdurma hikâyesi ise, kaçmaya teşebbüs eden kızlara göz dağı vermek için çıkartılmıştır.

Mahdur’la bir şenlik yerinde tekrar karşılaşırlar. Mahdur, yine süslü bir arabada, oldukça zengin bir görünüm içerisinde. Herkesin şenlik gösterilerini seyre daldığı bir sırada arabaya yaklaşarak onunla konuşma fırsatını yakalar. Mahdur, her türlü zenginlik ve gösteriş içerisinde yaşamasına rağmen yine de yüreğinden özgürlük hissini atamamıştır. Hâlâ kaçıp İstanbul’a gitmek istemektedir. Birbirlerine adreslerini verirler ve birlikte kaçmak için planlar yaparlar. Sonunda Mahdur, bir mektupla, kaçabilecekleri günü ve saati bildirir. O gün

⁷⁸ Hasan Ali Yücel. *Edebiyat Tarihimizden*, İletişim Yay. İst. 1989, s. 116

geldiğinde ne yazık ki Mahdur ortalarda yoktur. Bir daha da hiç karşılaşmazlar. Yalnız, Mahdur artık sahibinin evinde de değildir.

Bu hikâyede yazarın, özellikle çocukluk hatıralarının en güzellerini yaşadığı Mısır'dan birçok izlere rastlanmaktadır. Her şeyden önce hikâyede Mısır'daki Hidiv sarayıyla münasebet, amca aracılığıyla kurulmuştur. Yazarın babası Kadri Bey, zaten doğrudan doğruya Mısır'daki İbrahim Paşa konağına, bir saraylı hanımla evlenerek girmiş bir damattır. Yakup Kadri, bu nedenle yedi sekiz yaşlarına kadar yaşadığı Mısır'da, saraya cariyeye olmak üzere satılan kızların hayatlarını yakından tanımıştır. Ayrıca, babasının ölümünden sonra annesi, kardeşiyle kendisini akşamları yanına oturarak saraydaki genç kızlık anılarından, babasıyla nasıl evlendirildiğinden söz eder.⁷⁹ Bunlar küçük Yakup Kadri'nin hayalinde önemli izler bırakır. Yine hikâyede sözü geçen mekânların hemen çoğunun hatıralarında izleri vardır. Hikâyeye kahramanı genç, Mahdur'un öldürüldüğü zannıyla hastalandıktan bir müddet sonra, tekrar kendine gelmek için dolaştığı yerler, süslü hanımların yaptığı araba gezintileri hep çocukluk günlerinden hatırlanan yerlerdir. Yazar bunları, *Anamın Kitabı*'nda, "Geçmişî Özleyiş" başlığı altında dile getirir.⁸⁰

II.1.1.7. Bulgar Köyünde Bir Gece: (Rûbab, Nu. 41, 25.10.1328)

Ekim 1912' de yayınlanan bu hikâyenin tam olarak hangi tarihi ve hangi şartlar altındaki durumu yansıttığı anlaşılammamaktadır. Muhtemelen henüz Balkanlardaki toprakların elden çıkmadığı bir zamanda, bir Bulgar köyüne giden tahsildarların karşılaştıkları durum ele alınmış, Bulgar köylülerinin Türklere karşı tavırları yansıtılmak istenmiştir.

İki tahsildar, jandarma çavuşu Şaban Ağa'nın rehberliğinde bir Bulgar köyüne giderler. Akşam olmuş hava iyice soğumuştur. Karınlarını doyuracak ve konaklayacak bir ev aramaya başlarlar. Fakat, yabancıların geldiğini çok uzaklardan haber alan köylüler, evlerde hiçbir yiyecek bırakmadan yanlarına alıp köyü terkedip saklandıkları için, ortada kalırlar. Şaban Ağa kilisenin çanını çalmaya başlar. Kilisenin papazı saklandığı yerden çıkıp gelir, fakat onlara yardımcı olmaz. Bunun üzerine Şaban Ağa, köye zarar vermeyecek şekilde bazı ateşler yakmaya başlar. Köylülerinin yakılacağından korkan bazı köylüler, saklandıkları yerden çıkıp gelirler. Yolcular o geceyi muhtarın evinde geçirirler. Yolcuların karınları doyurulur. Muhtar, gelinlerini bu yabancıların yanında sabaha kadar bırakır. Fakat, sabahleyin yolcular uyandıklarında odada iki domuzdan başka bir şey bulamazlar. Bulgar köylüleri kadınlarının

⁷⁹ b.k.z. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Anamın Kitabı*, İletişim Yay. 1983, s. 133

⁸⁰ b.k.z. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Anamın Kitabı*, İletişim Yay. 1983, s. 21

namusunu feda ederler, fakat jandarmanın ve görevlilerin tahsil edecekleri hiçbir şey bırakmazlar.

II.1.1.8. O Kadın: (İkdam, Nu. 5916-7-8, 10-11-12.8.1913)

Yakup Kadri'nin hikâyeciliğinin ilk dönemine ait bu eserde, daha önceleri, Araba Sevdası, Şık gibi romanlarda karşımıza çıkan "alafranga züppe" tipine oldukça benzer bir insan tanırız. Pertev Necati Bey. Arkadaşı Ziya'nın kendisine anlattığı zengin olma şekli ile sürekli hayaller kuran Pertev Necati Bey, sürekli olarak dul, yaşlı ama zengin bir kadınla evlenerek rahat bir hayata kavuşma saplantısıyla, her gün yeni kıyafetler giyip kendisine bakım yaptıktan sonra, genellikle zengin hanımların bulunduğu, o zamanın Beyoğlu yanında yeni moda olmaya başlamış Nişantaşı, Şişli, Moda, Fener gibi semtlerinde dolaşmaya başlar. Yine Ziya ile Fener'de böyle hayaller kurarak oturdukları bir sırada Gülsüm adında zengin bir dulun, kendileriyle ilgilendiğini görür. Necati Bey çok umutlanır. Kendisiyle tanışma, evlenme hayallerini kurduğu sırada, Gülsüm Hanımın Ziya ile evleneceğini öğrenir. Bütün hayalleri yıkılan Necati Bey, yine Fener'de önünden arabalı hanımların gelip geçtiği bir ağaç altında oturarak, hayal kurmaya devam eder. Fakat arada bir çıkartarak kendine baktığı aynadan, yavaş yavaş yüzünde çizgiler belirmeye başladığını görür.

Yazar, ilerine yazacağı romanlarda ele aldığı, lüks hayatların yaşandığı mekânları daha şimdiden ismen belirtmeye başlamıştır. Annesi ve kız kardeşiyle Kadıköy'de oturan yazar, daha İstanbul'a geldiği ilk yıllarda bu şehrin iki ayrı yüzü olduğunu fark ettiğini hatıralarında belirtir. O günün kibar insanları ve gençler özellikle buralarda oturma özlemi içindedirler:

*"İstanbul'un kibar semti, birkaç yıldan beri Şişli ile Nişantaşı olmuştur. Bu semtte oturmayı kibarlığı bakımından değil ama, Beyoğlu'na yakınlığı için biz deyani Abdülhak Şinasi'nin iki ayrılmaz arkadaşı Refik Halit'le ben de tercih ederdik."*⁸¹

II.1.1.9. İki Meçhul Şahıs: (İkdam, Nu. 5924, 18.8.1913)

Hikâyede bir kaplıca kasabasına gelen, garip davranışlı iki kişi anlatılır. Yalnız kaldıklarında bile pek konuşmayan sestem çok korkan bu insanların alışveriş ihtiyaçlarını yerine getiren hizmetçi kadın, eczanelerden morfin eter gibi malzemeler alınca, eczacı çok meraklanır. "Bütün günlerini Paris Esrarı, Sherlock Holmes, Arcin Lupin, Monti Cristo gibi romanlar içinde geçiren bir adam olduğu için" bu insanları izlemeye karar verir. Bir akşam onları deniz kenarında bir taşın üzerinde otururken görür. Karanlıktan yararlanarak çok yakınlarına kadar sokulma imkânı bulur. Konuşmalarından, onların silâhla ve bıçakla bir

⁸¹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, Bilgi Yay. Ank. 1969, s.310

kişiyi öldürdüklerini öğrenir. Yabancılar, onun varlığından haberdar olunca var kuvvetiyle koşmaya başlar. Ertesi sabah jandarmalar eve geldiklerinde kimseyi bulamazlar. Yabancılar, kendi sırlarıyla kayıplara karışmışlardır.

Belirli bir mesajı olmayan hikâyede macera, sır ve cinayet motifleri etrafında merak unsurunu öne çıkartan yazarın, hikâyeciliğinin ilk yıllarında yukarıdaki sözü edilen romanların da etkisinde olduğu görülmektedir. Yazarın bundan sonraki iki hikâyesi de aynı doğrultuda yazılmıştır.

II.1.1.10. Mehdi Efendi'nin Keşfi: (İkdam, Nu. 5935, 29.8.1913)

Mehdi Efendi, yeğenini öldürmekten sorumlu tutulan ruh hastası bir adamdır. Mehdi Efendi, sürekli kendisine “Sen pusulayı şaşırıyorsun” diye ikazda bulunan, ele avuca sığmaz yeğenini bir bunalım sonucunda boğarak öldürmüştür. Fakat kendisi bunun bir cinayet olduğunun farkında değildir. Ona göre bilimsel bir deney sonucunda bir can kaybı meydana gelmiştir. Bu da bilim adına, hiçbir şeydir. Burada daha önce sözü edilen gerilim romanlarının etkisi görülmekle birlikte hikâyeye, yazarın çocukluk dönemlerine ait Manisa tımarhanesi gözlemlerinin malzeme sağladığı sanılmaktadır.

II.1.1.11. Döşeli Oda: (İkdam, Nu. 5940, 9.9.1913)

Hikâyede, öğrenim görmek için İstanbul'a gelen taşralı bir gencin başına gelenler anlatılmaktadır. Rıza Efendi Beyoğlu'nda bir apartmanın çatı katında döşeli bir oda kiralar. Odanın şehir zevkine göre döşenmiş olması, taşralı genç için adeta bir zevk kaynağıdır. Pek fazla sosyal faaliyeti olmayan genç için hayatı okulla ev arasında bir çizgi takip eder. Oldukça içe kapalı bir yapıya sahip Rıza Efendi, özellikle kadınlara karşı çok çekingen ve sıkılgan bir tavır sergilemektedir. Bu nedenle alt komşusu olan evli genç kadınla her karşılaşmasında tuhaf hislere kapılır. Bir evine her zamankinden erken gelen Rıza Efendi, odasının kapısı önüne gelince içeriden garip sesler duyar. Anahtar deliğinden içeriye baktığında alt komşusu genç kadının, içeride bir yabancıyla birlikte olduğunu görür. Kadın haftanın iki günü, Rıza Efendi odasında, bir başkasıyla buluşmaktadır. Bu anlayan Rıza Efendi de kendisine yeni bir eğlence bulmuş gibi, onların buluştukları günlerde Anahtar deliğinden onları gözetler. Fakat bu böyle sürüp gitmez. Bir gün kadın yine Rıza'nın odasında bıçaklanarak öldürülür. Rıza Efendi, kanlar içinde yerde yatan kadını alarak yatağın üstüne koyar. Biraz sonra gelen zaptiye heyeti ise, tek zanlı olarak Rıza Efendiyi bulur.

II.1.1.12. Rahmet (Merhamet): (Yeni Mecmua, Nu. 24, 20.12.1914)

1908 Meşrutiyet'inin ilânından başlayarak, Mütâreke yıllarına kadar uzanan bir takım toplumsal ve siyâsî olaylar, yazarın sanatında yavaş yavaş değişikliğe yol açar. Bir çöküş devri çocuğu oluşu, İstanbul'a ayak uyduramayışı, dönemin genel hüznü ve bünyesinin

zayıflığı onda bir takım ruhi sıkıntılara yol açar. Bu sıkıntılara bedenî rahatsızlık da eklenince, bir müddet İsviçre’de tedavi görmek mecburiyetinde kalır. Bir iç bunalımıyla birlikte gelen değişim, onda bir yandan çocukluk yıllarını özleyiş biçiminde otağa çıkarken, bir yandan da yazarı, Nev Yunanîlik’e ve mistisizme yaklaştırır.

“Rahmet” işte bu sıkıntıyla gelen bir gerçeği arayışın hikâyesidir. Hikâyenin kahramanı Emin, anlaşılmaz bir huzursuzluk içerisindedir. Bir zamanlar bütün benliğini verdiği sevgilisi de bu sıkıntının çözümüne yetmez. Nedenini bilmeden yaşadığı bu buhranın çözümünü yine bir sıkıntılı olayda bulur. Sultanahmet Camisi’nin avlusuna toplanmış, savaş bozgunu bir çok askerin ve halkın çektiği sıkıntıyı görünce, kendi şahsında topladığı bütün hüznlerin toplum hüznüne kaydığını hisseder. Bu yüzden hikâye Emin’in şahsında, Yakup Kadri’de meydana gelen dönüşümün hikâyesidir. Bu çöküş psikolojisi, yerini önce birey olarak kendini sorgulamaya, daha sonra da kendi bireyselliğinden çıkarak bütün aydınları ve topumu sorgulamaya bırakır. Özellikle romanları bunun için en elverişli zeminler olur.

Rahmet hikâyesinde, Emin’in iç sıkıntıları arasına karışan, antik Yunan destanlarına özgü bir okyanus tasviri, “teselli bulmak için adlarını büyük destanlara, tarihlere bırakmış eski büyük aşıklar”dan ve ilâhelerden söz etmesi yazarın Nev Yunanîlik tasavvuruyla ilgilidir. Dante’nin İlâhî Komedyası’ndaki Cehennem’den, Shakespeare’in Otello’sundan, Hamlet’ten söz etmesi, yazarın, Emin’in şahsında bütün batı klasiklerine vakıf olduğunun bir ifadesidir. Ayrıca, yine o yıllarda(1914-1915) yazarın, iç sıkıntısı ve arayışlar dönemi münasebetiyle Bektaşî tekkesine devam ettiği de bilinmektedir.

II.1.1.13. Baskın: (Hilâl Matbaası, 1330/1914)

Baskın hikâyesi de tıpkı bir çok hikâyesi gibi temelini Yakup Kadri’nin çocukluk hatıralarından alır. Hikâye halkın namus konusundaki hassasiyetini dile getirir.

“Baskın. O bizim mahallede olmuştur, Manisa’da daha ben ancak sekiz, dokuz yaşında idim. Tabii, baskın nedir, niçindir, bilmiyordum. Gece karanlığında, bize komşu oturan....Hanımın evine bir kalabalık geldi. Hırsız mı vardı, neydi, bilmiyordum. Beni enpresyone eden şey, sadece gece vakti böyle bir cemaatin bu eve gelişi idi. Seneler sonra işin aslını öğrendim. Ve çocukluğumda hayalime yer etmiş izleri toplayarak onu yazdım.”⁸²

Yazar, olayı Aydın’da geçmiş gibi gösterir. Tahrirat başkâtibi Hilmi Efendi, tayin edildiği Aydın’da annesiyle birlikte iki seneden beri oturmaktadır. İstasyonda İzmir’den gelen trenleri izlemekten ve bir Rum meyhanesinde mastika içmekten başka sosyal hiçbir aktivitesi olmayan bu şehirde canı çok sıkılır. Üstelik bir de kadınsız geçen bu günler iyice azap halini almaya çalışır. Nitekim bir gün çocuklu bir dul kadın, kendisine ilgi gösterir. Yüzünü bile göremediği bu kadın kimi zaman, akşam namazı vakti, Hilmi evinin önünden geçerken, küçük

⁸² Hasan Ali Yücel, *Edebiyat Tarihimizden*, İletişim Yay. İst. 1989, s. 117

mektuplar atmaya başlar. Bu böylece iki ay kadar sürer. Yine bir gün kadın, kendisini akşam evine davet eder. Gece olunca Hilmi Efendi, kadının evinin önüne gelir. Kapı açıktır. Kadın, onu içeriye alır ve bir kadın entarisi getirerek giydirir. Tam o sırada kapı vurulmaya başlar. Mahalleli, Hilmi Efendi'nin eve girdiğini görüp baskına gelmiştir. Kapı vurulmaya başlayınca baskına uğradıklarını anlayan Hilmi Efendi ve kadın, ne yapacaklarını şaşırırlar. Hilmi Efendi, hemen pencereyi açarak aşağıya atlar. Mahalle halkı, kapıyı kırarak içeriye girerler. İçeride Hilmi Efendi'yi bulamayınca pencereden aşağıya atladığını anlarlar. Aşağıya indiklerinde ise Hilmi Efendi'nin cesediyle karşılaşır.

II.1.1.14. Yalnız Kalmak Korkusu: (Hilâl Matbaası, 1330/1914)

Yakup Kadri bu hikâyesinde, İstanbul'da bindiği bir gemi ile uzun bir yolculuktan sonra Marsilya'ya, oradan da Paris'e giden Macit'in, bütün bir yol boyunca ve Paris'e ulaşıktan sonra da devam eden iç sıkıntılarını konu edinir. Macit'in yaşadığı iç sıkıntısı vatandan, sevdiklerinden ayrılışın bir özlemi değildir. O sadece yalnızlık korkusu çekmektedir. Bu korku o kadar şiddetlidir ki adeta bir ruh hastalığı halini alır. Kaldığı otelde, iki bunalım geçiren Macit, üçüncü günün akşamı kendisini sokağa atar. Nereye gittiğini bilmeden yürümeye başlar. Kendine geldiğinde otelinden hayli uzaklaşmış olduğunu fark eder. Tam bu sırada yanına genç bir kız yaklaşır. Kız, Macit'i oteline geri götürür. O geceyi beraber geçirirler. Sabahleyin Macit gayet huzurlu bir şekilde uyanır. Ernestine adındaki pek de güzel olmayan bu kız, onun bütün korkularını alıp götürmüştür. Macit bu kıza bağlanır ve sürekli olarak kendisiyle birlikte kalmasını ister ve onu İstanbul'a beraberinde getirir.

Hikâye, çok gerçekçi ruh tasvirleriyle doludur. Hasan Ali Yücel'in Yakup Kadri ile söyleşisinde, yazar bu konuyla ilgili olarak şu şekilde bir hatırasından söz eder.

*"Yalnız Kalmak Korkusu. O, bizzat benim başımdan geçmiştir. Ben Mısır'da on dört on beş yaşında bir nevrasteni krizi geçirmiştım. Bende, yalnız kaldığım zamanlar dualité, ikilik olurdu. Elime bakardım, bu benim elim mi diye, şüpheye düşerdim. İskenderiye'den İzmir'e geliyorduk. O zaman kolera çıkmıştı. Bizi İzmir'e bırakmadılar. Vapur Rire'ye gitti. Vapurda on beş gün kaldık. Yalnız kalmaktan korku, bu sırada beni çok rahatsız etti. Hikâyenin öbür tarafı, tamamıyla hayal mahsulüdür."*⁸³

II.1.1..15 Dokunma Belki Kahramandır: (İkdam, Nu. 6965, 19.6.1916)

Hikâyede, Balkan Savaşlarında, Birinci Dünya Savaşında birçok cephede mücadele veren Türk toplumunun, kendi içinden birçok isimsiz kahraman çıkardığı, her gün bunlardan biriyle karşılaşabileceği anlatılmaktadır. Hikâye adeta Rahmet'in bir devamı gibidir.

⁸³ Hasan Ali Yücel, *Edebiyat Tarihimizden*, İletişim Yay. İst. 1989, s. 117

Rahmet'te Balkan Bozgunu sıraları ele alınırken, burada bu bozgun içerisinde bulunmuş, daha sonra Kafkasya, Çanakkale savaşlarına katılmış ve hâlâ Millî Mücadele hırsını yüreğinde taşıyan bir arabacının anlattıklarına yer verilir. Balkan bozgunu sırasında İstanbul'a çekilen halk ve askerlerin perişan durumlarına bizzat şahit olan yazar, bir çok hikâyesinde bu manzarayı dile getirmiştir. Bu görüntüyü Gençlik ve Edebiyat Hatıralarında şu şekilde dile getirir.:

"Balkan Harbi patlak vermişti ve ben öğle sonralarımı artık Erenköyü park ve bahçelerinde geçiremez olmuştum. Her sabah, erkenden, soluğu Babiâli caddesinde alıyor, o gazete idarehanesinden bu gazete idarehanesine girip çıkarak akşamı ediyor. Ve geç vakit, kulaklarımda birbirini tutmayan harp haberlerinin uğultusuyla ahmaklaşmış bir halde eve dönüyordum....Derken, İstanbul'un içi ve hele Sirkeci tarafları bir mahşer yerine dönüverdi. Asker ve sivil, birbirine karışmış perişan bir kalabalık ortalığı kapladı. Gittikçe kabardı. Caddelerden taşı. Meydanları, cami avlularını tıklım tıklım doldurdu.

*Neydi bu? Buna bir askerî bozgun manzarası denilemezdi. Bu, sıska çocukları, solgun benizli kadınları, saç sakalına karışmış erkekleriyle jeolojik bir âfetten güçbelâ kurtulabilmiş insan yığınlarının trajik levhasıydı. Ve kimdi bu insanlar? Bizim çocuklarımız, bizim analarımız. Babalarımız, ve kardeşlerimizdi."*⁸⁴

II.1.1.16. Küçük Zabit: (İkdam, Nu. 6966, 20. 6. 1916)

Askerlik görevinin kutsallığını yücelten küçük hikâyelerinden biridir. Yakup Kadri'nin asker imajına duyduğu ilgi daha çok küçükken Mısır'da başlar. O zamanlar İngiliz askerlerinin giydiği üniformalar, silâhlarıyla bir oyuncak gibi oynayırları, Yakup Kadri'nin yüreğinde daha o zamanlar asker olma arzusunu uyandırır. Mısır'daki Elf Sanf adlı oyuncakçı dükkânı tam hayallerini gerçekleştirebileceği bir yerdir:

*"Askerlerimi, en bilgin tabiyecilere, en yiğit kumandanlara parmak ısırtacak bir maharet ve cür'etle saf saf dizip kimini bacaksız, kimini kolsuz bırakıncaya dek dövüştürmüyor muydum?....O gün, ben, babamı, Karaosmanoğlu Kadri Bey'i bana bir İngiliz üniforması alsın diye zorlamış durmuştum. Evet, çeneden kayışla tutturulmuş kaskı, yıvarlak, pırıl pırıl sarı maden düğmeleriyle al çulhadan ceketi ve bir at cambazı mayosunu andıran daracık, beyaz pantolonuyla tam bir İngiliz üniforması...Bu, benim öteden beri İngiliz kışlaları önünden geçerken kapıda nöbet bekleyen erlerde görüp de seyrine doyamadığım ve imrenip durduğum bir kıyafetti."*⁸⁵

Çocuk Yakup Kadri'nin, askerlik mesleğine karşı sevgi beslemesinde Hakkı amcasına karşı duyduğu sevginin de büyük etkisi vardır. Hakkı Amca, babasının ana ayrı kardeşidir. İstanbul'da Askerî okul öğrencisidir. Bir gün İstanbul'dan Manisa'ya ziyaretlerine gelir. Henüz pek geç bir delikanlı olan Hakkı Amca, Yakup Kadri'nin gözünde büyük bir kahramandır:

⁸⁴ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, Bilgi Yay. Ank. 1969, s. 75, 76

⁸⁵ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Anamın Kitabı*, İletişim Yay. İst. 1983, s. 26, 27, 28

*"Onu ilk gördüğüm vakit mavi mavi gözleri, incecik sarı bıyıkları, uzun narin endamı ve kenarları yeşil şeritli asker esvabıyla ne kadar hoşuma gitmişti! Hele, ayak sesini duyurmaksızın öyle bir süzülüp akar gibi yürüyüşü vardı ki, taklit edebilmek için günlerce uğraşıp durmuştum. Hakkı amcam bu narinliği ve seyyalliğiyle beraber bir dev kadar kuvvetliydi de..... Ben böyle bir amcaya malik olmaktan çok iftihar duyacaktım ve ondan bu kuvvetin sırrını öğrenmeye çalışacaktım."*⁸⁶

Yakup Kadri'nin bu kadar gözünde büyüttüğü amcası, bir gün kapıya gelen zaptiyelerce tutuklanıp götürülür; çünkü, Hakkı Amca bir asker kaçağıdır. Fakat bu olay bile Yakup Kadri'nin, amcasını her zaman bir kahraman olarak hatırlamasını engelleyemez. Narin, romantik ama güçlü Hakkı amcasını, ilerde yaratacağı "Kıralık Konak"ın Hakkı Celis'ine bir prototip olacak şekilde hafızasına yerleştirir.

Yine çocukluk ve ilk gençlik arası yaşlarında, tıpkı askerler gibi bir silâha sahip olma isteğini "Kabadayılıklarım" başlığı altında Anamın Kitabı'nda anlatır. İlk gençlik döneminde tanıdığı bir de Osman Ağabey'i vardır. Bu, komşuları ve ilk ev sahipleri olan Hulûsi Bey'in yeğenidir:

*"Bizim mahallede peydah olan sarı bıyıklı, ince endamlı bir Erkân-ı Harbiye mektebi talebesi, yakasının sırma işlemeleri, kollarının ta omuz başlarına kadar uzanan kırmızı şeritleri, şıkır şıkır mahmuzlariyle bana yeni bir geleceğin göz kamaştırıcı ufkunu açıvermişti."*⁸⁷

İşte bütün bu özleyişler, Yakup Kadri'nin kaleminde bir gün "Küçük Zabit, Hakkı Celis, Ahmet Celâl ve Binbaşı Hakkı Bey olarak gittikçe olgunlaşan bir tip şeklinde karşımıza çıkacaktır.

Küçük Zabit'te yazar, henüz yirmi iki yaşında, fakat daha küçük gösteren cılız, sarışın bir İstanbul'lu gencin, hiç ummadığı bir şekilde, kendisini asker olarak cephede buluşunu anlatır. Garip bir tesadüfle, cephede karşı karşıya geldiği düşmanı da bir zamanlar Beyoğlu gecelerinde, kendisiyle sohbet arkadaşlığı yapan Fransız bir gençtir. Her iki genç de hayatta kalmak için mücadele vermek zorundadır. Bu olay, Küçük Zabit'in asıl benliğini bulmasına yol açar. Bu da bir dönüşümün hikâyesidir.

II.1.1.17. Sılada: (İkdam, Nu. 6971, 24.6.1916)

Yazarın, askerlik ruhunu yüceltiği hikâyelerinden birisidir. Birinci Dünya Savaşı'nda, çeşitli cephelerde vuruşan aynı memleketli üç gencin, köylerine döndükten sonra yaşadıkları durumlar ve duygularına yer verilir.

Yaralanarak getirildikleri hastanede tesadüfen karşılan üç hemşehri, iyileştikten sonra ikişer ay izin alarak memleketlerine, Afyonkarahisar'la Uşak arasındaki Işıklar köyüne birlikte dönerler. Köylerine ulaşıncaya kadar hasret duyguları içerisinde oldukça heyecanlı

⁸⁶ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Anamın Kitabı*, İletişim Yay. İst. 1983, s. 65, 66

⁸⁷ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Anamın Kitabı*, İletişim Yay. İst. 1983, s. 156

görünen gençleri, eşleri, çocukları ve diğer hısım akrabaları aynı coşkunluk içerisinde karşılarlar. Herbiri kendi evinde hasret giderdikten sonra, sabaha kadar cepheye yaşadıklarından söz eder. Daha sonraki günlerde de askerlik hatıralarını anlatmaya devam ederler. Bu durum artık aileleri rahatsız edecek bir duruma gelir. Askerler, günlük hayatın gereği işlerle ilgilenmemekte, askere alınmadan önceki sosyal hayata geri dönememektedirler. Çünkü onlar, asıl kişiliklerini askerde bulmuş, hayatları askere alındıktan sonra bir anlam kazanmıştır. Her üçü de iznin bir an önce bitmesini ve tekrar cephelere geri dönmeyi sabırsızlıkla beklemeye başlarlar. Yazarın bundan sonraki hikâyelerinde de aynı duyguların, çeşitli şekillerde dile getirdiği görülecektir.

II.1.1.18. Ses Duyan Kız: (İkdam, Nu. 6973, 26.6.1916)

Yakup Kadri, bu hikâyesinde nişanlısı Balkan Savaşlarında şehit düşen bir kızın başından geçenleri anlatır. Kız, nişanlısı şehit düştükten sonra, yalnız kendisinin duyduğu birtakım sesler dinlemeye başlar. Bu sesler kendisine, “Kalk!, ” “Kalk Emine, memleketi düşmanı bastıyor. Ne duruyorsun? Memleketi düşman sarıyor” demektedir. Bir gün yine yatağından fırlar, köyü baştanbaşa dolaşarak, “Yol göründü, yol göründü; haydi hazır olun! Yol göründü!” diye bağırır. Köylülerin, “Nereye, kimler gidiyor?” diye sormaları üzerine, “Kadın, kız ne kadar genç varsa... Düşmana karşı, cenge, cenge, cenge!...”diyerek cevap verir. Emine aklını oynattı diyerek eve kapatırlar. Ses duyan kız yine, “Bırakın beni; ben yalnız giderim. Kara Fatma gitmedi mi? Ben de giderim. Vâcip oldu! Vacip oldu!” diye bağırır. Kız birkaç gün sonra ortadan kaybolur. Daha sonra onu köyün yakınındaki bir kayalığın dibinde ölmüş olarak bulurlar. Adli tıp raporu, bıçak darbesiyle ölmüş olduğunu belirtmesine rağmen köylüler hiçbir yara izine rastlamazlar. Bu olaydan sonra askere gidecekler, nişanlısı askerde olanlar hep bu kızın mezarını ziyaret ederler.

II.1.1.19. Bir Yüz Karası: (İkdam, Nu. 6977, 30.6.1916)

Bir asker kaçağının hikâyesidir. Halk için asker kaçağı olmak, hem affedilmesi imkânsız büyük bir suç hem de büyük bir günahdır. Yazarın bu hikâyesindeki vatanperverlik duygularını Niyazi Akı, Daudet’e benzetir ve hikâyedeki olay, şahıs ve duygu unsurlarını, Le Mauvais Zouave ile karşılaştırır:

“Daudet’in Le Mauvais Zouave’ında Cezayir’de askerlik yapan bir fransız eri kutasından kaçır; baba bu şerefsizliğe tahammül edemez; oğlu uyurken onun elbiselerini giyerek askerlik ettiği birliğe gider. Karaosmanoğlu’nun “Bir Yüz Karası’nda askerden kaçan oğlunu şubeye ölü veya diri teslim etmek isteyen baba vardır. Bu iki hikâyede babaları harekete getiren müşterek taraf mukaddes tanınan

vazifedir. Prosper Mérimée'nin Matteo Flconé'sinde ise baba oğlunu öldürür; bunda oğulun misafire ihaneti babayı cinayete götürür.⁸⁸

Akı, buna benzer tesadüfi benzerlikler üzerinde fazla ısrar etmemek gerektiğini, asıl cihetin, sanat anlayışları, eserlerin doğuşunda ve işlenişindeki ruhta olduğunu ayrıca belirtir.

Yüzyıllar boyunca, devlet sisteminin temeli askerî yapılanmaya dayalı bir milletin, askerlik mesleğine kutsal bir gözle bakması çok doğaldır. Anadolu insanı çok yakından tanıyan yazar, halkın, asker kaçakları konusunda ne kadar hassas olduklarının da bilincindedir. Bunun ilk örneğine daha küçükken kendi ailesinde şahit olur. Yazar "Anamın Kitabında" babasının kardeşi, çok sevdiği Hakkı Amca'sını anlatırken onun bir asker kaçağı durumuna düştüğünden ve babasının aldığı tavırdan da söz eder.

"Babam küçük kardeşine neden o kadar şiddetle çıkıştı? Onu neden birbirinden ağır sözlerle azarlardı? Bazen de kendi sakat haline bakmayıp neden onun üstüne doğru yürürdü? Ve Hakkı amcam sıvışıp kaçtıktan sonra neden hafakanlarla boğuluyormuşçasına bir minderin üstüne yığılıp kalırdı? Pek iyi anlayamıyordum..... Babam şöyle bağırtıyordu:

-Daha ne zamana kadar ayak sürüyeceksin, be hey serseri? İznin biteli üç ay oluyor. Hâlâ burada başıboş dolaşıp durursun. Seni mektebe verdim, olmadı. Yanıma alarak hususî dersler verdirerek okuyup yazdırmaya çalıştım, olmadı. Dövdüm olmadı, sövdüm olmadı. Nihayet, seni asker ocağına verdim. Orada emir dinlemezsin, nizam dinlemezsin. Benim hatırım olmasa şimdiye kadar seni çoktan kurşuna dizerlerdi. Çünkü sen bir asker kaçağısın; anladın mı? Bir asker kaçağı. Hemen defolup gitmezsen, vallahi, Müşir Paşa'ya yazacağım, kamunun emri neyse yerine getirin diyeceğim."⁸⁹

II.1.1.20. Altıpatlar: (İkdam, Nu. 6984, 7.7.1916)

Hikâyenin ana fikri, dünya savaş teknolojisinin çok gelişmiş, silâhların her geçen gün daha da modernleşmiş olmasına rağmen, Türk'ün millî gücünün hepsine karşı koyabileceği üzerine kurulmuştur. Bu hikâyede de yazar, Maupassat'ın, hikâye sonunda ayrı bir bölüm olarak okuyucuya mesajlar verme tekniğinden yararlanmıştı. Hikâyeye genç bir zabitanın modern savaş bilgisinden, teknolojik ilerlemeden ve yeni icat silâhlardan söz ettiği bir kahve sohbetiyle başlanır. Bu arada söze karışan birisi Murat Bey'in "altıpatlar"ından söz eder. Murat Bey'e, bir defada altı tane birden mermi atan altıpatlar, yurt dışındaki bir tanıdığı tarafından hediye edilir. Henüz ilk defa görülen böyle bir silah herkesin dilinde dolaşmaya başlar. Murat Bey de her fırsatta silahıyla övünmeyi ihmal etmez. Yine böyle silahıyla övünürken Deli Mehmet adında bir efe, ağzını açarak Murat Bey'in silahı ateşlemesini ister. Çevredekiler yetişerek bir facianın yaşanmasına engel olurlar. Yazara göre, teknolojinin ürettiği hiçbir silah, kurşunlara ağzını açmış Deli Mehmet kadar kuvvetli değildir.

⁸⁸ Niyazi Akı, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, İst. 1960, s. 104

⁸⁹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Anamın Kitabı, İletişim Yay. İst. 1983, s. 67. 68

II.1.1.21. Zeynep Kadın: (İkdam, Nu. 6999, 22.7.1916)

Hikâyede, oğlu savaş sırasında şehit düşen bir yaşlı kadının ıstırapları anlatılır. Oğlunun şehit düştüğü haberini, muhtarlığa gönderilen bir mektupla öğrenen Zeynep Kadın, haberi hamile gelininden saklar. Acısını kenî içine gömer. Dört gün sonra bir oğlan torunu dünyaya gelir. Zeynep Kadın için bu bebek, oğlunun gittiği yerden yani cennetten gelmiştir. Bu hikâyeyle yazar, askerliğin kutsallığı mesajını iletir.

II.1.1.22. Gizli Posta (Yarım Kalmış Bir İzdivaç): (İkdam, Nu. 8255, 4.2.1920)

II.1.1.23. Gizli Posta II: (İkdam, Nu. 8266, 15.2.1920)

II.1.1.24. Gizli Posta (Alaturka Bir Teehhül) III: (İkdam, Nu. 8279, 28.2.1920)

II.1.1.25. Gizli Posta (Müşkülpesent Bir Kız) IV: (İkdam, Nu. 8298, 22.3.1920)

Bu hikâyeler, sırasıyla bir genç kızın arkadaşına yazdığı, bir genç adamın İstanbul'daki dostuna yazdığı ve yine bir genç kızın nişanlısına yazdığı mektuplar şeklinde düzenlenmiştir. Birinci mektupta genç kız, arkadaşının evlenme konusuyla yazdığı mektubuna cevaben, İstanbul'da kendisinin evlenebileceği bir kişinin artık kalmadığını belirtir. Çünkü İstanbul'da kalanlar, kehribar ağızlıklı yeni zenginler, iğreti tebessümlü genç şairler, kılıcsız zabıter, gül bastonlu memurlar ve devrik fesli şımarık aile çocuklarıdır. Oysa onun evlenebileceği genç adamlar, cephede savaşan, nöbet tutan, her an ölümle burun buruna yaşayan askerlerdir ve İstanbul'da bulunanlar, şimdiki konumlarını, onların sırtına basarak elde etmişlerdir.

Bir diğer hikâyede de genç adam, arkadaşına Anadolu'dan yazdığı mektupta yıllardır arayıp da bulamadığı gerçek huzuru, ancak toprakla iç içe olduktan ve toprağı işleyerek üretim elde ettikten sonra bulabildiğini yazar. Çünkü O ve arkadaşı yıllarca İstanbul'da gerçek hayattan uzak yaşamışlar, büyük şeyler umarak gittikleri Avrupa'dan da iç sıkıntısıyla dönmüşlerdir. Mutluluk Anadolu topraklarındadır.

Yakup Kadri, gençlik yıllarını yaşadığı, esasen bir Anadolu çocuğı olduğu için de pek alışamadığı İstanbul'u kendine özgü bir değerler sisteminde alçaltırken, Anadolu'yu yücelttiğini burada da göstermektedir. Hele işgal yılları İstanbul'u, , hemen hemen İmparatorluğun çöküşüyle aynı kaderi paylaşır. Buna karşın Anadolu ve Ankara, ümitlerin yeniden yeşerdiği yeni ruhlı bir çocuktur. Yazar İnönü Zaferi sonrasında bunu şu sözlerle dile getirir:

“Demek ki, bir itilânın (yükseleşin) başlangıcındayız. Bir itilâ, bir yeniden doğuş, bir Şafak”⁹⁰ Lakin yazar, İstanbul’dan tamamen ümidini kesmiş değildir. Çünkü İstanbul’un Beyoğlu gibi dejenere olmuş semtleri ve insanların yanında, hâlâ saflığını korumuş semtler ve millî benliğini kaybetmemiş insanlar olduğunu da üçüncü mektupta, bir genç kızın, mütarekede esir düşmüş nişanlısına yazdığı mektup aracılığıyla dile getirir.

II.1.1.26. Oruç Keyfi: (İkdam, Nu. 8357, 20.5.1920)

Yazar, Oruç Keyfi’le, askerlik hikâyelerine ara verip konularını sosyal hayatın çeşitli yönlerinden almaya başlar. Fakat 1921’de “Hicap” hikâyesiyle yeniden Millî Mücadele hikâyeciliğine dönecektir.

Oruç Keyfi’nde mahalle çocuklarının yaramazlıkları anlatılır. Yazarın çocukluk yılları hatıralarına dayalı hikâyede mahalle çocukları, özellikle Bahçıvan Recep Ağa’ya, Ramazan ayında bir çok eziyette bulunurlar. Recep Ağa altmışın üzerinde olmasına rağmen oldukça dinç ve çalışkan bir adamdır. Fakat bir kusuru vardır, o da biraz huysuz ve sert olması. Hele Ramazan aylarında iyice sinirli bir hâl alan Recep Ağa aynı zamanda çocuklarında ilgi odağı haline gelir. Çocuklar, erkenden kapısını çalarlar, bağırlarlar, namaz kılarken namazını bozmak için her türlü oyun oynarlar, onu kızdırmak için ellerinden geleni yaparlar. Fakat bir gün bu yaramazlıklarının ölçüsü kaçar. Zavallı adam, kendisine hakim olamayarak ağlamaya başlar. Hiç beklemedikleri bu durum karşısında çocuklar da ağlarlar. Bunun üzerine ihtiyar adamı yumuşar ve bütün huysuzluğu kaybolur.

II.1.1.27. Bir Aşk Cilvesi: (İkdam, Nu. 8368, 31.5.1920)

Bir Aşk Cilvesi, Zor Talâk, Bir Aşk Ve İhtiras Faciası başlıklı hikâyeler konu bakımından birbirlerine çok benzerler. Her üç hikâyede de kendilerinden çok genç ve sosyal statü bakımından farklı kadınlarla evlenen orta yaş üzeri erkeklerin durumları ve yaşadıkları anlatılır.

Hikâyede “taş gibi hissiz, karıca kadar menfaatperest, inatçı, benlikçi ve haşin” Hulusi Bey’in çok geç bir yaşta, kendisinden oldukça küçük bir kızla evlendikten sonra nasıl değiştiği anlatılmaktadır. Her defasında kadınları menfaati doğrultusunda yorumlayan, Türk kadınlarını her defasında küçümseyen Hulusi Bey, sonunda yine bir Türk kıızıyla evlenir. Genç eşini kendi isteği doğrultusunda yönlendirmeye çalışır. Buna muvaffak olamadığı gibi, zamanla genç kızın elinde bir oyuncak haline gelir. Onun her isteğini yerine getirmek zorunda

⁹⁰ Yakup Kadri Karaosmanolu, *Vatan Yolunda*, Selek Yay. İst. 1958, s.66

kalır. Ona yeni çıkan şiirler, romanlar mecmualar alır. Sonunda o her zaman küçümsediği romantizmi, kendisi de yaşamaya başlar.

II.1.1.28. Masum Katiller: (İkdam, 8375, 7.6.1920)

Hikâye adeta Kiralık Konak'ın bir ön çalışması gibidir. Necip Efendi, bütün hayatını dinî prensiplere göre düzenlemiş, iş hayatında ahlaktan ödün vermemiş “mübarek” bir zattır. Damadı içki ve kumar düşkün, kızı sorumuz ve çevresinde olup bitenlere karşı ilgisiz, iki kız ve bir oğlan torunu ise son devrin yetiştirdiği gençlerin en fenalarındandır.

Necip Efendi, çok yaşlı ve hasta olmasına rağmen, her şeyin farkındadır ve kendisine gittikçe yabancılaşan aile hayatı karşısında hiçbir şey yapamaz, sadece ağlar. Ramazan ayında bir gün yine torunları salonda yiyip içip müzik eşliğinde dans ederken, salonun bir köşesinde bir paravan arkasında, tekerlekli sandalyede iftar vaktini beklerken unutulmuş Necip Efendi, gençlere sesini duyuramaz ve dünyaya gözlerini kapar.

Yakup Kadri, ileride daha geniş bir şekilde işleyeceği çözümlü devri Türk toplum yapısının aileye yansıyan taraflarını ve millî değerlerden uzaklaşma, kendi kültürüne yabancılaşma konularını ilk defa bu eserinde ele almıştır.

II.1.1.29. Zor Talâk: (İkdam, Nu. 8417, 31.7.1920)

Yazar, bu hikâyesinin kahramanlarını kasaba halkından seçer. Kasaba eşrafından Aziz Ağa'nın İstanbullu ve kendisinden de hayli genç bir kızla evlenmesi karşısında, kasaba halkının tepkilerini dile getirir. Öncelikle çok görkemli bir düğün yapılır. Düğün sırasında hayli eğlenen halk, düğünden sonra, kendilerinden kılık kıyafet yönünden çok farklı olan bu şehirli gelini kabullenemezler. İstanbullu gelin onlar için “yaban”dır. Bunun üzerine Aziz Ağa genç eşiyle vilâyet merkezinde yaşamaya başlar. Çocuklarıyla ilişkisini keser. Evlendikten altı ay sonra kasabaya döndüğünde ise yine kızlarına ve oğlanlarına görünmeden çiftliğine gider. Bu duruma çocuklarının çok canı sıkılır. Bu İstanbullu kadından bir an önce kurtulmak gereklidir. Bunun tek yolu da genç İstanbullu gelin Salime Hanım'ın iffeti aleyhinde propoganda yapmaktır. Sonunda istedikleri olur. Bu dedikoduların artması üzerine kasaba halkından bazıları Aziz Ağa'yı bu konuda uyararak sıkıştırırlar. Baskılara dayanamayan Aziz Ağa, genç karısını boşamak zorunda kalır.

Anadolu köy ve kasaba insanların mizaçlarını çok yakından bilen yazar, bu tür hikâyelerinde özellikle kadınların ne şekilde geleneklere kurban edildiklerini gözler önüne sermektedir. “Kadın ve Ukubet” “Bir Aşk ve İhtiras Faciası” hikâyelerinde geleneğin bu konudaki acımasızlığını tekrar ele alacaktır.

II.1.1.30. Perili Köşk: (İkdam, Nu. 8505, 10.1.1921)

Hikâyede on sekiz yaşında bir gencin, misafir kaldığı bir köşkte yaşadığı korku dolu anlar anlatılmaktadır. Bireysel korkuların anlatıldığı bu hikâyede, gencin yalnızlık anları sırasında yaşadığı sıkıntılar, iç ürpertileri “Yalnız Kalmak Korkusu”na benzer. Fakat bu korkuların, hikâyede anlatıldığı üzere, temelini çocukluk yıllarından alması, Yakup Kadri'nin çocukluk hatıralarıyla bütünleşir.

Sözü edilen Perili Köşk, hikâye kahramanı Necip'in aile dostlarına aittir. Çocukluk yıllarında zenci dadısı tarafından anlatılan peri ve cin masallarıyla hayli ürkmüş, bir de buna köşk hakkında çıkan söylentiler eklenince, burası hakkında kafasında bir çok olağan üstülükler tasarlamıştır.

Hikâye kahramanı genç on iki yıl aradan sonra, artık peri hikâyelerinin etkisinden kurtulmuş olarak, çocukluk arkadaşı Mahmut'u ziyaret etmeye köşke gider. O gece orada misafir olarak kalır. Yalnız, yatacağı odaya girince sebebini anlayamadığı bir korku hissetmeye başlar. Sanki odasında birileri var gibidir. Uzun bir müddet başını yorganından dışarıya çıkaramaz. Tam o sırada uzun saçlı birisinin kendisine dokunduğunu hisseder. Hatta kendisine Necip Bey! Diye seslenir. Necip, korku içerisinde, bir yandan bağırarak kendini dışarı atar. Gürültüye uyanan ev sahibi, balkondan bahçeye atlayan birisini görmüştür. Bu, zaman zaman köşke gizlice giren, komşularının tâ çocukluğundan beri tanıdıkları garip davranışlı kızıdır.

Zenci dadının, peri ve cin masalları anlatarak çocuğu korkutması ve bunun sonucunda karşılaşılacak olayların bir benzerini, çocukluğunda yazarın kendisi de yaşamıştır. Yakup Kadri, Anamın Kitabı'nda ninesinin hamamlar hakkında söylediği korkutucu sözlerden ve zenci bir yaşlı kadın olan Lefter'den söz eder. Manisada'ki evlerinde kuytu karanlık bir hamam odası vardır. Bu hamam odası Yakup Kadri'nin en çok ilgisini çeken yerlerden birisidir. Ninesi, “Akşam saatlerinde hamamlar tekin değildir. İnsanı şeytan çarpar.” deyince, burası daha da merak çeken bir yer haline gelir. Bir gün akşamüzeri karanlık hamam odasının bitişiğindeki odada otururken şöyle bir oayla karşılaşır:

“İşte tam o sırada karşımdaki karanlık odanın kapısı yavaş yavaş aralandı; simsiyah iki el dışarıya uzandı; çekildi; yine uzandı ve bir müddet kapı kanatlarının kenarlarını okşarcasına yokladıktan sonra bu kanatlardan birini ta ardına kadar itti ve bir zenci kadına yol açtı...Hele size desem ki bu hayalet, oturduğum mindere bir parça daha yaklaşıncı iki yuvarlak buzlu cam parçasını andıran gözlerini donuk ve acaip bir bakışla benim üzerime dikmişti. O vakit, böyle bir şeyin hayalinizde resimlenmesi bile tüylerinizi ürpertmeye kâfi gelir değil mi? Ben doğrudan doğruya bu gözlerin hedefini teşkil ettiğim için pek tabi olarak yalnız tüylerimin ürpermesiyle kalmadım ve avazım çıktığı kadar bağırmağa başlamıştım.”⁹¹

⁹¹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Anamın Kitabı*, İletişim Yay. İst. 1983, s. 61, 62

Yakup Kadri'yi çocukluğunda bu kadar korkutan hayâlet, bir zamanlar babasına dadılık yapmış, sonradan gözleri görmediği için acıyarak eve alıp getirdiği Lefter Bacı'dır. Perili Köşk, hikâyesindeki olay, İstanbul'da Kısıklı'da bir köşkte geçer. Yazar buraları gençlik yıllarında tanır. Onun için buradaki benzerlik, sadece, çocuklara yönelik sarfedilen korkutucu sözlerin, anlatılan rivayetlerin, onları nasıl etkilediği üzerine kurulmuştur.

II.1.1.31. Beyhude Bir İntihar: (İkdam, Nu. 8570, 20.1.1921)

Yazar hikâyesinde, Tanzimattan bu yana görülen değişim süreci içerisinde çarpık bir kesim olarak toplumumuzda yer etmiş ve bir çok yazarımız tarafında eleştirel bir gerçeklikle ortaya konulmuş doyumsuz, amaçsız ve sorumsuz gençliğin bir başka versiyonunu konu alır. Yalnız onu diğerlerinden ayıran, hayatın kendisine sunduğu hazlardan sıkılması ya da sürekli yenilik arama, her zaman gündemde kalma arzusuyla intiharı bile düşünecek kadar, "ben merkezli" oluşudur. Kişiyi buna sürüklemeye, çöküş dönemi psikolojisinin de uygun bir zemin hazırladığı unutulmamalıdır.

Niyazi Akı, "Bir Huysuzun Defteri"nden yola çıkarak, Yakup Kadri'nin etkilendiği kaynaklar arasında Schopenhauer'dan da söz etmektedir: Bu etki yine kendisinin yorumuna göre Maupassant aracılığıyla gerçekleşmiştir.⁹² Hikâye kahramanı Ekrem Bey'in intiharında felsefî bir yön bulunmamakla birlikte, intiharla biten bir sonu tercihte böyle bir etkiden söz edilebilir.

Âdil Paşazade Ekrem Bey, çocukluğu oldukça müreffeh geçmiş, şımartılmış, kibirli, hodbin huysuz bir gençtir. Ailesinin, akıllı oluşuyla övündükleri hep bir nazar değmesinden korktukları Ekrem Bey, bir gün anlaşılmaz bir sebeple yirmi beş gibi çok genç bir yaşta intihar eder. Herkes onun bir aşk yüzünden ya da son zamanlarda bozulan ekonomik sebeplerden dolayı intihar ettiğini düşünürler. Fakat tahminleri doğru değildir. Çünkü O, yalnızca meşhur olmak, gazetelerde adının çıkması ve dolayısıyla herkesin kendisinden söz etmesi umuduyla amacıyla intihar etmiştir. Fakat, hayali gerçekleşmez. Çünkü ailesi, bu olayın gazetelerin diline düşmemesi için büyük gayretler sarfeder.

II.1.1.32. Talih: (İkdam, Nu. 8578, 28.1.1921)

Konu günlük hayattan alınmıştır. Yazar hikâyesinde, çocukluğundan beri tanıdığı Mehmet Necip'in başından geçen talihsizlikleri anlatır. Mehmet Necip, okul yıllarından herkesten daha zeki olmasına rağmen, hep en düşük notları alır. Daha çok genç bir yaşta annesiyle babasını kaybeder. Ablası hastalanır. Kendisine babasından kalan miras amcası

⁹² Niyazi Akı, *Yakup Kadri Karaosmanoğlu*. İst. 1960, s. 28, 29, 30

tarafından kumarda kaybedilir. Çok sevdiği Mülkiyede okumak istemesine rağmen, tababet okumak zorunda kalır. Okulu bitirdikten sonra iş bulamaz ve daha bir çok sıkıntılara maruz kalır. Bütün bunlar, kendisine talihin bir oyunudur. Son olarak da çok zengin bir aileye iç güveyisi gireceği sırada yine talihsizliği yüzünden bu fırsatı da kaçıır. Yazar, Mehmet Necip'in başından geçenleri görünce talihin varlığına inanmaya başladığını esprili bir dille anlatır.

Yazarın, bu hikâyeden sonra Kurtuluş Savaşı sırasında yaşananları ele alır. Bunlar, somut gözlemlerin ifadesidir.

II.1.1.33. Hicap (Utaç): (İkdam, Nu. 8583, 3.2.1921)

Burada, Ödemişli bir ailenin başına gelenleri hikâye edilir. Düşman askerleri, Ödemişli Pehlivan Ahmet'in evine gelerek silah aramaya başlarlar. Ahmet'i bir ağaca bağlarlar ve eşine saldırırlar. Kadın kendine geldiğinde düşman askerleri gitmiştir. Fakat kocası da ortada yoktur. Sonra kocasının peşine düşer. Burdur'a gider, orada İstanbul'a girmiş olabileceğini söylerler. İstanbul'a gelen kadın belki bulabilirim umuduyla Ödemişlilerin bulunduğu kahveye gider. Orada başından geçenleri anlatır. Kocasını gören birisi çıkar ve onun oldukça perişan bir vaziyette olduğunu söyler. Çünkü karısını koruyamamış olmanın utancı içerisindedir.

II.1.1.34. Güvercin Avı: (İkdam, Nu. 8590, 9.2.1921)

Hikâyede güvercin yetiştiren ve onları canından çok seven Kuşbaz Hüseyin Bey'in, düşman askerleri tarafından güvercinlerinin acımasızca öldürülüşü anlatılır. 1335 senesinin Nisan ayında bir bölük düşman askeri Hüseyin Bey'nin çiftliğine girerler. Düşman askerlerinin başındaki de İspiro adında, beş sene önce Hüseyin Bey'in çiftliğinde hizmetkârlık etmiş eli uzun açık göz birisidir. Vaktiyle hizmetinde bulunduğu beyine şimdi küstah tavırlarla hitap ederek birkaç gün kendilerini ağırlamalarını ister. Hüseyin Bey'in kabul etmekten başka yapacağı bir şey yoktur. Fakat bu arada düşman askerlerinden birisi havaya ateş ederek güvercinlerden birini vurur. Hüseyin Bey, bunlara engel olması için İspiro'ya yalvarır. İspiro engel olacağı yerde, askerlerin kuşları öldürmelerini daha da teşvik eder. Hüseyin Bey, yere düşen güvercinleri toplar; yüzüne gözüne sürmeye başlar. Yüzüne garip bir hal gelmiştir. Düşman askerleri yanına yaklaşır. O, yerinden kıpırdamaz. Gözlerinde madeni bir parlaklık vardır. Beyaz yüzüne güvercinlerin kanları bulaşmıştır. Bu haliyle çehresini sanki Türk bayrağından bir parça sarmış gibidir. Düşman askerleri korkuyla geri çekilirler.

II.1.1.35. Hasretten Hasrete: (İkdam, 8604, 23.2.1921)

Uzun yıllar esaret hayatı çeken ve memleket hasreti çeken Namık'ın İstanbul'a döndükten sonra İstanbul'un artık o hatıralarındaki şehir olmadığını görmesi anlatılır. Mütareke yılları her şeyi değiştirmiştir. Eski arkadaşlarını birer birer arar. Bazıları kendisinden daha umutsuz bulur. Bir tanesi de dönemin elverişli yönlerinden yararlanarak oldukça zenginleşmiş, zenginleştiği oranda da yabancılaşmıştır. Nazım büyük bir boşluk içerisinde günlerini geçirirken, bir gün Gülhane parkında iki kardeşe rastlar. Erkek, savaşta bir kolunu ve bacağını kaybetmiş, kız ise onu teselli etmektedir. Bu sakat zabıt, Nazım'a kurtuluş ışığını gösterir. Kurtuluş, sahillerin öte tarafında, yeşil ve mor tepelerin arkasındadır.(Anadolu) Namık kalbinin hopladığını hisseder. Oraya gidecektir. Çünkü ruhların birliğini yapan hava oradadır.

Hikâyede İsviçre'den döndükten sonra, İşgâl altındaki İstanbul'da nereye gideceğini ne yapacağını bilemeyen ve kendi yurdunda kendini yabancı hisseden Yakup Kadri'nin duyguları hissedilir:

*"İstanbul rıhtımına çıkınca bir müddet, uzun bir müddet kendime gelemedim. Sanki, ayağımın altındaki yer sallanıyormuş gibi sendeliyordum. Nereye gidecektim? Ne yapacaktım? Omu da bilmiyordum."*⁹³

II.1.1.36. Düşmana İltihak: (İkdam, 8608, 27.2.1921)

Düşmanla İltihak, çiftliği düşman askerleri tarafından işgal edilmiş Ziver Bey' isimli bir zabıtın hikâyesidir. Ziver Bey, çiftliğinin işgal edilmesinden dolayı çok kızgındır. Bir an önce saldırarak onları çiftliğinden çıkarmak için sabırsızlanmaktadır. Bu niyetini gerçekleştirmek için çevreden yardım toplamak istediyse de yeterli imkânların olmaması yüzünde kimse ona katılmaz. Sonunda Ziver Bey, tek başına çiftliğe gider ve kendisinde on gün haber alınmaz. Herkes onun düşmanla iş birliği yaptığını bile düşünmeye başlar. Nihayet gerçek anlaşılır. Düşman askerleri Ziver Bey'i, çiftliğinin samanlığına hapsetmiş, sonra da öldürmüşlerdir. Bu da diğerleri gibi düşman zulmünü anlatan ve yazarın gerçek hayattan aldığı olaylardandır.

II.1.1.37. Bir Beyoğlu Dönüşü: (İkdam, 8620, 23.3.1921)

Yazarın Mütareke yıllarında İstanbul'da, değişimin en çok hissedildiği yer olan Beyoğlu ile ilgili izlenimlerini, Necati'nin gözlemleri aracılığıyla aktardığı hikâyesidir. Necati, uzun zamandan beri Beyoğlu'na uğramamıştır. Zaten öteden beri İstanbul'un Avrupa'ya açılan kapısı olarak bilinen Beyoğlu'nun, işgal yıllarında daha bir değiştiği hemen

⁹³ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Vatan Yolunda*, Selek Yay. İst. 1958, s.27

dikkati çeker. Her taraf ecnebi bayraklarıyla donatılmış, mağazalar Rumca, Ermenice, Rusça, Latince isimler almış ve sokaklarda Türkçe'den başka her dil konuşulmaktadır. Necati, biraz eğlenmek, belki eski dostlardan birkaçını görebilmek umuduyla geldiği Beyoğlu'nda kendisini iyice yalnız hisseder. Fakat, ortama ayak uyduranlar da yok değildir. Beyoğlu caddelerinde amaçsız ve bir yabancı gibi dolaştığı bir sırada tesadüf ettiği eski dostlarından Mantar Avni, hayatından pek memnundur. Beyoğlu'nun yeni görüntüsünden memnun olduğu gibi, Millî Mücadele, vatan sevgisi gibi konulardan uzak, yaşadığı hayatın tadına varmaktan başka bir düşüncesi de yoktur. Necati, ne yazık ki biraz sıkıntı atmak için gittiği Beyoğlu'ndan daha da üzgün evine döner. Yalnız İstanbul Beyoğlu'ndan ibaret değildir. Kenar mahallelerde oturan halk Beyoğlu parlıtlarından uzak, mütareke yıllarının karanlığında daha da karanlık ve sessizdir.

II.1.1.38. Bir Vatangiriz (Bir Yurt Sevgisi)

Bu hikâyende henüz çocuk yaşta iken gittiği ve on yıl kaldığı Avrupa'dan vatanına hasretle dönen Namık Cemil'in duygularına yer verilir. Namık Cemil büyük bir hasretle geldiği yurduna daha ayak basar basmaz, özlediğiyle gördükleri arasında çok büyük farklar olduğunu görür. İstanbul'da ne gördüyse her şeyi, caddeleri, sokakları, evleri, insanları ve hatta kendi evini ve ailesini bile basit görür. Türklük duygusuyla dopdolu olmasına rağmen, kendisinde meydana gelen bu garip duyguyu bir türlü çözemez ve henüz bilmediği, görmediği memleketlere doğru yola çıkar.

Yazar, vatan sevgisini denilen duygunun, vatanın içerisinde bizzat yaşamakla, onun insanlarıyla ve dertleriyle doğrudan ilgilenmekle mümkün olabileceği görüşündedir. Yabancı romanının sonunda bütün olanların sorumlusu olarak gördüğü, İstanbul'dan dışarı adımlarını atmadan vatan sorunlarını uzaktan uzağa çözmeye çalışan aydınlara sesleniş de bununla ilgilidir. Yine bir başka yazısında şunları söyler:

“Anadolu köylüsüne uzaktan, bir İstanbul gazetesinin köşesinden ilâni aşk etmek, halkın refah ve saadeti için kâğıt üstünde bir takım projeler yapmak meğer ne kadar boş, ne kadar kolay, ne kadar çocukça, ne kadar gülünç bir işmiş.”⁹⁴

II.1.1.39. Bir Meczup: (İkdam, Nu. 8653, 15.4.1921)

Meczup, yazarın Aydın vilayetinin bir kazasında bulunduğu sırada tanıdığı Hamdi isminde biridir. Yıkık bir hamamda yaşar; yiyeceğini halk getirir İlk bakışta deli zannedilen Hamdi, bir çok kişiye göre ermiştir. Baş sıkışan ona koşar ve ağzından ne çıkacak diye beklemeye başlarlar. Zira onun her sözü, her hareketi bir kerâmete işaretir. Bir genç kızın

⁹⁴ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Vatan Yolunda*. Selek Yay. İst. 1958, s. 127

düğününün olacağını, oğlu askerde olan bir kadına, oğlunun şehit olduğu haberini verir. Hamdi bir gün “-Bağrıma ok saplandı” sözlerini söyleyerek dolaşmaya başlar. Hamamın içinde kıvranmaya başlar. Hastadır diyerek yardımına gidenlere kapıyı açmaz. Kendini hamama hapseder. Hükümet bu konuyla ilgilenir ve Hamdi’yi Gureba hastanesine götürmeye gelirler. Fakat kapıyı açamazlar. Sonunda duvarı yıkarlar; fakat, Hamdi içeride yoktur. Hamdi’nin kaybolduğu haberini bir mektuptan öğrenen yazar, mektubun kendisine ulaştığı gün, İzmir’in işgal edildiği haberini de alır ve “Bağrıma bir ok saplandı” sözünü buna yorumlar.

Yakup Kadri’nin bir çok hikâyesinde gördüğümüz bu tür insanların ruhen hasta oluş sebeplerini Niyazi Akı, aşk ya da düşman zulmüne bağlar:

“Yakup Kadri’de aşk veya düşman zulmünden şuuru sakatlanmış, cebzeye tutulmuş, obssédé, isterik (Kör Göz Kör Gönül), melankolik, yerini yadırgamış, kısacası ruhen hasta tipler vardır. Bunların bi kısmı sinir ve zihin depresyonları neticesinde büyük bir uyuşukluğa düşmüş, maziyi düşünemedikleri gibi kendi mevcudiyetlerini de hatırlayamadan (Köyünü Kaybeden Kadın) günler geçiren harap insanlardır.”⁹⁵

II.1.1.40. Kör Göz Kör Gönül: (İkdam, 8663, 25.4.1921)

Yazar, burada günlük hayat içerisinde, çoğu zaman duygularına pek önem vermediğimiz hatta varlıkları bile dikkatimizden kaçan, toplumumuzun bir parçası olan kör insanlara dikkatleri çeker. Henüz on beş yaşındayken tanıdığını söylediği, güzel gözlü ama görmeyen, Zeliha isminde bir genç kızın duyguları ve başından geçenleri hikâyeleştirir. Genç kız karanlık dünyasında kendi halinde yaşarken, güzel sesli Şerif isimli bir hafıza aşık olur. Sırf onun sesini dinlemek için her gün mescide gider. Onun için şarkılar ilahiler söylemeye başlar. Fakat, Hafız Şerif, ona karşı çok ilgisiz davranır. Bir gün hafızın tayini deniz aşırı bir yere çıkar ve gider. Zeliha da aniden ortadan kaybolur. Bir müddet sonra Hafız Şerif’ten bir mektup alınır. Mektupta, Zeliha’ya tesadüfen, görev yaptığı caminin kapısında rastladığını, kendisine yardım ettiğini, ama daha fazla yardımı sürdüremeyeceğini ve ailesinin gelip onu evine götürmesi gerektiğini yazmaktadır. Gözleri görmediği halde Zeliha’nın o kadar uzak bir yere nasıl ulaştığı anlaşılamaz.

Yakup Kadri, “Ergenekon” isimli eserinde, çocukluk günlerini hatırlayarak, çocukluğunda Manisa tımarhanesine, aşk yüzünden ruh sağlıklarını kaybetmiş delileri görmeye gittiğinden söz eder. Yazara göre;

“Anadolu da tıpkı eski İspanya gibi, sevgiyle kara sevda, kahramanlık ile şakavet, imanla şüphe, ibadetle cevbe birbirinden ayrılmamıştır. Mutsuz âşıkların tımarhane ile tekkelere sığındığı ülke bu örtülü coşkunkluk diyaradır.

⁹⁵ Niyazi Akı, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, İst. 1960, s. 96

Çocukluğumda ekseriya Manisa'nın tumarhanesindeki delileri seyretmeye giderdim. Zira, oranın seyran yerlerinden biri de tumarhanedir. Yanımdakilere her hasta için "Bu neden deli olmuş?" diye sormak âdetimdi. Şimdi hatırlıyorum k, bana ekseriya "gönülden" diye cevap verirlerdi. Sonra da gördüm, öğrendim, Anadolu'da hemen her aşk, ya cinnet, ya cinayetle sonuçlanır .Kaç tane kız tanıdım ki, İspanyalı Sainte Térése gib sonsuz aşk içine dalmıştılar, kimi sevdikleri belli değildi, lâkin gözlerinin etrafı gündün güne kararlıyordu, benizleri gündün güne soluyordu ve geceleri yüzyastıkları gözyaşlarından sırsıklam oluyordu. İhtiyarlar böyle genç kızlara büyüye tutulmuş gözüyle bakarlar ve okuturlar. Boyunlarına muskalar asarlar. Lâkin bu sonuna kadar o meçhul sevgiliyi sevmekte devam ederler.⁹⁶

İşte Zeliha da sonsuza kadar sürecek aşkı yüzünden herşeyi göze alabilecek Anadolu kızlarından bir tanesidir.

II.1.1.41. Hem Katil Hem Müttehim: (İkdam, Nu. 8668, 1.5.1921)

Yazar, bu hikâyede katillikle suçlanan bir gencin başına gelenleri anlatır. Genç arkadaşı Hüseyin'le birlikte Akhisar'dan İzmir'e gitmek üzere trene binerler. Bindikleri vagona şapkalı genç bir adam daha vardır. Küstah tavırları daha ilk karşılaşmada belli olur. Hüseyin oldukça neşelidir. Şapkalı yolcuyla konuşarak iletişim kurmak ister. Fakat bir karşılık alamaz. İzmir'e eğlenmeye giden gençler, İzmir sevgisiyle dopdolu, bir an önce ulaşma isteğindedirler. Tren Manisa'da mola verir. İstasyona inerek Pavlo'nun lokantasına giderler. Pavlo Türk düşmanı olmasına rağmen paranın hatırına her seferinde bu gençleri kapılarda karşılar. Fakat bu sefer hiç ilgi göstermez. Gençler bir şeylerin değişmekte olduğunu anlarlar. Anlarlar ki artık memleketin tadı tuzu kalmamıştır. Trene geri dönerler. Şapkalı adam yine vagondadır. İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmiş olmasından dolayı şapkalı Rum genç pek keyiflidir. Hüseyin onunla tartışmaya başlar. Hatta sırtısına tahammül edemeyerek üzerine yürür; bu arkadaşı ayırmaya çalışır. Bu arada tren Menemen'e ulaşır. Şapkalı adam vagondan çıkarken Hüseyin'i arkasından tabanca ile vurur ve tabancayı yere atar. Türk gençler, biletleri kontrol için vagona gelip şapkalı gençle Rumca konuşan şimendifer memurunun tanıklığıyla, sarhoşlukla suçlanırlar ve birbirleriyle kavga ederken, bu hikâyeyi anlatan gencin, arkadaşı Hüseyin'i vurmuş olduğu hükmüne varılır.

II.1.1.42. Bir Ceviz (Ceviz) (İkdam, Nu. 8687, 12.12.1921)

Yazar yine, üzerinden düşman askerleri geçtiği, yanmış yıkılmışlığından anlaşılan ve insanların yarı yanmış buğday tanelerini toplayıp iki taş arasında öğüttükten sonra sert bir hamur haline getirerek doymaya çalıştıkları köylerden birindedir. Vakit akşamdır. Etrafta kimseler görünmez. Birkaç defa seslendikten sonra nihayet yıkıntıların arasından, kız mı,

⁹⁶ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Ergenekon*, Kültür Bak. Yay. Ank. 1981, s.16

oğlan mı olduğu seçilemeyen bir çocuk çıkar. Ürkek ve korku dolu gözlerle yazar ve yanındakilere bakar. Çocuk dedesi ve ablasıyla yaşamaktadır. Köyde başka da kimse kalmamıştır. Viraneden faksız olan evlerine konuk oldukları akşam, çocuğun, ayakları dizlerine kadar yanmış ve kötürüm olmuş ablasından, köyün başına gelenleri dinlerler. Bu arada çocuk, duvarın dibine saklamış olduğu cevizlerden getirerek konuklarının önüne bırakır. Yazar o günden sonra nerede ceviz görse, onu ulvî bir şeyin timsali gibi görür.

II.1.1.43. On Dört Yaşında Bir Adam: (İkdam, Nu. 8892, 17.12.1921)

Yazar ve arabacısı, Anadolu seyahati sırasında yollarını kaybederler. Arabacı, sekiz on yaşlarında bir çocuğa seslenerek şehir yolunun ne tarafta olduğunu sorar. Çocuk yolu gösterir, kendisi de şehre gitmekte olduğu için onu da arabaya alırlar. Çocuğun büyüklere has tavırları yazarın gözünden kaçmaz. Ona köyünü sorar. Çocuk Kara Işık köyündendir. Yolda kendi hikâyesini anlatmaya başlar. Babası seferberlikte öldüğü günden beri annesi ve ablasına kendisi bakmaktadır. Her işi o yapar. Ablasını nişanlamıştır. Yazarın “Sen de nişanlansana?” sorusu üzerine, köyün kızlarının başına gelenleri anlatmaya başlar. İşgal sırasında düşman askerleri köyün kızlarını toplayıp, “dokunmuş”lardır. Yazar, bunları dinlerken çocuğun göğüs gerdiği olaylar karşısında, onun kendisinden daha büyük olduğunu fark eder.

II.1.1.44. Garip Bir Müşabehet (Benzetiş): (İkdam, Nu. 8901, 26.12.1921)

Yakup Kadri ve arkadaşı, Tetkik Heyeti görevlileri olarak Gecik nahiyesine ulaşmak üzere atlarıyla Koçaş köyünden hareket ederler. Burada yine aynı heyetle birlikte bu incelemelere katılan Amerikalılarla buluşacakları için, geç kalma endişesiyle atlarını hızlı sürerler. Yolda aniden önlerine yaşlı bir kadın çıkarır. Atlar hemen duraklar. Kadın üzerindeki ezilme korkusunu attıktan sonra aniden yazarın arkadaşının atı üzerine atılmaya başlar. Bir yandan da “Vasfım, Vasfım!” diye bağırılmaktadır. Kadın onu, iki yıl önce çetecilere katılıp bir daha da haber alamadığı oğluna benzetmiş ve O olduğuna inanmıştır. Ne söyledilerse, kadını bir türlü ikna edemezler. Çaresiz atlarını sürerek oradan uzaklaşırlar. Kadın arkadan hala bağırarak koşmaktadır. Sonra da sendeleyerek yere düşer.

Yazar, burada da diğerleri gibi, her şeyini kaybetmiş, tecâvüze uğramış, dövülmüş, yakılmış, sakat kalmış, eşini çocuklarını kaybetmiş, hafıza kaybına uğramış, köyünden uzaklara gitmek zorunda kalmış, paçavralar içerisinde maddi ve manevî yoksulluğun en kötülerini tatmış Anadolu kadınlarından birinin dramını gözler önüne serer.

II.1.1.45. Kadın ve Ukubet: (Dergâh, Nu. 18, 5.1.1922)

Bu hikâye Yakup Kadri'nin yazmayı düşündüğü "Ateşten Gömlek" adlı romandan bir parçadır. Fakat yazar bu romanı yazmaktan daha sonra vazgeçer. Aynı başlığı Halide Edip kendi romanı için kullanır.

Cennet, on dokuz yaşında, üç kez evlenmiş genç bir kadındır. Son kocası iki karlı bir adam olduğu için bu kadınlar sürekli olarak Cennet'i kıskanırlar, aleyhinde davranırlar ve bir bahane bulup Cenneti döverler. Bununla da kalmayarak çevreyi kışkırtırlar. Yine böyle bir gün Cennet köylülerin elinden zor kurtulur ve karakola sığınır. Köylüler Cennet'i Ömer Usta'nın oğluya yakaladıklarını iddia ederler. Komutan, Cennet'in cezasını vereceğini söyleyerek köylüleri dağıtır. Cennet başına gelenleri ağlayarak anlatır. Her tarafından kanlar akmaktadır. Komutan, Cennet'in canını kurtarabilmesi için karanlık basınca köyden çıkıp gitmesi gerektiğini söyler. Kadın, çaresiz, yanına kendisini korumaları için katılan iki askerle birlikte köyü terk eder. Bundan sonra yazar, komutanın ağzından, Cennet gibi kadınların uğradığı haksızlıkları dile getirir:

"Zavallı kadın ne yapacak!..Akşam karanlığında, sonra o gece o ıssızlık içinde yaralarından kanlar sızarak, yalınayak nasıl yürüyecek? Bunu düşünerek yaptığıma nedamet ediyorum, gönlüme koyu bir hüznün doluyor, "zavallı kadın, zavallı kadınlar..."(Bu sözler Yakup Kadri'nin bu konudaki düşüncelerinin bir özeti gibidir.)

-Etin ve masivanın zahmetini, işlenen günahın cezasını hiç şüphesiz ki bizden ziyade onlar çekiyorlar. Aşkın ilk raşesinden son raşesine kadar geçilen o müthiş yolun taş ve dikenlerinde bizden ziyade onları ayakları, onların dizleridir ki, şerha şerhe kanıyor. Huzuzda (zevklerde) bizim şerikimizden ukubette (cezada) daima yalnız başlarına kalıyorlar."⁹⁷

Yakup Kadri'nin hikâye ve romanlarında genel olarak kadınlar anne, sorumsuz ve havaî genç kız, şuh ve iffetini kaybetmiş özgür tavırlı kadın, kahraman kadın gibi tiplerle karşımıza çıkarlar. Bu hikâyedeki Necibe, Kadın ve Ukubet'teki Cennet, Zor Talâk'ın Salime Hanım'ı, Baskın hikâyesinde adını vermediği kadın ve Bir Kadın Meselesi'nde erkeklerin ölüm cezasını uygun gördükleri bu kadınlar, genç, güzel, şuh ve rahat tavırlarıyla gelenek tarafından dışlanırlar.

Yakup Kadri, Hasan Âli Yücel'e yazdığı mektupların birinde, romanlarında kötü kadınların hayatlarını niçin ele aldığı konusundaki düşüncelerini şu şekilde ortaya koyar:

"Bir gün bir hanım bana dedi ki: "Yakup Kadri Bey, siz anlaşılan hayatınızda hep kötü kadınlara rast gelmişsiniz. Onları hep behimi instinctif(içgüdüsel) taraflarında görüyorsunuz. Hemen bütün romanlarınızdaki kadınların hiçbirini faziletli değil. Bu sizin kadınlar hakkındaki yanlış telakkinizi gösteriyor." Bu da ispat ediyor ki, ben kadın olsun, erkek olsun (insanı) daima pesimist bir zaviyeden ve mépris(Küçümseme, hoşgörü) ile müşahade etmişimdir. Halbuki, size samimi bir itirafta bulunacağım. Hayatta hiç de böyle değilimdir. İnsanlara karşı ilk hareketim

⁹⁷ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Hikâyeler*, İletişim Yay. İst. 1997, s.135

hudutsuz bir sempatidir, hudutsuz bir emniyettir. Hatta bu sempati ve bu emniyetin bazen beni gülünç vaziyetlere düşürerek (safderunane bir samimiyet) şeklini aldığını görmüştümdür. Belki biraz ondan romanlarımda insanlardan intikam almayı istiyorum. Bu hende hayattaki déception'larımın (düşkırıklığı) bir aksulameli (tepkisi) olsa gerektir.”⁹⁸

Yakup Kadri, yukarıda da belirttiği gibi romanlarında intikam alma duygusuyla hareket ettiğini söylemesine rağmen, gerçek hayatta insanlara karşı hudutsuz bir sevgi beslemektedir. Hikâyelerinin hemen hepsinde gerçek hayattan sahneler alan yazarın, toplum tarafından kötü kadın olarak bilinen insanlara karşı okuyucuda acıma hisleri uyandırmaya çalıştığı apaçık ortadadır.

II.1.1.46. Dünya Gözü ve Âhret Sesleri: (Dergâh, Nu. 37, 20.10.1922)

Bu hikâyede işgal yıllarında, Salihli’de yaşayan Hacı Arif Efendi’nin, kurtuluş günlerine duyduğu özlem anlatılmaktadır. Hacı Arif Efendi, ”-Dünya gözüyle bir görebilsem! “ sözleriyle beklediği günlerin özlemi içerisinde. Türk askerleri kasabaya gelip düşmanı kovduğu gün, onlara kendi eliyle helva ve pilav dağıtacaktır. Haberleşme yasağı olduğu için, Türk askerlerinin durumu hakkında bilgisi yoktur. Ancak kasabadaki Rumların hal ve hareketlerinden olumlu veya olumsuz sonuçlar çıkarır.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, İsviçre’den dönüşünün daha ilk gününde İstanbul Rumlarındaki değişiklikleri Vatan Yolunda adlı hatırasında belirtir.. Özellikle İzmir’in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi üzerine çok şımarmış, tanıdık Türklere dahi soğuk davranmaya başlamışlardır.

”Köprü başındaki Cenyo kahvesine gittim. Gözlerimle bir tanıdık çehre arıyordum. Lâkin Cenyo’nun eski Rum garsonlarından başka tanıdık namına hiç kimseyi göremiyordum. Bunlardan da eşe dosta, yakınlara dair mâlumat soramazdım ya! Bahusus ki, patronları Filip de dahil olmak üzere, hepsinin bana karşı bir soğuk davranışları vardı. Mahzun mahzun başımı önüme eğip içimden eski bir şairimizin şu mısraını mırıldanmağa başladım:

Gâh olur gurbet vatan gâhi vatan gurbetleşir.”⁹⁹

Hacı Arif de kendi yurdunda gurbeti yaşamının iç sıkıntısı içerisinde. Bir gün, Türk askerlerinin İzmir yönünde kovaladığı düşman birlikleri trenle Salihli’ye gelirler. Halk Türk askerleri geldi sanarak karşılamaya gider. Sonuçta, geri çekilirken her tarafı yağmalama, yakıp yıkma hevesinde olan düşman askerleri, savunmasız halkın üzerine yürür. Hacı Arif Efendi de yaralanır. Kendini bir bostana atar. Tam o sırada “Allah, Allah!” sesleri işitir. Türk askerleri yetişmişlerdir. Hacı Salih, onların geldiğini görür, sonra da ruhunu teslim eder.

⁹⁸ Canan Yücel Erolat. (Haz.), Yakup Kadri’den Hasan Âli Yücel’e Mektuplar, Yapı Kredi Yay. İst. 1996, s.33

⁹⁹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Vatan Yolunda, Selek Yay. İst. 1958, s. 27

II.1.1.47. Teslim! Teslim! (Dergâh, Nu. 38, 5.11.1922)

Yazarın, savaş sırasında halkın gördüğü zulümleri konu ettiği hikâyelerindendir. Tahkiki Fecâi heyetiyle dolaştığı köy ve kasabaların birinde Şevket Efendi isimli birisinden dinler.

İstilâ askerleri önce kasabadaki Hıristiyanları, ellerine birer vesika vererek kasaba dışına çıkartırlar. Müslüman Türk halkının evlerinden çıkmasına izin verilmez. Sonrada zulme başlarlar. Şevki Efendi bunları, saklandığı bağ kulesinden üzüntüyle izler. Kendisini en çok etkileyen de bir anne ile çocuunun maruz kaldığı olay olur. Çocuk etraflarının sarıldığını görünce iki elini kaldırarak, “Teslim! Teslim!” diye bağırır. Fakat bu yalvarışları dikkate alınmaz. Bir düşman askeri tarafından, boyundan büyük bir süngüyle öldürülür.

II.1.1.48. Küçük Neron: (Dergâh, Nu. 39, 20.11.1922)

Yazar, bu hikâyede de Manisa Mevkii Kumandanı Filipos'un yaptığı katliamları anlatır. Hikâye 1922 tarihlidir. Filipos, askerlerinin plansız yapmaya başladığı yağmalama hareketlerinin kargaşaya sebep olacağı endişesindedir. Bunun için her şeyin aynı gün ve aynı saatte yapılmasını ister. Çünkü onun için önemli olan yamalamadan ziyade katliam yapmaktır. Türk askerleri ilerlemektedir. Filipos her tarafa cephane yerleştirir, askerlerine, bütün evleri yakmak üzere paçavra dağıttırır. Halkın hiç fire vermeden yok edilmesi için gereken önlemleri alır. Bu arada yerli Rumlar, müslüman evlerine ve iş yerlerine girerek yağmalamaya başlarlar. Bunlara askerler de katılınca tam bir kargaşa çıkar. Filipos her tarafı ateşe verdirir, kaçmaya çalışan halkın üzerine ateş açtırır. Alevler kendi karargahına yaklaşınca arabasını hazırlamalarını ister, fakat şöförü ortalarda yoktur. Yağmacılara katılıp, ortadan kaybolmuştur. Ne yapacağını bilemeyen Filipos, sendeleye sendeleye istasyona doğru yürümeye başlar

II.1.1.49. Issız Köy ve Dilsiz Kız: (İkdam, 1922)

1922'de İzmir'in kurtuluşundan sonra, yazar ve arkadaşları İstanbul'a dönmeden bir iki ay daha Yunan askerlerinin yaptıkları zulümleri incelemek için yine istila altında kalmış bölgeleri dolaşırlar. Bu hikâyeye konu olan durumun muhtemelen bu sıralarda görüldüğü tahmin edilmektedir.

Yazar ve arkadaşları Alaşehir kasabasına giden yol üzerinde bir ıssız köyle karşılaşır. Köyden henüz yangın kokuları kaybolmamıştır. Fakat köy tamamen terkedilmiş durumdadır. Görülen manzaradan burada korkunç bir katliam yapıldığını ve köyün ateşe verildiği anlaşılmaktadır. Yalnız harabeler arasında, paçavralara bürünmüş bir kız görülür.

Kız yaşadıklarının tesiriyle hafızasını kaybetmiş, dilsiz ve biçare durumdadır. Kızın kim olduğu anlaşılabilir. Kasabada da böyle bir kız hakkında bilgi yoktur. Fakat yazar için önemli olan onun kim olduğu değil, onun gibi daha birçok zulüm görmüş kızın varlığıdır. Bu kız, büyük bir ihtimalle yazarın benzerlerini temsilen, fiktif olarak ortaya koyduğu bir kadın kahramandır.

II.1.1.50. Köyünü Kaybeden Kadın: (İkdam, Nu. 8911, 5.1.1922)

Anadolu köylüsü başlarına gelen felâketten kaçarken nereye gittiklerini bilmez bir vaziyette etrafa dağılırlar. Aile bireyleri birbirini kaybeder. Yolda tekrar düşman saldırısına uğrar, kimi zaman canları zor kurtarırken, kimi zaman da esir düşerler. Bazen de köylerine geri dönmek arzusuna kapılınca köylerine nasıl ulaşacaklarını bilemezler. Köyünü Kaybeden Kadın hikâyesinin kahramanı da bunlardan bir tanesidir. Köylülerle birlikte Ortaklar'dan çıkmış bir daha nasıl geri döneceğini bilmediği için dolaşmadığı yer kalmamıştır. Oğlunun esir düştüğünü de bu yollarda görür. Son çare olarak yazarın bulunduğu resmî daireye gelerek derdini anlatır. Kendisini köyüne göndermelerini ister, fakat, köyü hâlâ işgal altındadır. Yazar bu hikâyesinde de savaş yüzünden şuurunu ve kimliğini hemen hemen yitirmiş Anadolu insanların durumunu gözler önüne sermiştir.

II.1.1.51. Bir Şehit Mezadı: (İkdam, Nu. 8922, 16.1.1922)

Yazar bu hikâyede Sakarya Savaşı sonrasında genelde zabıtların uğrayarak gazete haberlerini takip ettikleri bir kıraathanede, bizzat tanık olduğu bir olayı aktarır. Bu kıraathanede zaman zaman, savaş sırasında şehit düşen zabıtların eşyaları açık artırma yolu ile satılmaktadır. Bu durum yazarın garibine gider, sonradan öğrendiğine göre, eşyaları ölen kişilerin ailelerine ulaştırmak hayli masraflı ve zor bir iştir. Onun için şehidin yakın bir arkadaşı eşyaları satarak parasını ailesine gönderir. Böyle mezatlar çok acı olmakla birlikte başka da bir çare yoktur. Yazarı en çok etkileyen bir mezat, edebiyata meraklı olduğu bavulundan çıkan kitaplardan anlaşılabilir bir zabıtkidir. Bin bir merak ve hevesle romanların hayali dünyasını anlamaya çalışan zabıt, hayatın gerçeklerini savaşta hayatını kaybederken anlamıştır.

II.1.1.52. İstanbul'da Üç Gece: (İkdam, Nu. 8929, 25.1.1922)

Mütareke dönemidir ve İstanbul'da Millî Mücadele başlamıştır. Anadolu'da henüz rütbesiz bir asker olan hikâye kahramanı genç, önemli bir haberi iletmek için gizlice İstanbul'a gelir. Üç günlük bir zamanı bulunmaktadır. Güvenlik nedeniyle vapurdan gece ayrılır ve Anadolu'ya geçtikten bu yana uzun zamandır, kendilerinden haber alamadığı annesi

ve kız kardeşine kavuşmak hasretiyle evine gider. Ev Vefa'dadır. Kapıyı çalar, fakat, kimse cevap vermez. Yandaki komşu, onların evden ayrıldıklarını, nereye gittikleri hakkında bilgisi olmadığını söyler. Ev de satılığa çıkartılmıştır. Genç, o geceyi bir otelde geçirir. Ertesi gün, bir haber alabilme umuduyla eski dostlarının kapılarını çalar. Onlar da ailesinin nereye gittiği hakkında bilgi veremezler. Ertesi gün Bebek'te oturan teyzesine gider. Ne yazık ki teyzesi öleli üç ay olmuş. Damadı da kızını alıp kendi evine götürmüştür. Aynı günün akşamı, Kadıköy'de oturduklarını bildiği amcazâdelere gitmeye karar verir. Fakat bütün günü aramakla geçer. Evin yerini tam olarak hatırlayamadığı için, bir türlü bulamaz. İşlerini bitirerek o gece Trabzon'a döner. Aylar sonra, "bir arkadaşı vasıtasıyla aldığı mektuptan", annesiyle kız kardeşinin Topkapı'da oturduklarını, nişanlısının ise zengin bir adamla evlenmiş olduğunu öğrenir.

Hikâyenin fikrî temeli, savaşın, aile parçalanmalarına sebep olduğu üzerindedir. Yazarın kendi hayatında da İstanbul, işgal öncesi ve sonrası olmak üzere iki dönem halinde karşımıza çıkar. 1916'da gittiği İsviçre'den 1918'de dönen yazarın durumunun, bu hikâyede anlatılan gencinkinden hiç de farklı olmadığı, hatıralarından anlaşılmaktadır. Annesi ve kız kardeşi, (Yahya Kemal'den aldığı bir mektuptan) öğrendiğine göre, İstanbul'da bir çok maişet sıkıntısı çekmiş, İstanbul'daki evlerini tasfiye edip Manisa'ya taşınmışlardır. İstanbul rıhtımına çıktığında bir süre kendine gelemeyen, nereye gideceğini bilemeyen yazarın aklına akrabalara gitmek düşüncesi gelir:

*"Karışık ve bulanık zihnime birdenbire bir açıklık geldi. Üç buçuk yıl evvel, Kadıköy'ünde oturduklarını bildiğim akrabalarımı hatırladım. Bunlar halamın kızları idiFakat, acaba hâlâ aynı yerde, aynı evde miydiler? Benim üzerimde kazazede bir gemi tesiri yapan İstanbul'da bana herkes bir tarafa kaçmış ve boğulup gitmiş gibi geliyordu."*¹⁰⁰

Yazar, nihayetinde telefon rehberinden numaralarını öğrenir. Evlerine telefon eder ve bir kuzeni onu karşılamaya gelir.

II.1.1.53. Bir Hastane Koğuşunda: (İkdam, Nu. 8937, 31.1.1922)

Hikâyede Sakarya Savaşı sırasında yaralananların tedavi gördüğü bir seyyar hastane izlenimleri anlatılır. Yazar ve arkadaşları, yaralıları tek tek dolaşarak hal ve hatırlarını sorarlar. Yaralıların en çok bekledikleri şefkattir. Bir de kendilerine ziyarete gelenlerden sigara ve meyve beklentisi içinde oldukları gözlenir. Hemen hepsi yurdun değişik yerlerinden gelen bu askerler, başlarından geçenleri anlatırlar. Yalnız bu yaralılar arasında bir de küçük çocuk vardır. Annesini kaybetmiş ve başından ağır yaralanmış bu çocuk, yazardan üzüm ve bir de annesini ister.

II.1.1.54. Sikkenin Tersi: (İkdam, Nu. 8955, 19.2.1922)

Bu hikâyede diğerlerine göre oldukça farklı bir konu ele alınmıştır. Kısaca insanın sahip olduğu zenginliklerin farkına varamadığı ana düşüncesi etrafında, Faika adlı genç bir kadının, arkadaşı Naciye'yi kıskanması ele alınır. Faika, sevdiği bir kişiyle evlenmiş bir yıldır mütevazî bir hayat sürmektedir. Bir gün arkadaşı Naciye'ye misafirliğe giderler ve Faika, Naciye'nin sahip olduğu zenginlik karşısında gözleri kamaşır. Kendi sahip olduklarıyla kıyaslar, kendisinin sadece anlayışlı bir kocası vardır. Faika, sahip olamadığı parlıtların hırçınlığı içerisindeyken aynı anda, diğer tarafta Naciye, Faika'ya gıpta etmektedir. Çünkü bütün gösterişle herkesi kıskandıran hayatının arka cephesinde ihmal edilmiş, sevgi yoksulu bir kadın bulunmaktadır.

II.1.1.55. Muhacir Kerim Ağa: (İkdam, 8975, 12.3.1922)

Hikâye, savaşlar nedeniyle ailelerin yaşadıkları dramlardan birini daha anlatmaktadır. Muhacir Kerim Ağa, Rumelili, hali vakti yerinde bir aile reisidir. Balkan savaşları sırasında önce İstanbul'a sonra da İzmir'e göç eder. Burada aradığı huzuru bulamaması üzerine Manisa'ya gelip yerleşir. İzmir'in işgal edilmesi ve düşmanların daha içlere doğru ilerlemeleri üzerine Balıkesir'e ve nihayet Bursa'nın bir köyüne göç etmek zorunda kalır. Kızlarından birini Rumeli'de bırakmış, daha sonra öldüğü haberini almıştır. Diğer bir kızını ve damadını da İzmir'de bırakır. Oğullarından birini ve daha sonra damadını I. Dünya Savaşında kaybeden Kerim Ağa'nın barındığı son köy de düşman askerleri tarafından yakılır, yıkılır. Kerim Ağa ve bakmak zorunda olduğu ailesi perişan durumdadır. Yazar, Tetkik Heyetiyle birlikte işgale uğramış Anadolu köylerini dolaştığı sıralarda Kerim Ağa'yı, yanmış evinin taşlarından dört duvar örüp üzerini kapatmaya çalıştığı bir zamanda tanır.

II.1.1.56. Muzaaf Bir İhanet (Katmerli Bir İhant): (İkdam, Nu. 8999, 25.3.1922)

Hikâyede sonu hıyanetle biten bir gönül macerasından söz edilir. Yazarın adını açıklamak istemediği bir yerin Hilâliahmer(Kızılay) hastanesi veznedarı Nuri Efendi, oldukça şuh bir Rum kadına tutulur. Kadın, Nuri'yi maddi yönden sövmeye başlar. Nuri, bütün maaşına beş altı ay boyunca ona harcar. Kadın adeta Türk dostu gibi davranmaktadır. Fakat işgal sırasında hastanede nöbet tutmaya başlayan Nuri eve uğrayamaz olur. Bir gece Despino'nun hasretine dayanamayıp eve gelen Nuri, evde kadınlı erkekli bir kalabalığın

¹⁰⁰ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Vatan Yolunda*. Selek Yay. İst.1958. s.27. 28

olduğunu görür. Kapıyı çalar. Despino kapıyı açar, fakat, misafirlerinin olduğunu söyleyerek Nuri'yi içeriye almaz ve onu sokağa iter. Nuri kaldırımlara yuvarlanır.

II.1.1.57. Hüseyin Çavuş: (İkdam, Nu. 9016, 22.4.1922)

Hüseyin Çavuş, Anadolu'nun sıradan hanları gibi bakımsız bir hanın sahibidir. Bu tür bakımsız yerlerde kalmaya pek alışkın olmayan yazar ve arkadaşı, hancıya etrafın pisliğiyle ilgili olarak biraz kızarlar. Hancı da oldukça sert davranır. Çünkü para için bile olsun emir almaya ve hakaret edilmeye tahammül edecek birisi değildir. Nitekim bir süre sonra her iki taraf da yumuşar ve hancı Hüseyin Çavuş, misafirperverliğini göstermeye başlar. Kızgınlığının altında yatan sebep de anlaşılır. Bir gece önce handa kalan birisi, Eskişehir'in düşman askerlerinin eline geçtiğini haber vermiştir. Hancı buna bir türlü inanmak istemez. O, on altı sene askerlik etmiş, İstiklâl Muharebesine gitmiş ve hiç yenilmemiştir. Yazar ve arkadaşı Eskişehir'in düştüğü haberinin gerçek olduğunu söyleyemezler ama Hüseyin Çavuş'un bu tavrı onlarda, kendine güven duygunun artmasını sağlamıştır.

II.1.1.58. Bir Aşk ve İhtiras Faciası: (İkdam, Nu. 9069, 16.6.1922)

Gaffar Ağa, ilk karısı ölünce, köyün şuh ve fattan kadınlarından Necibe ile evlenir. İlk olarak çocuklarını evden kovan Gaffar Ağa, gitgide kıskanç bir adam haline gelir. Özellikle Necibe'yi çapkın köy gençlerinden kıskanır ve karısına gittikçe daha çok bağlanır. Köy kadınlarına göre Necibe, Gaffar Ağa'ya büyü yapmıştır. Çünkü, Necibe, Gaffar Ağa'nın zannettiği kadar masum değildir. Evlenmeden önce erkekler karşısında raks ettiğini bilmeyen yoktur. Gaffar Ağa, genç karısını çok sevmesine rağmen kıskançlığı yüzünden Necibe'yi sık sık döver. Yine böyle bir dayak olayından sonra Necibe evden kaçar.

Gaffar Ağa, karısı kendisini terk ettikten sonra çok sakin bir adam olur. Çocuklarını tekrar yanına alır. Kendi içine kapanır. Sürekli ağlar ve zamanla acınacak bir hale gelir. Sık sık uzun yürüyüşler yaparak köyden uzaklaşır. Bu sefer, Gaffar Ağa'nın haline acıyan köylüler, onları tekrar birleştirmek için Necibe'yi aramaya başlarlar. Necibe aramalar sonunda, köyün yirmi beş kilometre kadar uzağında bir ahırda ölü olarak bulunur. Gaffar Ağa ise bir haftadır ortalarda yoktur.

II.2. Romanlarına Yansıyan Yönleriyle Hatıraları

Yakup Kadri'nin tıpkı hikâyelerinde olduğu gibi romanları da yaşadıklarının, görüp işittiklerinin birer yansımasıdır. Yazarın Gençlik ve Edebiyat Hatıraları'nda Abdülhak Şinasi'nin romancılığı üzerine görüşlerini dile getirirken hiçbir romancının, muhayyilesi ne kadar geniş olursa olsun, meydana koyacağı eserin malzemesini mutlaka hayattan almak zorunda olduğunu belirttikten sonra, yine aynı yazısında romancının hayatı olduğu gibi aktarmak yerine, malzemesini kendi öz cevherinde bir alaşımdan geçirdikten sonra yansıttığını belirtir.¹⁰¹

Yazar bu konudaki düşüncelerini ve kendi romanlarını ne şekilde yazdığını, Hasan Ali Yücel'e yazmış olduğu bir mektubunda da şöyle dile getirir.

“Bana kendi eserlerim hakkında bazı şeyler soruyorsunuz. Bunlardan kâfi derecede bahsetmiştik sanıyorum. İsmi zikrettiğiniz, romanların hiç şüphesiz doğrudan doğruya realiteden alınmış tarafları çoktur. Ben romanlarımdaki şahsiyetlere daima tanıdığım kimselerle, kendimden bir şeyler koymuşumdur. Fakat meselâ filan (tip) mutlaka hayattaki falan değildir. Belki birkaç tipin halitasıdır. (alaşım) Hikâye tarafı da daima yaşadığım vakalara istinat etmekle hiç şüphesiz bu vakalar oldukça değiştirilmiştir. Bu romanlarda doğrusu hiçbir şey ispat etmek istemedim. Fakat tesadüf öyle istedi ki, hepsi bir devrin tarihi faslı olsun. Mesela Nur Baba Abdülhamit devrinin, Kiralık Konak İttihat ve Terakki ve Harbi umumi devrinin, Sodom ve Gomore Mütareke devrinin, Yaban keza Mütareke ve Milli Mücadele devrinin, (Ankara) son devirlerin hikâyesi oldu. Bu suretle adeta kronolojik bir cycle [çevrim] takip etmiş bulundum. Fakat bunu bilerek ve isteyerek yaptığımı ben iddia etsem siz inanmazsınız. Bence roman bir vevi hatıra kitabıdır. Ben çocukluğumdan beri ne işittim, ne gördüm, ne hissettim, ne anladım ise hep romanlarıma koyuyorum. Bundan başka roman bir (hayatı görüş), (hayatı telakki ediş) sisteminin (bu kelimeyi felsefi manasında kullanıyorum) muhassalasıdır. Bir romanda romancının telakkisi nedir? cemiyet tellakkisi nedir? insan telakkisi nedir? hatta siyasi ve felsefi talakkileri nelerdir? Bunu aramak lazım gelir zannediyorum. Ve eğer mevzu-u bahis roman böyle bir şey orijinal telakkiyi ifade etmiyorsa hiçbir kıymeti, hiçbir manası yok demektir.”¹⁰²

Kendisinin de ifade ettiği gibi onun romanları gerek vak'a, gerek zaman ve mekân bakımlarından kendi hayatının bir başka yorumla ele alınmış şeklidir. Dil ve Üslûp özellikleri de roman ve hatıralarında ortak bir karakter taşır.

¹⁰¹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, Bilgi yay. Ank 1969, s.103, 105

¹⁰² Canan Yücel Erolat (Haz.), *Yakup Kadri'den Hasan Âli Yücel'e Mektuplar*, Yapı Kredi Yay. İst. 1996, s.32

II.2.1. Vak'a

II.2.1. Hep O Şarkı

Hep O Şarkı, yazarın en son yazdığı romanı olmasına rağmen, ele aldığı dönem bakımında ilk sırada yer alır. Yer yer otobiyografik özellikler taşıyan roman, Münire'nin hatıralarını yazmasıyla başlar. Yazılarını bütün neşesiyle yalıda, kışlarını da “*Avrupa romanlarında okuduğu manastıra kapatılmış kızlar*” gibi konakta geçiren Münire, küçük yaşlarından itibaren, yalı komşuları Hakkı Paşa'nın oğlu Cemil Bey'i sevmektedir. Münire'yle Cemil Bey yaz akşamları bahçede gizli gizli buluşmaya başlarlar. On altı yaşına gelince Hakkı Paşa, küçüklüğünden beri kendi kızı gibi sevdiği Münire'yi oğlu Cemil'e ister. Fakat Münire'nin babasına göre Cemil Bey, geleneklere bağlı olmadan yaşayan, şarkılarıyla kadınları baştan çıkarmaya çalışan uçarı bir gençtir. Yani kızına layık değildir. Münire derhal eve kapatılır, hiç kimseyle görüşmesine izin verilmez. Münire ancak Cemil Bey'in bahçede söylediği şarkılarla avunur. Yaz bitince de aile konağa taşınır. Bir müddet sonra da Münire, Kazasker Nafi Paşa'nın görgüsüz, boğazından baka bir şey düşünmeyen şişman oğluyla evlendirilir.

Münire, kocası Rüknett'in adeta tiksindir ve ilk geceden sonra yüz vermez. Münire'den yüz bulamayan Rüknett'in konağın hizmetçileriyle ilişki kurar. Böylece iki yıl geçer. Münire bu süre içinde kendini romanlara verir. Bunlar yerli ve yabancı duygusal romanlardır. Bir gün konağa gelip giden kadınlardan biri aracılığıyla Cemil Bey'den bir mektup alır. Münire ile Cemil gizli gizli buluşmaya başlarlar. Bu arada Rüknett'in ilişki kurduğu hizmetçi hamile kaldığı için Münire babasının konağına geri döner. Eski günler yine başlar. Bu sefer Münire ile Cemil'in buluşmalarında kendilerine Münire'nin çok sevdiği halası Şahende Hanım yardımcı olur. Onun Kanlıca'daki yalısında buluşurlar. Fakat bir gün Cemil Bey, kendisiyle evlenmek isteyen bir saraylının teklifini reddedince, hem babası hem de kendisi önce Sivas'a sonra da Anadolu'nun çeşitli vilâyetlerine sürülürler. Aradan yıllar geçer. Münire ile Cemil birbirlerinden haber alamazlar. Bu arada Münire'nin babası ölür. Boğaziçinde çıkan bir yangın da da bir çok yalılarla birlikte Hakkı Paşa yalısı da yanar. (Yangın adeta bir devrin kapandığına işarettir.) Münire bundan sonraki hayatını annesiyle, konakta münzevî bir şekilde yaşamaya başlar. Onun bu haline üzülen halası onu Bektaşî tekkesine götürür. Fakat hiçbir şey ona Cemil'in şarkılarını unutturamaz. Bir gün Eşrefpaşa konağında davetli oldukları sırada, erkeklerin bulunduğu bahçeden “O Şarkı”yı duyar. Söyleyen Cemil Bey'dir. Fakat sesi ve görüntüsü hayli değişmiştir. Cemil Bey, Şahende hanımın konağına, ziyaretlerine gelir. Ne görüntüsünde ne de huyunda eski Cemil yoktur. Yaşlanmış, taşralı bir kızla evlenmiş , çocukları olmuş ve maddî sıkıntı içerisinde sıradan bir

adamdır. Münire ise yeni başlayan redingot devrinin hayat tarzından uzak, içinde “Hep O Şarkı”yı duyarak hayatını sürdürür.

Münire'nin, geçmişi bir şarkıda simgeleştirip, “hep içinde” sakladığı gibi, Yakup Kadri'nin de çocukluk ve gençlik hatıralarını hep içinde sakladığını, “Hep O Şarkı”dan bir yıl sonra yayınladığı “Anamın Kitabı” ve 1969'da yayınladığı “Gençlik ve Edebiyat” hatıralarından anlaşılmaktadır. Yazarın bu romanında bazı şahısları, yakın çevresinden; bazı olayları kendi yaşadıklarından almış olduğu görülür. Örneğin Münire'nin halasına bulduğu isim, onun çocukluğundan hatırladığı, Manisa'daki ilk ev sahipleri Şâhenda Hanım'ın ismidir. Çocuğu olmayan bu kadının, Yakup Kadri'yi bir anne şefkatiyle bağrına basar ve bütün yaramazlıklarını hoş görür.¹⁰³ Yine Münire'nin halasıyla, yazarın kendi halası arasında çok yakın benzerlikler bulunmaktadır. Romanda Münire, Şâhenda Hanım şöyle anlatmaktadır:

“Şâhenda halam, babamın zıttına pek ehli dil bir kadındı. Saza söze, cemiyetli hayata pek düşküdü amma, bu düşkünlüğü herhangi bir taşkınlığa vurdurmamıştır. Ömrünün sonuna kadar vakarı, şerefi ve itibariyle yaşamasını bilmiştir. Benim üzerimde bu hayat örneğinin büyük tesiri olduğunu zannediyorum. Gerçi, babamın kız kardeşine karşı aldığı vaziyet yüzünden evleninceye kadar, onu pek seyrek görmüşümdür.”¹⁰⁴

Münire, babasının neden halasına kızdığını daha sonraları anlayacaktır:

“Daha sonraları öğrenmişim ki, halam gizli bir tarikata mensupmuş ve tarikatın adı da Bektaşilikmiş. Babamla arasındaki soğukluk da bundan ileri geliyormuş...Sütlüce'de bir bir dergâh ve o dergâhta Mihri Baba denilen bir şeyh varmış. Burada âyinler yapılır, nefesler okunurmuş. Çocukluğumda, beni birkaç defa Mevlvî tekkesine götürmüşlerdi. Onun gibi bir şey olacaktı, diyordum, bu Sütlüce'deki dergâhı Halama soruyordum:

“-Orada da kudümler çalınıp neyle üflenip dervişler döner mi?”

“Ve halam “hayır” deyince zihnim büsbütün karışıyor ve içimde bir nevi merak ve tecessüs uyanıyordu.”¹⁰⁵

Münire'nin bu sözleriyle Yakup Kadri'nin, Anamın Kitabı'nda anlattığı Mevlvî dergâhı hatıraları arasındaki benzerlik hemen göze çarpmaktadır.

Yakup Kadri, Anamın Kitabı'nda kendi halası hakkında da şu bilgileri vermektedir:

“Vehbi Efendi için gizli gizli rakı içtiğini söyleyenler, hattâ “Bektaşî”dir diyenler vardı. Rakı içmek haydi neyse; (çünkü kaş defe babamın da aynı hataya saptığını görmüştüm) fakat Bektaşîliğin Manisa halkınca katillikten, hırsızlıktan, gâvurluktan daha kötü bir şey telakkî edildiği ve hele bizim evde bunun sözünü söylemenin bile yasak olduğunu biliyordum. Zira bizim evde bu, bir aile faciasının, bir aile ayıbının da adıydı. Ortada dönen rivayetlere göre babamın ablasıyla arası bu yüzden açılmıştı ve halam malını mülkünü bu yüzden tasfiye edip Manisa'dan İstanbul'a gitmiş ve orada yerleşmişti.”¹⁰⁶

¹⁰³ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Anamın Kitabı*, İletişim Yay. İst. 1983, s.38

¹⁰⁴ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Hep O Şarkı*, İletişim Yay. İst. 1983, s. 45

¹⁰⁵ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Anamın Kitabı*, İletişim Yay. İst. 1983, s.52

¹⁰⁶ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Anamın Kitabı*, İletişim Yay. İst. 1983, s. 148, 149

Münire, halasının, kendisine teselli araması için önerdiği Bektaşî tekkesine gider ve oradan kafasında yalnızca “Uzak sanıp bağırma/ O sendedir çağırma”, mısralarından ibâret bir musiki kublesiyle ve kafasında bir sürü soruyla ayrılır:

“Şu halde, tekkeler, dergâhlar açmak neden? Âyinler yapmak neden? Hep bir ağızdan bağırma neden? Herkes kendi köşesine çekilip içini dinlesin, içindekini görmeye çalışsın. İnsan olana bu yetip artmaz mı? İşte, Sütlice’den Kanlıca’ya dönüşümde ben hep bu mısraları tekrar edip duruyorum ve böyle düşünüyordum. Fakat ben bunu kendi nefsimde tecrübeye kalkışınca içimde o eski şarkının tâ uzaklardan, tâ derinlerden gelen aksisedasından başka bir şey işitmiyordum.”¹⁰⁷

Bu sözler aslında yazarın kendisini sorguladığı sözlerdir. 1956 yılının tekkeleri sorgulayan Yakup Kadri’siyle, 1914-1915’li yıllarda Bektaşî tekkesine devam etme ihtiyacı hissetmiş olan Yakup Kadri, Münire’nin düşüncelerinde çarpışır ve görülür ki Yakup Kadri, şimdiki zamanın bütün kuramsal düşüncelerini benimsemekle birlikte geçmiş yılların mistik havasını ve hatıralarını “Hep O Şarkı” gibi yüreğinde daima saklamıştır. Ahmet Kabaklı da bunu

“Yakup Kadri, mistik duygulu bir mizaç ile inkılâba düşkün mücadeleci bir ruhu, ömrü boyunca uyuşturmaya çalışmış, hem tek’çi (ferdiyetçi) hem toplumcu bir sanat adamı”¹⁰⁸

şeklinde ifade eder.

Romanda yine yazarın çocukluğuna ait Hidiv İsmail Paşa’ya, Mısır’lı prens ve prenseslere ait hatıralarından izler görülmektedir:

“Hidiv İsmail Paşa’nın bir muazzam saz âlemi tertip ettiğini ve İstanbul’un en kibar aileleriyle Mısırlı Prens ve Prenseslerin buna davetli olduğunu bildiğimiz halde, şeytana uyup Paşabahçesi’ne kadar uzanmıştık.”¹⁰⁹

Münire bu sözleri Cemil Bey’le yaptığı kayık gezintisi sırasında söyler. Kayıkla, eğlencenin yapıldığı yerin çok yakınına kadar yanaşırlar. Bu arada Münire “Mısırlı güzel bir Prenses” in (Anamın Kitabı: Güzel Prenses) Cemil’e bakmakta olduğunu görür.

II.2.2. Kiralık Konak

Kuşaklar arası çatışmayı en iyi biçimde sergileyen romanlarımızdandır. Romandaki çatışma Naim Efendi’yle damadı arasında olmakla birlikte, genelde çatışmanın odak noktası Seniha’dır. Çünkü Seniha, yeni tarz hayatı en iyi yansıtan gençlerdendir. Avrupa moda dergilerindeki gibi giyinir, içkili eğlencelere katılır. Çıplak denize girer, geleneğe aykırı

¹⁰⁷ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Hep O Şarkı*, İletişim Yay. İst. 1983, s. 168

¹⁰⁸ Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı*, Türk Edebiyatı Vakfı Yay. İst. 1985, C.II. s.399

¹⁰⁹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Hep O Şarkı*, İletişim Yay. İst. 1983, s. 138

olarak bir genç adamla sevişir.v.b. Naim Efendi için son derece yanlış olan bu davranışlar, Servet Bey için normaldir.¹¹⁰

Romanın konusu kısaca şöyledir: Emekli bir nazır olan Naim Efendi gelenek ve göreneklerine bağlı bir Tanzimat efendisidir. Damadı Servet Bey ise, tam bir alafrangalık düşkünüdür. Kızı Sekine evin hanımı olarak gelişmelere müdahale etmesi gerekirken, genelde idareci bir yaklaşımla, silik bir karakter taşır. Torunları Cemil ile Seniha, eski ile yeni arasında kalmış, son asır gençlerindedir. Konak hayatı birleştirici bir büyük aile mekânıdır. Romanın vak'ası Seniha etrafında gelişmeye başlar. Bütün tavırlarıyla, giyiniş kuşanışıyla tam bir Batılı olmaya çalışan doyumsuz ve mutsuz genç kız, depresyon geçirir; Avrupa'ya kaçar. Yazar, kişiyi buhrana götüren sebep olarak Seniha'nın şahsında manevi değerlerin tükenişi şeklinde gösterir. Servet Bey de bir süre sonra karısını alarak hep hayalini kurduğu bir apartman dairesine yerleşir. Bir süre sonra Seniha da geri dönerek babasının evinde oturmaya başlar. Apartman hayatı Türk adet ve örfüyle bağdaşmayan bir gösteriş ve eğlence içinde geçer. Tamamen yalnız kalan Naim Efendi, Konağı satılığa çıkarır. Fakat, konak eski bulunduğu için kimse almak istemez. Romanın diğer kişileri Hakkı Celis ve Faik'tir. Hakkı Celis Seniha'ya tutkun ama karşılık görmeyen, duygularını savaşa katılarak millî davalara yönelten duygusal bir genç; Faik ise Batılı olmayı her yönüyle sindirebilmiş, Hakkı Celis'in duygusallığına taban tabana zır akılcı bir adamdır.

Romanın vak'ası konak hayatından apartman hayatına geçiş üzerinde kurulmakla birlikte, temsil ettiği değerler itibarıyla Tanzimat devriyle birlikte İmparatorluğun da ömrünü tamamladığı gerçeğini sembolize etmektedir. Yakup Kadri, Tanzimat yıllarını tanımamakla birlikte bir çöküş dönemi insanıdır ve dağılışın ilk örneğini daha çocukken, Mısırda yaşamıştır. Kendini ilk tanımaya başladığında büyük bir sarayda yaşadığını hatırlayan, hizmetçili seyisli rahat bir hayat içerisinde kendisini bulan yazar, yedi sekiz yaşların iken birden bire bunların hepsini kaybederek, Manisa'nın yüksek duvarlı mütevazi bir evinde yaşamaya adeta mahkum olmuştur. Önceleri "devlet düşkünü" bir paşanın çocuğu olarak ayrıcalıklı bir yere sahipken, mahalle çocuklarıyla beraber mahalle mektebine gitmek zorunda kalır. Tıpkı iki devir arasında sıkışıp kalmış Seniha gibi değişen ortamlara ayak uydurmakta güçlük çeker. Hatta "Bir Ruh Krizi" bile yaşar.

"Eski ushuluğum, eski nazlılığım yavaş yavaş sinsi bir haytaliğe dönme emarelerini gösterecektir. Daha doğrusu içimde birbirine zır iki hüviyet, iki benlik hasıl olacak ve bir çatı altında, bir yatakta, yan yana, burun buruna yaşamaya mecbur

¹¹⁰ Geniş bilgi için: Abdulkadir Hayber, Halide Edip, Yakup Kadri ve Reşat Nuri'nin Romanlarında Nesil Çatışmaları, M.E.B. Yay. İst. 1993

ayrı mizaçlı, ayrı karakterli iki kardeş gibi birbirleriyle durmadan çatışacak; kâh birinin ettiğinden öbürü, kâh öbürünün eylediğinden beriki sıkılacaktır."¹¹¹

II.2.3. Nur Baba

Konusu İstanbul'da geçen bir romandır ve zaman bakımından da Kiralık Konak, Hüküm Gecesi romanlarıyla bütünleşir. Yazar, İstanbul'un çöken değerlerinin bir başka yönünü, tekkelerin bozulan ortamlarını ele alır. Yazarı babasıyla halası arasında kırgınlık sebebi olan, Bektaşî hala motifine Hep O Şarkı'da olduğu gibi, Nur Baba'da da rastlarız. Çamlıca Bektaşî dergâhının şeyhi Nuri Baba, Nigâr Hanım'ı, halası Ziba Hanımefendi'nin yanında görüp aşık olur ve Ziba Hanımefendi, yi, dergâhına çağırıp kendisinin müridi yapması için sıkıştırır.

Nur Baba'nın asıl adı Nuri'dir ve Selefi Afif Baba, çocuğu olmadığı için Nuri'yi Anadolu'nun bir köyünden alıp getirerek evlat edinmiştir. Nuri on altısına geldiğinde özellikle genç muhibbelere karşı şımarık ve mütecaviz davranışlar sergilemeye başlar. Nuri, Yirmi ikisine bastığında Afife Baba ölür ve çıkarları için herşeyi yapabilen ve kadınları elde etmenin bin bir yolunu bulan Nuri, Afif Baba'nın karısı Celile Bacı'yla evlenir, böylece dergâhın da şeyhi olur. Siyah bıyıklı, ince dudaklı, uzun boylu ve güzel sesli Şeyh'in dergâhı, artık İstanbul'un genç kadınlarının ve türlü sebeplerden dolayı burada huzur aramaya gelenlerin sabahlara kadar içki içip ayin yaptıkları bir yer haline gelir. Bu yüzden de İstanbul'daki Sütlüce dergâhı(Hep O Şarkı'da da sözü edilen) gibi diğer Bektaşî tekkeleri mensupları tarafından tenkit edilir. Çünkü usûl ve erkânı kendi isteği yönünden saptırmaktadır. Bir çok mal mülk zengini kadın kısa zamanda, sonradan Nur Baba adıyla anılmaya başlayan bu şeyhin tuzağına düşerler. Abdülaziz devrinin meşhur simalarından Safa Afendi'nin kızı Kanlıcalı Ziba Hanımefendi de bunlardan bir tanesidir. Fakat Nur Baba nihayetinde ondan bıkar ve Nigâr'a aşık olur.

Nigâr, Ziba'nın erkek biraderi merhum Sacit Bey'in kızıdır. Kocası, Madrid'de sefir, iki çocuklu, yirmi beş yaşında genç, güzel ve zengin bir kadın olan Nigâr, başlangıçta Nur Baba'ya yüz vermez. Fakat, kadınların kalbine girmenin türlü yollarını bilen Nur Baba, kimi geceler Nigâr'ın Kanlıca'daki yalısının önünden şarkılar söyleyerek geçer. (Hep O Şarkı'daki Cemil gibi) Sonunda bir gün Nur Baba Dergâhına gider ve bir Âyin-i Cem'e katılır. (Romanda bu gece neler yaşandığını yine Âyin-i Cem'de bulunan, dergâh müdaimlerinden ve aynı zamanda Nigârın akrabası olan Macit'in hatıra defterinden takip ederiz. Macit'in romanda yazarı temsil ettiği düşünülebilir. Çünkü Nigâr, kendisine abla diye hitap eden bu

¹¹¹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Anamın Kitabı*, İletişim Yay. İst. 1983, s. 100

“uzun boylu, narin, mağrur adımlarla yürüyen bu genç akrabasıyla edebiyata , aşka, havaya, hürriyete ve milletin hayatına dair sohbetler ederler.¹¹² Tıpkı Kiralık Konak’taki Seniha ile Hakkı Celis gibi) Hayatında ilk defa yaşadığı böyle bir geceden sonra Nigâr, çocuklarını, annesini ve evini terkederek Nur Baba’yla yaşamaya başlar. Bu arada annesi ölür, çocuklarını babası yanına alır. Nigâr bütün mal varlığını Nur Baba’nın emrine verir. Kanlıca’daki yalısı, yazları dergâh olarak kullanılır. Böylece aradan altı yıl geçer.

Bol içkili, sigaralı ve uykusuz geçen geceler altı yılda Nigâr’ı hayli yıpratmıştır. Nur Baba yeni aşklar peşinde koşmaya başlar. Bunlardan sonuncusu Nuri’nin Süheyla adındaki çok genç bir mürididir. Hatta Nevruz ayininin olacağı gün onunla evleneceğini açıklar. Nigâr’ın tıpkı, Celile gibi dergâhın selâmeti adına durumu kabullenmekten başka çaresi yoktur. Romanın sonunda Nigâr Macit’ten bir mektup alır ve onu görmeye “apartman” dairesine gider. Macit Nigâr’a orada kalmasını söyler. On üç yaşına gelmiş kızı ve oğlunun da bir iki gün içinde İstanbul’a geleceklerini ve kendisini göreceklerini söyler; fakat, Nigâr artık yeniden eski hayatına ailesine ve çevresine dönme gücünü kendisinde bulamaz.

İstanbul’un dejenere toplumunu, manevi cepheden sergilemeye çalışan bu romanla “Hep O Şarkı”nın mekân açısından da benzer yanları görülmektedir. Kanlıca’daki yalı, Boğaziçinin bütün güzellikleri ve Çamlıca tepelerinde geçen yazlar. Üsküdar ve Kadıköy’de geçen uzun kasvetli ve kapalı bir hayatın yaşandığı konaklar ve yeni yerleşim yerlerinden Şişli ve Nişantaşı’ndaki değişen İstanbul’un simgesi olan apartmanlar ortak mekânlardır. Ayrıca, Nigâr’ın Nur Baba ile buluşmak için gittiği Lebon ve Bon Marché gibi yeni açılan mağazalar da yabancılaşan İstanbul’un farklı bir yanındır.

II.2.4. Bir Sürgün

Yakup Kadri, Adile Ayda’nın “Bir Sürgün” romanıyla ilgili sorusunu şöyle yanıtlar:

-Bu romanda hep hatıralarınızı mı anlattınız? Diye sordum.

-Evet, fakat, tabii değiştirerek, mevzua uydurarak. Mamafih bazıları da vardır ki, aynen olmuştur. Meselâ, baştaki o karınca sahnesi. Bu aynen böyle oldu. İzmir’de, intihar edecek derecede meyus bir halde bir kahvede otururken, bir karınca bana enerji dersi verdi.”¹¹³

Gerçekten de gerek romanın geçtiği yer gerekse konu ve romanın kahramanların yazarın hayatıyla çok yakın ilgisi bulunmaktadır.

Bir Sürgün’de Tanzimat döneminin son yıllarında, babası Sultan Murat taraftarı olduğu için İzmir’e sürülen bir gencin hayatı anlatılır. Bir aydın için fikir ve basın ortamından elinin kolunun çekilmesi anlamına da gelen bu sürgün hayatı Doktor Hikmet’i hürriyeti bulma

¹¹² Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Nur Baba*, İletişim Yay. 1981, s.67

¹¹³ Adile Ayda, *Böyle İdiler Yaşarken*, Ayyıldız Matb. Ank. 1984, s.45

yolunda Avrupa'ya iter. İzmir'den Fransa'ya kaçarak Jön Türklerle tanışır. Yakup Kadri'nin hemen bütün romanlarında görülen aydının kendisiyle hesaplaşması sürecini o da yaşar. Ne yazık ki umduğu ortamı Avrupa'da da bulamaz; çünkü Jön Türk'ler olarak bilinen aydınların aslında memleket ve millet sorunlarını çözmekten ne kadar uzakta, kısır bir sen ben çekişmesi içerisinde olduklarını görmüştür:

"Yalan , iftira, fitne, desise mi istersiniz; adım başında birbirimizin kuyusunu kazma mı istersin; gırla...Geçenlerde sözüüm ona bir jeune Turc konferansı yapalım dediler, ağızlarına yüzlerine bulaştırdılar. Ne imiş o? Sen Prens Sabahattin Bey taraftarı imişsin, ben Ahmet Rıza Bey taraftarı imişim. A.. efendim, aramızda hiç de vatan, millet taraftarı olan yok mu?"¹¹⁴

Hikmet'in bu izlenim ve serzenişleri, Yakup Kadri'nin Vatan Yolunda adlı eserinin "Millî Mücadelemizin Avrupa'dan Görünüşü" başlığını taşıyan bölümündeki izlenimleriyle bütünleşir. Yazar, o sıralarda İsviçre'nin Cenevre şehrinde bulunan Prens Sabahattin Bey, Lütfi Fikri Bey, Reşit Bey ve Cemil Paşa gibi kişilerin memlekete dönme arzuları içinde bulunmakla birlikte, memleket sorunları karşısında birbirlerinden çok farklı çözüm önerileri içerisinde olduklarını ¹¹⁵ belirtir. Yazar Jön Türkler hakkındaki kanaatlerini "Atatürk" monografisinde daha eleştirel bir şekilde ortaya koymuştur:

"O zamanlar, adını ağzımıza alamadığımız "vatan" dışında "firarî" diye anılan birtakım Türkler dolaşırdı. Frenkler bunlara "Jeune Turc"ler lakabını vermiş olmakla beraber aralarında benim gibi çocuklar ve ak sakallı ihtiyarlar da vardı ve sanmayınız ki, bunlar birtakım kahramanlardı. Hayır. Bunlar, ne yaptıklarını biimez bir sürü bedbahtlardı ve altı aşınmış pabuçlarıyla diyar diyar dolaşarak "hürriyet" dilenirlerdi....Kafalarımızı saran millî kâbusun, kâh bunu o kahraman heyetinde(suretinde, kılığında) gördüğümüz oldu. Hasta muhayyilemiz icât ettiği bu yalancı Mythe'ler arkasında bir müddet koşuyor; sonra birden, soluğumuz tıkanarak duruyorduk; eyvah, bu da bizcileyin âvarenin biriymiş."¹¹⁶

Doktor Hikmet Paris'te aradığı idealleri bulamayınca kendini hayatın akışına bırakır ve Arlette isimli bir kıza aşık olur. Bir süre sonra da hastalanır. Tedavi için Güney Fransa'da bir köye gider, fakat ailesinin mali durumu bozulduğu için tedavisini sürdüremez ve ölür. Zehra Saray da, Bir Sürgün'ün Osmanlı aydınlarının kusurlarını, yanılığını, psikolojik durumunu ve kültür ikileşmesini anlatması açısından mühim bir roman olduğunu belirtmektedir.¹¹⁷

¹¹⁴ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Bir Sürgün**, İletişim yay. İst. 1998, s.92

¹¹⁵ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Vatan Yolunda**, Selek Yay., İst. 1958, s. 14-17

¹¹⁶ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Ankara**, Birikim Yay., İst. 1981, s. 20

¹¹⁷ Zehra Saray, **Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Romanlarında Kültür Kompleksi**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1988, s.94

II.2.5. Hüküm Gecesi

Hüküm Gecesi, yazarın tamamen yaşanılan gerçekleri anlattığı, hatta kişi adlarını bile değiştirmeye gerek duymadan tarihsel bir dönemi ve bu dönemdeki iki parti-İttihat ve Terakki ile Hürriyet ve İtilâf Fırkası- arasında geçen mücadeleleri konu alan romanıdır. Bu romanda mümkün olduğunca tarafsız ama sorgulayıcı davranan yazar, Ahmet Kerim'im gözüyle, herhangi ciddi bir ideal uğruna yerilmeyen mücadelelerin ülkeye hiçbir yarar sağlamayacağını ortaya koymuştur. Romanda vak'a, "Gazeteci Ahmet Samim'in 9 Haziran 1910 Perşembe akşamı öncesiyle Sadrazam Mahmut Şefket Paşa'nın "Halaskâr" subaylardan Yüzbaşı Çerkez Kâzım ve arkadaşlarınınca öldürüldüğü 11 Haziran 1913 sonrası"¹¹⁸na kadar ki dönemin siyasi olayları üzerine kurulmuştur.

Ahmet Kerim, Nidâ-yı Hakikat gazetesi başyazarıdır. Sadâ-yı Millet Gazetesi başyazarı Ahmet Samim'in de çok yakın dostudur. Her ikisi de Hürriyet ve İtilâf partisinin mensubu olarak, İttihat ve Terakki'nin baskıya dayanan yönetimine karşı mücadele verirler. Her iki yazar da kendilerini halkın sözcüsü kabul etmektedirler. Ahmet Kerim bu arada her gün önünden geçtiği bir evden gelen piyano sesini duyar Bir müddet sonra piyanoyu kalan kıza aşık olur. Fakat kızın erkek kardeşleri İttihatçıdır. Bir müddet sonra Ahmet Samim öldürülür. Gazeteler kapatılır. Ahmet Kerim de aşık olduğu Samiye'den bir davet mektubu alır. Eve girdiğinde ise kızın ağabeyleriyle beklemektedir. Bu, kendisine kurulmuş bir tuzaktır. Kız bağırarak onu uyarır. Ahmet Kerim kaçır. Samiye suçluluk duymaya başlar. Ahmet Kerim'in peşine düşer ama karşılık görmeyince intihar eder. Ahmet Kerim bu arada yeniden politikaya döner ve "Alemdar" gazetesinin başyazarı olur. Daha sonra Hürriyet ve İtilâf Fırkasının bir kolu olan "İhtilâl"komitesi Mahmut Şevket Paşa'yı öldürünce, muhalif gazetecilerle birlikte Ahmet Kerim de tutuklanır. Hakkında idam hükmü vardır. Ziya Gökalp'in yardımıyla idamdan kurtulur ve Sinop'a gönderilir Ahmet Kerim artık herşeyi geride bırakarak kendini içkiye verir.

Yazar o dönemdeki siyasi çatışmaları "Gençlik ve Edebiyat Hatıralarında şöyle dile getirmektedir:

"Meşrutiyet inkılabı üzerinden henüz beş altı ay geçmiştir. Sokakları çınlatan "Yaşasın hürriyet, müsavat, adalet; yaşasın uhuvvet!" naraları henüz dinmiştir ve bunu derhal iki kampa ayrılan politikacıların sert ve haşin sesleri takibetmeye başlamıştır. Bu kampın bir ucunu Hüseyin Cahit, öbür ucunu Ali Kemal tutuyor. Biri koyu bir ittihadçı, öbürü kızıl bir muhalif. Bunların arasında eline bir kalem geçirmiş ve bir yayın vasıtası bulmuş, irili ufaklı demagog yazarlar ise havayı durmadan körüklemekte; o buna "Vatan Haini, Curnalci!" Bu ona "Balkan Komitacısı!" diye bağırmakta. Ve bu yüzden bütün Türk basınında kızılca kıyamettir kopup gitmekte.

¹¹⁸ Fethi Naci, *Yızyılın 100 Türk Romanı*, Adam Yay. İst. 1999 s.100

Nitekim, 31 Mart hâdisesinin dumanı henüz üstünde tüterken ve kazan kaldıranların son kurşunları henüz havada vızıldarken, Fecr-i Âti'ye biraz sonra katılmış olan Ahmet Samim'le mensur şiirci Ali Süha'nın o irtica hareketlerini lânetlemek için "Hilâl" gazetesine yazdıkları yazılar yüzünden, hepimizin içinde bulunduğumuz matbaa silahlı bir baskına uğrayacak ve Fecr-i Âti'nin kurulduğu odanın arka penceresinden atlayıp kaçmak zorunda kalacaktık.

İki üç yıl sonra Ahmet Samim yalnız bu medeni cesareti göstermekle yetinmeyecek; Hüseyin Cahit'e devrin Maliye Nazırı Mehmet Cavit Bey'n pek yakın bir arkadaşı olmasına rağmen, muhalefet safının en önünde İttihat ve Terakki'ye karşı pek şiddetli bir mücadeleye girişecek ve bunun sonunda, bir gece karanlığında ensesinden kurşunla vurulup öldürülecekti."¹¹⁹

II.2.6. Sodom ve Gomore

Yazar, Zoraki Diplomat'ta İkinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye'nin müttefikliğini kazanmaya çalışan Alman elçisi Von Papen'le romanları üzerine yaptığı bir konuşmasında şunları söyler:

"Von Papen, döndü dolaştı ve bir yolunu bulup yanıma sokuldu. Bereket versin ki, yalnız değildim. Birkaç havaî laftan sonra "Yaban" adlı romanıma dair bahis açtı. Bu roman, o sıralarda Almancaya çevrilip bir Alman basımevi tarafından yayınlanmış ve nedendir bilmiyorum, bu memleket edebiyat tenkitçilerinin dikkat ve alâkasını çekmiş bulunuyordu. Hatta, belki bu yüzden, belki başka bir sebep dolayısıyla aynı basımevi, "Yaban" müterciminin bana haber vermeksizin Almancaya çevirdiği diğer romanımın –Sodom ve Gomore'nin-de basılıp yayınlanması müsaadesini istiyordu. Ben ise buna razı olmuyordum –sonuna kadar da olmamıştım- zira, Sodom ve Gomore İngiliz ve Fransız işgali altındaki İstanbul'un pek acı ve sert bir tasviri idi. Bunda, hassaten, o zamanki düşmanlarımızın İngilizler aleyhinde yazmadığını bırakmıyordum."

Sodom ve Gomore, vak'asını işgal yılları İstanbul'undan alır. İngiliz, Fransız ve Amerikalı askerlerden oluşan işgal kuvvetleri askerleri bir yandan azınlıkların coşkulu gösterileriyle karşılaşırken bir yandan da millî duygulardan yoksun aileler tarafından kabullenilirler. Bunlarla iş birliği yapmanın ferdi çıkarlarına uygun düşeceği görüşünde olan aileler onlara evlerini açıp, bütün davetlerine baş konuk yaparlar. Genç kızlar İngiliz subaylarıyla görüşme konusunda yarışır. Batı hayranı, İngiliz kültürüyle yetişmiş ve İngilizce'yi çok iyi konuşabilen Leyla bunlardan bir tanesidir. İngiliz subaylarının katıldığı bütün davetlere katılır. Bu arada Necdet'le nişanlıdır ve Leyla'nın tersine Alman hayranıdır. Yani Birinci Dünya Savaşı'nın ittifak güçlerine karşı, müttefikimiz Almanya'yı tercih eder. Fakat, zamanla Anadolu'da başlayan Millî Mücadeleye karşı içinde uyanan hisler onu olgunlaştırır. Bundan sonra Leyla artık onun için önemsiz bir varlık halini alır. İngilizlerin geri dönmeleri sonunda boşlukta kalan Leyla tekrar Necdet'e döner.

¹¹⁹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Gençlik ve Edebiyat Hataları*, Bilgi Yay.Ank. 1969, s.42, 43

Bu romanın ideal kahramanı Necdet'tir ve yazar, Kurtuluş Savaşı'nın zaferle sonuçlanmasının ardından duyduğu coşkuyu, Necdet'in duygularıymış gibi yansıtır. İzmir'in kurtulduğu haberi İstanbul'a ulaştığı zaman halk zafer şenlikleri yapar. Sabaha kadar devam eden şenliklede, durmadan havaya atılan fişeklerin renk renk kıvılcımları Türklerin gözlerine gönüllerine ferahlık saçarken, onların başı üstünde, "sanki bir Tanrı gazabının ateşi gibi" yağar. Bu durumdan en çok sevinen de Necdet'tir. Necdet, bu millî heyecanlar içinde o kadar aşırı ve mutaasıp bir millyetçi olmuştur ki, yanında Türk zaferinin heybetini değiştirecek bir düşüncede bulunmak şöyle dursun, Hatta bundaki destan-ı mehabeti bozabilecek herhangi bir söz söylemenin imkânı kalmaz.¹²⁰

Romanlar, yazarın sanatında olgunluk devrelerini oluşturur. Romanlarının bazıları, konu bakımından daha önce işlediği hikâyelerinden temellenir ve "romanlarını hatıralarıyla yazdığını" söyleyen yazarın romanları ile hatıraları arasında çok yakın benzerlikleri bulunur. Özellikle İsviçre dönüşünde karşısına çıkan işgâl edilmiş İstanbul görüntüsünün, yazarın üzerinde silinmez izler bıraktığı anlaşılmaktadır. Elbette ki zaferden sonra da Necdet aracılığıyla, mutluluğunu bir coşku halinde yansıtması doğaldır.

"Kadıköy vapuru, bir vakitler, benim için bizim mahallenin başlangıcı gibi bir şeydi. Muayyen saatlerde bütün tanıdıklarına orada rastgelirdim. Tanımadıklarım arasında da âşinâ olmadığım veya görmeye alışmadığım hiçbir yüz yoktu. Bu sefer ise, üç buçuk yıl evvelkinin tamamıyla aksine olarak bu vapur hep yedi kat yabancılarla doluydu. Etrafıma bel bel bakınıyordum: Bir takım Zenci ve Hintli askerden, İngiliz ve İtalyan subaylarından ve türkçeden mâda her türlü diller konuşan ne olduğu belirsiz insan kalabalığından başka bir şey göremiyordum. Gerçi, bu kalabalığın içinde Türkler de yok değildi. Fakat, bilmem neden hepsinin ikinci üçüncü plâna atılmış bir hali vardı. Hepsi bencileyin bir sığıntı ruhu, bir sığıntı eksikliği taşıyor gibiydi."¹²¹

II.2.7. Yaban

Yazarın 1920 yılındaki duygularıyla on yıl sonraki düşüncelerinin birleştiği Yaban, Ahmet, Celâl'in mütareke yıllarının tiksintisi ve moral çöküklüğüyle emireri Mehmet Ali'nin köyüne gitmesiyle başlar. Daha yoldayken "toprağın katı ve zalim olduğu ve insan cinsinin bozuk bir hayvandan daha kötü"¹²² olduğunu düşünür. Çünkü, "Racine'lerin, Voltaire'lerin Fransızların; Bacon'ların Shakespeare'lerin İngilizleri; ve hünerli İtalyalılar ve yıldırım zaptetmişlerin çocuklarının", I. Dünya Savaşı'nda ne kadar terbiyeden uzak vahşi hayvanlar haline geldiklerine tanık olmuştur.¹²³ Onun bu savaş sonrasındaki tek nişanı kaybettiği sağ koludur; fakat köyde bundan dolayı umduğu ilgiyi pek göremez. Çünkü bu köyde hemen

¹²⁰ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Sodom ve Gomore*, İletişim Yay. İst. 1998, s. 293

¹²¹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Vatan Yolunda*, Selek Yay. İst. 1958, s. 28, 29

¹²² Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Yaban*, Birikim Yay. , İst. 1981, s.32

¹²³ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Yaban*, Birikim Yay. , İst. 1981, s.32, 33

hemen herkes sakat ya da hastadır. O ise köylülere göre yalnızca bir yabandır ve kadınlar onunla her rastladıkları yerde arkalarını dönerler ya da yere çömelip başlarını örterler. Herşeyin iğrenç bir şekilde koktuğu Porsuk çayının çamur gibi aktığı, ekinlerin bir karıştan fazla büyümediği bu köy adeta donmuştur. Ahmet Celâl'in köy kahvesinin altında oturan köylülere, "İstanbul'un dört devletin askerleri tarafından işgal edildiğini, İzmir'den Bursa'ya kadar Yunanlılar tarafından istilâ edildiğini, Adana'dan henüz Fransızların el çekmediğini, Urfa'da, Antep'te kanlı olaylar cereyan ettiğini", düşmanların cana , dine, ırza tecavüzden çekinmediklerini ¹²⁴ anlatması bile onlarda en küçük bir tepki uyandırmaz. Ankara'da başlayan millî mücadeleden, Mustafa Kemal'in yaptıklarından hiç haberleri yoktur. Yalnız Mehmet Ali tekrar savaşa çağırılma korkusunu belirten bir tepki gösterir. Dünya ile ilişkisini arasıra aldığı gazeteler yoluyla sağlayan Ahmet Celâl, ilk İnönü zaferini de bunlardan öğrenir. Köylü yine bu habere ilgisiz kalır.

Burada hemen belirtmek gerekir ki romanda klasik anlamda, ana vak'aya bağlı bir olay örgüsü görülmez. Berna Moran, yazarın romanda uyguladığı özel bir tekniğe dikkat çeker. Buna göre romanın iki cephesi bulunmaktadır¹²⁵. Ön planda köydeki dağınık tet tek olaylar anlatılır: Mehmet Ali'nin düğünü, Şeyh Yusuf'un köye gelmesi, evli olduğu halde evine yabancı erkek alan Cennet'in evinin basılması, Emine'yle karşılaşma, Kör kız Zehra'nın, kambur oğlan tarafında tecavüze uğraması, Salih Ağa ile Zeynep kadının arasında çıkan arazi meselesi, Mehmet Ali'nin çocuğunun doğması gibi.

Arka planda da Kurtuluş Savaşı'nın gelişmeleri adım adım izlenir: Mehmet Ali'nin, köyün geçleriyle birlikte askere çağrılır, köye gelen aşar memurunun anlattıklarından trenlerin Ankara'dan Eskişehir'e boyuna asker taşıdığı ve Eskişehir'den de Ankara'ya vagon dolusu erzak taşıdığı, Millî hükümet aylıkları tam zamanında çıkartmaya başladığı veyollarda güvenliğin sağlanmış olduğu öğrenilir. Bir zaman sonra Muhtar, elinde bir gazeteyle gelip İkinci İnönü zaferinin kazanılmış olduğunu haber verir.

Ve yavaş yavaş arka plan öne çıkmaya başlar. Ahmet Celâl düşmanın Uşak ve Afyon üzerinden genel taarruza geçtiğini öğrenir. Bir süre sonra, uçaklar gökyüzünden üzerinde Mustafa Kemal'in vatan haini olduğunu, Avrupa adında bir kraliçenin gelip kendilerini kurtaracağını yazan kağıtlar atarlar. Ahmet Celâl bunların yalan olduğunu söyler. Ahmet Celâl'le köylü arasındaki uçurum da buna bağlı olarak giderek derinleşir. Hatta köylü, ona bir düşman gözüyle bakmaya başlar.¹²⁶

¹²⁴ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Yaban*, Birikim Yay. , İst. 1981, s.

¹²⁵ Berna Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*, İletişim Yay. İst. 1983, s.171

¹²⁶ Nihat Sami Banarlı, *Yaban* romanının esas itibarıyla ciddi bir yaramıza dokunduğu için hayırlı bir iş gördüğünü, fakat yazarın bunu yaparken Türk köylüsünü çok zalimce eleştirdiği görüşündedir. Ramazan Kaplan

Bir gün Eskişehir bozgunundan kaçan askerlerle karşılaşır. Bir müddet sonra da bir düşman müfrezesi köye girer. Başlangıçta köylülere bir şey yapmazlar. Ama ihtiyaçları olan şeyleri, parasını sonradan vereceklerini belirten kâğıtlar vererek temin ederler. Sonra da Polatlı istikametinde çıkar giderler. Aradan yirmi gün kadar geçer ve bu sefer düşman askerlerinin bozguna uğramış bir şekilde geri döndükleri görülür. Mustafa Kemal, büyük bir taarruza geçmiştir. Köye tekrar gelen düşman bu sefer gerçek yüzünü gösterir. Köyü tarlalardaki ekinlerle birlikte ateşe verirler. Kadın ve kızlara tecavüz ederler. Çoban Hasan'ı öldürürler. Romanın bu kısmında çok canlı tasvirler yapılmıştır. Bunda yazarın Yunan Mezalimi Tetkik Cemiyeti içerisinde incelemeler yaparken köylülerin anlattıklarının büyük etkisi olmuştur. Yazarın Vatan Yolunda isimli hatırsında da bu tasvirlerle rastlamaktayız.

“İlk gelişlerinde korkmayın bizden demişlerdi. Size bir kötülüğümüz dokunmaz, biz Halife Padişah tarafından sizi Kemal çetelerinden kurtarmağa geliyoruz, demişlerdi. Yirmi gün sonra būsübütün başka adamlar oldular. Davarımızı alıp kestiler. Hayvanlarımızı sühgülediler. Tarlalarımızdaki sararmış ekinlerden tut da kıyudaki kışlık tohumlarımıza kadar bütün ürünlerimizi söktüler, kazıdılar, yüklenip yüklenip gittiler. Yüklenemediklerine ateş verdiler. Derken sıra karıya kızana geldi. Ne ziynet altınlarını, ne ırzlarını namuslarını bıraktılar. Karşı koyanları, teslim olmtıyanları döğdüler, yaraladılar, kuzu çevirir gibi ateşte kavurdular. Bizim köyden Ahmed'in gelini sizlere ömür böyle kavrularak öldü. Mehmed'in on yaşında kızı kötürüm yatıyor.”¹²⁷

Yaban'da köylü ile aydın arasındaki ayrımı ele alan yazar, bunun sorumluları olarak yine aydınları gösterir. Nitekim Yaban romanının yayınlandığı yıl çıkmaya başlayan “Kadro” dergisinin de amacı, halkı Atatürk İnkılaplarını daha iyi kavratma ihtiyacıdır. Çünkü yüzyıllarca İstanbul'dan çıkmayan aydın, köylünün gerçek hayatına tanımaktan çok uzaktır. Vatan Yolunda'da bunu şöyle dile getirmiştir:

“Anadolu köylüsüne uzaktan, bir İstanbul gazetsinin köşesinden ilâni aşk etmek, halkın refah ve saadeti için kâğıt üstünde bir takım projeler yapmak meğer ne kadar boş, ne kadar kolay, ne kadar çocukça, ne kadar gülünç işmiş.”¹²⁸

II.2.8. Ankara

Ankara, 1934'te yayınlanmıştır. Üç bölümden meydana gelen romanın ilk bölümü, Sakarya savaşı öncesinden, savaş sonrasına kadar sürer. Bu bölümde Selma, tıpkı aynı tarihte ve aynı zor şartlar altında, millî hislerle dolu olarak Ankara'ya gelen yazarla aynı zamanı paylaşır. Yalnız yazarın daha öncelere dayanan millî hislerine karşılık Selma'nın hisleri ancak Hakkı Bey'le tanıştıktan sonra ortaya çıkar. İstanbul ortamında yetişmiş Selma için Ankara,

da yazarın köylüye karşı son derece olumsuz bir tavır içine girdiğini, yazarın ideolojik tercihlerinin, gerçeklerin önüne geçtiği belirtir. Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, M.E.B. Yay. İst. 1971, C-II s. 1203; Ramazan Kaplan, *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy*, Kültür Bak. Yay. Ank. 1988, s.61

¹²⁷ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Vatan Yolunda*, Selek Yay. İst. 1958, s.159

¹²⁸ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Vatan Yolunda*, Selek Yay. İst. 1958, s. 127

başlangıçta gerek maddî ortam ve gerekse Ömer Efendi ve ailesiyle temsil edilen sosyal hayat bakımından tahammülü zor bir yerdir. Bu kısımda Selma'nın, Yaban romanının kahramanı Ahmet Celâl'le bütünleştiği görülür. Ahmet Celâl'in aydınlarla yaptığı hesaplaşmayı, Selma, kendi içlerinde yapar ve "millî bir imana" ulaşır. Romanın ikinci bölümünde Cumhuriyet sonrasını görürüz Selma artık ilk kocasından ayrılmış, Hakkı Bey'le evlenmiştir. Fakat Hakkı Bey de bir süre sonra değişen Ankara'nın salon adamlarından biri olup çıkmıştır. Üçüncü bölümde ise Selma'nın hayatında Neşet Sabit vardır.

İdeolojik özelliği, sanatsal yanından daha ağır basan romanın bu kısmı tamamen ütopyadır. Çünkü ilk iki bölümde hâli anlatan yazar, son bölümde geleceğin Türkiye'sinin resmini çizer. Yaban ve özellikle Ankara romanı, imtiyaz sahipliğini Yakup Kadri'nin yaptığı ve Şevket Süreyya Aydemir'in, Vedat Nedim Tör, Burhan Asaf Belge, Tökin ve Yazman'ın yazılarını yayınladıkları bir fikir dergisi olan "Kadro"nun amacı doğrultusunda kaleme alınmıştır. Atatürk inkılaplarını gerektiği gibi açıklama ve halka anlatma amacını taşıyan bu faaliyetlerin özellikle Ankara romanının son kısmında, bir ütopya tekniği içerisinde karşımıza çıktığı görülmektedir.

Yazar ütopya Ankara'sını bir "ikinci yaratılış" atmosferi içinde "tevatî bir kozmogoniyi" izler gibi anlatmaktadır.¹²⁹ Selma, Neşet'le oturduğu Kaledibi'nin Cebeci'ye bakan yamacında geniş taraçalı apartman dairesinden, ütopya Ankara'sının anfi-teatr halinde inşâ edilen mahallelerini, geniş caddeler üzerinde bisikletli, otomobilli ya da yayan geçen insanları seyreder. Bunlar şehirden köye, köyden şehire sürekli gidip gelirler. Eskiden çorak olan araziler şimdi yemyeşil bahçeler haline gelmiştir. Köylüler ürettikleri ürünleri, haftada iki gün kurulan köylü pazarlarında satmaya gelirler. Her tarafta İçtimaî Mükellefiyet teşkilâtının kooperatif şubeleri açılmıştır. Bu kooperatiflerde her şey, devlet fabrikalarından daha ucuza satılmaktadır ve köylü bir aylık geliriyle bütün bir yıl giyinip donanabilmektedir. Her şey o kadar uyumludur ki, her şey adeta bir orkestra musikisi içerisinde yürür.¹³⁰

Bu arada eserde sanat da ihmal edilmez. Büyük Devlet Tiyatrosu açılır. İlk oynanacak eser, Neşet Sabit'in "Kaltabanlar" isimli *satirik* bir komedisidir. Bu oyunda kendi keselerini doldurup, kendi rahat ve refahlarını temin ettikleri için artık memleketi toz pembe bir renk arkasından gören, milleti azamî tokluk ve bolluğa ermiş farzeden ve artık inkılâbın durduğunu veya durması lâzım geldiğini söyleyen *oportunist* tipler tıpkı Molière'nin tiplerini gibi ele alınarak eleştirilmektedir.¹³¹ Bu eser tıpkı, Yaban romanının sonunda Ahmet Celâl'in

¹²⁹ Nurettin Öztürk, *Çağdaş Türk Edebiyatında Ütopya*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 1992, s.90

¹³⁰ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Ankara*, Birikim Yay. İst. 1981, s.172-173

¹³¹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Ankara*, Birikim Yay. İst. 1981, s. 179

aydınlara yönelik eleştirel tiradını hatırlatır. Neşet Sabit'in bu oyunu, yazarın tepkilerinin bir ifadesidir.

Yazar, ne yazık ki özlediği hedeflere 1953-54'lere varıldığında da ulaşılmamış olduğunu görecektir ve bunların sebeplerini yine gözler önüne sermek amacıyla Panorama'yı yazacaktır.

II.2.9. Panorama

Birincisi 1949'da ikincisi 1954'te tefrika edilen Panorama'da yazar, çok yönlü çevre, kişi ve olaylarla birlikte uzun bir zaman dilimini ele alarak toplumun değer yargılarını gözler önüne serer ve Cumhuriyet inkılaplarının hedefine ulaşamadığı gerçeğinin bir sorgulamasını yapar. İnkılapları kendi anladıkları doğrultuda yorumlayarak çıkar elde eden çevreleri, inkılapların imkânlarından yararlandıkları halde modernleşmeyi içlerine sindirememiş gericiileri, sorumsuz ve amaçsız gençleri, duyarsızları ya da tam tersi idealistleri bir panayır yeri gibi toplayan yazar, romanının malzemesini yaşayıp gördüklerinden, duyduklarından alır. Bu arada kendi düşüncelerini de yansıtıcı merkez olarak seçtiği kişiler aracılığıyla okuyucuya iletir.

Romanın ilk bölümü, Neşet Sabit ve Mansurzâde Hüseyin Efendi, Servet Bey ve Halil Ramiz çevresinde gelişir. Neşet Sabit, yazarın meclis çevresinde sıkça karşılaştığı çıkarıcı tiplerdendir. Servet Bey ile Namık Ahmet belediye reisi seçimlerinde aday iki zıt karakterdir. Yazarı temsil eden Halil Ramiz, Namık Ahmet'i desteklerken, Mansurzâde Hüseyin Efendi Neşet Sabit'i destekler. Çünkü yönetim otobüsün direksiyonunu elinde tutmak ister. Modern Türkiye'nin prensiplerini ve itici gücünü ifade eden inkılaplar, çıkarıcı insanları zihinlerinde kazanca açılan kapıdır.

"Medeniyet... Avrupa medeniyeti!, dedi. Bilir misin, ben bunu neye benzetirim: Otomobile. Otomobil, caddenin ortasında son sürat gidiyor. Sen bunu, ömüne geçip, durduramazsın. Ya bir kenara çekilirsin; ya altında ezilirsin...Haa, bir de, bunun içine binmek var.(Sesini acıklı sır tevdi ediyormuş gibi yumuşatıp yavaşlattı). Evet, bir de içine binmek var. Emme ben sana bir şey diyeyim mi? Otomobilin dümeni elinde olmadıktan kelli, içine binmek marifet değil! Makineyi bileceksin, o nasıl kullanılır, öğreneceksin. Yani ona sahip olacaksın. Yoksa makine sana sahip olur. Onun ilminden anlayan söför, seni istediği yere götürür, o senin emrine tabi olacağı yerde bakarsın, sen onun emri altına girmişsin. Her insan körü körüne buna razı olmak istemez..."¹³²

Yakup Kadri, Mansurzâde Hüseyin Efendi'nin ağzından dile getirdiği otomobilin içine binen ve dümenini elinde tutanların ilk örneklerine, genç Cumhuriyet'in daha başlarında tanık olmuştur. Yazarın "Politikada 45 Yıl" adlı eserinde belirttiği üzere milletvekillerinin ya da bürokratlarla yakınlık kuran insanların, buldukları konumları, kazanç elde etmede

kullandıklarını eleştirel bir gözle dile getirir. Hatta bunlardan birisi Anıtkabir inşasını bile kullanacak kadar ileriye gider:

“Falih Rifki Atay –kendisinin bana anlattığına göre- Atatürk’ün Çankaya’ya gömülmek istediğini ve bu dileğini adeta bir vasiyet şeklinde tekrar ettiğini hatırlar, buna karşı Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Kemal Gedeleş de “İnönü’ye, demek ki, bir türbedarlık vazifesi verilecek! Diye söylenir dururmuş. Nihayet, dönüp dolaşmış, cumhurbaşkanlığı genel sekreterinin ısrarlı teklifi üzerine bugünkü Anıt-Kabrin yeri kabul edilmiş ve ortada dolaşan söylentilere bakılacak olursa, Kemal Gedeleş bu teklifi yaparken bir taşla iki kuş vurmuş, yani bir yandan İsmet Paşa’ya türbedar olmaktan kurtarmış, öbür yandan şimdi Anıt-Kabrin bulunduğu semtteki arsalarını değerlendirmek imkânını sağlamış imiş..”¹³³

Romanda Servet Bey de (adının Servet olarak seçilmesi de ilginçtir) uygun ortamları kullanıp arsa spekülasyonculuğuyla zenginleşmiş bir banka yöneticisidir. Ortamdan faydalanabilmiş yani otomobilin direksiyonunu eline almıştır. Neşet Sabit, Mansurzâde ve Servet Bey gibiler ne yazık ki inkılapların kazançlı çıkardığı kişilerdir. Namık Ahmet ve Halil Ramiz ise zararlı çıkanlardır. Halil Ramiz’e göre bunun yegâne sebebi inkılapların henüz zihnen oturmamasıdır.

“Hakikatte, acaba kalıplaşan, otomatlaşan şu on yaşına henüz basmış inkılaplar mıdır?”

“Büyük Millet Meclisi ‘zabıtname külliyatını’ dolduran ileri inkılâp kamunlarının hiçbiri henüz hayata geçmemiş ve Kemalizm prensipleri çorak vatan topraklarına kök salmak şöyle dursun, henüz birkaç kişinin elinde evrilip çevrilmeye mahkûm birer laboratuvar nebati halinde kalmaktan kurtulamamıştır.”¹³⁴

Romanın “Hayat ve Mektuplar” başlığını taşıyan bölümünde Diyarbakır Lisesi edebiyat ve felsefe hocası Ahmet Nazmi ile, İzmir Dış Ticaret Ofisi Müdürü Cahit Halid arasındaki mektuplar ele alınır. Bu mektupların ana konusu yine ülkenin içerisinde bulunduğu durumdur. Yazarı temsil eden Ahmet Nazmi, inkılapları boşlukta dönüp duran ağır bir çark olarak karamsar bir şekilde yorumlarken, idealist Cahit Halid daha umutludur.

“İstanbul’un Esrarı” başlığını taşıyan bölümde ise olay Osman Nuri ve ailesinde odaklanır. Yazar, İstanbullu fakir bir ailenin oğlu olarak çok zor şartlarda eğitimini tamamlayabilmiş Servet Bey’i Ankara’ya gelişiyle zenginleştirirken, tam tersi bir uygulamayla, yine İstanbullu fakat bir Paşa çocuğu olan Osman Nuri’yi felâkete sürükler, intihar ettirir. Aile, babanın ölümüyle köşkten apartman dairesine taşınır. Bundan sonrası “Yaprak Dökümü”dür. Anne kötürüm olur. Osman Nuri’nin iki çocuğu vardır. Kızı Semra, eğlence düşkünü , sorumsuz bir genç kızdır ve sonu metresliktir. Oğlu Fuad idealist bir gençtir ve binbir güçlkle hukuk fakültesini bitirir. Fakat tarikatçılar bir kara gölge gibi onu

¹³² Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Panorama*, İletişim Yay. İst. 1987, s. 22

¹³³ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Politikada 45 Yıl*, İletişim Yay. İst. 1999, s.148

¹³⁴ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Panorama*, İletişim Yay. İst. 1987, s.43

takip ederler. Bunlar inkılapların önüne çıkan en büyük tehlikedir. Bu görüşleriyle Fuat, yazarın düşüncelerini yansıtır. Bunlar, çok sinsî hareket ederler.

Romanın, “Tanrıların Alaca Karanlığında” başlığını taşıyan bölümünde ise Atatürk’ün ölümü üzerine duyulan üzüntü dile getirilir. Bundan başka Komiser, Hamdi adında bir psikopat komiserin cinayet planları, İstanbul’da yaşayan kimsesiz sokak çocuklarının dramları romana konu olur. Nüket Esen, “*Panorama 'ya Bir Bakış*” adlı makalesinde, roman şahıslarını ait oldukları statüye göre ve sosyo-ekonomik özelliklerine göre sınıflarını belirler.¹³⁵ Buna göre Servet Bey ile Ragıp Bey hem zengin hem de sosyo-kültürel yönden üst statü insanlardır. Mansurzâde Hüseyin Efendi, Sırrı Bey ve Tahıncızâde Hüseyin Efendi ise ekonomik güç bakımından üst sınıfta olmalarına rağmen sosyo-kültürel yanları alt statüyü gösterir.

Özetle söylenebilir ki Panorama, hızla değişen dış görüntüsünün altında, sorunlarını halledememiş savaş sonrası Türk toplumunun değişik cephelerden görünüşüdür.¹³⁶

¹³⁵ Nüket Esen, “*Panorama 'ya Bir Bakış*”, *Türk Dili Dergisi*, Ağustos 1993

¹³⁶ “*Sonsuz Panayır* romanının ilgi çekici bir özelliği, önceki romanların devamı olan bazı şahısları da canlandırmasıdır... Böylece yazar, nehir roman denilen tarzı denemiş olur. Yakup Kadri bu eseri okuduğu zaman hayranlık duymuş ve yazdığı bir mektupta, ikinci defa olarak ortak bir komuyu işlediklerini bildirerek toplumdaki canavarları artık Halide Edip’in de farketmiş olduğunu belirtmiştir. Yakup Kadri’nin üzerinde çalıştığını bildirdiği eseri *Panorama*’dır. İnci Enginün, *Halide Edip Adivar*, Kültür Bak. Yay. Ank. 1989, s. 82, 84

II.2.2. Mekân

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun hatıralarında genel olarak beş ayrı mekândan söz etmek yerinde olur: Mısır, Manisa-İzmir, İstanbul, Ankara-Orta Anadolu, Avrupa.

II.2.2.1. Mısır, Manisa, İzmir

Yakup Kadri, 1889'da Mısır'da doğmuştur. Çocukluğunun en mutlu yılları, altı yaşına kadar geçen süredir. Babası Abdülkadir Bey, Mısır'da İbrahim Paşa konağına yerleşen Manisalı Karaosmanoğlu ailesinden bir paşadır. Yakup Kadri bu konakta hizmetçili, lalalı, seyisli, uşaklı bir ortamda oldukça parıltılı bir ilk çocukluk geçirir. Fakat İbrahim Paşa öldükten sonra, aile ekonomik sıkıntıya düşer; zorunlu olarak Manisa'ya dönerler. Bundan sonrası O'nun için artık zor yıllardır. İlk çocukluk yıllarının Kahire hatıraları adeta kaybedilen bir cennet gibidir."Geçmişî Özleyiş" başlığı altında yazar, babasının kız kardeşiyle kendisini sık sık götürdüğü Özbekiye Bahçesini hatırlar. Hep beraber paytona binerlerken kapıcıları Abdullah, bir nöbetçi asker gibi kapıda selâm vaziyeti alır; seyisleri Beşir de atların başını tutar. Sonra da yola koyulurlar. Özbekiye Bahçesini yazar şöyle tasvir ediyor:

*"Bana öyle geliyordu ki bu bahçe, yahut bu park yalnız ben yaşta çocukların değil, babam gibi saçlı sakallı adamların da gözünü, gönlünü ve dimağını ferahlandıran birçok hoş ve cazibeli şeylerle doluydu. Meselâ hayal meyal hatırladığıma göre, burada küçük göller vardı ki, içinde beyaz beyaz kuğular yüzerdi. İncecik ırmaklar vardı ki, kenarları boyunca uzanan sazlıkları arasından pembe tüylü Flamingo'lar gezinirdi. Yemyeşil çimenleri vardı ki, üstünde küme küme tavus kuşları tıpkı annemin yelpazeleri gibi türlü renklerle pırıldayan kuyruklarını durmadan açıp kapar, kapayıp açardı ve ben bunları, sanki, her gece dinlediğim peri masallarından hayalime aksetmiş bir dünyanın birdenbire gerçekleşip önüme çıkan acayip mahluklarıymışçasına hayran gözlerle seyrederek peşlerinde kimbilir kaç saat avâre avâre dolaştıktan sonra nihayet babamın yanına dönmeye mecbur mecbur olduğum vakit, bir de bakardım ki o da kâh yalnız, kâh bir arkadaşıyla oturduğu masanın başında, gazinoya girip çıkmakta veya kendine yakın bir başka masada oturmakta olan ve o kuğulardan, o Flamingo'lardan, o tavus kuşlarından hiç fark edilmeyen birtakım güzel ve süslü hanımları aynı hayran gözlerle seyredip durmaktadır."*¹³⁷

Yazarın o yıllara ait hatıraları arasında Elf Sanf isimindeki oyuncakçı dükkanı da yer alır. Babası, kız kardeşiyle kendisini Özbekiye Bahçesi'nin yolu üzerindeki bu oyuncakçı dükkanına götürür, onun en olmadık isteklerini yerine getirmeye çalışır.

Mısır'daki siyâsî ortamın bozulması üzerine geldikleri Ana vatan ve Manisa'dır. Manisa'da ilk öğrenimini tamamlayan yazar, orta öğrenimi için İzmir'e gider. Burada kaldığı iki yıl süresince Servet-i Fünun edebiyatını tanıma fırsatı bulan yazar, oradan Mısır'a dönerek bir müddet Fransız okulunda eğitimini sürdürür; bu arada okulun serbest ortamı içerisinde Fransız Edebiyatını da yakından tanır. Bir yandan da Mısır'daki İttihat ve Terakkî şubesi

¹³⁷ Anamın Kitabı, s.22, 23

yayınlarını da takip etme fırsatı bulur. Özellikle Bir Serencam adlı hikâyelerinde ve Hep O Şarkı adlı romanında bu yıllara ait hatıraların izlerine rastlamak mümkündür.

Yazar Hep O Şarkı adlı romanında da yine aynı hareketle geniş, geleneksel aile ve konak hayatı içerisindeki bireysel ilişkileri konu edinir.

II.2.2.2. İstanbul

İstanbul, Yakup Kadri'nin bireysellikten sıyrılarak sosyal konulara yönelmesinde uygun bir zemin hazırlar. Yakup Kadri, Gençlik ve Edebiyat Hatıraları'nda, İstanbul'a Meşrutiyetten bir müddet önce geldiğini belirtir. İzmir'de iken tanıdığı arkadaşı Şahabettin Süleyman aracılığıyla Bâb-ı Âli çevresine girer. Bu yıllarda henüz Edebiyat-ı Cedîde etkisindedir. Bir süre sonra da Fecr-i Ati içerisinde yer alır. Fakat, Balkan I. Dünya Savaşı ve hemen arkasından başlayan Millî Mücadele hareketleri onun fikrî ve edebi hayatına büyük bir değişim getirir. Yazar, 1922'de Anadolu'ya geçinceye kadar kaldığı İstanbul'da Bir yandan *Kiralık Konak* ve *Nur Baba* romanlarıyla dönemin sosyal ve manevî yönlerine ayna tutarken bir yandan da *Rahmet*, *Millî Savaş Hikâyeleri* adlı hikâyeleriyle, Balkan savaşlarından başlayarak Millî Mücadelenin sonuna kadar, savaşın yıkımlarına, halkın sıkıntılarına tercüman olur; millî coşkuyu kalemiyle destekler. *Hüküm Gecesi* de bu yıllar İstanbul'unun siyâsî cephesini ele alır. Sodom ve Gomore adlı romanı da 1928 yılında yazılmış olmasına rağmen İstanbul'un işgal yıllarını yansıtır.

Yakup Kadri, gerek hatıralarında gerekse hikaye ve romanlarında, İstanbul'un farklı dünyasını gözler önüne serip Ankara'nın yükselen değeri karşısında, imparatorluğun maddî çöküşünü kaybolan manevî değerlerle birlikte İstanbul'da simgeleştirir.

Yazar Ergenekon'da "Gülünç İstanbul" başlıklı yazısında İstanbul hakkında şunları söyler:

"Harp sırasında ve hususiyle Mütareke gününden beri üzerine çöken bu emellere ve bütün müşküllere rağmen İstanbul şehrinin hâlâ birçok gülünç tarafları vardır. Hattâ diyebilirim ki, umumî görünüşü bakımından keder verici olmaktan ziyade komik ve acayıptır. Bu şehir tıpkı ayağı kayıp da yuvarlanan bir şişman adam manzarası gösteriyor. İnsanı için için acındırmakla beraber kahkahalarla da güldürüyor. Zavallı İstanbul, zavallı büyük ve muhteşem şehir, gümen birinde senin bu hale gireceğine kim ihtimal verebilirdi? Siyah serviler ve beyaz minareler diyarı; ey, yedi tepesi yedi tane saheserle taçlanmış cihan başkenti! Üç dört yıldan beri senin artık bir sirk meydanından farkın yoktur... İşte İstanbul o süslü, boyalı kadınlarıyla, o sefih, züppe erkekleriyle, o kayıtsız gurursuz ihtiyarlarıyla, o sıska ve arsız çocuklarıyla, o soğuk kalpli bilginleri ve soğuk kafalı düşünürleriyle insanı böyle bir tarzda güldürüyor.

Bundan birkaç ay önce İstanbul eğleniyor başlıklı bir makale yazmıştım. Hayır, İstanbul eğlenmiyor, İstanbul eğlendiriyor cihanın dört köşesinden gelmiş bu kadar yabancı var, lâzım değil mi ki, biraz avunup eğlensinler? Türkler, misafir

severdir. İstambulular ise hem misafir sever, hem rind ve naziktir. Onun için diinkü yangınlara rağmen, bugünkü göç sellerine rağmen bütün sefaletlere, o açlıklara, o çıplaklıklara ve bahtın bütün siyahlığına rağmen bu zehirli bozgun havasında, halk dışlerini sıkılmış çalıyor, oynuyor, giyiniyor, süsleniyor, kırıyor.

(İstanbul'da manevî çöküşün en çok yaşandığı çevre ise eğlence ve sorumsuzluğun had safhaya vardığı Beyoğlu'dur.)

İşte, yıkılış halinde bir şehrin ilham ettiği şeyler bunlardır."¹³⁸

Sodom ve Gomore, İstanbul'un çürümeye yüz tutmuş bu halini en güzel yansıtan romanıdır.

Kiralık Konak romanının konusu İstanbul'da geçer. Tanzimat yıllarından itibaren sosyal hayatımızda meydana gelen hızlı değişmeyi, çözülmeyi ve kendine yabancılaşmayı, geleneksel aile hayatının yaşandığı konağın, yerini apartman hayatına bırakışı şeklinde ifade eden roman aynı zamanda İstanbul'un geleneksek bir idârî merkez olarak değerini yitirmeye başladığının ilk işaretlerini verir. Özellikle bu romanda mekân unsuru çok önemlidir. Çünkü insanların karakterleri adeta yaşadıkları mekânlarla bütünleşir.

II.2.2.3. Ankara (Anadolu)

Tanpınar, Edebiyat Üzerine Makaleler'de *Edebiyatın İstanbul'dan Çıkışı*" konusunda;

*"1908'den sonra Türk Edebiyatının asıl büyük hususiyeti, Refik Hâlid, Yakup Kadri gibi muharrirlerle yavaş yavaş olsa da bilhassa hikâyenin İstanbul'dan ve imparatorluk merkezinden memlekete doğru açılmasıdır."*¹³⁹

demektedir. Tanpınar yine, Yakup Kadri'nin, *"Manisa'ya ait hikâyelerden başlayarak edebiyatımıza Anadolu'yu getiren muharrirlerdendir."*¹⁴⁰ der. Yakup Kadri, hikâyelerinde olduğu gibi romanlarında da Anadolu'ya her yönüyle açılan ilk aydınlarımızdandır.

Yakup Kadri'nin 1921'den sonraki hikâyelerinde mekân unsurunu, özellikle düşman işgali altında kalan ve millî mücadelenin yaşandığı, Ankara'dan İzmir'e kadarki "Orta Anadolu ve Ege bölgesi"(Kütahya, Simav, Gediz...) oluşturmaktadır. Yaban romanındaki mekân, Porsuk Çayının kenarında eşekler, mandalar, keçiler ve tavuklarla birlikte yaşanan, tezek kokuları arasında pisliğin köylülükten ayrılmaz bir vasıf gibi görüldüğü bir Orta-Anadolu köyüdür. Bununla birlikte eğitim yönünden de ihmal edilip karanlık bir cehalet içinde kaderine terk edilmiş Anadolu'yu da Ahmet Celâl'in sözleriyle duygusal bir üslûpta dile getirir:

"Şimdi ne görüyorum? Anadolu.. Düşmana akıl öğreten müftülerin, düşmana yol gösteren köy ağalarının, her gelen gasıpla bir olup komşusunun malını talan eden kasaba eşrafının, asker kaçağını koymunda saklayan zinacı kadınların, frengiden

¹³⁸ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Ergenekon*, Kültür Bak. Yay. Ank. 1981, s.25, 26, 27

¹³⁹ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Dergâh Yay. İst. 1977, s. 120

¹⁴⁰ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Dergâh Yay. İst. 1977, s.122

burnu çökmüş sahte sofuların, cami avlusunda oğlan kovalayan softaların türediği yer burasıdır."¹⁴¹

Ankara romanın da ise Ankara'nın merkez mekân seçildiği görülmektedir Romanda Kurtuluş Savaşı yılları, 1938'e kadar Cumhuriyet dönemi ve 1938 sonrası Ankara'sı olmak üzere üç farklı karakterde karşımıza çıkar.

Kurtuluş Savaşı yıllarında Ankara, İstanbul'la kıyaslanamayacak kadar yoksul, çorak bir Anadolu şehridir. Yazar Zoraki diplomatta bu kıyaslamayı şöyle yapar:

"Millî Mücadele devrinde, bugünkü rahat ve modern başkentimizin adına birçok kimseler En Kara derdi ve ilk adımımızı dakikadan itibaren İstanbul'un hasreti yüreğimizi dağlamağa başladılar. Ankara'nın hükümet merkezi olma kanununun Büyük Millet Meclisi azasının yüzde yetmiş adeta kerahatle kabul etmişti. Ondan sonra da yıllarca küme halinde, yığın halinde izin isteyip kaçışan mebusların ardı arası kesilmemişti.

Yahya Kemal, ilk defa milletvekili olarak Ankara'ya geldiği gün, oturduğu hanın penceresinden havada uçuşan leyleklere melûl melûl bakarak: "Hey mübarek kuşlar, " dermiş; "biz buraya milletin emriyle gelmiş bulunuyoruz. Ya siz ne halt ettiniz de dünyanın nice güzel yerleri dururken şu çölün üstüne üşüştünüz?"

O zamanlar mebuslar kaçmakta, Yahya Kemal, böyle söylenmekte belki haklıydı. Zira eski Ankara'mızda ne yer, ne durak, ne sokak, ne su, ne ışık vardı. Yazın tozdan dumandan göz gözü görmez; kışın çamurdan bir adım atılamazdı. Bu, -kasaba mı, köy mü, şehir mi her neyse- bozkırın ortasında kül renkli bir kerpiç yığımından başka bir şey değildi."¹⁴²

Fakat bütün bu imkânsızlıklarına rağmen Ankara'nın insanı kendine bağlayan manevî bir havası vardır. Yazar, Vatan Yolunda adlı hatırasında bu manevî havayı Halide Edip'in daha önce hissetmiş olduğunu şu sözlerle dile getirir:

"Halide Hanımla Doktor Adnan Ankara'nın dört beş kilometre ötesinde Kalaba köyüne bağlı küçük bir çiftlik binasında oturuyorlardı. Benim odam bu binanın çatısı üstüne kondurulmuş, yandan bir dış merdivenle çıkılır, pencerelerle çevrili bir çeşit cihannüma idi. Buradan nereyi görürdüm? Birbirinin ardı sıra uzanan boz renkli çıplak ve çorak tepelikleri. Halide Hanım bunları engin denizlerin dalgalarına benzetirdi ve leylâki renklerine bakarak:

"-Bu ne güzellik!" derdi.

Belli ki, yüreğinde İstanbul'a dair hiçbir hasret yoktu. "Seviye Talip" ve "Harap Mabetler" yazarı, sanki burada doğmuş, burada büyümüş ve buradan başka bir yer görmemişti. Onun için her şey Ankara'da başlıyor ve Ankara'da bitiyordu. Olmaya ki İstanbul'dan gelen bir misafir ona: "Burada nasıl yaşıyorsunuz?" demeye görsün. Halide Hanımın gözünden düşeceğine şüphe yoktu. Hele yabancıların, Avrupalıların (bunlardan her Ankara'ya gelen mutlaka ona uğrardı) dudak bükmelerine asla tahammül edemezdi. Bir defa ziyaretine gelen Fransız siyaset adamlarından Franklin Bouillon etrafına ürkek ürkek bakarak:

"-Quel isolement! (bu ne uzlet, ne tecerrüt)" sözüyle başlayan bir konuşmasında Ankara'nın medeniyet merkezlerinden uzaklığını, millî davamız

¹⁴¹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ankara, Birikim Yay. İst. 1981, s.149

¹⁴² Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Zoraki Diplomat, İletişim Yay. İst. 1998, s.241

bakımından en büyük siyasî mahzur telâkki ettiğini belirtmek istemişti de Halide Hanım:

“Ben tamamiyle aksi kanaatteyim. Biz kuvvetimizi asıl bu uzaklıkta ve bu tecerrütte buluyoruz.” demişti.

Ben Halide Hanıma yerden göğe kadar hak veriyordum. Zira sert ve katı hayat şartları otuz yıllık itiyatlarımı altüst etmiş olmasına rağmen ben Ankara’da kendimi her suretle eskisinden daha kuvvetli hissediyordum. Neden? Burada kaç zamandır hayal ettiğim destanî bir havaya kavuştuğumdan mı?...”¹⁴³

Yakup Kadri, bu sözleriyle 1921 Ankara’sını anlatmaktadır. Ankara romanında, Binbaşı Hakkı Bey de Selma’ya hemen hemen aynı sözlerle hatta daha da coşkulu bir üslupla Ankara’yı anlatır:

“1921 Ankarası. Hanımefendi, dört beş yıl sonra, bu basit cümle, size, Kitabımukaddes’ten bir satır gibi gelecek, ve buna karışmış olmak size, hayatınızın yegâne manâsı gibi görünecek.”

Genç adamın sesi perde perde yükseliyordu. Selma Hanım’ın yanında oturan hanımlar hayretle kulak kabartmağa başladılar. Kumuşan da bunun farkına vardı. Sesini yavaşlattı:

-Ankara; yalnız bu değil, dedi. “Ankara, bizim için emsalsiz bir ‘enerji’ mektebi olmuştur. Sarp, yalçın ve çetin Ankara, içinde her rahattan mahrum olduğumuz, içinde zahmet, meşakkat çektiğimiz Ankara, bize sabrı, tahammülü ve inkişafımıza engel olan bütün zıt kuvvetlerle geceli gündüzlü çarpışmayı öğretiyor, sert bir örs gibi irademizi durmaksızın döğüyor, Nietzsche’nin dediği gibi burada ‘muttasıl kahramanca ve tehlikeyle yaşıyoruz’ Bundan güzel hayat olur mu? Dünyanın hangi noktası buradan daha enteresandır?”¹⁴⁴

Ankara romanının Kurtuluş Savaşı yıllarındaki bu yoksul ama idealist kenti, romanın ikinci bölümünde yerini, “Yeni tarz” mimariyle yeni bir görünüme bırakırken, çorak, çamur içindeki verimsiz arazileri, kimsenin yüzüne bakmadığı bağları ve bahçeleri birden birer değer kazanarak birçok kişiyi zengin eder. Ama idealizmini kaybederek, ahlakî çöküntüye zemin hazırlayarak. Bir zamanlar “Taşhan”dan başka konaklanacak yeri olmayan Ankara’da birdenbire Noel, Yılbaşı ve Cumhuriyet balolarına ev sahipliği yapan Park Otel¹⁴⁵, Ankara Palas¹⁴⁶ gibi lüks mekânlar ortaya çıkar. Savaş yıllarında hepsi birer “Tacettin mahallesi” görünümünde olan yerleşim yerleri birden lüks mahalleler haline gelir.

“Yeni Ankara baş döndürücü bir süratle inkişaf ediyordu. Taşhan’ın önünden Samanpazarı’na, Samanpazarı’ndan Cebeci’ye, Cebeci’den Yenişehir’e, Yenişehir’den Kavaklıdere’ye doğru uzanan sahalarda apartmanlar, evler, resmî binalar, sanki, yerden fıskırarcasına yükseliyordu. Bunların her biri yapanın bilgisine ve yaptıranın zevkine göre birtakım şekiller ve renkler almakla beraber, dikkatli bir göz için, hemen hepsine birden hâkim olan exotique mimarî tarzının

¹⁴³ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Vatan Yolunda*, Selek Yay. İst. 1958, s. 107, 108

¹⁴⁴ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Ankara*, Birikim Yay. İst. 1981, s. 82, 83

¹⁴⁵ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Politikada 45 Yıl*, İletişim Yay. İst. 1999, s. 167

¹⁴⁶ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Ankara*, Birikim Yay. İst. 1981, s. 105

sırtı aşıkdı. Meselâ, Yenişehir'den Kavaklıdere'ye doğru sıralanan villâlar arasında kulesiz, saçaksız binalara rasgelmek mümkün değildir. Birbirinden örnek alan ve bazıları hep bir mimarın elinden çıkmış bulunan bu kuleli ve geniş saçaklı evler, etraflarını çeviren hendeklerin ortasında birer derebeyi şatosunu andırıyordu.”¹⁴⁷

Ankara romanının üçüncü bölümünde Ankara'nın ütöpik görüntüsü yazarın hayal ettiği Ankara'dır. Selma'nın Neşet Sabit'le yaşadığı geleceğin Ankara'sın'da (yazarın hayal ettiği şekliyle) inkılaplar doğrultusunda kalkınma sağlanmış, bayındırlık hizmetleri tamamlanmış, çiftçiler mutlu, araziler verimli ve sanat faaliyetleri, halkın ilerlemesine doğrudan katkıda bulunmaktadır. Bu romanda Ankara adeta bir mekân olmaktan çıkmış, şahıslaşmıştır. Selma'nın etrafındaki erkeklerin niteliklerine göre ele alınan bu değişme aslında Ankara'nın Selma'la bütünleşerek gerçekleştirdiği değişimdir. Yani her yönüyle yaşayan, değişen, romanın kahramanları Selma, Nazif, Hakkı, Neşet değil, Ankara'dır.

Panorama'nın Ankara'yla ilgili mekânı da Ankara romanının ikinci bölümündeki görüntülerle karşımıza çıkar. Bunun yanı sıra çok zengin bir olay örgüsü ve şahsa sahip romanda, doğal olarak mekân da Anadolu'nun çeşitli yerleridir: İstanbul, İzmir, Diyarbakır, Avrupa, Atıklar köyü, Doğu Anadolu'da bir kasaba vb.

II.2.2.4. Avrupa

Avrupa, yazarın eserlerinde reel bir mekân olmaktan ziyade, gelenekten ve baskıdan kaçışın sembolü olarak, bir idealdir. Münire için sadece okuduğu romanlarda var olan Avrupa, Selma'nın hayatında romanlarla sınırlı kalmaz. Mutluluğu arama yolunda Selma'yı kendine çeker. Panorama romanında artık Avrupa, her zengin ailenin, çocuklarını eğitim, tedavi ya da tatil amacıyla sık sık gönderdikleri ikinci evleri gibidir. Bir Sürgün romanının vak'ası ise çoğunlukla Avrupa'da, Paris'te geçer. Adile Ayda, “Böyle İdiler Yaşarken” adlı hatıra kitabında, Yakup Kadri Prag'ta Büyükelçi iken babasıyla birlikte, ziyaretine gittiklerini ve sohbet sırasında edebî konuşmalar yaptıklarını anlatır. Bu konuşmalar arasında yazarın, Bir Sürgün hakkındaki açıklamaları da yer almaktadır.

“Türkiye'nin Prag Büyükelçisi, yemeğin sonuna doğru, yerini romancı Yakup Kadri'ye bıraktı. Sofradan kalktığımız sırada çekine çekine yazmakta olduğu “Bir Sürgün” romanında bize bir iki sahife okumasını rica ettim. ...Kahvelerimiz geldikten sonra okumaya başladı. Başlangıçta bir angaryaya katlanır gibi hali olan babamın ilgisi birden bire Paris'ten, Paris'teki Türk kolonisinin hayatından bahseden kısma gelince, uyanıverdi. Gençliğini Paris'te geçirdiği için, romandaki bir çok şahısların gerçek hüviyetini teşhis edebiliyordu. Bu suretle babamla romancı arasında benim katılamadığım, canlı bir diyalog başladı. Ahmet Rıza Bey'den Paris'te yaşayan bir Türk ressamından, Türklerin rağbet ettikleri kahvelerden, bu kahvelerin müdavimlerinden bahsediyorlardı. Romancı dedi ki:

¹⁴⁷ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ankara, Birikim Yay. İst. 1981, s. 121

-Bu romanı uzun yıllardan beri yazmayı tasarlıyordum. Nedense Türkiye'de iken yapamadım. Burada yabancı bir memlekette, başka bir yabancı memleketteki hâtıralarıma daha iyi dalabiliyorum.

-Bu romanda hep hatıralarınızı mı anlattınız? diye sordum.

-Evet, fakat, tabii değiştirerek, mevzua uydurarak. Mamefih bazıları da vardır ki, aynen olmuştur. Meselâ, baştaki o karınca sahnesi. Bu aynen böyle oldu. İzmir'de, intihar edecek derecede meyus bir halde bir kahvede otururken, bir karınca bana enerji dersi verdi. ”¹⁴⁸

¹⁴⁸ Adile Ayda, *Böyle İdiler Yaşarken*, Ank. 1984, s.45

II.2.3. Şahıslar

II.2.3.1. Romanlardaki Şahıs Kadrosuna Genel Bakış

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, bir çok romanında idealist genç kahramanlar yaratır. Bu idealist gençler, Bir Sürgün romanının kahramanı Hikmet, Kiralık Konak'ın Hakkı Celis'i, Hüküm Gece'sinin Ahmet Kerim'i, Sodom ve Gomore'nin Necdet'i, Yaban romanının Ahmet Celâl'i Ankara'nın önce Hakkı Bey, sonra da Neşet Sabit'i, Panorama'nın Fuat'ı, Ahmet Nazmi'si ve Halil Ramiz'dir. Bunlar aynı zamanda, yazarın, romanlardaki temsilcileridir ve onun düşüncelerini aktarırlar. Ahmet Oktay da, Neşet Sabit'i "*yazarın Kadro'cu tezlerinin sözcüsü ve rejimin daha omuncu yılında başgösteren yozlaşmalar karşısında derinden sarsılmış bir aydın, bir yazar*"¹⁴⁹ olarak değerlendirir. Demekki bunlar, birer roman kahramanı olarak karakter değil, tip olarak karşımıza çıkarlar.

Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Gazi Mustafa Kemal ve onun yanında yer alan neslin, II. Meşrutiyet'in karışık fikir hareketlerinden geçerek, Çanakkale'nin ateşinde olgunlaşmış, Anadolu ve Anadolu insanının gerçeklerini anlamış, ideal insan tipini oluşturduğunu belirttikten sonra, Halide Edip Adivar ile Yakup Kadri Karaosmanoğlu başta olmak üzere Millî Mücadele ile ilgili eserlerinde pek çok yazarımızın, bu tipin en mükemmel örneklerini verdiklerini vurgular.¹⁵⁰

Yazarın da bu ideal nesil içerisinde yer aldığı ve bazı romanlarının otobiyografik özellikler taşıdığı hatıraları incelendiğinde görülmektedir. Niyazi Akı da, Bir Sürgün romanının otobiyografik bir roman olduğunu söyler. Çünkü Hikmet de yazar da aynı hastalığa yakalanırlar. Yine İç huzuru arama ve daha özgür bir yerde bulunma arzusuyla Hikmet, Paris'e giderken, Yazar, Mısır'a gider.

Hikmet'in de siyasî düşünceleri aslında Beyoğlu gezintileri sırasında girdiği kitapçılarda üstünkörü okuduğu yabancı gazeteler yoluyla oluşur. Avrupa'ya kaçışını da yazar, gerçekten bilinçli bir hareket olmaktan ziyade, Avrupa hayranlığı diye niteler. Bu da bir nevi boşluk hissi nedeniyle, bir amaca yönelişi ifade eder. Yine Doktor Hikmet'in evlenişi ve Avrupa'da hastalanarak ölmesi, olayının sergilenişi ise çok yakın arkadaşı olan Şahabettin Süleyman'ın kaderine benzer. Hikmet bütün huzursuzluklarının çözümünü aşık olarak evlendiği Arlette'de bulur, fakat, çok kısa bir süre sonra hastalanır ve ölür. Cesedi yurda getirilmez, toprak parası bulunup verilemediği için Paris'in umumî kuyruklarından birine gömülür. Şahabettin Süleyman da İhsan Raif Hanım'la evlendikten çok kısa bir süre sonra, bir dağ kürü yapmak için gittikleri İsviçre'nin Davos-Platz kasabasında hastalanarak otuz beş

¹⁴⁹ Ahmet Oktay, *İnsan, Yazar, Kitap*, Ark Yay., Ank. 1995, s.68

¹⁵⁰ Zeynep Kerman, *Yeni Türk Edebiyatı İncelemeleri*, Akçağ Yay., Ank. 1998, s.272

yaşında ölür. O sırada Yakup Kadri de İsviçre'dedir. Müslüman gelenekleri Şahabettin Süleymana uygulanamadan oraya gömülür.¹⁵¹

Kıralık Konak'taki Hakkı Celis, bilinçlenme sürecinin ortasında çekingen, utangaç bir kahramandır. Yazarın tek olumlu kişisi olarak gösterdiği Hakkı Celis, Küçük Zabit'te canlandırdığı, küçük askerle Ahmet Celâl arasında bir kahramandır.

Hüküm Gecesi'nin Ahmet Kerim'i, bir yandan dönemin iç ve dış siyasî olaylarına bizzat şahit olup, bir yandan kendi duygusal sorunlarını halledememiş, fakat kalemiyle dönemin gözü kulağı olmuş Yakup Kadri'nin kendisidir. Ahmet Kerim'in çevresindekiler(Şahabettin Süleyman, Ahmet Samim gibi), yaşanan olaylar, düşünceler hatta romanın sonuna hakim olan çözümlü ve çöküş psikolojisi de yazarı anlatmaktadır.

Yazarın içinde bulunduğu aydın çevre, o günlerde hürriyetten beklemediklerini bulamamanın huzursuzluğu içerisinde sürekli olarak siyasetçileri sorumlu tutarlar. Bu siyasetçilerin başında da tabii ki İttihatçılar gelmektedir. Yazar bunu, Gençlik ve Edebiyat Hatıraları'nda dile getirmektedir:

*"Memleketin o andaki hali insana ancak acıma duygusu ve yürek sızısı verebilirdi. Nitekim ben de başımıza gelen felaketin, büyük ölçüde İttihat ve Terakki'nin kötü idaresinden inananlardandım."*¹⁵²

Hüküm Gecesinde, yazar Şahabettin Süleyman'ı şöyle tasvir eder:

*"Şu son günlerde Ahmet Samim'de Bir çeşit Şahabettin Süleyman tiryakiliği hüküm sürüyordu. Onsuz bir yere gitmiyor, onsuz eğlenmiyordu. Şahabettin Süleyman o sıralarda her gün veya her hafta, biri batıp biri çıkan birtakım gazetelerde yazarlık etmekte idi. Bazan günde üç dört yazı yazdığı oluyor ve tabiatıyla bu başından aşkın çalışmalarını bitirebilmesi için gece, geç saatlara kadar uğraşması lazım geliyordu. Fakat, buna rağmen devamlı para ihtiyacı içindeydi. Ne giyinmeye ne yıkanmaya, ne traş olmaya imkân bulabiliyordu. Hatta ne yiyor ne içebiliyordu. Fakat ona yine para yetişmiyordu. Kalıpsız fesinin altından fıskıran uzun ve yağlı saçlarını ikide bir elinin tersiyle zaptedmeye çabalayarak ve terziden aldığı gündün berikimbilir altı ay mı, bir yıl mı?-hiç ütü yüzü görmemiş dikişsiz bir eski kumaş parçasına dönmüş pantolonlara sarılı bacaklarının üstünde haline, bir çeşit sağlamlık ve zarıflık vermek ister gibi dimdik yürüyerek durmadan yazmakta olduğu kitaplarının yazı ücretlerinden bir miktar avans para koparabilmek ümidiyle, Bâbîâli Caddesi'nin ne kadar kitapçı dükkânı varsa hepsine günde birkaç kere başvurmak, onun, açık havada yaptığı birici ekzesizdi."*¹⁵³

Bu tasvirleri Gençlik ve Edebiyat Hatıraları'nda tanıttığı Şehâbettin Süleyman'la karşılaştığımızda hemen hemen aynı sözler oldukları görülecektir.

¹⁵¹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Gençlik ve edebiyat hatıraları*, Bilgi Yay., Ank. 1969, s. 52-54

¹⁵² Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, Bilgi Yay. 1969, s. 77

¹⁵³ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Hüküm Gecesi*, İletişim Yay. İst 1999, s. 65, 66

Sema Uğurcan, romanda kendisini temsil eden erkek kahramanların annelerine, yakınlıklarından söz eder.¹⁵⁴ Gerçekten de yazarın Anamın Kitabı adlı eserinde kendisini babasından ziyade annesine karşı daha duygusal bağlılığı olduğunu belirtir. Annesi utangaç ve genelde suskun bir kadındır. Yakup Kadri uzun kış gecelerinde annesinin dizine yatar ve annesi kardeşiyle kendisine Ekmekçi Kadın ve Monte Kristo gibi romanlar okur. Romanlarının kahramanları da en ümitsiz zamanlarda annelerine sığınır. Bir Sürgün romanında Doktor Hikmet ölürken annesini sayıklar:

“Gerçekten, hekimin tahmin ettiği üzere, bir saat sonra, hasta öyle müthiş bir fenalık geçirdi ki, yüreğini yerinden kopuyor sandı ve çocuk gibi haykırdı:

Anne, anneciğim...

Fakat, hekim, bu sözler Türkçe olduğu için bir şey anlamadı.”¹⁵⁵

Yazar, düşünsel yanını erkek kahramanlarında, duygusal yanını da kadın kahramanlarda sembolleştirir. Kimi kadın kahramanların tasvirinde kendi duygularını yansıttığını, Adile Ayda'nın yaptığı röportajda yazar şu şekilde ortaya koyar:

“Zaten ben bütün romanlarımı hâtıralarımla yazdım. Gördüklerimin ve duyduklarımın hâtırası. Ben muhayyilesi zayıf bir insanım. Öyle zannediyorum ki, bende en kuvvetli olan taraf duygu hafızasıdır. Duymuş, yaşamış olduğum hisleri çok iyi hatırlarım ve işte eserlerimde hep onları anlatırım.

-Fakat kadın kahramanlarınızın hislerini tahlil ederken de mi, şahsî hatıralarınızdan istifade edersiniz? Muhayyilenin payı yok mu?

Biraz düşündü.

-Evet. Fakat tanıdığım ve ruhuna nüfuz ettiğimi zennettiğim kimselerin hâtırası, yani yine hatıralar burada büyük rol oynar. Mamefih hayır...şahsî duygularımın da rolü vardır. Meselâ, “Kiralık Konak”taki Seniha bir az benim.

-Flaubert'in 'Madam Bovary, c'est moi' dediği gibi mi?

Güldü.”¹⁵⁶

Hep O Şarkı'nın yazarın en son romanı olmasına rağmen, ele aldığı dönem ve kadın kahramanının özelliği bakımından Kiralık Konak'ı hazırladığı söylenebilir. Münire, Abdülmecid, Abdülaziz, V. Murat ve II. Abdülhamit döneminde, hizmetçili uşaklı her türlü rahatlığa sahip bir konakta yaşamıştır. Konak'ta, İstanbulun dönemi olarak sembolleştirdiği ve Konak hayatının hâlâ debdebeli biçimde devam ettiği bir geleneksel Osmanlı ailesinin, her türlü imkân ve rahatlık içerisinde, dadılar elinde göreneklere uygun yetiştirilen Münire'nin tek özgür dünyası romanlarıdır.

“Telif, tercüme, kısa ve uzun nice hikâyeleri âdeta ezberime alırcasına sömürüp hatmetmişimdir. İlk zamanlar kimlerin eserleriydi bunlar, iyi hatırlamıyorum ama, olgunluk çağıma geldikten sonra bana en çok zevk verenlerin Ahmet Mithat Efendi'ninkiler olduğunu biliyordum. Bunlar arasına, biraz daha sonra okuduğumuz binlerce sayfalık cinai sergüzeşleri de katmam lâzım gelir. “Ekmekçi Kadın”la

¹⁵⁴ Sema Uğurcan, “Yakup Kadri Karaosmanoğlu Hatıraları İle Romanları Arasındaki İlişki”, **Doğumunun 100. Yılında Yakup Kadri Karaosmanoğlu**, Marmara Üniversitesi Yay. İst. 1989, s.206

¹⁵⁵ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Bir Sürgün**; İletişim Yay. İst. 1998, s. 347

¹⁵⁶ Adile Ayda, **Böyle İdiler Yaşarken**, Ank. 1984, s. 46

“Mecnuneler Tabibi” beni, çok defa sabahlara kadar uykusuz bırakan, yahut da bütün vak’aları ve şahıslarıyla rüyama giren bu çeşit romanların en belli başlılarından¹⁵⁷ diyen ve zamanla bu tür romanların kendisine yetmediğini, “İçli Kız”, “İhlamur Altında” gibi duygusal romanlara yöneldiğini, yine o devirde duygusal romanlarıyla ün yapmış “Vecihî”nin bütün romanlarını okuduğunu söyleyen Münire’nin, Anamın Kitabı’nda,

“Annem bütün bir kışın uzun geceleri, bize “Ekmekçi kadın”ı okuduktan sonra ertesi kış “Montekristo” diye daha büyük bir romana başlamıştı. Bu, ‘Ekmekçi Kadın’ gibi beni yalnız kalbimin köklerinden kavrayan bir acıklı hikaye değildi. Onda, bütün varlığım sanki sonsuz bir hayal deryasına kapılıp gitti. Öyle ki gerçek hayatın kıyıları artık bana görünmez olmuştur. Görünse bile başımı çevirip bakmıyordum. ‘Montekristo’ adasının yanında Manisa neymiş? Her gün gidip geldiğim mektep neresiymiş? Oradaki dersler insana ne öğretebilirmiş? Oradaki döğümlerin, döğüşmelerin, çekişmelerin ne ehemmiyeti varmış? Bütün bunlar, bana küçücük şeyler gibi görünüyordu. Artık imrendiğim kişiler birer birer gözümde düşmüştü. Ne Mevlevî şeyhine, ne Erkân-ı Harb zabıtine benzemek istiyordum. ‘Montekristo’ nun kahramanı benim için yegâne ideal örnekti ve yegâne emelim onun gibi, hâli bir adada bir defîne bulmaktı.”¹⁵⁸

ya da Gençlik ve Edebiyat Hatıraları’nın önsözünde;

“İnsanlarda bulamadığımı, pek genç yaşımdan beri kitaplarda aramaya başlamıştım. Türkçe, Fransızca edebî ve felsefî elime ne geçerse okuyordum ve bu suretle yalnızlıktan, kimsesizlikten kurtulmaya çalışıyordum.”¹⁵⁹

diyene Yakup Kadri’den farkı yoktur. Aynı zamanda Münire, Anamın Kitabı’nda annesinin okuduğu romanları dinleyen, geleneğin evlere ya da konaklara kapattığı bütün Tanzimat dönemi kadınlarını ve annesini temsil ederek henüz Meşrutiyet dönemi kadınlarının âsîliklerini gösteremez. Yine sevgisini yüreğinde daima saklı tutmak zorunda kalan ve konak hayatının kapalı ortamından çıkamamış bir genç kız olarak Münire, şartları zorlama konusunda ısrarlı çok değildir. Çocukluğundan beri sevdiği Cemil’le çok zor şartlarda değişik zamanlarda kaçamak görüşmeler yaparlar ve bu görüşmeler sırasında sadece bakışır ve konuşurlar. Bu anlar da çok kısa zaman dilimleridir. Münire sürekli bunun vicdan azabı içerisinde kendisiyle hesaplaşır. Yani dönemin şartlarını kabullenmiştir ve gelenek karşısında boynu büküktür. Seniha’nın gençlik yıllarını yaşadığı yıllarda O artık orta yaşın üzerinde bir kadındır. Hatta bin dokuz yüzlü yılların başında görülmeye başlayan “Redingot” döneminden de hayli şikâyetçidir.¹⁶⁰ Bu bakımdan Seniha, Münire’ye göre daha özgür davranabilme imkânını elde edebilecek sosyal şartlara sahiptir. Münire’nin hayatı Osmanlı aile hayatının otoriter havası içerisinde geçerken, Seniha bir önceki kuşağı temsil eden babasıyla bu otoriter

¹⁵⁷ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Hep O Şarkı*, İletişim Yay. İst. 1983, s. 19

¹⁵⁸ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Anamın Kitabı*, İletişim Yay. İst. 1983, s.167-168

¹⁵⁹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, Bilgi yay. Ank. 1969, s.10

ortamdan sıyrılabilmiştir. Ama bu boşluğu dolduracak değerleri bulamayışının sıkıntısı içerisinde Münire'den daha buhranlı bir Madam Bovary'dir.

Sosyal kişiliğiyle ideal kişiliği çatışan bu tipten yaratılmasında annesinin de etkisi olduğu düşünülebilir. Çünkü annesinin hayatının önemli bir kısmı, iç zenginliğine rağmen dış dünyaya kapalı Mısır saray çevresinde “devlet düşkünü” sert mizaçlı bir eşle geçmiştir. Mısır'daki debdebeli hayat şartlarının değişmesi, ailenin Manisa'ya göç ederek ekonomik sıkıntılar içerisinde bir hayat yaşamak zorunda kalışı, ister istemez anneyi ve çocukları çok etkiler. Annesinin Yakup Kadri ile kardeşine romanlar okumasına da bu açıdan baktığımızda doyumun kitaplara yönelmekle sağlanmış olabildiği görülür. Avuntuyu sığındığı romanlarda arayan Münire'in, sırf bu bakımdan Don Kişot, Madam Bovary, Bihter ve Seniha psikolojisiyle bütünleştiği görülür

Yakup Kadri, Bir Serencam adlı hikâyesinde de Osmanlı geleneksel hayatının içerisinde sosyal yönden dış dünyaya kapalı, bireysel gelişmesi engellenmiş fakat, sürekli kendini aşmak isteyen ve Münire'nin, istemeden evlendirildiği Nafi Paşa'nın oğlu Rüknettinden bir an önce boşanmak istemesi gibi, özgürlük aşkıyla yanan kadınların hayatlarından bir örnek sergiler.

Seniha, yazarın iki devir arasında sıkışmış, geçmişten köklerini koparmış fakat yeni dünyaya da yeterince ayak uyduramamış buhranlı bir kahramanıdır. Çöküş dönemi toplumunun geçiş dönemi psikolojisini yansıtan en başarılı tiplerindendir. Bir bakıma aynı kaderi paylaşan yazarın kendisini bize yansıtır. Seniha'nın ve Hikmet'in Avrupa'ya kaçma arzusu ile Yakup Kadri'nin Mısır'a kaçma isteği arasında “hürriyete kaçış” ortaklığı yaşanır. Fakat bu kaçış hiç kimseye mutluluk getirmez Herkesin içinde, bir “Yalnız Kalmak Korkusu” her zaman yaşanacaktır.

Ankara romanının kadın kahramanı Selma'yı yaratırken ise, Yakup Kadri'nin azmine hayran olduğu Halide Edip Adivar'dan ilham aldığı gerçektir. Eşiyle birlikte Millî Mücadeleyi yakından takip etmek üzere Ankara'ya geçen Halide Edip, bozkır ortasında bir çiftliğe yerleşip gelişmeleri yakından takip eder. Hatta Sakarya Savaşı'nın yaşandığı sıralarda Eskişehir'e gönüllü hemşire olarak gider.

“Halide Edip Hanım ise hemen o dakikada Eskişehir'e gitmeye karar verdi. Gerçi, henüz orduda askerî bir vazife almış değildi ama, Kızılay teşkilatı içinde veya Eskişehir askerî hastahanesinde hizmet görmesine hiçbir şey mani olamazdı. Nitekim öyle yaptı; ertesi gün sabahleyin trene atlayıp Eskişehir'e gitti. Ben Halide Hanım'a imreniyordum.”¹⁶¹

¹⁶⁰ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Hep O Şarkı**, İletişim Yay. İst. 1983, s.157-158

¹⁶¹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Vatan Yolunda**, Selek Yay. İst. 1958, s. 132

Selma'nın İstanbul'dan ayrılışı Halide Edip gibi bilinçli olmamakla beraber, Ankara'da uyanan millî duygular, onu da alıp cepheye götürecektir:

*“Binbaşı Hakkı Bey'in tahmin ettiği gibi, düşman , hafta sonunda bir umumî taarruza geçti. Selma Hanım, bundan bir iki gün evvel kocası Nazif'in ve bütün Ankara'daki ahbablarının itirazlarına rağmen Eskişehir yolunu boylamıştı. Orada, askeri hastanede kendisine bir hastabakıcılık vazifesi verildi.”*¹⁶²

Yazarın kadın kahramanlar genelde dönem özelliklerini üzerlerinde toplayan merkez kişi görünümündedirler. Seniha'da geçiş dönemi huzursuzluğunun, Selma'da hayatındaki erkeklerle simgeleşen Ankara'nın değişen çehresinin yansıması gibi. Sodom ve Gomore'deki Leyla, işgal yılları İstanbul'unun dejenere insanlarını sembolize eder Bahriye Çeri, bu konuda

*“İstanbul'u felâkete sürükleyen azınlık içinde kadınların önemli bir rolü oluşur. Eserde Türk kadınları “batılı” olabilmek için her türlü ahlaksızlığı gerekli zanneden düşüncesiz yaratıklar olarak verilmiştir.”*¹⁶³

demektedir. Yazarın, sosyal tabloyu kadın kahramanlarında yansıtırma tekniğini bu romanda da kullandığı görülmektedir. Yazar, tedavi için gittiği İsviçre'den tam da İstanbul'un işgal edildiği yıllarda döner. Durum korkunçtur. İşgal kuvvetlerini oluşturan İngiliz ve Fransız askerleri her yerde serbestçe dolaşmakta, hatta bazı aileler tarafından evlerine kabul edilmektedir. İşte Kiralık Konak'taki Batı hayranı Servet Bey ailesinin bir kat daha dejenere olmuş ilişkileri içinde Sodom ve Gomore'nin Leyla'sı da, bu tablonun yansıtıcı kişidir.

Yazar, hayatın manevi yönünü temsil eden kurumları olan tekkeleri de aynı şekilde ele alır. Nur Baba ve Nigâr Hanım bu konuda beraberce yansıtıcı merkezdirler. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Nur Baba romanında ele aldığı şeyh tiplemesine geçmeden önce, Onda mistik hayatın oluşmasını sağlayan faktörler üzerinde durulması şarttır. Bunun için de çocukluk yıllarına kadar inmek gerekmektedir.

Yazar, mistik dünyayla ilk defa yedi sekiz yaşlarında karşılaşır. Manisa'ya yerleştikten sonra, babası kız kardeşiyle kendisini sık sık dağ gezintisine götürür. Bu dağ gezintilerinden birinde Mevlevî tekkesinin postnişini Abdülhalim Çelebi'yle karşılaşır. Babası o sırada yanında getirdiği şişeden, güya gizlice içkisini içmektedir. Bu ani yakalanış karşısında çok mahcup olur.. Fakat Abdülhalim Çelebi bir şey görmemiş gibi “Rahatsız olmayınız beyefendi,rahatsız olmayınız” diyerek yürür gider. Yazarın sonradan işittiğine göre o da bir zamanlar zevk ve sefanın her çeşidine düşmüş birisidir.

O günden sonra bir “Mevlâna dergahında derviş olmak” sevdası kendisini sarar:

“Bu sevda ile en az birkaç yıl yanıp tutuşacaktım. Hele cumalardan bir cuma, beni ilk defa olarak “Sema Ayini”ne götürdükleri zaman aklım büsbütün yerinden oynamış, evimizin taban tahtaları üstünde, saatlerce, yalınayak fırıl fırıl dönmeye başlamıştım....Gecelik entarime bir kalın kuşak sararak ve bu entarinin eteklerini bir

¹⁶² Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ankara, Birikim Yay. İst. 1981, s.86

¹⁶³ Bahriye Çeri, Türk Romanında Kadın, Simurg Yay., İst. 1996, s. 120

tennurenin etekleri gibi açıp dalgalandırmaya çalışarak durmadan dönüyor, dönüyor, dönüyordum. Sonra, o dervişlerde gördüğüm üslup üzere, devranımı perde perde yavaşlatarak, kollarımı göğüsüm üstüne kavuşturuyor, odanın bir kenarına çekilip diz çöküyor ve gövdeyi öne doğru eğerek çilekeşlerden birinin o bürümcükten daha hafif, daha ince kolsuz ciübbeyi sırtıma koymasını bekliyordum. Bu âyinin en küçük teferruatı zihnimin içine öylesine nakşolmuştu ki, tek başıma taklidini yaparken hiçbir hataya düşmediğime yemin edebilirim.

Lâkin, bunun taklidi imkânsız birçok tarafları daha vardı. Meselâ Çelebi Efendinin Sema' başlamadan evvel postundan kalkarak yavaş, yavaş, nazlı nazlı Semâhanenin ortasına doğru yürüyüşü; bu esnada bir halka teşkil edip oturan dervişlerin her birinden selâm duruşları; sonra, birbirlerine boyun kırarak Meydanı çepeçevre dolaşıp dolanmaları ve Çelebi, orta yerde söylediği güzel sözleri bitirip de tekrar makamına döndüğü vakit, yine hep birden kollarını havaya kaldırarak dönmeye başlayışları bana insan kudretinin üstünde bir takım hareketler gibi geliyordu. Hele, bu hareketlerde, her dervişin kendine mahsus bir tavır ve eda takınısını; kiminin boynunu yana büküp başını koluna dayanışını; kiminin, yüzünü tavana doğru çevirip havaya bakışını; birinin, ellerini dua eder gibi yukarıya açışını; öbürünün dalından kopmak üzere olan birer lâle gibi aşağıya sarkışını, halâ şimdi bile herhangi bir <mistik balet> artistinin başaramayacağı kadar yüksek bir sanat işi telâkki etmekteyim.

Ya o tennureler! O tennurelerin elvan elvan renkleri ve bu renklerin göz alıcı, baş döndürücü kasırgası... Bütün bunlar arasına Matrip'tan gelen ney, tanbur ve kudüm seslerini ilâve etmem lâzım gelir. Gerçi ben küçük yaşımdan beri, Frenklerin <Oreille musicale> dedikleri hassadan mahrumumdur ama, bilmem neden, bilmem nasıl o seslerin üstümdeki tesirini ben şimdi —eski tarz bir lirizme düşmek korkusunu bile hiçe sayarak— ancak <semavi> kelimesiyle ifade edebilirim. Bu neyler; bu tanburlar, bu kudümler çalmaya başlayınca sanki gözlerim üstünden bir perde kalkar, sanki, beş duyuma bir duygu daha katılır ve bu âlemle benim aramda büsbütün başka bir anlaşma ve kaynaşma hasıl olurdu. Hayran hayran seyretmekte bulunduğum pembe, beyaz, mor ve yeşil tennureli dervişler, ki bana, kâh esrarlı bir bahçenin cilalanmış, insan sekline girmiş kocaman kocaman, salkım salkım çiçekleri; kâh yerlere serilip dalgalanan bir gökkuşağı gibi gözüküyordu ve böyle gözükükleri için de benden erişilmeyecek kadar uzaktaydılar. İşte matriptan gelen sesle, beni bir rüzgâr gibi alıp bunların arasına atar, beni bunlarla haşır neşir ederdi. Neden böyle elvan elvan giyinmişler, neden böyle dönüp dururlar? Bu kollarını havaya kaldırırları, , bu boyunlarını sağa veya sola büküşleri, bu yukarıya doğru bakışları nedendir? O vakit anlar gibi olurdu ve o vakit postunun önünde durup kimseye belli etmeden etraftı süzen Çelebi fendinin gözlerinden sanki bir ışık tâ bana kadar erişip içeriye tatlı bir aydınlık serperdi. Kaç defa ben bu ışığın içime vurmasıyla derunî dünyamın işlenmemiş topraklarında mucizeli bir yeşerme ve filizlenmenin başgösterdiğini hissetmişimdir.¹⁶⁴

Çocukluğunda Mevlevilikle ilgili yaşadıklarının, yazarı bütün hayatı boyunca etkilediği muhakkaktır. Mevlevi dervişi olma isteğinin ve onları taklit etmesinin ötesinde, sözünü ettiği duygularda olgun yaşların yorumu da görülmektedir. Yakup Kadri, kendisinin de belirttiği gibi “eski tarz bir lirizme düşme korkusunu hiçe sayarak” mistik bir yönünün olduğunu hayatında ve eserlerinde göstermiştir. Onun mistisizme olan ilgisini, gençlik yıllarında

¹⁶⁴ Anamın Kitabı, s.56, 57, 58

Bektaşî tekkesi çevresinde bulunması dolayısıyla da görürüz. 1913 sıralarında eski Yunan ve Latin şairlerinden Homeros, Euripides, Vergilius, Horatius'u okuyarak onlardan oldukça etkilenir. O sıralar Yahya Kemal de Avrupa'dan yeni dönmüştür. Birlikte, Peyâm-ı Edebî dergisinde, "Türk düşünce Rönesansı'nın Avrupa Rönesansı gibi Yunan ve Latin temelleri üzerine kurulması" gerektiği görüşünü ileriye sürmüşler, adına da "Akdeniz Uygarlığı" ve "Nev Yunanîlik" demişlerdir. Yazarın eski Yunan medeniyetiyle ilgili olarak en çok etkilendiği, ritmi, musikiyi birlikte barındıran törenler olmuştur. Bu törenler tıpkı çocukluğunun en değerli hatıralarından olan Mevlevî Semâ'ları gibidir. Yazar bu mistik ortamı tekrar, gençlik yıllarının sosyal sıkıntıları ile İttihat ve Terakî'nin polis baskısı altında, Bektaşî Ayin-i Cem'lerinde arar ve yakından tanıdığı bu çevreyi "Nur Baba"da romanlaştırır.

Nur Baba, önce Akşam gazetesinde tefrika halinde çıkar; daha sonra (1921) roman olarak yayınlanır. Yazarın kişiliğinde derin bir mistik duyuş hissedilmekle beraber, eserlerine trajik bir hava hakimdir. Toplumda genel olarak gözlenen çözümlenin ve yozlaşmanın, dinî kurumlara da yansımış olduğu gerçeğiyle bizi başbaşa bırakır. Artık karşımızda çocukluğunun Mevlevî tekkesi şeyhi ışık bakışlı Çelebi efendisi yerine, şahsî menfaatini toplumsal sorumluluklarının üstünde gören süzgün bakışlı, güzel sesli Nuri bulunmaktadır. Çünkü toplumsal çöküş ve yozlaşma ne yazık ki manevî ortamları da etkilemeye başlamıştır.

Nuri, ilk önce ölen şeyhin karısıyla evlenerek şeyhliğini ilan eder. Sonra da kadınlar üzerinde cazibesini kullanmaya başlayarak tekkeye bir canlılık kazandırır. Tekkeye düşen genç ve zengin kadınlar servetlerini ve kendilerini onun elinden kurtaramazlar. Bu kadınlardan ilki Zibâ Hanım'dır. Ondan sonra sıra yeğeni Nigâr Hanım'a gelir.

*"Nur Baba uğrunda ailesini ve toplumdaki yerini bırakan Nigâr, gerçeği kendi içinde olan yepyeni bir mistik alem keşfeder. Bir mânada olgunlaşmayı ifade eden bu durum Nur Baba'nın cehaleti yüzünden derinlik kazanamaz. Nigâr kendisini mistik aşka ulaştıracak eşikte kalışı ile de trajiktir."*¹⁶⁵

Yaşanan düzensiz hayat Nigâr'ı da yıpratır. Nur Baba onu da bir gün bırakarak Süheylâ adında genç bir kızla evlenir.

Yazar Nigâr'ın samimi duyguları ve Macit'in hatıra defteri aracılığıyla bizlere bu ortamın mistik havasını hakkında bilgi verir:

"-Evet Macid, pek canlı ve pek hususî bir âlem. Vakıa bu herkesin bildiği bir sürü hayat unsurlarından mürekkep...Muhabbet gibi, kin gibi, musiki, içki, mehtapta terennüm gibi şeyler bu âlemin esaslarını teşkil ediyor. ediyor. Fakat o ne hudutsuz muhabbet! O ne derin kin ve haset! O ne çok musiki, ne çok içki, ne çok terennüm, Macid! Bu âlemde her şeyin somuna kadar gidiliyor. Musiki sabaha kadar devam ediyor, içki son damlasına kadar içiliyor, muhabbet ekseriya yıllarca sürüyor. Hülâsa;

¹⁶⁵ İnci Enginün, "Nur Baba", **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, Dergâh Yay. İst. 1990, C.VII, 82

bu öyle bir sofraya ki, insan onun başından ağız ağıza dolu ve taşkın kalkıyor; en tatlısından, en acısına kadar manevî gıdaların en tatlısını tadıyor."¹⁶⁶

*"Hakikaten Bektaşilikte bence yegâne güzel ve mânalı şey, hep bir ağızdan nefes söyleyişleridir. Bu, bir sürü erganın (Org, koro) ki her nefhasında bir başka dâussılanın humması titriyor. Okunan mısralar birçok iklimlerden, fikri ve hissi birçok macera ve fenalıklardan geçmiş bunak bir ruhiyetin sayıklamalarına benziyor .Bu, bütün hüznü, bütün neşvesi, bütün o perişan ağırlığıyla en hususî bir Türk musikisi..."*¹⁶⁷

Hemen belirtmeliyiz ki burada Anamın Kitabı ile Nur Baba arasında doğrudan bir ilgi kurulmamaktadır. Yakup Kadri, Nur Baba romanını 1913'te yazmaya başlar. Gençlik ve Edebiyat Hatıraları'nın Yahya Kemal'le ilgili bölümünde, o sıralarda Yahya Kemal'le birlikte kaldığını ve arada bir de Çamlıca'daki Bektaşî tekkesine gittiğini belirtir. Nur Baba, bu dönemlerin ürünüdür. Tekkede bazen iki üç gün kalır ve eve döndüğünde Yahya Kemal'i, Nur Baba'nın müsveddelerini okurken bulur.¹⁶⁸ Burada söz konusu olan, yazarın mistik dünyasında, çocukluk yıllarından kalma Mevlevî tekkesi hatıralarının, gençlik yıllarına ait Bektaşî tekkesi yaşantılarının, eski Yunan edebiyatı aracılığıyla hayran kaldığı antik medeniyetler ve Dionysos törenlerinin ortak bir sentez meydana getirdiğidir. Yakup Kadri için artık nefes, ilahi, renk tennure, raks, musiki, aşk, şarap, kendinden geçiş, birbirini tamamlayan mistik parçalardır.

Bunun dışında Nur Baba romanın kahramanı Nuri'nin prototipi, yazarın Mustafa Baydar'a yazdığı bir mektupta geçen ifadesiyle "ham maddesi"¹⁶⁹ Kısıklı Dergâhının şeyhi Ali Baba'dır. Yakup Kadri, kendi deyişiyle Ali Baba'dan "nasip" alır. Fakat ilk günden itibaren, Ali Baba başta olmak üzere orada herkes ve her şey, yazarı hayal kırıklığına uğratar. Kanaatimizce bu tipin yaratılmasında yine Anamın Kitabında "Manisa'nın Ramazanları" başlığı altında tanıttığı Vehbi Efendi'nin de etkisi vardır. Vehbi Efendi, "An-Tekke" Rûfâî dergâhının müdâvimlerindedir.

*"Vehbi Efendi vakar ve azamet denilen vasıfları en canlı örneğiydi. Sağ elini cübbesinin sol yanına sokarak başı önüne eğik, gözleri yere dikili öyle bir ağır, ağır, adım adım yürüyüşü vardı onun Manisa sokaklarında! Sanki, kerpiç duvarlar, mermer çeşmeler, ağaçlar, minareler, han ve hamam kapıları bu geçit töreninde hep birden selâma durmuş gibi olurdu. Fakat, birkaç yıl sonra, Vehbi Efendiye dair kulağıma çalınan bazı dedikodular bende onun pek de "mübarek bir zat" olmadığı kanaatini uyandırmıştı. Vehbi Efendi için gizli gizli rakı içtiğini söyleyenler, hattâ "Bektaşî"dir diyenler vardı."*¹⁷⁰

¹⁶⁶ Yakup Kadri, *Nur Baba*, İletişim Yayınları, İst. 1981, s. 88

¹⁶⁷ Yakup Kadri, *Nur Baba*, İletişim Yayınları, İst. 1981, s.120

¹⁶⁸ Yakup Kadri, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, Bilgi Yayınevi, Ank. 1969, s. 167

¹⁶⁹ Atilla Özkırmı, "Nur Baba Üzerine", Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Nur Baba*, İletişim Yayınevi, İst. 1981, s.17

¹⁷⁰ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Anamın Kitabı*, İletişim Yayınları, İst. 1983 s.148

Yazar Ankara romanında, değişen değerler sistemi içerisinde Ankara'nın üç erkek kahramanını gözler önüne serer. Selma'nın eşi Nazif Bey, son derece nazik bir İstanbul beyefendisidir. Ankara'nın mahrumiyet hayatına bir türlü alışamaz ve sürekli içinde İstanbul'u yaşatır. Yazarın İsviçre'nin Bern şehrini tanıtırken bir "giydirme" yapıp, Millî Mücadele yıllarının Ankara'sına döndüğünde, mebusların bir türlü alışamadıkları Ankara'dan bir an önce İstanbul'a kaçmak istediklerinden söz eder.¹⁷¹ Nazif Bey de bu tür bürokratlardandır. Selma, içinde uyanmaya başlayan Millî Mücadele ruhuyla birlikte eşinden uzaklaşıp Binbaşı Hakkı Bey'e yaklaşmaya başlar. Romanın ikinci bölümünde Selma'yı Hakkı Bey'le üç yıldır evli olduğunu görürüz. Ancak Hakkı Bey, Ankara'nın değişen şartları içerisinde ortama uymuş, eğlence düşkünü alafranga gecelerin vazgeçilmez kişisi olarak karşımıza çıkar. Yani, Bu romanda değişimin simgesi Hakkı Bey'dir. Romanın üçüncü erkek kahramanı ise Neşet Sabit'tir. Neşet Sabit, İnkılapların yeterince anlaşılmadığı görüşündedir. İnkılapları hayatın dış cephesinin değişmesi demek olmadığı, topyekün bir modernleşme olduğu görüşündedir ve aynı zamanda Yakup Kadri'nin de düşüncelerini yansıtmaktadır.

*"Benim içinde büyüdüğüm, tahsilimi yaptığım, gözümü açıp kendimi bildiğim devirlere ait hiçbir şey hatırlamıyorum. Ne fese, ne kafese, ne peçeye dair bir fikir var. Ne eski harfleri biliyorum. Altının, gümüşün bir mübadele vasıtası olduğu devrin hikâyeleri ise ona birer tarih öncesi masalları gibi geliyor."*¹⁷²

Yaban romanın Ahmet Celâl'i Millî duygularda olgunlaşma aşamasına ermiş aydının yani Yakup Kadri'nin kendisidir. Genel çöküş hüznü içerisindeki yazar, özellikle İnönü muharebelerinin İstanbul'a ulaşan zafer haberleriyle hissettiği umutları Ergenekon'da 1920'de söyle dile getirir:

"Mutlak içimizde bir şafak doğuyor, bu şafak millî şuurumuzdur. Gerçi, biz bu şuuru birçok gözyaşı ve birçok kan selleri içinden, birçok acılar ve ıstıraplar ile kıvrana kıvrana bulduk, fakat yeryüzünde hangi tepeye zahmetsiz varılır? Hangi doğuş kansız, gözyaşsız ve ihtilâcsızdır? Tarihin bütün şanlı devirleri, milletin bütün muazzam hareketleri hep böyle başlamadı mı? her yeni âlem bir eski kıymetin mahsulü değil midir? Türk milleti bu hakikatleri her ne kadar ilmî bir vuhuzla anlamıyorsa da seziyor, hissediyor ve bundan dolayı mazarine pişman olmadan ve akıbetine korkmadan bakıyor. Biliyor ki, kendini bulmuş, rüste ermiş milletlere zeval yoktur. Biliyor ki, hayır da şer de bize ancak kendi kendimizden gelebilir. İşte bu güven ve iman, karabahtın cilvesine karşı son sığındığımız kale ve son giyindiğimiz zır oldu. Bunun faydasına ve bunun lüzumuna inanmayanlar acaba nelere inanırlar?"

Yazar, 1921'de Anadolu'ya geçerken işte bu millî duygular içerisinde. Bu tarihten itibaren de İzmir'in kurtuluşuna kadar bütün Orta ve Batı Anadolu'yu tanıma fırsatı yakalar. Yunan Mezâlîmi Tetkik Cemiyetiyle beraber dolaştığı yerlerde gördükleri ne yazık ki iç açıcı değildir. Anadolu insanı yüzyıllardır kendi karanlık kaderine terk edilmiştir. Ülkede ne olup

¹⁷¹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Zoraki Diplomat*, İletişim Yay. İst. 1998, s. 241

¹⁷² Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Ankara*, Birikim Yay. İst. 1981 s. 203

bittiğini ancak istilaya uğrayıp yıkılıp yıkılarak acı bir tecrübeyle öğrenir. Ama bu onun suçu değildir. Yazar kendisini temsil eden Ahmet Celâl'in ağzından suçluyu açıklar:

*"Eğer, bilmiyorlarsa kabahat kimin? Kabahat, benimdir. Kabahat, ey bu satırları heyecanla okuyacak arkadaş; senindir. Sen ve ben onları, yüzyıllardan beri bu yalçın tabiatın göbeğinde, herkesten, her şeyden ve her türlü yaşamak zevkenden yoksun bir avuç kazazede halinde bırakmışız. Açlık, hastalık kimsesizlik bunların etrafını çevirmiştir. Ve cehalet denilen zifiri karanlık içerisinde, ruhları, her yanından ötürü bir zindanda gibi mahpus kalmıştır. Bu zavallı insanlardan, sevgi, şefkat ve insanlık namına, artık ne diyebiliriz? Bu iklimin kuraklığı, ruhları kurutmuştur. Bu ıssızlık ve bu gurbet onlara müthiş bir egoizm dersi vermiştir. Oun için her biri kendi yuvasında kunduzla dönmüştür."*¹⁷³

Yakup Kadri, romanının kimi yerlerinde uzun tiratlar halinde düşüncelerini Ahmet Celâl'in ağzından verir:

"Geçen gün, aldığım İstanbul gazetelerinde okudum."Sevr Muahedesi" esas itibarıyla kabul edilmiş, Damat Ferit hükümeti onu imzaya üç kişi yolluyormuş. Bu üç kişi'den biri Rıza Tevfik'tir. O Rıza Tevfik ki bize Türk folklorunun zevkini veren ilk adamdır. Türk halkına bu hıyaneti reva görmesinin sebebi ne? Niçin, bir yaşlı Şaman heyetine girip bu arık topraklarda dolaşarak milletin ıstırabını terennüm etmiyor?"

*"Yazıklar olsun seni sevmesini bilmeyenlere; ey, gamlı ülke! Seni sevip, senin sessiz dramın içinde gömülüp gitmekten korku çekenlere!...Taşın, toprağın ne bitmez bir sabır ve mukavemet hazinesidir! İnsan, senin göğsünde ya destanâ bir kahramanlığa erer ya da en ilâhî mizaçlı velilerin feragat ve mahfiyet derecesine varır...."*¹⁷⁴

Panorama'da da Türk İnkılaplarının halkın değişik kesimlerince nasıl algılandığını ve inkılapların ne tür tehlikelerle karşı karşıya kaldığını ortaya koyan yazar, inkılapları fikren destekleme amacıyla 1932'de arkadaşlarıyla birlikte Kadro dergisini çıkarmaya başlar.

*"Biz, bunda, oportünistlerden, bürokratlardan devşirme başıbozuk bir kalabalıkla bir inkılâp hareketinin yürütülemeyeceğini iddia ediyorduk. Biz bunda, devletçilik namı verilen ekonomik sistemin monopolculuk demek olmadığını ispata çalışıyorduk. Böyle bir yanlış fikirle işletilen istihşâl ve sanayi müesseselerinin, sırtını devlet nüfuzuna dayamış bir menfaatçi grubundan başka hiç kimsenin yüzünü güldürmeyeceğini, halkın omuzlarında gittikçe ağırlaşan bir yük teşkil edeceğini ve kollektif kalkınma hareketine mani olacağını söylüyorduk."*¹⁷⁵

Yazar, bu kaygılarını haklı çıkartan somut örnekleri de Politikada 45 Yıl adlı eserinde dile getirir. Özellikle cumhuriyetin ilk yıllarında, Millî Mücadele yıllarının idealist çizgisinden çıkan bazı askerler, bürokratların ya da devlete adamlarıyla yakınlık kuran eşraftan kişilerin arsa spekülasyonculuğu yoluyla nasıl zenginleştiklerini anlatır.

"Nitekim, o sıralarda bence bu hadiselerin en önemlisini teşkil eden dünkü Millî mücadeleciler ve o günkü devrimciler kadrosunun bir kazanç ve menfaat şirketi karakterini taşımaya başlamasıydı. Bunlardan kimi arsa spekülasyonları, kimi idâre

¹⁷³Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Yaban*, Birikim Yay. İst. 1981, s.239

¹⁷⁴Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Yaban*, Birikim Yay. İst. 1981, s.94

¹⁷⁵Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Zoraki Diplomat*. İletişim Yay. İst. 1998, s. 41

meclisi âzâlıkları, kimi taahhüt işleri, kimi de türlü türlü şekillerde komisyonculuklar peşine düşmüş bulunuyordu."¹⁷⁶

Yakup Kadri de İş Bankası kredisiyle Çankaya'da İsmet İnönü'nün oturduğu köşkün yakınlarında bir bağ satın alır. Fakat uzun süren rahatsızlığı ve kendi ifadesiyle beceriksizliği yüzünden borcunu ödeyemez. Sürekli faiz ödemek zorunda kalan yazar, bu araziyi satmak istediğini İsmet İnönü'ye ilettiği zaman aldığı cevap şudur: "*Sen daha çocuksun; çocuk...*" Yakup Kadri, İsmet Paşa'nın bu sözlerinden, bu konularda ne kadar eksik ve başarısız olduğu izlenimini edinir:

*"Şu halde, demek oluyor ki, onca arsa spekülasyonu yapanlar, kazanç peşinde koşanlar akıllı ve başarılı kimselerdi."*¹⁷⁷

Panorama'daki Servet Bey, müteahhit Sırrı Bey, mühendis Ragıp Bey, bu arsa zenginlerine en iyi örneklerdir. Banka idare meclisi Servet Bey, gençlik yıllarında oldukça yoksulluk çekip, güç bela Hukuk Fakültesi'ni bitirir. Ankara'ya ilk geldiği günlerde de maddi sıkıntı devam eder. Fakat bir müddet sonra müteahhit Sırrı Bey'in uyarılarıyla arsa işlerine girişir. Çok kısa bir süre içerisinde büyük bir servete kavuşur. Bir bakıma Servet Bey, Kiralık Konak'taki Servet Bey'in ve Ankara'daki, sonradan ideallerinden uzaklaşan Binbaşı Hakkı Bey'in devamıdır. Servet Bey'in kızı Sevim de, Seniha'nın bir benzeridir.

Şapka giymekte direnip evine kapanan ve alttan alta gericilik hareketlerini sürdüren, oğulları aracılığıyla iş ve politika hayatında güçlenen Tahıncızâde Hacı Emin Efendi gibiler üzerinde de yazar, Politikada 45 Yıl'da dikkatleri çeker. Atatürk'ün Fethi Bey'e Serbest Fırkayı kurdurmasının altında yatan sebeplerden birisi de, bunları su yüzüne çıkarma düşüncesidir:

*"Öyle sanıyorum ki, Atatürk, bir muhalefet partisinin kurulmasına yol açarken yukarıda tahmin ettiğimiz niyetlerden başka, o keskin "intuition" kudretiyle sezinediği yer altı gericilik hareketlerini meydana çıkarmak maksadını gütmüştü."*¹⁷⁸

Yazar, bu tür faaliyetlerin Atatürk'ün ölümünden sonra daha da arttığı görüşündedir. Hatta 1946'dan sonra Cumhuriyet Halk Partisinin de, sırf 1950 seçimlerini de kazanmak için bu konuda taviz verdiğini yine aynı eserinde dile getirmektedir. Yazar 1946 ile 1949 arasında İsviçre'de Büyükelçi olarak bulunmaktadır. Yurt içindeki gelişmeleri gazetelerden ve resmî ziyaretlerde bulunmak üzere yurda gelişlerinde takip eder.¹⁷⁹ Panorama'nın ikinci bölümünde de 1938-1948 arası olumsuz gelişmeler içerisinde gericilik hareketlerinin hız kazandığını görülmektedir. Romanda sözü edilen iki sokak çocuğu, eşcinseller toplumun ihmal edilmiş yanlarını ve ahlakî çöküntüyü temsil ederler.

¹⁷⁶ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Politikada 45 Yıl*; İletişim Yay. İst. 1999, s.86

¹⁷⁷ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Politikada 45 Yıl*, İletişim Yay. İst. 1999, s.87

¹⁷⁸ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Politikada 45 Yıl*, İletişim İst. 1999, s. 102

¹⁷⁹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Politikada 45 Yıl*, İletişim İst. 1999, s. 163, 164

Panorama'nın kahramanlarından Neşet Sabit, şahsî menfaatlerini herşeyin üzerinde tutan menfaatperest ve değişken karakterli bir mebustur. Yazar politika hayatı içerisinde bu gibilerle çok karşılaşmıştır. Halil Ramiz, dürüst ve ideal bir mebus olarak onun tam zıttıdır. Yazar inkılaplarla ilgili kendi görüşlerini Ahmet Nazmi, Halil Ramiz, Cahit Halit Fuat Bey'in ağzından verir.

Romanda arkadaşı Cahit Halid'e yazdığı mektupta her şeyin sebebini inkılapların halka yeterince anlatılmamasına bağlayan Fuad'ın görüşleri, yazarın, "Kadro" dergisini çıkarma ihtiyacını duyuran sebeptir:

*"Yıllar yılıdır, geceli gündüzlü haykırıp durduğumuz İnkılâp kelimesinin daha (i) harfi bile buraya aksedememiş. Kabahat kimde? Bu halkta mı? Hayır, bin kere hayır; kabahat, bir inkılabın plansız teşkilâtsiz ve tekniksiz yapılabileceği hayaline kapılanlardadır. İki üç maddelik kanun, vâliye, polise, jandarmaya birer emir...Her şeyi olmuş bitmiş farzediyoruz; bu kanunların, bu emirlerin-kafaların içi şöyle dursun-hatta dışını bile değiştiremediğini görmek istemiyoruz."*¹⁸⁰

Yazar Zoraki Diplomat'ta "Diplomatlık Mesleğine Nasıl Girdim?" başlıklı yazısında aynı sorun hakkında şunları söyler:

*"Bu dergiyi (Kadro) onun (Atatürk) izniyle çıkarıyordum ve içinde yazılanlara Halk Partisi'nin prensiplerinin izah ve tefsirinden başka bir mânâ vermek mümkün değildi. Biz, bunda, oportünist'lerden, bürokratlardan devşirme başıbozuk bir kalabalıkla bir inkılâp hareketinin yürütülemeyeceğini; kadrosuz bir inkılâpçı partinin asla bünyeleşemeyeceğini; iddia ediyorduk."*¹⁸¹

II.2.3.2. Hatıra ve Romanlarında Atatürk

Yakup Kadri'nin, gerek hatıralarında gerekse edebî eserlerinde büyük bir sevgi ve hayranlık duyduğu Atatürk'ün müstesna bir yeri bulunmaktadır.

Yakup Kadri, Mustafa Kemal adını ilk defa Çanakkale Savaşı sırasında duymuş ve kendisine hayranlık beslemeye başlamıştır. Daha sonraları çok yakınında bulunma, dostluğunu kazanma gibi bir şansa sahip olan yazar, Mustafa Kemal'e ilgili hatıralarını ve ona karşı beslediği hayranlığı Vatan Yolunda, Politikada 45 Yıl, Zoraki Diplomat adlarındaki siyâsî hatıralarında bizzat kendisi, edebî eserlerinde de kahramanları aracılığıyla ortaya koyar.

Yazarın, Atatürk hakkındaki ilk kanaatleri, henüz tedavi için bulunduğu İsviçre iken oluşmaya başlar:

"Aramızda heyecanlı toplantılar yapıyorduk. Karbonari ihtilalcilerinin ağzına yakışır nutuklar söylüyorduk. Kanımızın son damlasına kadar vuruşacağız diye haykırıyorduk. Bu şevk ve gayret, bizde Mustafa Kemal'in Samsun'a ayak bastığını haber aldığımız gündenberi durmadan artıyordu. Yörük Ali'nin Aydın'a yaptığı baskın, Demirci Efe'nin veye Çerkez Etem çetelerinin taraf taraf harekete geçişlerini

¹⁸⁰ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Panorama*, İletişim Yay. İst. 1987, s. 109

¹⁸¹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Zoraki Diplomat*, İletişim Yay. İst.1998, s.41

hep bu büyük hadiseye bağlıydık. Avrupa matbuatı bir ağızdan Anadolu'nun bu kıyımı vahşi bir anarşi, bir eşkiyalık şeklinde tasvir ededursun, bunun başına geçen büyük askerin kim olduğu Çanakkale Müdafasından beri bizce malumdur. O, dünyanın en ileri, en modern savaş vasıtalarıyla techizatlı iki büyük devletin ordularını yalnız cesaret, cüreti ve enerjisiyle yenmiş bir Ortaçağ kahramanı değildi. Harp fenninin bütün inceliklerini bilen mahir bir kumandandı. Yani her şeyden evvel bir akıl ve hesap adamıydı ve kafasının bu teşekkülü itibarıyla, Avrupa gazetelerinin iddia ettiği gibi bir maceracı çete reisi olmasına ihtimal verilmezdi.”¹⁸²

Yakup Kadri'nin bu kanaatlerini, (kendisinin bir “İlyada destanı”na benzettiği¹⁸³)

Çanakkale Savaşına katılmış iki subayın anlattıkları pekiştirir.:

“Harbin son senesi İsviçre'ye tedaviye gelmiş bu subaylardan biri Çanakkale'de, öbürü başka bir cephede onun kumandası altındaki tümen ve ordularda harbetmiş iki genç binbaşydı.” Bu kadar uzağı görür, bu kadar tedbirli, ihtiyatlı aynı zamanda bu kadar süratle karar vermek ve inisiyatif almak kudretine sâhip bir kumandan daha görmedik.” diyorlardı. Sonra gene ikisi birden: Vatanı kurtarabilirse bir o kurtarabilir.” Hükümünü tekrardan çekinmiyordu.”¹⁸⁴

Yazar “Atatürk” monografisinde Atatürk'ü, Benî-İsrail'in gökten incek Mesih'i beklemedikleri gibi, bütün gençliğin ve kendisinin hasretle beklediği bir millî kahraman olarak değerlendirir. Yine aynı eserinde Ziya Gökalp'in “*Hani çoban nerede?*” mısrasından hareketle, Atatürk'ü, dağınık sürüyü toplaması için beklenen bir çoban motifiyle değerlendirir.¹⁸⁵ Yazar bu motifi, Yaban romanında da,

“Hani çoban nerede? Çoban Ankara'nın yalçın kayası üstünden sesleniyor, sürüyü toplamaya çalışıyor. Sana selâm, ey mübarek çoban; gazan mübarek olsun!” sözleriyle aynen kullanır.

Yazar, daha o zamanlarda Atatürkçü gençlik şuurunun, Millî Mücadele ruhunun kendisi gibi birçok gençte uyanmış olduğunu hatırasında belirtir. Her iki subay da daha tam olarak iyileşmeden yurda dönüp Anadolu'ya geçmeye can atarlar. Yazarın Kiralık Konak adlı romanında, işte bu yüreği vatan sevgisiyle dolu Türk gençlerini, Hakkı Celis ismiyle destanlaştırır.

Hakkı Celis, çöken bir devrin sembolize edildiği konakta yaşayan Naim Efendi ailesinin temiz ve yüce kalabilmiş tek ferdidir. Daha doğrusu yakın bir akraba olarak tanıdığımız Hakkı Celis, kendi kendisiyle yaptığı bir hesaplaşmanın sonunda, etrafındaki insanların bayağı ve anlamsız hayatlarından zamanla uzaklaşıp kurtuluşu cepheye koşarak bulurken, aynı zamanda, yüreklerinde Millî şuur uyandıran gençliğin de ilk timsali olur. Fakat ne yazık ki Çanakkale'de hayatını kaybeder. Çünkü, Anadolu'yu ve Ankara'yı bir

¹⁸² Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Vatan Yolunda*, Selek Yay. İst. 1958, s.9

¹⁸³ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Atatürk*, Birikim Yay., İst. 1981, s.29

¹⁸³ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Vatan Yolunda*, Selek Yay. İst. 1958, s.9

¹⁸⁴ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Vatan Yolunda*, Selek Yay. İst. 1958, s.9-10

¹⁸⁵ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Atatürk*, Birikim Yay., İst. 1981, s.24

yükselen değer olarak öne çıkaran yazar, buna karşılık İstanbul'u siyasî, sosyal, kültürel bütün yönleriyle alçaltırken geride bir şey bırakmak istemez.

İnci Enginün, "Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Romanlarında Atatürk" adlı makalesinde, Hakkı Celis'le başlayan ve Yaban romanının kahramanı Ahmet Celâl'le devam eden Millî uyanış'ın aynı zamanda Türk gençliğinin ve aydınının kendi kendisiyle hesaplaşma süreci olduğunu vurgular. Kendi kendisiyle hesaplaşan, amacı belli olmayan halktan kopuk, halktan uzak kahramanları sadece Hakkı Celis Ahmet Celâl'le değildir. Hüküm Gecesi'nin Ahmet Kerim'i, Sodom ve Gomore'nin Necdet'i, Panorama'nın Ahmet Nazmi ve Fuat'ı da aynı hesaplaşma içinde kendi trajedilerini yaşayan kahramanlardır.¹⁸⁶

Yaban romanında Ahmet Celâl köylüler için sadece bir "yaban" dır. Ahmet Celâ bir yandan köylülere kendini kabul ettirme, anlardan biri olduğunu gösterme çabası içerisinde bocalarken, bir yandan da köylüleri, Atatürk'ün liderliğinde başlayan kurtuluş mücadelesine karşı duyarlı olmaya davet eder:

*"-İşitmediniz mi? Mustafa Kemal isminde bir büyük adam, bir büyük kumandan, İstanbul'dan çıktı, Anadolu'ya geçti. Erzurum'da, Sivas'ta, milleti başına topladı. "Hükümet, devlet kendi görevini yapmıyor. Biz kendi kendimizi koruyacağız" dedi."*¹⁸⁷

Hemen hemen benzer hisleri Millî Savaş Hikâyeleri'nde "Dünya Gözü ve Âhiret Sesleri" başlıklı hikâyede Hacı Arif Efendi'nin ağzından da döküldüğü görülmektedir. Şu farkla ki, bu hikâye, düşman askerlerinin geri çekilme zamanını ele aldığı için, o tarihte Ruslarla ve Fransızlarla anlaşma sağlanmıştır:

*"-Ne dersiniz...Bu ilkbaharda mutlaka bir taarruz olur değil mi? Ben işittim; geçen gün İstanbul'dan biri gelmişti; o söyledi, askerlerimiz iki yüz bini bulmuş. Bir taraftan Ruslar, bir taraftan Fransızlar, boyuna top ve silâh veriyorlarmış. Mustafa Kemal Paşa, demiş ki; "Hazırım hepsini denize dökceğim..."*¹⁸⁸

Bütün dünya olaylarından habersiz kendi kabuklarında yaşayan halk ise ne Ahmet Celâl'e ne de bütün yurdu saran Millî Mücadele'ye ilgi gösterir. Yüzyıllardır ihmal edilmişliğin içerisinde sadece asker alma sırasında hatıra gelen köylüler artık savaş kelimesine karşı duyarsızlaşırlar. Onları tek ilgilendiren, yeniden savaşa alınma endişesidir. Onlara gelen dedikoduya göre Mustafa Kemal Paşa çıkmaz bir yoldadır. Yazar, köylülerin bu konudaki kanaatlerini muhtarın ağzından dile getirir:

"Kemal Paşa'nın açtığı yol, çıkmaz bir yolmuş. Hem de çok tehlikeli imiş. Çıkmaz bir yolmuş, çünkü, padişah kendisiyle beraber değilmiş. Padişah, düşmanla çoktan barış yapmış. Sonra "Avrupa" diye bir kraliçe varmış. O işe karışmış. "Ben sizin müşkülünüzü hallederim", demiş.

¹⁸⁶ İnci Enginün, "Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Romanlarında Atatürk", **Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları**, Dergâh Yay. İst.1983, s.19

¹⁸⁷ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Yaban**, Birikim Yay. İst. 1981, s.44

¹⁸⁸ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Millî Savaş ve Hikâyeleri**, Kültür Bak. Yay. Ank. 1990, s. 11

Tehlikeli bir yolmuş. Çünkü...düşman yalnız İzmir'de çoğunup otururken, Kemal Paşa'nın etkinliklerine kızıp, daha ileriye varmış. Bursa'ya kadar gelmiş. Nihayet geçen gün, İnönü'ye kadar dayanmış."¹⁸⁹

Yakup Kadri, Orta Anadolu köylüsüyle ilk defa, 1922'de İstanbul'dan Anadolu'ya geçince karşılaşır. Bu köylüler gerçekten de Yunanlılarla savaş yapıldığını bilmekle beraber, yurttan siyâsî olarak neler olup bittiği yolunda hiçbir bilgiye sahip değillerdir.

"Orta Anadolu halkı, bhusus köylü sınıfı umumiyetle kendi işinden başka şeyle meşgul değildir. Bütün Avrupa ve Balkan milletlerini yakıp kavuran politikacılık hastalığı buranın eşliğinden bile ayak basmamıştır. Ankara da yeni bir hükümet mi teşekkül etmiş? İstanbul neresiymiş, ne haldeymiş? Bu gibi meselelere alâka gösteren Anadolu'luya pek rastgelmedim. Çünkü Yunan'la harbettiğimizi hepsi hararetle biliyor."¹⁹⁰

Nihayet Sakarya Savaşı öncesinde köyün bütün gençleri askere alınır. Mehmet Ali'de onların içindedir. Hatta Mehmet Ali Mustafa Kemal'i görme şansına bile sahip olur. Mustafa Kemal'i ve İsmet Paşa'yı şahsen görme fırsatı yakalayamamış Bu yüzden Ahmet Celâl, izne gelen Mehmet Ali'yi, onları anlatması yolunda zorlar.

"Bir kere istasyonda Mustafa Kemal Paşa'yı, birkaç kere de İsmet Paşa'yı görmüş . "Biri nasıldı? Öbürü nasıldı? Bana anlat, bana anlat, " diyordum "Aha söyle, aha böyle" diyor. Bir türlü işin içinden çıkamıyor. Mümkün olsa ben kendi muhayyilemi, kendi hassasiyetimi, kendi dilimi ona vereceğim. Tâ ki, vatanın karanlık göğsünde parlayan bu iki yıldız hakkında, bana onları canlandıracak bilgi versin diye.

-Nasıl? Gözleri nasıldı? Boyu uzun muydu? Kısa mıydı? Nasıl baktıyordu? Nasıl yürüyordu? Ne giyiniyordu?

Mehmet Ali bana büsbütün başka bir cevap veriyordu:

-Biz selâma durunca "Merhaba asker" dedi.

Mustafa Kemal Paşa'nın "merhaba asker" deyişi epeyce enteresan bir tafsilât. Fakat, o büyük şahsiyetin muayyen ve belirli hiçbir tarafını göz önüne getirmiyor.

-Sesi kalın ve gür müydü?

-O kadarını işitmedim gayri...

*-Canım, "merhaba asker" dediğini işittin de, sesi kalın mıydı, ince miydi, nasıl işitmedin."*¹⁹¹

Ahmet Celâl, Mustafa Kemal Paşa'yı merakı konusunda aslında Yakup Kadri'nin hassasiyetini dile getirir. Yazar da 1922'ye kadar Mustafa Kemal'i bizzat tanıma arzusu içerisinde. Vatan Yolu'nda adlı hatırasında bu konunun kendisine ne kadar heyecan verdiğini ayrıntılı bir şekilde dile getirdikten sonra, Mustafa Kemal Paşa'nın kendisini yemeğe davet etmesi yoluyla tanışmasını, aynı coşkuyla dile getirir ve Mehmet Ali'nin yapamadığını, sahibi olduğu kıvrak ve estetik tasvir diliyle kendisi yapar:

"Şu da var ki, Ankara'ya geleli nerede ise bir hafta, on gün olacaktı ve ben henüz Mustafa Kemal Paşa'yı görmemişim.

.....

¹⁸⁹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Yaban*, Birikim Yay. İst. 1981, s. 61

¹⁹⁰ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Vatan Yolunda*, Selek Yay. İst. 1958, s.93

¹⁹¹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Yaban*, Birikim Yay. İst. 1981, s.126

Ben bu tereddütler içinde çırpınıp dururken Ruşen Eşref imdadıma yetişti. O, Bekir Sami Bey Heyetiyle gittiği Londra'dan henüz dönmüş bulunuyordu. Ayağının tozuyla beni görmeye gelmişti. İlk söz olarak:

-“Yarın, Mustafa Kemal Paşa seni öğle yemeğine bekliyor.” Dedi.

Bu, hayatımın en mutlu sürprizlerinden birini teşkil ediyordu. Ömrümde ne piyangodan ikramiye almanın, ne de beklenmedik büyük bir mirasa konmanın sevincini tatmıştım. Fakat, sanırım ki, bunların hiç biri bende Ruşen Eşref'in verdiği bu müjde kadar heyecan uyandıramazdı.”

.....
“Araba büyükçe bir köşkün önünde biraz duralayınca acaba geldik mi diye yüreğiniz çarpmağa, benziniz sararmağa başlıyor. Zira, biliyorsunuz ki, biraz sonra dünyayı başının üzerinde taşıyan harikulâde adamla karşı karşıya geleceksiniz ve bu helecan tâ onun önüne çıkıncaya kadar yakanızı bırakmıyor, sizi her tarafınızdan sartıyor.

Fakat, birkaç dakika sonra o kadar korktuğumuz hâdise vaki oldu mu vücudumuza derin bir huzur, kalbinize tasvire sığmaz bir emniyet geliyor; birdenbire, az evvel çektiğiniz endişelerin niçin olduğuna şaşıyorsunuz.

Dünyayı başının üstünde taşıyan o heybetli adam sizi çoktan tanıdığınız bir dost haliyle karşılıyor; mütebessim, elinizi sıkıyor ve en ikramcı bir ev sahibi nezaketiyle size oturmak için odanın en rahat koltuğunu gösteriyor.”

“Mustafa Kemal Paşa, sivil giyinmiş, ortadan biraz daha boyllu, zayıf ve sarışın bir zattı. Gazetelerde gördüğümüz resimlerin hiçbirine benzemiyordu. Kendisi bu resimlerinden daha sevimli, daha canlı daha müstesna bir simaydı. Yüzü renk ve çizgi itibariyle bir tunç parçası üzerine oyulmuş bir eski madalyonu andırır. Elmacık kemikleri çıkık, ağız kemikleri kuvvetli ve alnı sertti. Ve bu yüzün bütününde çok zahmet görmüş kimselerin çehresindeki ifade vardır, fakat hiçbir yorgunluk emaresi göstermemek şartıyla.. Kısık ve sıcak sesle konuşuyor, mavi gözleri muammalı nazarlarla bakıyor, vücudunun kıvılcıkları gibi sevimli, munis bir tarzda haşin ve çeviktir. Elleri mütemediyen iri taneli bir kehribar tesbihle oynuyor. Bu tesbihi kâh bileğine geçiriyor, kâh ucundan tutup çeviriyor, sağdan sola soldan sağa sallıyor.”¹⁹²

Yaban romanının Ahmet Celâl'i, köylüyü yaklaştırmakta olan tehlike konusunda ne kadar uyarmaya çalışırsa çalışsın, istediği tepkiyi elde edemez. Düşman askerleri köye gelip, halkın nesi varsa aldıktan sonra her tarafı yakıp yıkarlar. Köylüye eziyet ederler. Böylece köylü, Ahmet Celâl'in işaret ettiği gerçekleri ancak acı bir tecrübeyle öğrenir.

Yakup Kadri'nin belleğinde Atatürk, Ankara, Millî Mücadele, Anadolu kavramları ayrılmaz bir bütünlük gösterir. Yakup Kadri'nin bizzat yaşadığı bu süreci Ankara romanında Selma yaşar. Selma kocasıyla birlikte Ankara'ya gelir ve Tacettin mahallesinde bir eve yerleşir. İstanbul'dayken herşeyden uzak kibar bir hanımefendi olan Selma'nın ruhunda, Hakkı Bey isimli bir subayla tanıştıktan sonra değişiklikler meydana gelir. Hakkı Bey, onun için millî uyanışın bir timsalidir. Bu hissi kendi içinde de duyan Selma, Eskişehir hastanesinde görev yapmak üzere cepheye koşar. Fakat birkaç gün sonra yaralı askerlerle

¹⁹² Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Vatan Yolunda*, Selek Yay. İst. 1958, s. 109, 110

Ankara'ya geri döner. Zaferin elde edileceğine inancı sonsuzdur. Bu arada Eskişehir istasyonunda Atatürk'ü de görmüş ve çok etkilenmiştir:

“Selma Hanım, Eskişehir istasyonunda, ara ve aman vermiyen bir ateş yağmuru altında Büyük Şef'in sâkin, kararlı ve destanî çehresini de görmüştü. Tahliye edilen kasabanın bozgun kalabalığı ortasında, keskin ve sıcak bir sesle emirler veriyor; yanında duran Garp Cephesi kumandanına hemen hemen gülümseyerek bir şeyler söylüyor ve Ankara'ya ilk kafileyi götürecek olan trene son yolcunun binmesini bekliyordu.

Mustafa Kemal Paşa'nın bu mahşer içindeki silüeti Selma Hanımın hayalinde o kadar derin nakşolur ki, bunu en küçük teferruatına kadar hatırlıyordu.

Üzerinde nefli bir avcı kostümü vardı. Bir gümüşü kalpak, güür ve uçları yukarıya doğru kıvrık kaşlarının hizasına kadar iniyordu. Bütün bir ırkın asaletini taşıyan, uzun parmaklı, güzel elleri bir kehribar tesbihle oynuyordu. Sanki, bir istirahat saatinde bahçesinde dolaşan bir genç aile reisi gibiydi ve sanki gökyüzünden durmaksızın yağın şeyler bir yaz yağmurunun ilk damlalarıydı.

Selma Hanıma, asıl, en büyük, en derin ve en sarsılmaz huzuru, emniyeti veren de, işte Büyük Şef'in ona bu ilk ve son görünüşü oldu.”¹⁹³

Selma'nın, cepheden dönüş sırasında Atatürk'le istasyonda karşılaşması ve ilk izlenimler, benzer ifadelerle yazarın hatıralarında da yer almaktadır. Sakarya'ya kadar ilerleyen düşmanı yirmi iki gün süren bir meydan muharebesiyle geri püskürten Atatürk, Ankara'ya trenle döner. Yakup Kadri Hamdullah Suphi ve Ruşen Eşref Maarif Vekâletinin arabasında O'nu karşılamaya giderler. Fakat Mustafa Kemal daha erken trenden inip yola koyulduğu için kendisiyle ancak Çankaya yolunda karşılaşabilirler. Atatürk “zarif ve güzel elini” eldiveninden çıkarır ve onlara uzatır. Görünüşü tıpkı Selman'ın Eskişehir istasyonundaki izlenimleri gibidir.

“Sirtında her vakitki avcı kostümlerinden biri, başında astragan kalpağı, bembeyaz, tertemiz bir ipekli gömlek üstünde her vakitki gibi özenle bağlanmış kravatu. Üzerinde yirmi iki günlük cehennemın tozundan dumanından en hafif bir iz bile yok. Yüzü rahat, sâkin ve tatlı tatlı gülümsemekte. Sanki, banyosunda yıkanıp traşını olduktan ve kahvaltısını ettikten sonra çıktığı bir kır gezisinden dönüyordu.”¹⁹⁴

Selma, Eskişehir istasyonundan sonra, Atatürk'ü bir de Cumhuriyet'in Onuncu Yılı kutlamaları sırasında görür. Selma'nın Atatürk'ü, geniş alnıyla Yunan heykeltraşlarına bir Tanrı kafası örneği olacak derecede düzgün kafasıyla, çok derinlerden gelen bakışlarıyla, yüzün bütün enerjisini toplayan çenesiyle ve sıcak, tesirli sesiyle tasvir etmesinin altında, Yakup Kadri'deki Nev- Yunanî akımın etkisi açıkça görülmektedir.¹⁹⁵

Yakup Kadri, her zaman onun yanındadır. 1934'te diplomat olarak görevlendirildikten sonra da her Ankara'ya gelişte, Atatürk'ün dostlarıyla birlikte olduğu akşam yemeklerine katılır. Bütün hayatı boyunca ona ve ideallerine olan inancı hiç azalmadan sürer.

¹⁹³ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Ankara*, Birikim Yay. İst. 1981, s.87, 88

¹⁹⁴ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Vatan yolunda*, Selek Yay. İst. 1958, s.150

¹⁹⁵ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Ankara*, Birikim Yay. İst.1981. s.162

Yazar, Zoraki Diplomat'ta, kendisinin diplomat olarak görevlendirilişini, Atatürk'ün ince bir taktiği şeklinde değerlendirir. O sıralar üzerinde haksız yere spekülasyonlar yapılan Kadro dergisini doğrudan kapatmak yerine, derginin başındaki Yakup Kadri'yi diplomat olarak atar, böylece dergi müdahalesiz, kendiliğinden kapanır. Ayrıca, bu arada yazarın da haysiyeti korunmuş olur.

“Hayır, benim dışarıya gönderilişimde ne bir gazap, ne bir ceza mânâsı vardı. Bu, sadece Atatürk'e mahsus ince taktiklerden biriydi. “Kadro meselesi” bu suretle, hem muarızlarımı tatmin ve teskin edici bir şekilde, hem de benim haysiyetimi, izzetinefsim kırılmaksızın ve hakkımdaki birtakım zecri muamelelere meydan verilmeksizin kendiliğinden halledilmiş oluyordu.”¹⁹⁶

Yine Atatürk'ün şahsiyetiyle ilgili düşüncelerine şu şekilde devam eder:

“Zaten Atatürk'ün, ne vakit öfkesine kapılarak herhangi bir kimseye karşı herhangi bir sert harekette bulunduğunu kim hatırlar? Kuvayı Milliye devrinin, Kurtuluş Şavaşı'nın ve ilk inkılâp hamlelerinin en buhranlı safhalarında bile soğukkanlılığını, sabrını ve temkinini bir an kaybettiğine kim şahit olmuştur? Eşkiyalık, gerilik ve hainlik kuvvetlerinin müdafaasız Ankara kasabasını çepeçevre sardığı ve silah seslerinin huzurumuzu kaçırdığı gecelerde gönül rahatlığına, yalnız onun yanında kavuşmaz, kendimizi yalnız onun yanında, emniyette hissetmez miydik? Kütahya Altıntaş bozgunu sıralarında, orduyla beraber perişan olan maneviyatımızı tek başına derleyip toplayan ve hepimize, yalnız yüzünün hal ve tavrının sükûnetiyle kuvvet vermesini bilen o değil miydi?”

Atatürk, doğrudan doğruya kendi şahsına yapılan tecavüzler karşısında dahi, hiçbir hiddet ve şiddet emaresi göstermeksizin kendini, daima bu sükûnet zırhı içinden müdafaa etmiştir. Birinci Büyük Millet Meclisi'nde O'mu, nice tuzaklardan bir pars çevikliğiyle sıyrılıp geçerken ve nice korkunç komploları elinin tersiyle itip birer spor maçına çevirirken görmüştüm.”¹⁹⁷

¹⁹⁶ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Zoraki Diplomat*, İletişim Yay. İst. 1998, s.34

¹⁹⁷ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Zoraki Diplomat*, İletişim Yay. İst. 1998, s.34

II.2.4. Zaman

Ahmet Hamdi Tanpınar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun "hep aynı realist zemin ve Flaubert'den gelen bir taraf esas olmak üzere teknik itibarıyla birbirinden değişik romanlarla modern Türkiye'nin âdeta sosyal kroniğini yaptığı" belirtmektedir. Yine Tanpınar'a göre;

*"İlk romanı olan ve İmparatorluğun dağılmasını anlatan Kiralık Konak'tan İkinci Cihan Harbi'nin sonunda Cumhuriyet rejiminin tam bir tenkidi olan Panorama'lara kadar bu eser, roman nev', ni XIX uncu asır ortasından 1930 senesine kadar geçirdiği safhaların hemen hemen büyük bir kısmını takip etmiştir."*¹⁹⁸

"Nehir roman" anlayışı denilen bu teknik hakkında Olcay ÖnerToy, şunları söyler:

*"Nehir roman teriminin kaynağı olan Fransız edebiyatında yalnızca, bireyin yaşamını veren romanların bu terimle karşılandığını görüyoruz. Fransız edebiyat tarihçisi Thibaudet 1914 yılı sonrası Fransız romanında bir kişinin, bir ailenin ya da bir topluluğun, belli bir yaşam süreci içindeki yaşam öyküsünü baştan sona aktaran romanlar için "Dönem roman" terimini kullanıyor. "Dönem roman"ı da, "Bireysel roman", "Aile romanı, "Topluluk romanı" olarak üç ana gruba ayırıp bireyin çevresinde gelişen romanlara "Bireysel roman adı veriyor. Yine Fransız yazarlarından Romain Rolland da "Bireysel roman"ı, "Nehir roman" olarak adlandırıp, bu türün ilk örneklerini vermiştir. Bireyin yaşamını veren romanlara "Nehir roman" demesinin nedeni, insan yaşamıyla akar su arasında ilişki kurmasıdır. Roland, bireyin yaşamını, doğumundan ölümüne dek, kimi zaman yavaş, kimi zaman hızlı, kimi zaman durgun akan bir nehre benzetmektedir. 1. Fransız edebiyatında "Nehir roman" bu anlamda "Dönem romanı'nın bir kolu olarak ortaya çıkmış ve Batı edebiyatında da yaygınlaşmıştır."*¹⁹⁹

Türk edebiyatında "Nehir roman" türünün en güzel uygulayıcılarından biri, Yakup Kadri'dir. Yazarın romanlarının kendi hayat süreci etrafında oluştuğu, siyâsî ve edebî hatıraları incelendiğinde görülmektedir. Fakat, romanlarını hatıralarıyla yazdığını her fırsatta belirten yazarın eserlerini, yalnızca bireysel roman olarak değerlendirmek eksik olur. Onun romanları kendi bireysel hayatından yola çıkarak aile ve topluma açılır. Ondaki "Nehir roman" anlayışı "Dönem romanının" her türüyle bütünleşir. Ayrıca hatıralarıyla paralel gelişen romanlarının yanı sıra, edebî ve siyâsî hatıralarının da "nehir hatıra" olarak değerlendirilmesi doğru olacaktır.

Yakup Kadri'nin hatıraları yayınlandıkları tarihlere göre Zoraki Diplomat (1955), Anamın Kitabı(1957), Vatan Yolunda(1958), Politikada 45 Yıl (1968), Gençlik ve Edebiyat Hatıraları(1969) şeklinde sıralanırken; ele aldıkları dönemler bakımından ise yazarın çocukluktan gençlik yıllarına kadar yaşadıklarını anlatan Anamın Kitabı, İzmir ve Mısır'daki eğitim yıllarından başlayarak İstanbul'a gelişi ve 1914'e kadar yaşadıklarını ve içerisinde bulunduğu edebî ortamın tanıtıldığı Gençlik ve Edebiyat hatıraları, 1916'dan başlayarak bütün bir mütareke dönemi ile 1921'de Anadolu'ya geçip Kurtuluş Savaşı'nın İzmir'de noktalanana

¹⁹⁸ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Dergâh Yay. , İst. 1977, s. 122

kadar gözlediklerinden oluşan Vatan Yolunda, Cumhuriyet'in ilânından başlayarak 1963 yılına kadar gözlemleri ve milletvekili görevinde bulunduğu iki ayrı dönemde yaşananları anlattığı Politikada 45 Yıl ve 1932 den başlayarak 1934'te atandığı büyükelçilik hatıralarını anlatan Zoraki Diplomat şeklinde iç içe geçerek bir zincir meydana getiren halkalar şeklinde sıralanır. Yazar diplomatlık görevini 1951 yılına kadar sürdürmüştür.

Yakup Kadri'nin bizzat kendi hayatından ve içinde yaşadığı toplum hayatından kurgulanan romanları da yine yazdıkları tarihe göre değil yansıttıkları zaman bakımından ele alındığında, aynı şekilde bir nehrin bazen hızlı, bazen de durgun, kimi yerlerde göletler oluşturan, fakat hep akan görüntüsünde sıralanırlar.

Türkiye'nin 1839'dan 1950'lere dek uzanan çağdaşlaşma süreci Yakup Kadri'nin romanları aracılığıyla izlenmek istenirse, dönemler ve romanlar şöyle eşleştirilebilir.

Tanzimat'tan Meşrutiyete	İstibdat Dönemi	İstibdattan Meşrutiyete	Meşrutiyet Yılları	Mütareke Yılları	Kurtuluş Savaşı	Kurtuluşan Cumhuriyet'e	Atatürk'ten Sonra
Hep O Şarkı	Bir Sürgün	Kiralık Konak Nur Baba	Hüküm Gecesi	Sodom ve Gomore	Yaban	Ankara	Panorama

Yakup Kadri'nin hayatının dönemleri açısından romanlarıyla hatıraları karşılaştırıldığında da şöyle bir zaman eşleştirmesi yapılabilir:

Dönemler	Çocukluk Yılları	Gençlik ve Edebiyat Hayatı	Millî Mücadele Yılları	Politika ve Diploması Yılları
Hatıralar	Anamın Kitabı	Gençlik ve Edebiyat Hatıraları	Vatan Yolunda	Politikada 45 Yıl Zoraki Diplomat
Romanlar	Hep O Şarkı Bir Sürgün	Bir Sürgün Kiralık Konak Nur Baba Hüküm Gecesi	Sodom ve Gomore Yaban Ankara	Ankara Panorama

Hep O Şarkı, Abdülmecid, Abdülaziz, V. Murat'ın padişahlıkları ve II. Abdülhamit' döneminin de ilk yıllarında yaşamış Münire'nin romanıdır. Münire, Sultan Abdülmecit'in onuncu Cülûs şenliği gecesi dünyaya gelir.(1846) Abdülâziz tahta çıktığında *on bir-iki yaşlarına koskoca bir kızdır*. Fer'ie faciasının(1876'da Abdülaziz, tahttan indirildikten sonra Fer'ie sarayında zorunlu ikâmeteyken bileklerini keserek intihar eder.) üzüntüsüyle babasını kaybettiği için Münire bu tarihi de hiç unutmaz. Abdülhamit döneminde de yirmi yıl yaşamış olduğuna göre, Münire hatıralarını yazdığı sırada ise kırk beş- elli yaşındadır. Sonuçta roman, Münire'nin doğumundan 1896'lı yıllara kadar geçen **İstanbul** döneminde yaşamıştır. Yani Naim Efendi kuşağı. Orta yaşın üzerindeki izlemeye başladığı **Redingot** döneminden Münire de tıpkı "devlet düşkünü" Naim Efendi gibi şikâyetçidir:

¹⁹⁹ Olcay ÖnerToy, "Edebiyatımızda "Dönem Roman" ve 'Nehir Roman'(Yakup Kadri), **Ortak Kitap**, Mayıs1989-sayı 1, s.35, 36

“Eh biz artık devlet düşkünleri sırasına girmiştik. Bizi, kimseler arayıp sormuyordu. Zaten, az zaman içinde İstanbul öylesine değişmiş, öyle bambaşka bir şehir olmuştu ki, annemle ben eski halimizde kalsaydık bile buna ayak uydurmaya imkân bulamıyacaktık. Her şeyi, herkesi yadırgıyacaktım sanırım. Giyim kuşamlar değil, sözler sohbetler bizim bildiğimiz sohbetler değildi. Beyleri, Paşaları redingot denilen çifte düğmeli, arkadan cepli setreleriyle kapımızdaki ağalardan, uşaklardan ayırt etmek mümkün olmuyor; bellibaşlı hanımefendilerin kıyafeti ise gitgide Nafi Molla konağında gördüğüm kadınların kıyafetine benziyordu.”²⁰⁰

Vak’ası, Tanzimat dönemi istibdat rejiminin bunalttığı aydının, sıkıntıları ve hayal kırıklıkları üzerine kurulan Bir Sürgün, yazarın gençlik dönemi izlenimlerini yansıtmaktadır. Dr Hikmet özgürlük ve ideal arayışıyla Paris’e 1904’te gidip on iki kalır ve hastalanarak ölür Yakup Kadri’de o sıralarda, Gençlik ve Edebiyat Hatıraları’nda belirttiği üzere Mısır’a gitmiş, 1908 Meşrutiyetin ilanından biraz önce İstanbul’a gelmiş ve 1916’te tedavi maksadıyla gittiği İsviçre’de 1918’e kadar kalmıştır. Bu arada Paris’e de ziyaretlerde bulunmuştur.

Kiralık Konak, Nur Baba ve Hüküm Gecesi, Meşrutiyet yıllarının üç ayrı cephesini ele alır. Kiralık Konak, değişimin aileye, Nur Baba da manevi hayata yansıyan yönlerini ele alır. Hüküm Gecesi ise toplumun siyâsî cephesini sergiler.

Kiralık Konak, Meşrutiyetle beraber gelen değişimin Tanzimat döneminin, kapısına kilit vurulan konakları gibi kapandığı ve redingot devri diye de tanımladığı Meşrutiyet dönemi insanların apartman yaşantısı içerisinde nasıl yabancılaştığını anlatır. Konak ve Naim Efendi, Tanzimat dönemini; Servet Bey, Meşrutiyet dönemini; Seniha ise Münire’nin bir adım ötesini yani romanlarla tanıdığı dış hayatın hayranlığı içinde şartlarını zorlama ortamını bulabilmiş bir genç kızdır. Yazar, bu romanı için;

“O sıralarda benim imzam İkdâm’da yalnız bir roman tefrikasının üstünde görünüyordu ve bu roman, Hükümetin ihtarı üzerine arkasını kestiğim Millî Savaş Hikâyeleri gibi yarı siyasî bir mahiyeti de taşııyordu. Adı Kiralık Konak’dı ve bunda Tanzimat devrinin tipleriyle onu takibeden devirlerin sosyal atmosferini canlandırmaya çalışıyordum.”²⁰¹

Nur Baba da yine yazarın zaman bakımından Gençlik ve Edebiyat Hatıraları’yla bütünleşen bir romanıdır. Yozlaşmanın manevî cephesini yansıtmaya bakımda ilginçtir. Nur Baba, konumunu güzel kadınları kendine bağlama yolunda kullanırken, Nigâr Hanım, Seniha serbestliği içerisinde çöküş döneminin arayışlar psikolojisi içerisinde, çareyi manevi ortamlarda arar. Ama bu ortam içkili, musikili ve rakslı yönüyle adeta bir zevk ve eğlence merkezidir ve roman yazarın bizzat yaşadığı tecrübelerin ürünüdür:

“İşte en çok bundan cesaret alarak arada bir Çamlıca’daki Bektaşî tekkesinin yolunu boyluyordum. Orada ne yapılır? Nasıl vakit geçirilir? Bunu, “Nur Baba”

²⁰⁰ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Hep O Şarkı**, İletişim Yay. İst. 1983, s.157-158

²⁰¹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Vatan Yolunda**, Selek Yay. İst. 1958, s.54

romanımda uzun uzadıya anlattığım için burada tekrar anlatmaya lüzum görmemekteyim."²⁰²

Nur Baba da Kiralık Konak'la aynı yılları paylaşır.

Meşrutiyet yıllarının siyasî cephesini yansıtan romanı da Hüküm Gecesi'dir. Tamamen otobiyografik özellikler taşıyan romanda İttihat ve Terakkî ile Hürriyet ve İtilaf partisi arasında yaşanan siyasi çekişmeler ve bunun yanı sıra Trablusgarp'ın işgali, Mahmut Şevket Paşa'nın Sadrazam olması, daha sonra öldürülmesi, gazetelerin kapatılması, gazetecilerin tutuklanması, Çatalca bozgunu, Bab-ı Âli baskını gibi siyâsî olaylar, aslına sadık kalınarak anlatılır. Hatta o dönemin bir çok şahsı, gerçek hayattaki adlarıyla romanda yer alır. Yalnız yazar kendini Ahmet Kerim'in şahsında sergiler. Yazarın doğrudan doğruya herhangi bir grup içerisinde yer almamasına rağmen, Gençlik ve Edebiyat Hatıraları'yla, Vatan Yolunda adlı hatıra eserinde İttihat ve Terakkî'yi eleştiren bir tutum içerisinde olduğu görülmektedir. Hatta Politikada 45 Yıl adlı hatırasında da bu partinin yayın organlarından "bir takım İstanbul basını" diye söz ederek hizipleşmenin Cumhuriyet sonrasında da devam ettiğini dile getirir. Roman kahramanı Ahmet Kerim de Hürriyet ve İtilaf cephesinde yer almaktadır.

Yakup Kadri'nin 1920 başlayarak 1923'e kadar geçen zamanı Vatan Yolunda ile takip ederiz. Vatan Yolunda, Mütareke yıllarının İstanbul tasvirleriyle Sodom ve Gomore'nin, 1921 yılından 1923'te Cumhuriyetin ilanına kadar anlatılanlarla Yaban romanının ve Ankara romanının ilk bölümüyle zaman ve olay bakımından paraleldir.

Sodom ve Gomore'nin vak'ası İstanbul'un İşgal edilmesiyle, işgal subaylarının İstanbul'da giriştikleri faaliyetler ve ortamdan fayda sağlamak isteyen işbirlikçi ailelerin millî hislerden yoksun tutumları oluşturur.

Yaban romanı zaman itibarıyla II. Dünya Savaşının sonunda başlar ve bütün mütareke dönemini içine aldıktan sonra, Sakarya Savaşı'nın sonuna kadar ki dönemi içine alır. Ankara ise 1921'den yani Selma'nın Ankara'ya hareketinden (Bu aynı zamanda Vatan Yolun'da da anlattığı üzere, yazarın da Ankara'ya hareket tarihidir.) başlayarak bütün bir Kurtuluş Savaşı yıllarını, Cumhuriyetin ilanından ve 1942'deki Cumhuriyet Bayramı kutlamalarına kadar bütün bir yakın tarihi içine alır.

Yaban romanında zamanın siyâsî olaylarına duyarlı tek şahıs Ahmet Celâl'dir. Köylüler yurtta olup bitenlerden habersizdir:

"İnönü zaferinin ertesi, ben bunlara kızmıyorum. Acaba memleketin neresi donandı? Neresi şenlik etti? Bu büyük olay, gazetelerde alelâde bir havadis gibi mi geçti? Hiçbir yerde, Mustafa Kemal'in-İsmet Paşa'ya, İsmet Paşa'nın Mustafa

²⁰² Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, Ank 1969, s.167

*Kemal'e çektiği telgraflar, alevden bir satır halinde, gökyüzüne çizildi mi? Gelen gazetelerde, boş yere bir genel neşe yankısı arıyorum.*²⁰³

Yazar İnönü zaferinin olduğu sırada henüz İstanbul'dadır. Bu haberin heyecanını

Vatan Yolunda'da şöyle anlatır:

*İşte, tam bu sıralarda idi ki, Milli Mücadelemizin ilk zafer müjdesi imdadımıza yetişti: İnönü'de düşmanı yenmiştik. Nasıl? Bunu hâlâ aklım almıyor.*²⁰⁴

Yazar bu zafer sevinci ile hemen İkdam'da 6 Nisan 1921 tarihli "İnönü Zaferi yahut Metristepe'den Görülen Şeyler" başlıklı makalesini yayınlar.²⁰⁵

Ahmet Celâl yurttaki gelişmeleri ya zamanı geçmiş gazetelerden, ya köye gelip gidenlerin yarım yamalak bilgilerinden ya da yeniden askere alınan Mehmet Ali'nin izine geldiği zamanlarda anlattığı havadislerden öğrenir.

*"Geçen gün, aldığım İstanbul gazetelerinde okudum."Sevr Muahedesi" esas itibarıyla kabul edilmiş, Damat Ferit hükümeti onu imzaya üç kişi yolluyormuş.*²⁰⁶
*"Bekir Çavuş, geçenlerde Polatlı'ya kadar gitmiş.-Gördüm, diyor, trenler Ankara'dan Eskişehir'e boyuna asker taşıyor ve Eskişehir'den Ankara'ya vagon dolusu erzak gidiyordu."*²⁰⁷ *"Ankara'da Hâkimiyeti Milliye gazetesi (Yakup Kadri'nin yazılarını yayınladığı) "İtilâf kuvvetlerinin İstanbul'daki rezaletleri"bir olaylar sütunu açmış"*²⁰⁸

Düşman Askerleri Sakarya'ya doğru ilerlerken Mehmet Ali'nin köyünden de geçerler.

Köylüler, kendilerine iyi muamele ediyormuş gibi görünen düşman askerinin gerçek yüzlerini, düşmanın ancak Sakarya'dan bozguna uğramış bir şekilde geri çekilirken öğreneceklerdir. Yazar bu sıralarda köylülerin uğradıkları zulümleri Vatan Yolunda'nın "Sakarya Vadilerinde" başlığını taşıyan bölümünde dile getirir.²⁰⁹

Ankara romanı Selma'nın 1921'de İstanbul'dan Ankara'ya eşinin yanına gitmesiyle başlar. Selma'nın daha yolculuk hazırlıkları yaparkenki heyecanı, vapurla yapılan yolculuktan sonra İnebolu'ya ulaşması, oradan uzun ve güç şartlarda yaptığı araba yolculuğu, İsmail Ağa'nın lokantasında konaklaması, Ankara'ya varış ve Ankara'nın o sıralardaki kalınacak tek yeri olan Taşhan'da ilk geceyi geçirmesi ile yine 1921'de İstanbul'dan hareket eden Yakup Kadri'nin Ankara'ya ulaşınca kadar yaşadıklarının aynısıdır.²¹⁰ Yalnız yazar, Ankara'ya ulaşınca bütün yolcular gibi geceyi Taşhan'da değil, Halide Edip'in evinde geçirir. Halide Edip Eskişehir'e gidinceye kadar da onun evinde misafir olarak kalır.

Üç bölümde ele alınan Ankara romanının ilk bölümü, Selman'ın Ankara'ya gelişinden başlar, yirmi üç gün süren ve zaferle sonuçlanan Sakarya Savaşı'na kadar sürer. Bu aynı

²⁰³Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Yaban*, Birikim Yay. İst. 1981, s. 60

²⁰⁴Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Vatan Yolunda*, Selek Yay. İst. 1958, s. 64

²⁰⁵Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Vatan Yolunda*, Selek Yay. İst. 1958, s.65

²⁰⁶Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Yaban*, Birikim Yay. İst. 1981, s. 93

²⁰⁷Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Yaban*, Birikim Yay. İst. 1981, s. 104

²⁰⁸Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Yaban*, Birikim Yay. İst. 1981, s.105

²⁰⁹Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Vatan Yolunda*, Selek Yay. İst. 1958, s. 155-162

zamanda Yaban romanının son bulunduğu zamandır. İlk bölümde yaşananlar, bir roman kahramanı olarak Selma'nın özel hayatının dışında, olaylar bazında ele alındığında yazarın yaşadıklarıyla benzerleridir. Şu tesbit, bu durum hakkında bir fikir verecektir:

*"Bir gün, üç dört düşman teyyaresi Ankara'nın üstünde bir cevelân yaptı. Attıkları bombalardan biri istasyonda boş bir vagona isabet etti. Öbürü çubuk'a isabet etti. Öbürü Çubuk'a düştü. Üçüncüsü Akköprü civarında bir söğüt ağacına değdi. Bundan bile Ankaralılar haberi olmadı."*²¹¹

*"Güney yönünden üç dört teyyare uçup gelerek istasyon civarına birkaç bomba atıyor, şehrin üstünde bir daire çevirdikten sonra uzaklaşıp gidiyordu. Bir gün istasyona atılan bu bombalardan biri boş bir vagona değdi ve vagonu tahrip etmekle kalmıyarak içinde bulunan bir şimendifer memurumun ölümüne de sebep oldu. Bir başka gün, hatırladığıma göre diğer bir bomba Akköprü tarafına düştü."*²¹²

Ankara'nın ikinci bölümü, üç yıl sonrasında başlar. Selma artık Hakkı Bey'le evlidir.

Ankara'nın havası oldukça değişmeye, Kurtuluş Savaşı kahramanları, değişen ortama ayak uydurarak eğlence ve servet düşkününü haline gelmeye ve millî hislerden uzaklaşmaya başlamıştır. Yazarın bu bölüm "Ankara"sında ortaya koydukları, adeta işgal yılları İstanbul'unun "Sodom ve Gomore"sinde anlattıklarından farksızdır. (Yalnız o yıllarda İngiliz askerleriyle kurulmaya çalışılan ilişkinin yerini şimdi Almanlar almıştır. Yazar, özellikle Alman kurulmak istenen ilişkilerden hem Ankara romanında²¹³, hem de Alman Büyükelçiliğinde verilen davetlerden Zoraki Diplomata'ta²¹⁴ söz eder. Birinci Dünya Savaşında yenik düşen Almanların, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanından sonra da eski müttefikini kendine çekmeye alıştığı anlaşılmaktadır. Yenilginin acısından aldığı güçle İkinci Dünya Savaşı'nda sanayileşmiş üstün bir güç olarak tarih sahnesine yeniden çıkan Almanya'nın, savaş yıllarında Türkiye'ye gönderdiği Von Papen aracılığıyla yeniden müttefikliğimizi kazanma yolunda çaba sarf ettiğini yazar Zoraki Diplomatta ayrıntılı bir şekilde anlatır. Binbaşı Hakkı Bey'in de, Birinci Dünya Savaşı'ndan gelen bir dostlukla, işbirliği arayışları içerisinde olduğunu görmekteyiz.)Bu ikinci kısımdan itibaren gelişmeleri, yazarın Politikada 45 Yıl ve buna paralel olarak dış politikayı aktardığı Zoraki Diplomata'ta takip ederiz. Yalnız bu üç eser, 1923 sonrasında değişik cepheleriyle ele alması bakımından birlerini bütünler. Politikada 45 Yıl, 1922'ten başlayarak Cumhuriyet Türkiye'sinin üst düzey siyâsî hayatını; Zoraki Diplomata yine cumhuriyetin ilanından başlayarak yazarın diplomat olarak atanmasına sebep gelişmelerle, 1934'ten 1951'e, kadar geçen diplomatik hayatını ve dış olayları; Ankara romanının ikinci bölümü ise 1923'ten başlayarak Cumhuriyetin onuncu yılına kadar Ankara'nın siyâsî hayatının sosyal hayata yansımaları ve sosyal hayatta meydana

²¹⁰Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Vatan Yolunda*, Selek Yay. İst. 1958, s. 89-103

²¹¹Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Ankara*, Birikim Yay. İst. 1981, s. 91

²¹²Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Vatan Yolunda*, Selek Yay. İst. 1958, s.148

²¹³Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Ankara*, Birikim Yay. İst. 1981, s.99-102

gelen değişmeler anlatılır. Ankara romanının üçüncü bölümü ise 1933'ten sonraki yıllarda yazarın Türkiye için gerçekleşeceğine inandığı ütopyasıdır. Bu bölümde Selma Neşet Sabit'le evlidir ve yazar kendi düşüncelerini idealist Neşet Sabit'in ağzından dile getirir. Kimi yerde de ütopyası bağımsız bir anlatım üslubuyla karşımıza çıkar:

“Her iki hareketin (Dil-Tarih) mana ve ehemmiyeti ve umumî hayat üzerindeki doğrudan doğruya tesiri, ancak 1935'den sonra belli olmuştu. Tarih ve dil Cemiyetleri birleşip bugünkü (Türk Akademyası) nı meydana getirdi ve bütün direktiflerini Yüksek İktisat Enstitüsü'nden ve halk evlerinden alan bir ictimai mükellefiyet teşkilâtı dünkü İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'ni tamamladı. Ancak bu suretledir ki, kültür ve ümran şiarları yalnız masallar başında ve kâğıt üstünde şeyler mahiyetinde kalmaktan çıkıp taze bir milli hamle halinde bütün memlekete dağıldı. Şimdi, yeni yetişen Türk gencinde tarih bilgisi bir kuru malûmat değil, bir millî şuur ve iktisat savaşıçılığı onun damarlarında ecdadımızın cengâverlik fıtratı gibi bir tabii kabiliyettir. Yeni Türk neslinin idrakinden artık sınırla gümrük birer eş kelime oldu ve millet iktisadiyatı prensiplerine aykırı hareket edenlere bir asker kaçağı, bir bozguncu gözüyle bakılmaktadır. Hele bu yüksek gayeyi halk ve devlet sırtından zengin olmak manâsına alanların ve bir zamanlar kendilerine millî teşebbüs erbabı namını verenlerin herkes indiğinde birer galatı-hilkatten farkı yoktu.”²¹⁵

Aslında yazarın sarf ettiği bu sözlerden, Politikada 45 Yıl'da dile getirdiği, “Devletçilik” ilkesini bir millî iktisat gelişimi politikası değil de monopolculuk(tekelcilik) olarak değerlendiren ve kendi çıkarlarını sağlamakta devlet imkânlarını kullananlar karşısında, ne kadar rahatsızlık duyduğu açıkça görülmektedir:

“Bu ilkelerden en anlaşılmayanı “devletçiliktir”. Millet Meclisi'nde bile bazı kimseler bunun bir ekonomi sistemi olduğunu bilmiyor; buna devlet tarafını tutmak gibi bir mâna veriyordu. İşbaşında bulunanların çoğu ise devletçilikle devlet monopolculuğunu birbirine karıştırıyor ve ilk sanayileşme hareketimiz, bu yüzden, bir türlü beşinci okun gösterdiği istikamete yönelemiyordu. İsmet Paşa'nın “affairiste” adını taktığı iş adamlarına gelince, bunların devletçilikten anladıkları şey ise sırtlarını devlet nüfuzuna dayayarak kendi çıkarlarını sağlamaktan ibaretti.”²¹⁶

Yazar, 1934'te yazdığı Ankara'nın üçüncü bölümünde hayal ettiklerinin 1953-1954'e kadar tam anlamıyla gerçekleşmemiş olduğunu anlayacak ve sonra da Ankara romanının ikinci bölümünün bir uzantısı gibi görülen Panorama'yı yazacaktır. “Millî Şef” döneminin, havada kalmış İnkılaplarının doğurduğu sonuçları, Halil Ramiz, Ahmet Nazmi ve Osman Nuri Bey'in oğlu Fuad ağzından eleştiren yazar, özellikle devletçilik ilkesini çıkarıcılık olarak değerlendiren fırsatçıları, şapka inkılabı çıktıktan sonra evine kapanan, fakat, siyaseti elden bırakmayan gelenekçileri, gizliden gizliye güçlerini artıran irticacıları, hayatı sonsuz bir eğlence olarak gören snop tipleri, maddi imkânsızlıklar yüzünden sıkıntıya düşen ve sonları faciayla sonuçlanan aileleri, topluma karışmış psikopatları, toplum dışına itilmiş sokak çocuklarını gündeme getirerek toplum vicdanını etkilemeye çalışır. Bunlar birbirinin devamı

²¹⁴ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Zoraki Diplomat*, İletişim Yay. İst. 1998, s. 230

²¹⁵ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Ankara*, Birikim Yay. İst. 1981, s.168, 169

olaylar şeklinde değil, aynı anda yani yaşanan zamanda topluca görülen hayat sahneleridir. Zamanda bir ortaklık söz konusudur. Bu romanda da yine hatıralarıyla ilişki kurulduğu görülmektedir. Romanın zaman ve olay bağlamında hatıralarıyla doğrudan ilişkili kısımlarının olduğu görülür: Panorama da iki önemli zaman dilimi vardır. 1938'e (Atatürk'ün ölümüne kadar) ve 1938'den 1948'e kadar. Birinci bölümde sadece Türkiye'nin siyâsî ve sosyal yönü ele alınır. İkinci bölümde ise hem Türkiye, hem de Avrupa ele alınır. Yazar 1934 ile 1949 arasında, II. Dünya Savaşının yaşandığı yıllarda Avrupa'da Büyükelçi olarak bulunmaktadır. Bu nedenle gelişmeleri hem içeriden hem de dışarıdan gözleme fırsatı bulur.

II.2.5. Dil ve Üslûp

Yakup Kadri hikâyeleriyle başladığı sanat hayatının ilk yıllarında Servet-i Fünun Edebiyatının derin etkisi altındadır. Daha sonra dahil olduğu sanat çevresi Fecr-i Âti topluluğunun “sanat şahsî ve muhteremdir” sözüne uygun bir şekilde, “Rahmet”e gelinceye değin Bir Serencam’da topladığı hikâyeleri oldukça süslü bir üslupta ve ağır bir dil yapısıyla karşımıza çıkar. Yazar Genlik ve Edebiyat Hatıraları’nda bu yıllardaki dil anlayışı hakkında şunları söyler:

“Genç Kalemler yazarları bizi Edebiyatı Cedide ’nin kozmopolit çığırını devam ettirmek ve onun melez dilini devam ettirmek ve onun melez dilini kullanmakla itham ediyorlardı. Bundan başka, ortaya bir “Yeni Lisan”, bir “Millî Edebiyat” bahsi açmışlardı.

Oysa biz, tam bunların istediklerini yapmakta olduğumuz kanaatinde idik. Nitekim, hepimiz değilse bile, Refik Halit’le ben hikâyelerimizi gittikçe sadeleşen bir Türkçe ile yazmakta ve hikâyelerin komularını İstanbul şehrinin dar ve kozmopolit çevresine inhisar ettirmeyip bütün memleket hayatından almakta idik...

Bu polemikler esnasında benim en çok hücum ettiğim “Yeni “Lisan” tabiri idi. Muarızlarımız maksatlarını veya şimdiki deyimiyle “Öz Türkçe” şeklinde ifade etselerdi bu hücumlara belki de hiç lüzum görmeyecektim. Benim nazarımda Yeni Lisan, yeniden dil icat etmek manasını yaşıyor ve böyle bir hareket bana tabiatı eşyaya, mantığa, sağduyuya aykırı görünüyordu. Demek oluyor ki, dil davası ortaya yanlış bir formülle konulmuş bulunuyor ve bu yüzden onlarla bizim aramızda bir kör döğüşüdür alıp yürüyordu.”²¹⁷

Yazarın, 1916’dan sonraki hikâyelerinde gerçekten de konu yönüyle millîdir. Dil ve üslup bakımından da Bir Serencam’dan hayli uzaklaşmıştır. Şükran Kurdakul da yazarın bu tarihten sonraki hikâyelerinde, dil ve üslûp yönünden yalınlaştığını, çevre betimlemelerinin kısaldığını, hikâyelerine “dialog”ların daha geniş ölçüde girdiğini ama şive taklidi yapılmadığını ve kişilerin ruhsal durumlarını çözümlenmelerinden ziyade davranışları ve konuşmalarıyla vermeye çalıştığını belirtir.²¹⁸ Yazarın ilk hikâyelerinde görülen dil ve üslup özelliklerini yansıtmak üzere şu cümleler fikir verecektir:

“Geceydi. –Fılvaki o zaman ben de biraz çılgınca hareket ettim, gençlik ihtiraslarına gençlik hülyalarına lüzumundan fazla tabî oldum ve ne bahaneyle bilmiyordum?–Gece idi kamerasına girdim.”

“Güreşten evvel yekdiğerinin zayıf ve aciz taraflarını iki pehlivan gibi gözlerimiz evvelâ tecessüsler ve tereddütler içinde kaldı, sonra birden hücumu hazır ve birden ricate meyyal birbirini temâsa başladı.”

“Sevdiğiniz ve kendilerinden mahrum olduğumuz kadınların ölümü, doğrusu, bizim için biraz tesellidir. Bunun matemi muazzez, mukaddes ve pürşüirdir. Bu kalbin üstünde bir çiçektir ki zehirli bir rayiha neşreder, fakat bu rayiha tatlı ve nevşindir. ..Fakat kadın yaşarken..ve başkasınınken bu, sizi bin türlü harabeder, evvelâ, bilirsiniz ki aradığınız şey mevcuttur; gaye-i hayaliniz sizin yaşadığınız küre üzerindedir, sizin

²¹⁷Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, Ank 1969, s. 48, 49

²¹⁸Şükran Kurdakul, *Çağdaş Türk Edebiyatı Tarihi, Merutiyet Dönemi*, Broy Yay. İst. 1986, s.348

teneffüz ettiğiniz havayı teneffüz ediyor, aynı ufukta muhattır, sizden şu kadar uzaktır."²¹⁹

Görüldüğü gibi kimi yerde asıl cümleyi anlatan sözcük, bağımsız bir şekilde cümlenin başına alınmış; kimi zaman fiiller ortaya alınmış; kısa çizgiler içerisine alınmış cümlelerden oluşan iç içe birleşik cümleler kullanılmış; kimi yerde cümle yarıda kesilerek okuyucunun tamamlanması beklenmiş; süslü, şairane, uzun ve okuyucuya hitap eder tarzda cümleler kullanılmıştır.

Fakat çoğu romanları ve hatıralarında yabancı sözcükleri sıkça kullanma, Servet-i Fünün tarzı ve uzun cümle kurma alışkanlığından, yer yer hitap tarzı üsluptan ve simbolist tasvir alışkanlıklarından kurtulamadığı görülmektedir. Yazar, kendisi de Cumhuriyet inkılaplarının millî dil anlayışını benimsediği için bir çok romanını sonradan sadeleştirerek yeniden yayınlama yoluna gitmiştir.

"Gerçekten çay zamanı çoktan geçmiş, şimdi davetlilerden aperitif düşkünü olanlar –kiminin elinde bir viski kadehi, kiminin elinde bir likör kadehi- tekrar masanın etrafında toplanıyorlardı."

"-Evet! yalnız siz eksiktiniz!-dedi ve eşikteki kısacık el sıkışma esnasında yavaşça ilave etti:-Dorian Gray, Dorian Gray; şimdiye kadar neredeydiniz?"

"Lakin bu ruh halini Necdet'e nasıl açıklamalı! Zavallı genç, Major Will gecesinden sonra kalbinin ve aklının bütün huzurunu kaybetti."

"Zavallı kadın ortada ne demirden, ne ateşten eser bulunmadığını hiç bilmiyordu ve Captan Marlow'un –belki de kendisini daha da ziyâde tahrik için takındığı çekingen tavrının günün birinde silineceğinden emin buluyordu."²²⁰

"Öyleyse ölüm adamı olurum."

Bu ne demekti? Ölüm adamı ne demekti? Ölüm adamı etrafına ölüm saçana mı yoksa ölüme doğru gidene, ya da ölmeye mahkûm olana mı denilirdi? Hakkı Celis bunların her ikisi değil miydi? Birkaç zamandan beri ya ölmeye ya öldürmeye hazırlanmıyor muydu?...

"Harbin başından beri bir haile perdesiyle örtülen İstanbul'un tâ derinliklerinden çıkan bu boğuk boğuk sesler, bu çılginca vaveylâlar, bu at ve araba gürültüleri yalnız bir büyük şehrin sefahat veya sefaletine dair bir şey söylemiyordu; Hakkı Celis'in gözleri bu perdenin arkasında aşıktan, yoksulluktan daha büyük haile görüyor; Hakkı Celis'in kulakları bu istimdat ve istihkâr seslerinin maverasında daha suzişli bir feryadın aksisedasını duyuyordu."²²¹

Yakup Kadri'nin romanlarında, sefahat, suziş, istimdat, müntehî, miyan, ra'se, şikâr, temellük, mukaaseme, rencide, müteneffin gibi birçok sözcükle, Haysiyet-şiken, lâ-yetanâhî, menfaat-nâ-endîş, mukavemetsüz gibi söyleyişlere de sıkça rastlanır. Bunun yanı sıra Fransızca sözcükler de romanlarında hayli yer tutar. Kantastrof, kritik, nostalji, pesimist, prevantif, rafine, sekter, lübrük, letarji, intelâsion, bunlardan bazılarıdır. Yukarıdaki cümlelerde görüldüğü üzere yazarın, soru şekilli cümlelere de önem verdiği anlaşılmaktadır.

²¹⁹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Bir Serencam**, İletişim Yay. , İst. 1998, s.28. 49

²²⁰ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Bir Sürgün**, İletişim Yay. İst. 1998, s.25, 139. 151

²²¹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Kiralık Konak**, Birikim Yay. İst. 1981, s. 179. 203

Bunun dışında romanlarda özellikle ruh tahlillerinin yapıldığı yerlerde ve yazarın kendi düşüncesine tercüman olan kahramanların ağzında uzun ve benzetmelerin yoğun bir şekilde yapıldığı süslü bir üslûp da dikkati çeker.

Banarlı, yazarın eserlerinin değerini vurgulamakla birlikte romanlarında kullandığı dilin Türkçenin kazançlarından biri olmadığı, romanlarına bolca serptiği Fransızca sözcüklerin onun diline yadırgatıcı bir çeşni verdiği ve dil anlayışında, fantastik olduğu görüşündedir²²². Yalnız Yaban ve Ankara'da diğerlerine oranla, millî heyecanların etkisiyle süslü anlatımlarının kısmen azaldığı dilde de belirli bir sadeliğe ulaşıldığı görülmektedir. Panorama'nın üslûbunda da yalınlık göze çarpmakla birlikte kimi yerlerde yine yabancı sözcüklere rastlanmaktadır Bunlardan bazıları: *zâviyat, telefat, nümayiş, muhalif, muvafık, kıylükal, mânahnü fihisini, mütecessis, müdffî*'dir. Yine kullandığı Fransızca sözcükler: *"l'homme atlantique, fors matrice, l'homme de la rue, trançiquement, deja vue, puller, escabeau, ahokinç,* yazarın bırakmadığı dil alışkanlıklarındandır. Fakat, Yakup Kadri'nin en son yazdığı ama zaman bakımından zincirin ilk halkasını oluşturan, Hep O Şarkı, dilde ve üslûpta ulaştığı son evreyi göstermesi bakımından ilginçtir. Muzaffer Uyguner de bu tesbiti şu sözlerle dile getirir:

*"Yakup Kadri, romanlarında kullandığı dil bakımından sürekli olarak yalınlaşmaya doğru gitmiş ve Panorama ile Hep O Şarkı'da en iyi örneklerini vermiştir."*²²³

Hep O Şarkı'nın dili, konuşma diline oldukça yaklaşmış ve üslup da süsten uzaktır. Bir bakıma iç özellikler yönüyle nostaljik özellikler taşıyan bu roman, dış yapının bir özelliği olan dil ve üslûbuyla bugünü yansıtır. Denilebilir ki güncel hayata en iyi şekilde ayak uydurabilen yazar, geçmişi içinde hep saklamıştır.

İlk hatırasını Zoraki Diplomat'ı 1955'te Hep O Şarkı'dan bir yıl önce yazan Yakup Kadri, istekli olmadan kabul ettiği bu diplomatlık görevde klasik bir protokol adamı olmaktan ziyade güçlü gözlemleriyle ve hassas yorumlarıyla, çok özel bir yere sahiptir. Zoraki Diplomat'ta zaman zaman eski sözcükler kullanmakla birlikte bu ilk dönem hikâye ve romanlarıyla kıyaslanmayacak kadar azdır. Bunlardan bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz: *İstihsal, şiar, devlet mansıbı, vekilharç, kaydi ihtirazi, harikulâde jest, künh, haşmetli tecerrüt, muahede, itimatnâme, tecerrüt* gibi. Yine bazı yerlerde Fransızca sözcükleri kullandığı da görülür: *Lausanne, reflex, société, déformation professionnel, excellence, meç, Femme de chambre, coup d'etat, flirt, coalition, Légionnaire, mondain, soirée, corps diplomatique, vizyon, huissier, midinette, attaché militaire, bonjour, frak*

²²² Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, M.E.B. Yay. İst. 1971, C-II, s.1203

²²³ Muzaffer Uyguner, *Yakup Kadri Karaosmanoğlu*, Bilgi Yay. İst. 1993 s.69

Bu sözcük özellikleriyle birlikte hemen hemen bütün eserlerinde göze çarpan iç içe birleşik cümlelere burada da rastlarız. Yazarın özellikle kullandığı neşeli üslûp ve ilginç yorumlamalar da eseri bir sefâret hatırası olmaktan uzaklaştırmış, roman havasına yaklaştırmıştır:

“Sizi bekleyen zat-ki sizin cinsinizden biridir- fena halde sabırsızlanır sonra. Sohbetinize pek iştiaklı olduğu için mi? Yok canım. Bu çeşit ziyaretlerdeki sohbetlerin yavanlığından o da sizin kadar bıkmış, usanmıştır.”

“Lâkin, burası aynı zamanda –ve hele benim bulunduğum sırada-milletlerarası politikanın en elverişli bir ‘rasadhanesi’ydi. Mussolini’nin kuyruklu yıldızı (donanması), burada, her yerden daha iyi gözükmüyordu. Ama o nereye doğru yükseliyordu? Dünyanın hangi tarafına çarpacak? Kimse farkında değildi. Bütün gözler, onun gittikçe artan parıltısıyla kamaşmış gibiydi. Strese Konferansı’nda, bu parıltı, siyaset atmosferini öylesine bir renk ve aydınlık içine aldı ki, artık hiçbir şey göremez oldu. Hele, Mussolini, kendi kullandığı bir Hydravion’la Como gölünün mavi dalgaları üzerinden süzülerek, İngiliz ve Fransız başvekillerinin, el pençe divan bekleşip durdukları kıyıya yanaştığı an, hepimiz, “Niebelungen” operasının ilk sahnesini seyrediyoruz, sanmıştık. İtalyan Diktatörü, o gün, gerçekten, kuğu üstündeki Siegfried’in ta kendisiydi.”²²⁴

“Bunun arkasından yalnız Hitler’in “orkestra şefi” değneği gözükmüyordu.”, “Beneş, sesini torbaya koymuş, ”, “hidamatı şakka mahkumları gibi kan ter içinde yaşamak zorunda kalmışsınız”, “Nitekim bu münasebetle Hariciye Vekâleti’ne gönderdiğim bir yazıda yukarıdan beri anlattığım durumu uzun uzadıya açıkladıktan sonra demiştim ki: Yunan mitolojisinde, Herkül’e karşı gazaba gelen Zeus’un omu, Augias’ın ahırını temizleme işine mahkûm ettiği hikâyeye olunur. Ben böyle bir cezaya çarptırılak için ne cürüm işlediğimi bilmiyorum.”²²⁵

Yakup Kadri’nin 1957’de yazdığı Annamın Kitabı, anne dilinin en sade Türkçesiyle ve Yakup Kadri’nin kendine has bol benzetmeli, bol sıfatlı güçlü tasvir üslûbuyla kaleme alınmıştır.

“Yaz...Hele Manisa’nın yazı; o, her biri hemüz fırından çıkmış birer kocaman tepsi ekmeği gibi sıcak, yumuşak ve bitmez tükenmez ve yine tadına doyumaz azatlık günleriyle; o, gövdeleri küsbe terleri döken ve dallarında mis kokulu ballar akan yemiş ağaçlarıyla; o, iri iri üzüm salkımlarının renkten renge girerek bazısının altınlaşıp bazılarının yakutlaştığı beyaz kuleli yeşil bağlarıyla, bu bağlardaki sergi yerlerinin gece cümbüşleriyle ve nihayet, buğday başaklarının akşam meltemlerinde kumral bir deniz gibi ürperip dalgalandığı engin ovalarıyla Manisa’nın yazı...”²²⁶

Bundan sonraki hatıraları Vatan Yolunda, Politikada 45 Yıl ile Gençlik ve Edebiyat Hatıraları’nda da sade bir dil kullanan yazar, az da olsa kimi yerlerde eski cümle alışkanlığını sürdürdüğü görülür.

“İstanbul’a döndüğüm sıralarda, Damat Ferit’in gidip, yerine Ali Rıza Paşa’nın gelmesi üzerine – yukarıda da anlattığım gibi- buradaki baskı havası epeyce hafiflemiş ve bu milli vazifelerin ifası biraz kolaylaşmış bulunuyordu.”²²⁷

²²⁴ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Zoraki Diplomat*, İletişim Yay. İst. 1998, s. 48, 88

²²⁵ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Zoraki Diplomat*, İletişim Yay. İst. 1998, s. 302

²²⁶ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Anamın Kitabı*, İletişim Yay. İst. 1983, s. 123

²²⁷ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Vatan Yolunda*, Selek Yay. İst. 1958, s. 34

“Kaldı ki, bu iki zattan ne hiri ne öbürü -vakitli olsa bile- Çankaya'daki akşam toplantılarına pek sık çağrılmaya alışık değildiler.”

“İşte bu törenin sonunda, yanbaşımızdaki binanın daracık avlusunda yapayalnız yatan Atatürk'ü -sınırım alınmış bazı tedbirler, ya da yerin darlığı yüzünden- ancak on beş yirmi kişilik bir grup halinde ziyaret edebilmiştik.”²²⁸

“Omun edebiyatta yaptığı yenilik -daha doğrusu ihtilâl- yalnız yazılarına seçtiği yakası açılmamış komulardı.”

“Refik Halit, önce gizli gizli seviştiği küçük hanımı -babasının evlenmesine izin vermemesi üzerine- bizim Anadolu delikanlıları gibi kaçıırarak alacaktı.”²²⁹

Gençlik ve edebiyat hatıralarında kullandığı sınırlı sayıdaki yabancı sözcükler, genelde terimlerdir: *bizantinizm, happy end, terkibi vasfı, estétique*

²²⁸ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Politikada 45 Yıl*, İletişim Yay. İst. 1999, s.75, 149

²²⁹ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*, Bilgi Yay. Ank. 1969, s.64, 87

SONUÇ

SONUÇ

Yakup Kadri'nin kişiliğine bakıldığında sürekli arayış ve bir büyük ölkü veya öndere bağlanma çabası içinde olduğu görülür. Adeta dağılan bir imparatorluğun parçalanmış coğrafyası ve çöken düzeninin hüznünü benliğinde duyan yazar, imparatorluğun ölmekte olan ruhunun sancılarını hikâye, roman ve anılarında yansıtır. Bu yüzden yazarın kişiliğinde tedirgin, huzursuz ve çok sevdiği arkadaşı Hâşim'deki gibi kötümser bir eğilim vardır.

Gerçekten de Yakup Kadri, kişilik bakımından en çok Ahmet Hâşim, Yahya Kemal ve Abdülhak Şinasi Hisar ile karşılaştırılırsa anlaşılabilir. Bu isimleri birleştiren en önemli husus, çökmekte olan bir dünyanın içinde doğmuş olmalarıdır. İstanbul doğumlu Hisar'ın teselliye nostaljide aramasına karşılık, imparatorluğun üç önemli "kenar" vilâyetinde doğan diğer üç yazar, ütopyaya yönelir. Her üçü için de Ankara ve onun yaratıcısı olan Mustafa Kemal, ütopyalarının somutlaşması olarak görünür. Yahya Kemal ve Ahmet Hâşim, bu ütopyaya sürekli ve derinden bağlı değildir. Onlar Osmanlı-İslâm kültürü, tasavvuf ve genel din anlayışları bakımından İstanbul'la kesin bir hesaplaşmaya girişmezler. Çünkü, Üsküp'ten ayrılan Yahya Kemal ve Bağdat'tan göç eden Ahmet Hâşim'in mekân ve kültür olarak sığınacakları tek yer İstanbul'dur. Oysa İstanbul'a Üsküp veya Bağdat'tan daha gevşek bir bağla bağlı Kahire'de dünyaya gelen Yakup Kadri'nin, bu küçük fakat önemli farkı yanında başka bir önemli farkı da Anadolu ile ilişkisidir. Yazar, Kadro ekibinden arkadaşı Vedat Nedim Tör ile yaptığı bir söyleşide, bu konuyla ilgili olarak şöyle der:

*"Ben halis muhlis bir Anadoluluyum... Bütün çocukluğum eski Aydın vilâyetinin bir livasında geçti ve İstanbul'u ilk defa olarak on sekiz yaşımda gördüm. Öyle ki, bu büyük şehre geldiğim yıllarda, taşralı bir gencin bütün vasıflarını taşıyordum... Benim ilk tahsilim yalınayak, şalvarlı köylü çocukları arasında geçmiştir... İstanbul'u tanıyıordum."*²³⁰

Buna karşılık, Ezansız Semtler'de Müslüman Rüyası'nı gören Yahya Kemal için İstanbul nasıl "aziz" ise, Müslüman Saati yazarı için de öyle azizdir. Birine göre Ankara'nın, ötekine göre Frankfurt'un, İstanbul'a dönüşü güzeldir. İlginç bir tesadüfle her üçünün de kişiliğinin oluşumunda annelerinin sert basılmış mührü vardır. Yahya Kemal ve Hâşim, yitirdikleri ev ve aile sıcaklığını İstanbul'un manevî ikliminde bulurlar. Onlar için İstanbul'un dışındaki her yer gurbettir. Yahya Kemal Şehsuvarzâdeler, Hâşim Alusizâdeler, Yakup Kadri de Karaosmanoğulları soyundan gelir. Ne var ki ilk ikisinin tarihinde İstanbul'la anlaşmazlık görülmez. Buna karşılık Karaosmanoğulları sülalesinin adı, İmparatorluğun dağılıp sürecinde merkeze (İstanbul'daki Osmanlı hanedanına) isyan ile birlikte anılır. Yakup Kadri'nin

²³⁰ Aktaran: Cevdet Kudret, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman*, Varlık Yayınları, İst. 1981. C.II, s.108

kişiliğini oluşturan soy faktörü doğrudan bu ada bağlıdır.²³¹ Çevre faktörünü Anadolu, zaman faktörünü ise XIX. yüzyılın ikinci yarısından XX. yüzyılın ikinci yarısına dek süren kronolojik dilim oluşturur.

Bir bakıma Yakup Kadri, Thomas Mann'a benzer. Mann da soylu varlıklı ve kültürlü bir ailenin çocuğu gibidir. O da Yakup Kadri gibi çocuk yaşta babasını yitirir. Aile içinde sanata ve edebiyata yöneliş ile çöküş (Dekadenz) arasında bir ilgi kurar. Ailesinin üç kuşak boyunca hikâyesi olan Buddenbrooks (1901) adlı eseri bu çöküşü anlatır. Mann'ın da kişiliğini etkileyen filozofların başında tıpkı Yakup Kadri'de olduğu gibi pesimist düşünürler Nietzsche ve Schopenhauer gelir.²³² Bu benzerlikten de yararlanarak denilebilir ki, benzer soy, çevre ve zaman faktörleri altında kişiliği oluşan yazarlar, benzer davranışlar göstermekte, benzer eserler vermektedirler. Yakup Kadri'nin yer yer dönem, aile ve kişiliğin ağır bastığı nehir romanlar dizisini bir yandan Balzac'ın İnsanlık Komedi dizisine, bir yandan Romain Rolland'ın Jean Cristophe'una, bir yandan da Mann'ın Buddenbrook ailesini anlatan romanına yaklaştıran sebep budur.

Yukarıda anılan romanların bir özelliği de "kuşak" kavramı etrafında şekillenmeleridir. Kuşak veya eski karşılığı ile nesil kavramı²³³, tarihîlik bilincinin doğuşuna bağlı bir gelişme gösterir. Türklerin yeni bir millî ruh aradıkları XIX. ve XX. yüzyıllar, kuşak kavramının da pek çok esere ve tartışmaya konu veya başlık olduğu bir dönemdir. "Yenileşme" ve "uyanış" dönemleri, kuşaklar arası çatışma ve her kuşağın kendi kimliğini egemen kılmak için önceki kuşağın etkinliğini kırmaya çalışmasına sahne olur. Bu bakımdan Yakup Kadri'nin de eserlerinde kuşakların akış ve çatışmasını sergilemesi kaçınılmazdır. Yazarın hikâye ve romanlarına yansıyan yönleriyle siyasî ve edebî hatırlarının incelendiği bu çalışmada, yukarıda değinilen hususlar yanında, esas olarak şu temel sonuçlara ulaşılmıştır:

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, edebiyat dünyasına 1910'da yazmaya başladığı küçük hikâyeleriyle girer. Başlangıçta gerek teknik, gerekse konularını sosyal hayattan alması bakımından Maupasant'ın etkisinde olduğu görülür. Önceleri, çocukluk hatıralarının izleriyle, sonra da 1914 sonrası, toplumun içinde bulunduğu sosyal sıkıntının etkisiyle kaleme aldığı hikâyeleri konu yönünden iki farklı karakter sergiler. Yani hikâyeleri bireysel konulardan, giderek sosyal ve millî konulara yönelir. "Rahmet" hikâyesi bu dönüşümün sancılı bir ifadesi olarak karşımıza çıkar. Yazar bu tarihten sonra 1922'ye kadar, bir yandan dönemin genel

²³¹ Bkz. Yücel Özkaya, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Âyânlık*, T.T.K. Yay. Ank. 1994, s.5, 7, 8, 102, 104, 106, 109, 124, 129, 137, 138, 143, 145, 239, 240, 242; Yuzo Nagata, *Tarihte Âyânlar*, T.T.K. Yay. Ank. 1997

²³² Gürsel Aytaç, *Çağdaş Alman Edebiyatı*, Kültür ve Turizm Bak. Yay. Ank. 1983, s. 235-245

²³³ Georgeon François, *"Türkiye'de Aydınlanmanın Fikri Kökenleri: Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne Kuşaklar Olgusu Üstüne Bir Not"*, *Türkiye'de Aydınlanma Hareketi Sempozyumu*, Adam Yayınları. İst. 1997, s. 93-108

hüznü içerisinde, mütareke yıllarının sıkıntısını hikâyelerinde dile getirirken, bir yandan da Anadolu'da başlayan Millî mücadeleyi, askerliği yücelten hikâyeleriyle millî bir ruh uyandırma yolunda destekler. Yazarın Anamın Kitabı ve Vatan Yolunda adlı hatıralarında anlattıklarının, bu hikâyelerinin malzemesini oluşturduğu görülür.

Yazarın romanları ise olgunluk döneminin ürünleridir. Nehir roman anlayışıyla yazılan bu romanlar yayımlandıkları tarih itibarıyla değil de, ele aldıkları konu ve yansıttıkları dönem açısından değerlendirildiğinde 1946'den başlayarak 1950'li yıllara kadar geçen zamanın, birbirini takip eden ve tamamlayan parçaları olduğu anlaşılır.

Bu bütünlüğü yanında, romanların roman türleri açısından tasnifi de mümkündür. Bu durumda Yakup Kadri'nin romanları, şu kategorilere ayrılabilir:

- a)Belirli bir dönemin veya çağın zaman fonu olmaktan öte, neredeyse bir kahraman gibi anlatıldığı **çağ romanı**: Kiralık Konak, Ankara, Sodom ve Gomore
- b)Sosyal veya psikolojik eleştiriler içermesi bakımından **satirik (hiciv) roman**: Nur Baba, Hüküm Gecesi, Bir Sürgün, Panorama, Yaban Ankara, Sodom ve Gomore
- c)Toplumun yapısını, gelişimini ve eleştirisini içermek ve anlatmak bakımından **toplum romanı**: Kiralık Konak, Nur Baba, Yaban, Ankara, Panorama, Hüküm Gecesi, Sodom ve Gomore
- d)Psikolojik tahlillere özellikle yer verdiği için **psikolojik roman**: Kiralık Konak, Yaban, Ankara
- e)İdeal toplum ve devlet tasarılarına yer vermesinden dolayı **ütopya ya da devlet romanı**: Ankara
- f)Ana kahramanın ruh ve fizik gelişimini, dış etkileri de dikkate alarak anlatması açısından **gelişim romanı**: Kiralık Konak, Ankara
- g)Belirli çevre şartları altında özel yetenek, öğrenme ve tecrübeler yoluyla ulaşılabilecek bir ideal insan modelini işlemek bakımından **oluşum romanı**: Ankara
- h)Yazarın özgeçmişiyile ilgili izler taşıdığı için otobiyografik roman: Nur Baba, Yaban, Ankara
- ı)Bir kişinin eğitici etkenler altında entelektüel dünyasını ve gelişimini anlatması yönünden **eğitim romanı**: Nur Baba, Ankara
- i)Tahkiyenin ana unsurlarının oluşumunu, roman içinde roman biçiminde vererek okuyucuyu asıl romanın gerçekliği hakkında kuşkuya düşürmek bakımından **anti-roman**: Yaban
- k)Belirli bir görüşün savunulduğu **tezli romanlar**: Bir Sürgün, Yaban, Nur Baba, Hüküm Gecesi

l)Belirli bir duruma coşkuyla bağlı olan okuyucuya seslenmek bakımından **lirik roman**: Yaban, Ankara, Panorama

m)Belirli karakterlerdeki insanları anlatmak bakımından **karakter romanı**: Kıralık Konak, Nur Baba, Yaban, Ankara

Hatıralarında da belirlenebilecek olan bütün bu roman türü özellikleri, Yakup Kadri'ye diğer Türk romancıları arasında ve Yeni Türk edebiyatı tarihinde ayrıcalıklı ve üstün bir yer ayrılmasını gerekli kılmaktadır. Genellikle Türk şiiri, felsefi derinlik ve yük bakımından doyurucudur. Şairler, hayata ilişkin derin ve özel görüş ve duyularını rahatlıkla şiirde dile getirebilmektedirler. Melih Cevdet'in sözleri buna çok uygun bir tanık olacaktır:

*"Bizde yazın türlerinin fideiği genellikle şiir olmuştur. Düzyazının gecikmesinden ve şiirin eskiden beri tüm anlatım görevini üstlenmesindedir bu."*²³⁴

Yakup Kadri'nin gitgide süslü anlatım ve mensur şiirden yalın söze ulaşması ve yazdığı son romanın kronolojik açıdan romanlarının en başına konulması gerekliliği, yazarın Türk roman dili ve üslubunda ulaştığı düzeyi de göstermektedir. O, bütün eserlerinde kendi mizacını ve hayata bakış biçimini yansıtan *bütünlüklü* bir yazardır. Türk yazarı, onun şahsında, Türk edebiyatına ve Türk toplumuna karşı estetik ve fikrî görevini yapmış; kendini var eden soy, çevre ve zamana borcunu ödemiştir.

²³⁴ Doğan Hızlan, "Şiiri Siz Tamamlayın". **Kitap-lık**. Ocak-Şubat 2000. S:39. s.102

KAYNAKLAR

1. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Eserleri

A. Hatıraları:

- Anamın Kitabı, İletişim Yay. İst. 1983
 Gençlik ve Edebiyat Hatıraları, Bilgi Yay. Ank. 1969
 Vatan Yolunda, Selek Yay. İst. 1958
 Politikada Kırk Beş Yıl, İletişim Yay. İst. 1999
 Zoraki Diplomat, İletişim Yay. İst. 1998

B. Hikâyeleri:

- Millî Savaş Hikâyeleri, Kültür Bak. Yay. Ank. 1990
 Hikâyeler, İletişim Yay. İst. 1997
 Bir Serencam, İletişim Yay. İst. 1998

C. Romanları:

- Kiralık Konak, Birikim Yay. İst. 1981
 Hüküm Gecesi, İletişim Yay. İst. 1999
 Bir Sürgün; İletişim Yay. İst. 1998
 Nur Baba, İletişim Yay. İst. 1981
 Sodom ve Gomore, İletişim Yay. İst. 1998
 Yaban, Birikim Yay. İst. 1981
 Ankara, Birikim Yay. İst. 1981
 Hep O Şarkı, İletişim Yay. İst. 1983
 Panorama, İletişim Yay. İst. 1987

D. Makaleleri:

- Ergenekon, Kültür Bak. Yay. Ank. 1981

E. Mektupları:

- Yakup Kadri'den Hasan Âli Yücel'e Mektuplar, (Haz. Canan Yücel Eronat), Yapı
 Kredi Yay. İst. 1996

F. Mensur Şiirleri:

- Erenlerin Bağından (Okun Ucundan ve Diğer Nesirler), M.E.B Yay. İst. 1970

G. Oyunları:

- Tiyatro Eserleri, İletişim Yay. 1991

2. Yakup Kadri Karaosmanoğlu İle İlgili Bilgi Veren Kaynaklar:

A. Kitaplar ve Tezler

- Akı Niyazi, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, İst. 1960
 Aktaş Şerif, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Kült. ve Tur. Bak. Yay. Ank. 1987
 Aytaç Gürsel, Çağdaş Alman Edebiyatı, Kültür ve Turizm Bak. Yay., Ank. 1983
 Beyatlı Yahya Kemal, Eğil Dağlar, M.E.B. Yayınları, İst.1988
 Beyatlı Yahya Kemal, Siyasî ve Edebî Portreler, İstanbul Fetih Cemiyeti, İst. 1976
 Burian Orhan-Günyol Vedat-Eyuboğlu Sabahattin, Konuşmalar, Çağdaş Türk
 Edebiyatının Kıyıcığında, Cem Yay. İst. 1995
 Cevdet Kudret, Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman, C. II, Varlık Yayınları, İst. 1981
 Çeri Bahriye, Türk Romanında Kadın: 1923-1930, Simurg Yay. İst.1996
 Dürder Baha, Roman Anlayışı, Remzi Kitabevi, İst. 1971
 Enginün İnci, Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları, Dergah Yay. İst.1983
 Enginün İnci, Halide Edip Adivar, Kültür Bak. Yay. Ank. 1989
 Fethi Naci, Kiskanmak, Oğlak Yay. İst. 1998
 Fethi Naci, Yüzyılın 100 Türk Romanı, Adam Yay. İst. 1999
 Hayber Abdulkadir, Halide Edip, Yakup Kadri ve Reşat Nuri'nin Romanlarında Nesil
 Çatışmaları, M.E.B. Yay. İst. 1993
 İleri Selim, Sepya Mürekkebiyle Yazıldı, Oğlak Yayınevi, İst.1997
 Kaplan Mehmet, Edebiyatımızın İçinden, Dergah Yay. İst. 1998
 Kaplan Ramazan, Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Köy, Kült. Bak. Yay. Ank.
 1988

- Karaca Tâğizade Nesrin, **Abdülhak Şinasi Hisar'ın Eserlerinde Geçmiş Zaman ve İstanbul**, Kült. Bak. Yay., Ank. 1998
- Kerman Zeynep, **Yeni Türk Edebiyatı İncelemeleri**, Akçağ Yay. Ank. 1998
- Kıymaz Ahmet, **Romanda Millî Mücadele**, Akçağ Yay. İst. 1991
- Kurgan Şükrü, **Süleyman Nazif**, Varlık Yay. Ank. 1955
- Moran Berna, **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış**, İletişim Yay. İst. 1983
- Nagata Yuzo, **Tarihte Âyânlar**, T.T.K. Yay. Ank. 1997
- Nayır Yaşar Nabi, **Tevfik Fikret**, Varlık Yay. İst. 1977
- Oğuzkan Ferhan, **Yakup Kadri Karaosmanoğlu**, Varlık Yayınları, İst. 1979
- Özkaya Yücel, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Âyânlık**, T.T.K. Yay. Ank. 1994
- Özkırımlı Atilla, **Romanların Dünyasında**, Ümit Yay. Ank. 1994
- Öztürk Nurettin, **Çağdaş Türk Edebiyatında Ütopya**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 1992
- Saray Zehra, **Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Romanlarında Kültür Kompleksi**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 1988
- Tanpınar Ahmet Hamdi, **Edebiyat Üzerine Makaleler**, Dergâh Yay. , İst. 1977
- Tuncer Hüseyin, **Meşrutiyet Devri Türk Edebiyatı**, Akademi Kitabevi, İzmir, 1994
- Uç Himmet, **Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Romanlarında Şahıslar**, DÜ. Eğit. Fak. Yay. Erzurum, 1990
- Uyguner Muzaffer, **Yakup Kadri Karaosmanoğlu**, Bilgi Yay. İst. 1993
- B. Makale, Bildiri, Röportaj ve Ansiklopedi Maddeleri**
- Aktaş Şerif, **"Yakup Kadri Karaosmanoğlu"**, **Büyük Türk Klasikleri Tarih-Antoloji-Ansiklopedi**, Ötüken-Söğüt Yay. İst.1992, C.XII
- Baydar Mustafa, **Edebiyatçılarımız Ne Diyorlar?**, Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitapçılık, İst.1960
- Enginün İnci, **"Nur Baba"**, **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, Dergâh Yay. İst. 1990, C.VII
- Enginün İnci, **"Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Romanlarında Atatürk"**, **Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları**, Dergâh Yay. İst.1983
- Enginün İnci, **"Yakup Kadri Karaosmanoğlu"** **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, Dergâh Yay. İst. 1982, C.V
- Esen Nüket, **"Panorama'ya Bir Bakış"**, **Türk Dili**, Ağustos 1993
- Esen Nüket, **"Bir Türk Aydınının Batı Medeniyetini Değerlendirişi: Alp Dağlarından"**, **Doğumunun 100. Yılında Yakup Kadri Karaosmanoğlu**, Marmara Üniversitesi Yay. İst. 1989
- Georgeon François, **"Türkiye'de Aydınlanmanın Fikrî Kökenleri: Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne Kuşaklar Olgusu Üstüne Bir Not"**, **Türkiye'de Aydınlanma Hareketi Sempozyumu**, Adam Yayınları, İst. 1997
- Göçgün Önder, **"Yakup Kadri'ye Veda"**, **Hisar**, Şubat 1975, S:134
- Hızlan Doğan, **"Şiiri Siz Tamamlayın"**, **Kitap-lık**, Ocak-Şubat 2000, S:39, s.102
- Kandur Nuray, **"Sodom ve Gomora"**. **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, Dergâh Yay. İst. 1982, C.VIII
- Önertoy Olcay, **"Edebiyatımızda 'Dönem Roman' ve 'Nehir Roman'(Yakup Kadri)"**, **Ortak Kitap**, Mayıs 1989, S:1
- Sevengil K. Kemal, **"Gençlik ve Edebiyat Hatıraları"**, **Bayrak**, 1970, C.XVIII, S:62
- Tansel Fevziye, Abdullah, **"Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Yeni İki Eseri: Hep O Şarkı ve Anamın Kitabı"**, **Türk Kütüphaneciler Derneği Bülteni**, 7 (1/2), 1958
- Tekin Mehmet, **"Vatan Yolunda"**. **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, Dergâh Yay. İst. 1982, C.VIII
- Tekin Mehmet, **"Yaban"**, **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, Dergâh Yay. İst. 1982, C.VIII
- Uğurcan Sema, **Yakup Kadri Karaosmanoğlu Hatıraları İle Romanları Arasındaki İlişki**, **Doğumunun 100. Yılında Yakup Kadri Karaosmanoğlu**, Marmara Üniversitesi Yay. İst. 1989

Uğurcan, Sema, “*Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Hatıraları İle Romanları Arasındaki Münasebet*”. **Doğumunun 100. Yılında Yakup Kadri Karaosmanoğlu**, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, İst. 1989

Uyguner Muzaffer, “*Gençlik ve Edebiyat Hatıraları*”. **Hisar**, 1960, C.X, S:75

“*Karaosmanoğlu Yakup Kadri*”. **Türk ve Dünya Edebiyatçıları Ansiklopedisi**, Anadolu Yay. 1983, C.VI

3. Hatıralar ve Hatıra Türü Hakkında Bilgi Veren Kaynaklar:

Atsız Nihal, **Yolların Sonu**, İrfan Yay. 1997, s.109-110)

Ayda Adile, **Böyle İdiler Yaşarken**, Ayyıldız Matb. Ank. 1984

Beyatlı Yahya Kemal, **Kendi Gök Kubbemiz**, MEB Yay. 1989

Beyatlı Yahya Kemal, **Çocukluğum, Gençliğim, Siyâsî ve Edebî Hatıralarım**, İst. Fetih Cemiyeti Yayınları, İst. 1976

Develioğlu Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Doğu Matbaası, Ank. 1980, s.405

Hisar Abdülhak Şinasi, **Boğaziçi Mehtapları**, İst. Ötüken Yayınları, 1978

Oktay Ahmet, **Zamanı Sorgulamak**, Remzi Kitabevi, İst. 1991

Seyda, Mehmet, **Çocukluk Yılları**, Türk Dil Kurumu Yay. Ank, 1980

Türk Dili, “*Anı*” Özel Sayısı, 1 Mart 1972, Sayı:246

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, “*Hâtırat*” Maddesi, Dergâh Yay. C. I Ocak 1977

Tör Vedat Nedim, **Yıllar Böyle Geçti**, Yapı Kredi Yay. İst. 1999

Yardım M. Nuri, **Edebiyatçılarımızın Çocukluk Hatıraları**, Kavram Yay., İst. 1986

4. Edebiyat Tarihleri:

Banarlı Nihat Sami, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, M.E.B. Yay. İst. 1971, C. II,

Kocatürk Vasfi Mahir, **Büyük Türk Edebiyatı Tarihi**, Edebiyat Yay. Ank. 1970

Kabaklı Ahmet, **Türk Edebiyatı**, Türk Edebiyatı Vakfı Yay. İst. 1985, C.II

Karaalioğlu Seyit Kemal, **Türk Edebiyatı Tarih**, İnkılap ve Aka Kitabevleri, İst. 1980, C.III

Kurdakul Şükran, **Çağdaş Türk Edebiyatı, Meşrutiyet Dönemi**, Broy Yay. İst. 1986

Mutluay Rauf, **50 Yılın Türk Edebiyatı**, İş Bank.Kültür Yay. 1973

Oktay Ahmet, **Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı 1923-1950**, Kültür Bak. Yay. Ank. 1993

Önertoy Olcay, **Cumhuriyet Dönemi Türk Roman ve Öyküsü**, T. İş Bank. Kültür Yay.1984

Ünlü Mahir-Ömer Özcan, **20. Yüzyıl Türk Edebiyatı (1900-1923)**, İnkılâp Kitabevi, İst. 1987

Yalçın Alemdar, **Cumhuriyet Devri Türk Romanı**, Günce Yayınları, Ank. 1997

Yücel Hasan Ali, **Edebiyat Tarihimizden**, İletişim Yayınları, İst. 1989

ÖZGEÇMİŞ

Adı, soyadı: Elif Emine ÖZTÜRK

Ana adı: Fatma

Baba adı: Kasım

Doğum yeri ve tarihi: 17.03.1962

Lisans eğitimi ve mezuniyet tarihi: Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü 28.01.1985

Çalıştığı yer ve adresi: 21.11.1988'de Şanlıurfa İmam-Hatip Lisesi Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak göreve başladı. 18.02.1994'te Sarayköy Lisesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliğine atandı. 28.11.1997 tarihinde geçtiği Denizli Atatürk Teknik, Anadolu Teknik ve Endüstri Meslek Lisesinde aynı görevini sürdürmektedir.

Bildiği yabancı dil: Fransızca

Mesleki etkinlikleri: "*Türk Dili ve Edebiyatında Yunus Emre'nin Yeri*", **Ayışığı Dergisi**, Sonbahar 98/11, s.29-34

"*Hamid'in Poetikası ve Makber Üzerine Bir İnceleme*" 1999 (basılmamış makale)

"*Cumhuriyet'in 75. Yılı*", "*10 Kasım*", "*24 Kasım*" ve "*Hasan Âli Yücel*" hakkında bültenler çıkardı.